

ને

પ્રસંગે

તરફથી

જરા આટલુ નોંધી લેશો ?

જે વસ્તુની પરદેશીઓ મુક્ત કંઠે તારીફ કરે છે. તેવી આકર્ષક અને સુંદર ચીજો તમારા આંગણે વેચાતી હોવા છતાં શા માટે દુર દુર ભટકી તમારા કિંમતી વખત તથા પૈસાનો દુરૂપયોગ કરો છો ?

સુશોભીત બનારસી કાપડ, લેટેસ્ટ ડીઝાઈનનું ભરતકામ તથા ફેન્સી રેશમી કાપડ ખરીદતાં પહેલા જરૂર અમોને યાદ કરશો.

એ દરેક ચીજો કીફાયતે, ટાઇમસર અને મનપસંદ પુરી પાડવાની અમો આપને ખાત્રી આપીએ છીએ.

એકજ વખત અમારા શોરૂમની મુલાકાત લેવા આગ્રહભરી વીનંતી છે.

શા. જમનાદાસ નાનજી માંગરોલવાળા

નં. ૮૪-૮૬ બજારગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

ફોન નં. ૨૬૮૧૩

પ્રકાશક તરફથી.

આપણા સામાજીક જીવનનો મુખ્ય પાયો લગ્ન પર રચાયો છે. લગ્નની ભાવનાને અતિ પવિત્ર અને મંગળસૂચક ગણી છે, એનું સદાય સ્મરણ થાય, એના સુખદ સ્વપ્નોનો સદૈવ પડઘો પડે એ વધુ ઇષ્ટ છે. અને એવા સુભ ઉદ્દેશથી પ્રેરાઇનેજ 'મંગળસૂત્ર' નામક એક લગ્ન ગીત–પુસ્તક પ્રગટ કરવા અમે પ્રેરાયા છીએ.

મંગળસૂત્ર એટલે સ્ત્રીના સૌભાગ્યની નિશાની. એની ઉપરજ સ્ત્રીની તમામ સુખ સમૃદ્ધિનો આધાર રહેલો છે. આપણી ગુજરાતણ બ્હેનોનું તો તે અમૂલ્ય સ્ત્રી ધન કહેવાય. લાખ લાખ રૂપીઆ આપતાં પણ તે ન ખરીદાય, જીવનની ફનાગીરી કરતાંય તે ન સાંપડે એવું તે મોંઘેરૂં ધન છે, એ ધનની જાળવણીમાં સ્ત્રી જાતિ પોતાનો ઉત્કર્ષ માને છે.

'મગળસૂત્ર' નામક એક પુસ્તક પ્રગટ કરવાની અમારી ઘણાં લાંબા સમયની મુરાદ (સ્વસ્તિક ગ્રંથમાળાના "ઇશ્વરી ઇન્સાફ" નામના પુસ્તકમાં) જાહેર કરેલી હતી. પરન્તુ તે કાર્ય તરત ઉકેલાય એમ નહોતું. તેમાં ગમે તે આપી દેવું એ અમારી નીતિ વિરૂદ્ધનું હતું અને તેથીજ અમે સબુરી પકડી હતી. એજ અરસામાં અમારા સદ્‌ભાગ્યે કવિશ્રી, પાદરાકર સાથે અમારી મુલાકાત થઇ. 'મગળસૂત્ર' વિશેનો અમારો વિચાર અમે તેમની આગળ મૂક્યો. તેમણે તરતજ આ કાર્યમાં અમને પૂર્ણ સાથ આપવાનું કબુલ્યું, આમ મંગળસૂત્રના ગણકા પરોવાયા.

પછી તો કવિશ્રીની કલમ ચમકી, લગ્નક્રિયાના પ્રથમ ચિન્હથી માંડીને તે અન્ત સુધીનાં બધાં ભાગો શ્રી પાદરાકરે એવી તો સુરમ્ય સજાવટ અને ગાઇ શકાય એવી પધ્ધતિએ રચ્યાં છે કે તે જરૂર ગરવી ગુજરાતણ બ્હેનોને ગમ્યાં વિના રહેશેજ નહિ.

કવિશ્રી પાદરાકરે મંગળસૂત્ર પાછળ પોતાની સમગ્ર કવિત્વ શક્તિનો પરચો બતવ્યો છે એમ કહીએ તો તે જરાય ખોટું નથી. ટૂંક સમયની અંદર અને વળી પ્રસંગને લગતાં ગીતો તો તેમના જેવા કુશળ સિધ્ધહસ્ત કવિજ બનાવી શકે.

આ સંગ્રહને પ્રાનાગિક ચિત્રો, સુશોભન ચિત્રો અને ચિત્તાકર્ષક કવર ચિત્રથી વિભૂષિત્ કરનાર ગુજરાતના નવજુવાન ચિત્રકાર શ્રી કલાબ્ધિની મદદ અમારાથી ભૂલાય એવી નથી, તેમના એકના એક ભત્રીજાના અવસાનનો શોક હોવા છતાં પણ પોતાની બનતી ત્વરાએ આ પુસ્તક માટે ચિત્રો કરી આપ્યાં છે તે માટે અમે તેમના આભાર્ગ છીએ.

આમ શ્રી પાદરાકર જેવા કવિ અને શ્રી કલાબ્ધિ જેવા કલાકારના સુસ યોગથી આ પુસ્તકનું પ્રત્યેક પાનું લગ્ન જીવનની આરસી સમુ બન્યું છે.

અલબત " મંગળસૂત્ર " માટે પ્રેરણાં કરનાર [સ્વસ્તિક ગ્રંથમાળાની શરુઆતથીજ જેણે પેતાની શક્તિઓ તદન નિઃસ્વાર્થ ભાવે અને મહર્ષ અર્પી છે તે] ભાઇ અરવિન્દ ન શાસ્ત્રીએ સૂચવેલુ " મંગળસૂત્ર બહાર પાડો " એ હાર્દીક લાગણી ભર્યા શબ્દ અને પ્રોત્સાહન બદલ ભા. અરવિન્દ ન. શાસ્ત્રીના પણ રૂણી છીએ

અને

એજ રીતે શ્રીયુત, ભાઇ પાદરાકરે પણ કાઇજ બદલાની આશા રાખ્યા વગર, ઉદારભાવથી જે મહેનત લીધી છે તેનો ઉપકાર તો કેમજ ભૂલાય?

અન્તમાં ગુર્જર બ્હેનો આ પુસ્તકને અપનાવી લઇ તેની ઉપયોગિતા પૂરવાર કરશે તો અમો અમારો શ્રમ સફળ થયો લેખીશુ

સુબઇ. તા. ૧૪-૩-૩૫

પ્રકાશક

માથે ઘડુલા લઈને સંજના
પાણીડાં જઈએ રે.

રા. મુળસુખલાલ દિવાન કૃત.

આ રાસ આજે ઘેર ઘેર ગવાય છે.

વનીતા વિશ્રામની બાળાઓ

હોંશે હોંશે ગાય છે.

આ રાસ એવી ખૂબીથી રજુ કર્યો છે કે રેકર્ડ સાંભળતાં પન ઘટનું રમણીય દૃશ્ય નજર સન્મુખ રજુ થાય છે.

આ ગીતની ઓડીયન રેકર્ડ ટુંક સમયમાં બ્હાર પડશે.

અ નુ ક્ર મ

ગુજરાતના એકી અવાજે વખણાયલા લેખક

રા. દેસાઇનાં પ્રસીધ્ધ નાટક શકિત હૃદયમાંથી

S. B. 2012 — હું તો ઝબકીને જાગી–
રેકર્ડ નં. ૨૦૧૨ — મંદ મંદ વાજે અલ્યા–
(બલિદાન)

આ ગીત શ્રી. રસીકલાલ વીન, બી. એ.
એ એવી સુંદર રીતે ઉતાર્યું છે, કે એક વખત
સાંભળી ત્હમો ખુશ થઇ જશો.

卐 卐 卐 卐

કુ. ગુણીયલ દેસાઇ અને પાર્ટીએ ગાએલ.

S. B. 2003 — બંસી બજાવે કાનો.
રેકર્ડ નં. ૨૦૦૩ — પનીહારી, પનીહારી.

<u>આ ગરબાની રેકર્ડ અત્યાર સુધીમાં</u>
<u>બ્હાર પડેલ ગરબા રેકર્ડોમાં સર્વોત્તમ</u>
<u>છે. તથા ખૂબ પસદંગી પામી છે.</u>

શ્રી
રમણલાલ વસંતલાલ
દેસાઇ, એમ. એ. ના
ગીતની સૌથી
પહેલી રેકર્ડ બ્હાર
પાડવાનું માન.

卐 卐 卐 卐

ઓ ડી ય ન કું.

ને મળે છે.

ચોખવટ:—

Marriage is the nursery of heaven.
G. Taylar

Beliene me man, there is no greater bliss,
Than is the quiet joy of Loving wife,
which who so waufs, helf of him self.
Triend without change, doth miss,
play fellow without strife.
Fool without fullness, connsel without Pride
Is this sweet donbling of our single life.
Sir philip sidney.

सन्तुष्टो भार्यया भर्ता, भर्ता भार्या तथैवच।
यस्मिन्नेव कुले नित्यं कल्याणं तत्रवै ध्रुवम्॥
ભર્તા સંતુષ્ટ ભાર્યાથી, ભાર્યા ભર્તાથી તેમજ,
સદાયે કુળમાં જેહ, ત્યાંજ કલ્યાણ શાશ્વત.
(मनु स्मृति)

"પતિએ પત્ની વ્રત લેવું, ને પત્નીએ પતિ વ્રત લેવું, એવી પરસ્પરની પુણ્યપ્રતિજ્ઞા તે લગ્ન મહાપ્રતાપી માર્તંડરાજને સુધા ભરી શશિલેખા સતી પુરૂષ-સુન્દરીની બે તેજ કલાઓ અન્યો અન્યને શણગારે ને શોભાવે: આત્માનાં ઓજસ્ અને શરીરનાં સૌંદર્ય વિલસાવે ને વિકસાવે: અંધકારની ગુફાઓ અખંડ અજવાળે: સંસારમાં સ્નેહનાં સ્વર્ગ સરજાવે: એક બીજાની સફળતા સધાવે અને કલ્યાણ પંથની પ્રેરણાઓ સમા પરસ્પરને પ્રભુતામાં પ્રેરે: આ લગ્નવ્રતની મહા દીક્ષા."
ઇન્દુકુમાર.

લગ્ન એટલેજ સ્વાર્થત્યાગની પાઠશાળા:

લગ્નજીવનના લાખેણા લ્હાવ! એતો કોઇ અમુલખ ચીજ છે. ગુર્જરાષ્ટ્ર, સૌરાષ્ટ્ર, લાટ, મહારાષ્ટ્ર, મારવાડ, મેવાડ, પંજાબ; અરે! ભારતવર્ષ બધુંય–કહો કે સારાયે જગત્‌માં એ મહામાંગલીક પ્રસંગ! એને કયા દેશે–વા–કોણે ન ઉજવ્યો? કોણે ન સત્કાર્યો? કયા યુવાન હૃદયે એ પુનિત પ્રેમાળ પ્રભુતાભર્યો મંગળ પ્રસંગ માણવાના કોડ નથી સેવ્યા? કયા કોડભર્યા હૈયાએ એ પ્રસંગે તનમનાટ નથી અનુભવ્યો?. અને સાચેજ આત્મા સાથેનાં અમર બંધન બાંધનાર, ક્રમિક વિકાસનું વિકસાવનાર. પ્રભુતામાં પગલી મંડાવનાર, લગ્ન એટલેજ, પરમપવિત્ર પ્રેમમંદિરમાં જવા માટે, અભેદતાની પ્રતિતી આપનાર, સ્વાર્પણ શક્તિની સાબીતી આપનાર અને કૌમારવ્રત ઉજવાવનાર ધન્ય ઘડીને બતાવનાર પ્રમાણપત્રજ છે. પુછો, જગત્‌ભરના ઇતિહાસને અને ઇતિહાસકારોને! સૂત્રો અને સૂત્રકારોને! શાસ્ત્રો અને શાસ્ત્રકારોને! એની પવિત્રતા, પ્રભુતા, દિવ્યતા અને દેવદુર્લભતા સદા–સર્વદા સર્વત્ર અખંડીત અદ્દભુત અને અનેરીજ રહી છે. અને રહેવાની! છતાંયે જે દેશોમાં, તમામ મહાન્ તત્વોની સાક્ષીએ કરાયેલાં લગ્ન બંધનો, વા સ્વિકારાયેલાં લગ્ન જોખમોની સુવર્ણ–શ્રૃંખલાઓ છુટાછેડાના કાતીલ અને કુટિલ કુહાડાથી તો નાંખવામાં આવે છે, તેના કરતાં પુનિત ભારતવર્ષમાં કદીયે ન તુટી શકે એવી પ્રેમશ્રૃંખલાથી, ઉન્નત ઉજ્વલ નિઃસ્વાર્થ શુધ્ધ ભાવનાઓવડે જે લગ્નબંધનો બંધાય છે, જે "પ્રભુએ બાંધ્યાં બેલડીયાં" અને "પૂર્વ જન્મનાં બાંધ્યાં બેલાં" એ ભાવનાવાળાં લગ્નોની ઉત્કૃષ્ટતા વધુ મહત્તાવાળી–વધુ સુંદર અને વધુ શાશ્વત છે.

ગુજરાત! નંદનવન! પુણ્યભુમિ! એના લગ્નની ભાવના! એના લગ્નમંગલ કોડ! અને એ અમુલખ અવસરીયાં માણવાની

ધમશ, કોઇ અનેરીજ છે! અવિભક્ત કુટુંબની ભાવનાએ ઉપજાવેલ લગ્નની ભાવનાનાં કથન અનિર્વચનીય છે! એવી અકથ્ય અકલ્પ્ય વસ્તુમાં અંતર્ગત રહેલા ભવ્ય ભાવોને સર્વાંશે સમજવા પશ્ચિમને તો હજી યુગો જોઇશે.

લગ્ન આવવાનાં છે! મંડપ રોપાવવાના છે! કુમકુમ પત્રિકાઓ લખવાની છે! સૌ વહાલાં સગાંઓને આમંત્રણ મોકલવાનાં છે! મોસાળીઆં, મિત્રો સખિઓ, સંબંધીઓ, સૌ આપણે ત્યાં અવસરીયે આવશે. અઠવાડીયાં અરે મહીનાઓ પહેલાં તો આ ભાવનાથી લગ્ન માણનારાઓ હર્ષ, મનોરથ, અને ભાવિનાં સ્વપ્નોમાં ફાલ્યા ફુલ્યા સમાતા નથી.

પરણનારનાં માતા પિતા બંધુ બ્હેનો અને મિત્રોને તો આ લગ્ન–અવસરના લ્હાવાની લગની એટલી બધી હોય છે કે તેને માટે તો ક્યાંક ક્યાંક જાણે યુગયુગની તરસો ન લાગી રહી હોય? અને ખુદ પરણનારના અતિ ઉજ્વલ આતુરતાભર્યા પ્રાણપુર્યા–અણજોયા અણમાણ્યા અણઅનુભવ્યા પણ નિત્ય શુણ્યા રગરગ ઉછળતા અનેરા અભિલાષ! એ અભિલાષભર્યા અંતરાત્માના આનંદનાં માપ માનવ કલ્પનાનું કયું થર્મોમિટર કહાડી કે માપી શકે? આવા મંગળ પ્રસગે સૌ જાતના યે આનંદમાં તે પ્રસંગને વધુ ઉજમાળો, વધુ સુંદર આકર્ષક, ફળવતો કરવા, ગીતનાં ગુંજન એ ઉત્કૃષ્ટ સાધન જણાયું છે.

વર યા કન્યાના મંડપે ત્રણ સાત યા તેથીયે વધુ દિવસો પહેલાં ગોરિઓ ટોળે વળી હોંસે હોંસે ગીતો ગાય છે. ને લગ્ન–મંગળ પ્રસંગનો મહિમા, લગ્ન ક્રિયાના જુદા જુદા પ્રસંગોએ જુદા જુદા રાગોમાં ગોરિઓના મીઠા લાવભર્યા લલકાર ગુંજી ઉઠે છે. તે લલકારના લયમાં કેટલી બધી ભાવનાઓ જન્મી–વિરમે છે તે વર્ણવી ન શકાય! અનુભવગમ્ય વસ્તુને નીર્જીવ વાણી સ્પષ્ટ નજ કરી શકે. વર કન્યા આપ્તજનો મિત્રો

સખિઓના અંતરનાં ઉંડાણમાં એ લગ્ન પ્રસંગે ગુંજી રહેનાં લગ્ન-ગીતોના ઝંકાર શ્રવણે જે ભિન્ન ભિન્ન ભાવનાઓના મહાસાગર ઉછળે છે, હેલે ચઢે છે, રગરગમાં રેલાઇ રહે છે, તે તો તેના અનુભવનાર જાણી માણી સમજી શકે ! આમ લગ્ન પ્રસંગના મહિમાના મર્મની ગીતા સમાન-દાંપત્યશાસ્ત્ર સમાન લગ્ન ગીતો કેટલાં પવિત્ર મર્મભર્યા ઉન્નત આશય અને આદર્શવાળાં હોવાં જોઇએ ?

આ પવિત્ર લગ્નગીત-ગીતાના પ્રવચનને સ્થળે લાંબા સમયથી ફટાણાંઓની ફોજ જામી હતી. અજ્ઞાન-દ્વેશ અને ઇર્ષા પ્રેર્યાં ગવાતાં ફટાણાંઓએ આ મહાન્ પવિત્ર આનંદભર્યા અવસરોને અભડાવી તેને સ્થાને તકરારો મારામારી અને સગાઓનાં દિલમાં કડુતા ભરી મુકી હતી.

જે મંગલ પ્રસંગે લગ્ન ક્રિયાના પવિત્ર મંત્રોચ્ચાર આવાહને મહાન્ તત્વો-દેવ દેવીઓ હાજર થાય, જે પ્રસંગે બે આત્માઓ એક થાય, જે પ્રસંગે અનેક હૈયાનાં બંધ બંધાય ને કેવળ આનંદનાંજ વાતાવરણ ઉછળે તે પ્રસંગે તે સ્થળે બે પક્ષો સજ્જનો ન સાંભળી શકે, એવાં ફટાણાંનાં ગાન ગાય એ કાનને કેટલાં કર્ણ કટુ ને અપ્રિય લાગે?

પણ આજના પ્રગતીશીલ સંસ્કાર પામતા જતા સમયમાં જેમ સમાજમાં સેવા સંસ્કૃતિ અને શાંતિનાં નુતન સર્જન સરજાય છે તેમ જીવનના પ્રસંગો અને તે માણવાની રીતોમાંયે સંસ્કાર અને નવિનતાના પડ જામતા જાય છે, લગ્નગીતોનું યે પણ એમજ છે. આજના યૂવાન યૂવતી-અરે સમગ્ર સમાજ એ જરીપુરાણાં કર્ણકટુ ફટાણાંઓને ફગાવી દઇ આ મંગળ પ્રસંગ, સંસ્કારભર્યા સદ્ભાવ અને શૈલીથી ઉજવવા માગે છે. અને ગુજરાતના સ્વયંભૂસંગીત જેવાં લગ્નગીતો યે હવે તો ઉત્તરોત્તર સુસંસ્કૃતિને પામતાં જાય છે. નવિન શૈલીમાં પ્રાચીન ગૌરવ અને ભાવના વ્યક્ત કરતાં આજનાં ગીતો-સંસ્કારી બનતી જતી ગરવી ગુજરાતણો હૈયેને હાથે ઝીલે છે,

ઝીલાવે છે, હવે તો કવિ હૃદય ગંગાઓના સ્રોતોમાંથી પણ સુંદર ગીત પ્રકટે છે, ગુજરાતની લગ્નગીત સમૃદ્ધિ સમૃદ્ધ [illegible] જાય છે....

લગ્ન એટલે બે હૃદયોનાં જોડાણ! ઉભય [illegible] અત્યાત અનનુભુત ભાવનાઓને પોષતી પ્રબળ શક્તિ! અને એને માટે તો એટલુંજ કહીયે કે લગ્નનો સાચો સમર્થ અને પવિત્ર આશય એકજ છે કે લગ્ન વડે જીવન વિકાસને પરિણામે આત્માનો પરમાત્મા સાથે સંબંધ થાય, અને સ્ત્રી, પુરૂષ સાથે રહી ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષ સાધે.

સ્નેહથી લગ્નને યજ્ઞ, આત્મજ્યોતિ કલા પૂરે,
ઉજાળે ગૃહસંસાર, દંપતી રસસિદ્ધ એ.

લલિત.

આમ માનવબાળના ધર્મમાર્ગ સમાન, આણુ વિકાસના વ્રત સમાન, પ્રભુતા પૂર્ણ-સ્વાર્થત્યાગની મહા પાઠશાળા સમાન લગ્ન, વરને વધુ ને વધુને વર આપે છે. 'આત્મા ઓળખે તે વર' એમ આત્માની સાચી પિછાનવાળી વ્યક્તિ મેળવી આપનાર લગ્ન છે; કૌમારવ્રતનું ઉદ્યાપન ઉજવવાનો મોંઘામૂલો પ્રસંગ તે લગ્ન. અને એવા અણમૂલા પુનિત પ્રસંગના ઉધાપન સમયે ગુર્જરી રસકોકિલાઓના ટહુકાર તે લગ્ન ગીતો.

ગુજરાતમાં વસંત અને કોયલ; શરદ અને ચંદ્ર, વર્ષા અને કલાપી એ જીવંત સૌંદર્ય અને સૌંદર્ય વિભુતિઓ છે, આ ષટ્ સૌંદર્ય મુર્તિઓ ન હોત તો ગુજરાતના કવિઓનાં કાવ્યોધાનો સૂનાં સૂનાંજ લાગત, વસ્ત્રાલંકાર વિહોણ્યાં શરીર જેમજ લાગત, અને એમજ લગ્નગીત વિના કૌમારવ્રતનાં ઉધાપન-લગ્ન અવસરીયાં ઝાંખાં ઝાંખાજ લાગત. માટેજ લગ્નગીતોનાં સાહિત્ય સર્જાયાં-ગવાયાં-ઝીલાયાં-વિકસાયાં અને સર્વદેશીય કરી દેવાયાં-લેવાયાં; લગ્નક્રિયા અને લગ્નસાહિત્ય એ

તો તે દેશના સમાજની સંસ્કૃતીનું થર્મોમીટર છે. એ જેટલું સમૃધ અને સંસ્કારી તેટલોજ તે દેશ અને સમાજ સમૃદ્ધ અને ઉન્નત.

ત્યારે સ્વભાવતઃ આપણુને આપણુા ગુજરાતના લગ્નગીત સાહિત્ય અને લગ્નક્રિયાઓ તરફ મીટ માંડવા મન થઇ જાય, અને એ મીટ મંડાતાં શું લાધે છે? ગુર્જરાષ્ટ્ર અને સૌરાષ્ટ્રના લગ્ન-ગીત અને ક્રિયા વીધિ વિધાન સાહિત્યસાગરમાં ડુબકી મારતાં નીચેનાં મૌક્તિકો સાંપડે છેઃ—

લગ્નવિધિ-તથા લગ્નગીતોના સંગ્રહો.

અઃ નાગરીક ગીતાવલી, ભાનુશંકર, ર. શુકલ, જુનાગઢ સને ૧૮૮૯

૧ જૈન વિવાહ પદ્ધતી શેઠ લલ્લુભાઇ ચોકસી, મુંબાઇ ૧૯૦૧

૨ જૈન લગ્નવિધિ અને જૈન વિવાહનાં ગીતો } મેસર્સ એમ. એ. બ્રધર્સ, મુંબઇ ૧૯૧૨

૩ લગ્ન મિતાક્ષરી ટી. કે. ગજ્જર, મુંબાઇ ... ૧૯૧૩

૪ માંગલિક ગીતો બ્હેન જસકોર કુંવરજી આણંદજી, ભાવનગર ૧૯૧૪

૫ લગ્નવૃત રા. કેશવ હ. શેઠ, અમદાવાદ ... ૧૯૧૭

૬ મંગલ ગીતાવલી (પ્રશ્નોરા જ્ઞાતિની) દેવશંકર વૈદ્ય ભટ, ભાવનગર ૧૯૧૭

૭ લગ્નાદિ પ્રસંગનાં કાઠીયાવાડી ગીતો હરિશંકર મા. ભટ, મોરબી ૧૯૨૦

૮ લગ્નગીત રા. પાદરાકર, પાદરા ... ૧૯૨૩

૯ લગ્નગીત મણિમાળા રા. પાદરાકર, પાદરા ... ૧૯૨૪

૧૦ જૈન વિવાહ વિધિ શ્રી. પન્નાલાલ બાકલીવાલા, જયપુર ૧૯૨૪

૧૧ પ્રશ્નોરામાં ગવાતાં ગીતો, અ. સૌ. લાભલક્ષ્મી ભટ, ભાવનગર ૧૯૨૫

૧૨ લગ્ન ગીતાવલી બ્હેન સરલા મ. દિવાનજી, સુરત ૯૨૬

૧૩ લગ્નાદિ પ્રસંગે ગવાતાં માંગલીક ગીતો, જૈન સસ્તી વાચનમાળા, ભાવનગર ૧૯૨૯

૧૪ ચતુરવિલાસ ગરબાવલી, (ભા. ૧૮ મો) મ. રા. જાગુષ્ટે અમદાવાદ ૧૯૩૦

૧૫ ઉમા ગિતાંજલિ શ્રી. જ. ના. વર્મા, મુંબાઈ ૧૯૩૧

૧૬ ચુંદડી ભા. ૧ શ્રી. મેઘાણી, રાણપુર ૧૯૩૩

૧૭ ,, ભા. ૨ ,, ,, ... ૧૯૩૪

૧૮ જૈન વિવાહ વિધિ જૈન ધ. પ્રચારક સભા, ભાવનગર ૧૯૩૪

૧૯ મહિલા ગીતસંગ્રહ પા. જૈન કન્યાશાળા, જામનગર ૧૯૨૯

૨૦ જૈન વિવાહનાં ગીતો સ્વ. મગનલાલ ચુનીલાલ વૈદ વડોદરા.

૨૧ લગ્નગીત સંગ્રહ સા. શુ. અમદાવાદ.

લગ્ન વિધિવિધાન તથા લગ્નગીત સાહિત્યસાગરનાં ઉપરોક્ત (લાધ્યાં તેટલાં) ૨૧ રત્નો ગુજરાતને ઠીકઠીક લગ્ન-ગીત સાહિત્ય પુરૂ પાડે છે. છતાં આજના યુવાનહૃદયોની લગ્ન-ગીત-સાહિત્ય પિપાસા તેથી તૃપ્ત થાય તેમ નથી એ હૃદયોની જુગ જુગ જુની હોય તેવી લગ્ન-ગીતોની પ્રબળ ક્ષુધા પિપાસા હજી તો બહુજ અતૃપ્ત છે.

માટેજ જુની માધવીની વેલી પર નવિન પુષ્પવલ્લિની કલમ ચઢાવતાં તે બંન્નેથી નીરાળાંજ પુષ્પોથી ફલવતી થાય તેમઃ લગ્ન-ની જુદી જુદી ભાવનાઓથી મઢાયલા જુદા જુદા ક્રિયા પ્રસંગોને અનુકુળ એવાં આજની ગોરિઓના કંઠ અને કાળજાંને માફક આવે એવી શૈલી ભાવના અને રાગોમાં આ મંગલસૂત્રનુ પ્રત્યેક ગીત આલેખાયેલ છે. સંસ્કૃતીની ટોચે પહોંચેલ ઉચી કેળવણીથી વિભુષિત અને માત્ર ચારજ ચોપડી શીખેલ સ્ત્રી વર્ગ આ ગીતો વાંચી સમજી ગાઈ ગવરાવી શકે એવી કાળજી રખાઈ છે. કારણ સૌ ગીતોનું મહાગીત તે

લગ્ન–સર્વ રસ રસાયણોનું મહાસત્વ જીવનના તત્વોનું તત્વ–તે લગ્ન સ્વયં એક અનાદિ અનંત સંગીત છે.

હવે આપણે વિવાહનો વિચાર કરીએ.

વિવાહ શા માટે? નૈષ્ટિક બ્રહ્મચર્યવ્રતને નહિ જીરવનાર જનો માટે વિવાહ જીવનને જીવતું રાખનાર છે. લગ્ન–જીવનના વિજયી વીરાત્મા આત્મ સાધનનાં પગથીયે ચઢવા પાત્ર બનેલ હોય છે. અને તેનો આધાર ગ્રહસ્થાશ્રમ પર ટકી રહ્યો છે. ને ગ્રહસ્થાશ્રમનો આધાર ગૃહિણી ઉપર છે. વિવાહ આટલા માટે ઉચિત ને આવશ્યક છે.

અને–વિ–વહન તે વિવાહઃ વિશેષવહન એ વિ–વહનઃ સંસારમાં દંપતીએ એક કાર્ય–એક જીવન રચી તેનું વહન કરવું તે વિવાહ :

એવા સુંદર ભાવનાયુક્ત 'વિવાહ'ના પણ આઠ પ્રકાર છે. સાટુ, તેખડુ, ચોખડુ, વિક્રય, લખિત, કૃષ્ણાર્પણ, નીપજી કન્યાનો બદલો ને વરને પહેરામણી વડે કન્યા અર્પાય તે; આ એક મત છે :

બીજા મત પ્રમાણે વિવાહના આઠ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે. બ્રાહ્મ, દૈવ, આર્ષ, પ્રાજાપત્ય, આસુર, ગાંધર્વ, રાક્ષસ, અને પૈશાચ.

સદ્ગુણી વિદ્વાન વરને તેના વગર માગ્યે "ફુલ નહિં તો ફુલની પાખડી" જે કાંઇ મળ્યું તે અલંકાર આદિ આપીને કંકુ ને કન્યા કહેવરાવી કન્યાદાન દેવું એ 'બ્રાહ્મ' વિવાહ. ૧.

યજ્ઞાદિમાં જે ઋત્વિજ હોય એને કન્યાદાન દેવું તે દૈવવિવાહ. ૨.

કન્યાને પાછી આપવા, કે યજ્ઞાદિ માટે એકાદ બે ગાય લઇને કન્યાદાન દેવું તે આર્ષ વિવાહ. ૩.

'સાથે રહી ધર્માચરણ કરો' એવા વચન પુર્વક યથાશક્તિ અલંકાર સહિતનું કન્યાદાન તે પ્રાજાપત્ય વિવાહ. ૪.

પૈસા લઇ કન્યા દેવી તે આસુરી વિવાહ. ૫.

એક બીજાના અનુરાગ અને અનુમતિથી લગ્ન થાય તે ગાંધર્વ વિવાહ. ૬.

મારામારીથી કે હરણ કરી ને પરણવું તે રાક્ષસી વિવાહ. ૭.

નિદ્રામાં પડેલી કે બે ભાન બનેલી હોય તેની સ્ત્રીને ઉપાડી જવી તે પૈશાચ વિવાહ. ૮.

આજ ગુજરાત કયા પ્રકારના વિવાહ–લગ્નને સ્વિકારે છે? સત્કારે છે? આજ મહાગુજરાતનું લગ્ન–નાવડું કઇ દિશાયે હંકારાય છે? આજ લગ્ન સંસ્થા કયા પાયા પર ખડી છે? જે દિવસે ગુજરાત શુદ્ધ સનાતન લગ્નપ્રથાથી બધ્ધ હતું, લગ્ન સંસ્થા પૂર્ણપણે સત્કારાતી હતી, લગ્નએ પ્રભુ પ્રેર્યાં મંગલાશિર્વાદ પ્રાપ્ત મંદિર! એ ભાવનાના ભિતરમાં લગ્ને અર્પાયાં તે જીવનભર માટેજ; આત્મા શરીરથી જુદો ન પડે તેજ રીતે લગ્નનાં બંધને બધ્ધ દંપતી જુદાં ન પડી શકે એ ભાવના બીના તે સમયના મહાગુજરાતમાં આજે કયાં પરિવર્તનો પ્રવર્ત્યાં છે? આત્મા આત્માને ઓળખી–પ્રભુતામાં પગલી પાડી અંતર એકાકાર કરી પ્રભુની બાંધી બેલડી જેમ દંપતી એક અભેદ થવાની ભાવના રગરગે વ્યાપી હોવાનો દંભ સેવનાર વિદ્વાનો શીક્ષકો શ્રીમંતો સુવકો સાક્ષરો કવિઓ નીરક્ષરો રાય અને રંક આદિનાં આજનાં લગ્ન પ્રત્યે કેવાં માનસ છે, તે મહા.ગુજરાતથી કયાં હવે અજાણ છે? સમાજ પણ હજી તો પશુતાથી મુક્ત નથી. જેને હૃદયો પારખવાની બુદ્ધિ, શકિત આંખ કે હૈયાં ન હોતાં ને નથી. કજોડાં બાળલગ્નો વૃધ્ધ લગ્નો ને વરવિક્રય–કન્યાવિક્રય જેવા અસુરો જીવંત છે. તે સામેની ડાહ્યાઓની લડત ચાલુજ છે. અને ઉપરથી આજના ઉપરોક્ત વર્ગનું વિકૃત માનસ સમજુ હૃદયોને થથરાવી રડાવે છે ને અંતરના પોકાર ઉઠાવે છે કે હા! સમાજ!

છતી કેળવાયલી ઓએ ફરી લગ્ન કરતાં–તે સ્ત્રીને નિરાધાર કરી દેતાં–હૈયાનો દ્રોહ કરતાં, નવી આવતી, ગ્રહલક્ષ્મીના સૌંદર્ય દીપકની

આસપાસ બાર બાર ગાઉ અંધકાર દેખનારને લગ્ન યા પ્રેમ શબ્દ ઉચ્ચારવાનો શો હક્ક છે? અરે! અરે! લગ્ને આપેલી સ્ત્રીને છોડી દેતાં તો મુખ પણ કંપે! જરા મિજાજ ન જળવાય, સગડ ન સચવાય, સ્ત્રી ડોણુ યા બોદ લાગે-ભારરૂપ યા અણખામણી લાગે એટલે પગરખુ બદલવાની પધ્ધતે સ્ત્રી બદલવાની તમન્ના જાગે ત્યાં લગ્નની પવિત્રતા કયાં સમજાય યા સચવાય? જે દેશ, પતી મૃત્યુ સાંભળતાં સતી થવાની તાલાવેલી સેવનાર સતીઓ વડે ચળકતો, તેજ દેશમાં પતીમૃત્યુ થતાંજ નવા પતીની શોધખોળ ચલાવનાર, છડેચોક પરણવામાં મોજને સાર્થકય માનનાર પત્નીઓ પાકે ત્યાં લગ્નની પવિત્ર ભાવના કયાં ટકે? આવાજ માનસના ગર્ભમાંથી રાજવીઓને લગ્નવિચ્છેદક કાયદા ઘડવા પડે ને?

જો સમાજને આંખ હોય, હૈયું હોય, અરે મનુષ્યત્વ હોય તો લગ્ન બંધને બંધાયેલ કેટલાય યુવક યુવતીઓનાં નેત્રે વરસતી લોહીની ધારાઓ અંધકારમાં વરસી વહી જતી અને સાથે સાથે દેશના ગૌરવ સાથે લય જતી જોઇ શકશે.

પતિ મૃત્યુ સાંભળતાં હાય! એટલાજ શબ્દે પ્રાણ કાઢી નાંખનાર જયદેવ કવિની પત્ની પદ્માવતીનો પતીજ એને સજીવન કરવા આભ અવની એક કરે! એની યશગાથાઓ ગાનાર મહાગુજરાતમાં ટળવળી મરતી પત્નીના મૃત્યુના પડઘા અવશુણ્યા થતાં પહેલાં લગ્ન-પુનર્લગ્ન યા યેનકેન પ્રકારેણ પત્ની પામી જવાની ઉતાવળમાં મરતી પત્નીની ચીસોયે ન સાંભળી શકે? તો તેને માટે બે આંસુ તો કયાંથીજ સારી શકે? ત્યારે હવે આપણે મહાગુજરાતના મગળ લગ્નમંદીરનાં પગથીયાં કયાં સુધી અભડાવીશું? સુખી સંસાર અને સાચાં ભારતીય સંતાનો કયાંથી પામીશું? પાછાવળો-મહાગુજરાતનાં મોંઘેરાં પરમધન સમાં ગુર્જર-રાષ્ટ્ર વાસી લગ્નના-પત્નીઓના-પતીઓના ઉમેદવારો! દેશની સંસ્કૃતિ-સમૃદ્ધિ

ચકિત–શાંતિ અને શાખને ખાતર પણ ! આંખો ખેંચી ખેંચીને જરા પાછા વળી થોડાંક વર્ષો પાછળ નજર નાંખો. ભૂતકાળનાં ભવ્ય સ્મરણો વડે પુલાઇ રાચવાને બદલે તેને અપનાવો. જીવનમાં ઉતારો. તો તમારા માનસની વિકૃતિ દ્રષ્ટિમર્યાદામાં તરતીજ નહિં, પણ ઉછળતી નજરે આવશે ને તમને ધકકા મારી મારીને સાચા રસ્તે–પવિત્ર લગ્નમંદિરના દિવ્ય દરવાજાના પુનિત પંથે દોરતી જશે. ત્યાં તે મંદિરમાં તો સ્વાર્પણ–પવિત્રતા–પ્રભુતા–પ્રેમ અને અભેદતાજ પ્રકાશે છે. ત્યાં પુનર્લગ્ન યા છુટાછેડા (Divorce) નાં દર્શન ન થશે. કન્યાવિક્રય–વરવિક્રય–વૃદ્ધ–બાળલગ્ન, પુનર્લગ્ન છુટાછેડા આ સૌ બલાઓથી મુક્ત એવા પુનિત મહાગુજરાતનાં દર્શન–ઇતિહાસમાં કરતાં જણાશે કે ત્યારેજ મહાગુજરાત તે સાચું મહાગુજરાત હતું. આજે વાણીમાં–કલમમાં–ઇતિહાસમાંજ એ મહાગુજરાત છે. મહાગુજરાત બનાવનાર મહાગુજરાતીઓના લગ્ન–સાહિત્ય અને માનસ વડેજ એની મહત્તાનાં મૂલ્ય અંકાવાનાં ! પતિ દેવ અને દાસ બનતો–પત્નિ દેવી અને દાસી બનતી. એજ લગ્ન હતાં. ને ત્યારે તો–**દંપતી**નો અર્થ પણ કેવો સુંદર હતો ?

પતિ–પત્ની માટે સંસ્કૃતમાં એક શબ્દ ' દંપતી ' છે. એનો અર્થ–દમ : એટલે ઘર, અને " પતી " એટલે માલીક. એટલે ઘરનાં બે માલીક : આપણા પ્રાચીન કાળના રૃષિમુનિઓની પતિ–પત્નીના સંબંધની કેટલી ઉત્તમ ઉજ્વળ અને અખંડ ભાવના હતી ? અને ત્યારે પતિ–પત્નીના લગ્ન પ્રસંગે શી આશિર્વચનની ઝડીઓ વરસતી ?

સીતાજીનાં શીયળ પામી વધુ ! પૂજાજો !
ને રામની વિભૂતિયે વરજો ! સુહાજો !
તે ધર્મ, પ્રેમ તમ શાસનમાં સમાજો !
તે સત્ય નિજ કુળવાસ વિષે વિરાજો !

સંસારમાં સુર સમાં સરજાવી સ્વર્ગ,
સંસારમાં તિમિરથી વિકસાવી ભર્ગ.

ભર્ગે તપો અચળ ! દંપતી ! દેવ ભાવે !
આશિષથી અમર યુગલને વધાવે !

આ આશિષો આજનાં સડેલાં લગ્નો માટે સંભવે છે ખરી? આજની અર્ધદગ્ધ કેળવણી, ધાર્મિક સંસ્કારોની બાલ્યાવસ્થાથી રખાતી વડિલો તરફની ઉણપ, અને બેદરકારી, હલકું કુટિલ પણ સસ્તુ વાંચન, અને વિદેશી ફેશનની અક્કલ વિનાની નકલ આને માટે જવાબદાર છે. અને એ તરફ એટલીજ સમાજની બેદરકારી દોષપાત્ર ગણવી પડે છે. આમ હોવાથી જેમ નવું અગર પાશ્ચાત્ય બધુંજ ખરાબ નથી તેમજ જુનું યા પુરાણું પણ બધુંજ ખરાબ ન સંભવે! ગામડાંનાં–વૃદ્ધોનાં–હૈયાં તપાસો. ત્યાંની મીઠાશ–કુદરત–પ્રેમ–વાત્સલ્ય અને હૈયાના ઉમળકા ક્યાંય જડશે ખરા? સારે લગ્ન ભાવનાઓનું પણ એમજ: સૂજન જુની–પ્રભુ પ્રેરી–શાસ્ત્રે ઝીલેલી અને યુગયુગથી પૂર્વજોએ ઝીલેલી અખંડ મંગળ લગ્ન ભાવના–એ સામાન્ય તુચ્છ ફગાવી દેવા જેવી વસ્તુ નથી. એમાથીયે લુપ્ત થતી જતી મીઠાસ–જેટલી ટકી તેટલીયે ઝીલવા હજી ચેતનવન્તા પ્રાણો તલસે છે. મહાગુજરાતે તો એ ભાવના–કાળના પરિવર્તને પલટાતી છતાં–ઝીલવામાંજ ગૌરવ અને ઉન્નતિ જોયાં છે ને જુવે છે.

લગ્ન ભાવનાની પવિત્રતા–લગ્ન ક્રિયાઓનું ગાંભિર્ય તેનું મહત્વ ને આવશ્યકતા અવગણી ન શકાય એમ માનનાર વિશાળવર્ગ શહેરો કરતાં ન્હાનાં ગામો, જે મહાગુજરાતનાં હૈયાં સમા ગણાય–ત્યાં પથરાયેલો પડયો છે અને શહેરોને પોતાનું નિવાસ સ્થાન બનાવી રહેલો છે. માટેજ લગ્નગીતો ક્રિયાઓ અને સાહિત્ય અને એની આવશ્યકતા સ્વિકારતો મોટો સમુદાય તેની સામે મીટ માંડી રહે

જણાયો છે. અને હવે તો આપણો યુવાન સુશિક્ષિત અને રસીક વર્ગ માને છે કે લગ્નની જુની ભાવનાઓ-ક્રિયાઓ-સાધનો-અને સાહિત્ય પલટો લે-નવી સંસ્કૃતિ પામે-ફાલે ફુલે અને તેમનાં રસ તરસ્યાં હૈયાં તૃપ્ત કરે.

ફટાણાં:—લગ્ન જેવા મંગળ પ્રસંગને વધુ સુંદર સુરસમય પ્રેમભર્યો આનંદ પુર્ણ બનાવવા વરકન્યાનાં સ્વજનો સ્નેહિ સખિ મિત્રો સગાંઓ હાજર રહે છે. એમનું સાનિધ્ય એ પ્રસંગે વરકન્યા અને લગ્નાતાં ઘરવાળાં સૌને બહુ પ્રિય લાગે છે. લગ્નના પ્રત્યેક પ્રસંગ, પ્રત્યેક ક્રિયા, પ્રત્યેક અંગ મહત્વનાં હોય છે. એની ગુંથણીજ પુર્વ પુરૂષોએ એવી સુંદર સચોટ અને રસીક રીતે કરી છે કે તે જેટલી સ્વાભાવિક તેટલીજ મહત્વની લાગેજ દંપતીનાં પરસ્પર અર્પણ થતાં પહેલાં-હસ્ત મેળાપ પહેલાં ને પછી થતી તમામ ક્રિયા એ ઉભય દંપતીને પોતાની ફરજો, અને શું કરી રહ્યાં છે તેનું સરસ ભાન કરાવે છે. દંપતી હૈયામાં કર્તવ્ય પ્રતિપાલન જાગૃત થઇ-ત્યાં કાંઇક અતિ મીઠો મધુર સુવાળી લાગણીઓ પ્રકટી-રગે રગે પ્રસરી રહે છે. જાણે અજાણ્યે સુખના અમૃત સાગરમાં પ્રવેશતાં પોતાને જુએ છે, અને અવનવી કલ્પનાઓની પાંખે ઉડી ભાવિના ક્ષિતરમાં ભુસકો મારતાં જરાયે અચકાતાં નથી. તમામ વીધિ વિધાનમાં પ્રભુની પ્રેરણા અને આદેશ તેમની દ્રષ્ટિએ તરવરે છે. પવિત્રતા અને પ્રભુતાનાં અદ્દભુત આંદોલનો તેમને ઘેરી વળે છે અને લગ્ન કરતાં પોતે નવિન સૃષ્ટિના સહચર પ્રવાસીઓ બનતાં હોય-સો બનાવતાં હોય એ નર્યું નગ્ન સત્ય તેમને પ્રતીત થતું જાય છે, એકલાં માનવ સ્વજનોજ નહિં પણ મહાન્ તત્વો અને દેવ દેવીઓ-જાણે પ્રભુ પોતે પણ ત્યાં હાજર હોય એમ લાગે છે. પોતે પરમ પુરૂષ અને પરમ નારી બની રહી છે, પોતાના જીવનમાં અદ્દભુત અનેરો અને દૈવિ રસ સિંચાય છે. અને હવે એકલ વિહારી નહી પણ સજોડીલે જીવવાનું-ભવ સિંધુમાં તરવાનું અને

ઉજ્વળ આશા ભર્યાં ભાવિની દિવાલો ચીરી સફળ જીવન મંદિરે પ્હોંચવાનો પરવાનો પમાતો લાગે છે.

અટુટ–અખંડ–અનંત પ્રેમ બંધન–લગ્ન બંધનમાં તે જકડાય છે, તેને વિખુટા પાડનાર કોઇ શક્તિ વિશ્વમાં અસ્તિત્વમા નથી, હઝારો સમજુ સ્વજનો વડિલો પોતેજ હાજર રહી આ–બે હૈયાં એક કરી દેનાર મહાન ક્રિયા કરાવે છે–પુર્ણ વિશ્વાસથી એક તેજલ ચંદ્રિકા પોતાના અંતર મંદિરે ઝળહળ જ્યોત પ્રકટાવવા–અંતર ઉજ્વાળવા તેને મળે છે. એ ચંદ્રિકા એની–એનીજ સર્વાંશે એનીજ–અન્ય કોઇનીયે નહિ! એમ તે જાણે માને માણે અનુભવે છે, ત્યારે એમના હૈયાના થનમનાટ કલાસિદ્ધ કળાયલ મોરના થનગનાટને મ્હાત કરે એવાં હોય છે. કુમારી અને કુમારે સેવેલાં સ્વપ્નો, ઘડેલા આદર્શો અને વાંચ્છેલા અભિલાષની સફળતા તેમનાં હૈયાંને પ્રફુલ્લ અને હળવાં ફુલ કરી મૂકે છે; આ વખતે તેમનો લગ્નમંડપ સ્વર્ગ સમાન, સ્વજનો દેવ દેવિઓ સમાન, અને જીવન સ્વર્ગીય બની રહેલાં લાગે છે; ઘડિક ગંભિરતા, ઘડિક આનંદ વિનોદ તો ઘડિકમાં ધમાલ એવા વાતાવરણમાં જાણે તરતાં હોય તેમ થાય છે; આવા મહામોંઘામૂલા પ્રસંગને આવા સુંદર સ્થળને અને આવા "વિભાવથી" મઢાયલ હૈયાંને કર્તવ્ય–આનંદ–એને રસીકતાથી શૃંગારવા ગોરિઓ ગીત ગાય છે; અને પ્રસંગને વધુ રસપ્રદ માંગલીક ગૌરવવંતો બનાવે છે.

એક સમય વચ્ચે એવો વીત્યો કે જ્યારે આવા રસાળ પ્રસંગને મધુર પ્રેમભર આનંદપુર્ણ લગ્નગીતો વડે પૂજવાને બદલે તેને કુટિલ કર્ણ–કટુ દ્વેશભર્યાં, ફટાણાથી અભડાવવામાં આવતો હતો. બન્ને વેવાઇનો સ્ત્રી સમુદાય પરસ્પર પ્રસંગ પ્રસંગનાં ગીતો ગાવામાં પરસ્પર અપ્રિય અશ્લિલ ગાળો વડે વિભુષીત! ગીતો (ફટાણાં) ગાઇ–પરસ્પર વેવાઇઓનાં મન ઉંચા કરાવતાં–તો ક્યાંક તો દંપતી ઉરકુંજોમાંયે કુસંપ–દ્વેશ અને

વેરઝેરનાં કાંટાળાં ઝાંખરાં ઉગાડી દેતાં અને એનાં પરિણામની પુર્ણતાને ભુંસતાં વર્ષો વિતતાં.

ફટાણામાં શરૂઆત ઓછાં ને આછાં મ્હેણાંથી થાય છે. આમાં ખાસ કરીને હકકથી મ્હેણાં ખનાર બનેવી–સાળા–જમાઇ–નણદોઇ આદિ મનાપક્ષ છે ને એમના પર મ્હેણાં–(યા–ગાળો) વરસતાં વરસતાં છેવટે વરપક્ષવાળાં કન્યા પક્ષને ભાંડવા માંડે છે.

વરઘોડો આવ્યો, વર તોરણ થયા, ને ચૉરીમાં બેઠા પહેલાં તો વરપક્ષનો સ્ત્રી વર્ગ જાણે કેવાક હકકથી, ગાજી ગાજીને, લાંબા હાથ કરી કરીને કન્યા પક્ષનાં બને તેટલાં સ્વજનોની સાત પેઢી ઉથલાવી નાંખવા માંડે છે.

પીઠી ચોળતાં વર પક્ષની સ્ત્રીઓ ગાય છે.

પહેલી પીઠી ચઢશે રે,
મારા જ્યાવરને.
ઉતરતી ચઢશે રે,
ઓલી છોડીને.

જાણે મંડપમાં ભીડ બહુ છે. ઉન્હાળો છે (હોય કે ન હોય તો પણ) વરરાજા જાણે કેવાક કોમળ–રાજવંશી ન હોય તેમ તેમનાં ઓવારણાં લેતી વરપક્ષની સ્ત્રીઓ બોલવા માડે છે—

આવા ઉન્હાળાના દહાડા–
કે છોડી વીંઝણુલો શેં ના લાવી ?
તારી માય ધરાણે મેલ્ય–
કે છોડી વીંઝણુલો શેં ના લાવી ?

પછી તો કન્યાની માને-બેનને-બાપ-દાદા દાદી આદી સોને ધરેણે મુકાવે છે, તો કયાંક વર તોરણ થતાંજ જાણે દુશ્મનો ચઢી આવ્યા હોય તેમ વેવાણો તેમનાં વચનપુષ્પો (!) વેરવા શરૂ કરી દે છે. જે સાંભળતાં પુરૂષ વર્ગ શરમાઇ મુંઝાઇ અકળાઇ ,ગુસ્સે થઇ આ દેવીઓની કિંમ્મત આંકતો મૌન સેવે છે.

કંસાર જમતાં પણ આ મહાદેવીઓ—

લાડો લાડી જમે રે કંસાર, લાડીની માડી ટળવળે રે.

દીકરી મને આંગળી ચટાડ-કંસાર કેવો ગળ્યો લાગે રે. વિગેરે

વર તોરણ થતાં તો-સુરત જેવા સંસ્કારી શહેરની ગોરિઓ પણ—

વેવાણ ઉતરની તું હેઠી રે, તારે પેટ પડી છે બેઠી રે.
તારા ચુલા પાછળ ગારો રે, તને દીકરી જણ્યાનો વારો રે.
તું તો દીકરી જણી જણી થાકી રે-આંબાની કેરી પેઠે પાકી રે.
× × × વિગેરે

તારા આંગણે તલાવડી રે, છમ છમીયા પાણી.
ત્યાંથી × × × વેવાઇ લપસ્યા રે, છમ-
આવતે કેડ કચરાણી રે—છમ
× × ×

જેવી માછલી ગંધાય તેવા × × × ગંધાય,
જેવી માછલીનાં રૂપ એવાં × × × નાં રૂપ-
- × × ×

મડંપ ઉપર આરસી વેવાણને લઇ જાય પારસી
મારી નવલી વેવાણ
× × ×

આથી આગળ વધતાં ફટાણાંની દુર્ગંધ વધુ ગાઢ અને બદબો મારતી બની ઉઠે છે.

× × ×

મંડપ ઉપર દીવો વરરાજા ઘણું જીવો
મારી વેવાણ દલાલુ તારે ઘેર છે.
ફળાં ને રોટલી કરી–વેવાણને જમવા તેડી
મારી વેવાણ–દલાલુ તારે ઘેર છે.
ખવાય એટલી ખાધી ઘાઘરાને નાડે બાંધી.
મારી વેવાણ દલાલુ તારે ઘેર છે.

× × ×

તમારાં તે નાના મોટા મેલતાં જા જો.
××× કરતાં ઐયર મોટી–હાં જી રે! હરિ આ જી રે!
ચોખા કરતાં કણકી મોટી–હાં જી રે! હરિ આ જી રે!

આપી દીકરી–ખાધી ખીચડી—
તોય લડધા માડવ હેઠ રે!
આપ્યો હીરો–ખાધો શીરો,
તોય લડધા માંડવા હેઠ રે.

× × ×

આવાં આવાં ફટાણાંના ફાગ ખેલાતા હોય ત્યાં સાચો લગ્ન–માણવાની પ્રેમ ભાવનાની લહેરો ક્યાંથી લહેરે? જ્યાં કેવળ આનંદ શાંતિ અને અભેદ ભાવનાનાં આરાધન દ્વારા બે હૃદયોને એક–અખંડ–અભેદ–બનાવવાના મહાયજ્ઞ રચાઇ–તેની સફળતા માટે સૌ કાંઇ કરવાના ભગીરથ પ્રયત્નો સેવાઇ રહ્યા હોય. જ્યાં કેવળ પ્રેમ–પ્રેમ–પ્રેમજ પોતાનાં અપાર્થિવ–અદ્વિતીય–અદ્ભુત–દૈવિ આ–દોલનો વેરી રહ્યાં

કે મહાન્ કલંકજ આ પવિત્ર લગ્નવીધિ પર હતું. એ દુર થતું જાય છે. તે પૂર્ણતયા દુર કરી-લગ્ન-પ્રસંગની પવિત્રતાને વધુ ઉજ્વળ કરવા આ મંગલસૂત્ર યોજાયું છે.

મંગલસૂત્ર ! દાંપત્યગીતા ! લગ્ન શાસ્ત્ર ! સૂજનજાુની લગ્ન પ્રથાનાં ગૂઢ રહસ્યોનાં નિદાન કરી દેનાર લગ્ન સિદ્ધાંતોની સમિક્ષાનો પ્રવચનકાર (!) તે મંગલસૂત્ર !

લગ્ન પ્રસંગે દંપતીના અદ્વૈત સંકેત રૂપ તેમનાં કંઠમાં એકજ મંગળસૂત્ર નાખવામાં આવે છે તે મંગલસૂત્ર ! આ ભાવના આ પુસ્તકના નામથી ફલવતી થાય છે.

એક મંગલસૂત્ર સૌભાગ્યવતીના કંઠમાં પહેરવાનો દાગીનો પણ થાય છે તે ભાવના અત્રે નથી એ સ્પષ્ટ કરી લઉં છું.

હવે આપણે મંગલસૂત્રમાં ગુંથાયલ તારોની ચોખવટ કરશું કારણ આમાં લગ્નનાં વિધિ વિધાન અને મંગલ પ્રસંગ ઉજ્વવામાં લગ્ન પ્રસંગ પૂજવામાં-એને વધુ ઉજ્વળ બનાવવામાં મુખ્ય સહાયક પ્રસંગ પ્રસંગનાં ગીતો છે.

આદિ અનાદિથી સરજાયેલ માનવ બેલડી વિશ્વને અલંકૃત કરતી સંસારના વ્યહવારને ચલાવતી-વિહર્યા ને વિચર્યા.કરે છે. એ વિશ્વને આંગણે ઉતરી ગૃહજીવનના કલ્લોલ કલ્લોલતી ગૃહકુંજોમાં મધુર પરિમળ પ્રસરાવતી, માનવતાને વિકસાવતી-પ્રભૂતામાં પદસંચાર કરતી-પ્રભુ સ્વરૂપ થવા મથે છે-અને વિરમે છે.

પશુ પંખીએ બેલડી ભુખ્યાં હોય છે. એ બેલડી વિધિનિર્માણને વશવર્તી સરજાય છે. બંધાય છે ને એ બેલડીને બાંધનાર બંધ એ લગ્ન.

જ્યારે યૌવન આવે છે, હૃદયનાં ઉંડાણમાં સહચરીની ભુખ જાગે છે, જીવન એકલવાયું-અટુલુ લાગે છે, ત્યારે કુમાર હો યા કુમારી;

તેને હૈયે અવનવા કોડ જાગે છેજ, ત્યારે તેના અંતરના અણુ ઉઘડયાં દ્વારોની તરાડોમાંથી જીવનસહચર–જીવનસહચરની માગણીનાં આન્દોલનો બહાર આવવા ઉછળી રહે છે અને ત્યારે એ સહચર કેવો જોઇએ ? એની વિચરણા જાગી ઉઠે છે.

કેટલાક સ્થળોએ કન્યાને સાત યા નવ વર્ષે પરણાવી દેવાની આગ્રહભરી અપીલો પ્રકટે છે, અને એક સમય એવો આવી ગયો કે જ્યારે કન્યાને વહેલી પરણાવી દેવી એ ઉચિત અને આવશ્યક મનાતું, ત્યારે બાળલગ્ન બેધડક શિષ્ટ ગણતાં. એનાં પરિણામો ચાખ્યા પછી મહાગુજરાત સૌરાષ્ટ્ર બાળલગ્નની બેડી તોડવા તૈયાર થયેલ છે ઇતિહાસ તો પોકારે છે કે–બાળલગ્ને જોડાયેલ વરકન્યા ભાગ્યેજ આદર્શ દંપતી નીવડે છે. અને મોટી ઉમ્મર સિવાય–કન્યા પોતાને કેવો વર જોઇએ તેની કલ્પના પે કયાંથી કરી શકે ? આપણા જુનાં લગ્નગીતોમાંયે કન્યાયે માતાપિતા યા સખિઓને કેવો વર સારો એની વાતો–ગવાય છે. ત્યાં બાળ લગ્ન સંભવતાં નથીજ.

મંગળસૂત્રની કુંવારી કન્યા તો જગતના ચોકમાં આવી પોકારે છેઃ—

> દિલના દરિઆવ અમે ગોતીએ રે લોલ.
> અબોલે ઉઘાડે ઉર કુંજ જો !
> નયને અમિ ઉરે પ્રીતિ ઝરે રે લોલ.
> હૈયા તગે તેજ પુંજ જો–   દિલના.
> સ્થૂલને ભુલાવે આત્મા ઓળખે રે લોલ.
> કરી દે નિજાત્મ ઓત પ્રોત જો !

આટલું સમજનારી, શોધનારી કન્યા સાત કે નવ વર્ષની નજ હોય એને તો–

વિશ્વને વિસારી વિશ્વે જીવતા રે લોલ.
રગ રગ ચેતન ચમકાર જો.
મુર્તિ પરમ પ્રેમ પરબ્રહ્મની રે લોલ.
કર્મયોગી જ્ઞાની અવતાર જો–દિલના.

(કુંવારી કન્યાના કોડ)

આવા આવા કોડ સેવતી કુમારીકા પરણવા–ખેલડી બાંધવા આતુર છે, ત્યારે આપણો કુમાર ! યૌવનના આંગણે પગલી માંડતો, ઉચા ઉચા અભિલાષ સેવતો બ્રહ્મચારી ગુર્જરેશ્વા સૌરાષ્ટ્રીય કુમાર ! એને કેવી પત્ની જોઇએ છે ? એનાં હૃદય મંદિરમાં સ્થાપવા–પધરાવવા કેવી સજીવ–દેવી–મુર્તિ જોઇએ છે ! એના અભિલાષો વધુ ઉજ્વળ–ઉન્નત ઉત્કટ છે. એને તો—

ગુણિયલ રસસુંદરી ને ગોતીયે રે લોલ.
નયને લજ્જાનાં ઘેરાં ઘેન જો !
છલકે ઉરે પ્રીતિ સરોવરો રે લોલ.
શશિવદન અમી ભર્યાં નેન જો !

એને તો ગુણિયલ–રસીક–સૌંદર્યશાલીની સુંદરી ખપે છે. એને લજ્જાળુ–મર્યાદાવાળી પ્રેમભાર હૈયાવાળી ! અને શશી વદની છતાં અમૃત છલકાતી આંખડીવાળી ! આજનો કુમાર ઢીંગલા ઢીંગલીનાં ફારસ કરી–ગમે તેમ, ને ગમેતેવી કન્યા વરને ગળે વળગાડવામાં આવે તે સ્વિકારવા તૈયાર નથી, એ પોતાની પસંદગીની પત્નીનું મોડેલ પણ ઘડી રાખે છે. ઉચિત સ્વતંત્ર્યના દૈવિ વાતાવરણે વિશુધ્ધ કરેલ હૈયાના ધબકારે ધબકારે એ 'ડોશીની ગળે ઠોકી બેસાડેલી તોક' પોતાના ગળે ઓળવવા તૈયાર નથી, પરણવું છે એને, સાથે જીવન ગાળવું છે એને–અને કન્યા માબાપ, પસંદ કરી આપે એ આજના યુવાનને ન ગમે, વડિલોની મર્યાદા–તેમની આજ્ઞાનો સ્વિકાર અને એમના વર્ચસ્વને

શિરોધાર્ય કરવાનું ડાહાપણ યુવાનો નજ ભૂલે-તેમ કુમાર પુત્રની ઉચિત સ્વાતંત્ર પ્રિયતાને પણ વડિલો ન છેદે એ ન ભુલવા જેવુ નગ્ન સત્ય છે.

કુમાર, પત્નિને તાબેદાર ગુલામડી બનાવવા નથી માંગતો એતો એને પગલે પોતાને સોભાગી માને છે—

સોહે સૌ ભાગ્ય એને પાવલે રે લોલ.

× × × ×

પ્રેમ જીવન જીવીને જીવાડતી રે લોલ.

એ પત્નીના સહચારમાં પ્રેમજીવન જીવવા માંગે છે. એ એને—

માલણ ગ્રહ કુંજની મહા ભાગજો!

કુમાર પોતાના ગૃહકુંજની એને માલણ બનાવવા ઇચ્છે છે-વળી રાંકડી-પતીના ગમે તેવા જુલમોને મુગે મ્હોડે સહી લેતી અગર પતી સામે અમર્યાદ કઠોર વચન બોલતી પત્ની નથી ખપતી એને તો

નિડર સત્ય મિષ્ટ વચન બોલતી રે લોલ.

એવી નિડર-સત્ય પથ્ય અને પ્રિય વચન ઉચ્ચારનારી જોઇએ છે. એમ છતાં અનુચીત સ્વતંત્રતા અને વિકૃત વિચારો વડે સ્વામિને પજવનારી પણ નથી માંગતો, એ એને તો—

થાયે અનુકુળ આત્મા ઓળખી રે લોલ;

અનુકુળ ભાર્યા એ માંગે છે-અને

આત્મા ઓળખે તેવર-તેવીજ રીતે

આત્મા ઓળખે તે ત્રો સુંદર=આ સુત્ર એ સરજે છે સિધ્ધ કરવા મથે છે.

એને માયકાંગલી-ગડદાલ-પામર-ખોટી સત્તા-લોભ-વિકારો મા પ્રલોભનોથી પરવશ બની જનાર નહીં પણ,

પાંગરે ન પામરતા સ્વપ્નામાં રે લોલ:

એવી છતાં એ એને ગુલામડી નથી સમજતો એકલી સેવિકા નથી સમજતો—એ પોતે પણ સેવાભાવવાળો છે,

કરીએ પરસ્પર સેવન્જે: અને એ પત્નીને

ઘરની ઉદરડી યા પગનું પગરખુ નથી માનતો—એને તો એની પત્ની—

ગૃહરાજ્ય રાણી બની રાચતી રે લોલ,

અનંતાત્મ સાધન વિલાસ જો.

એને મન પત્ની—અનંતાત્મ સાધન વિલાસ: છે, વળી,—

દરિઆવ દિલ બહુ ગુણ ભરી રે લોલ.

મણિ એ અંતર અભિલાષ જો.

(કુમારના કોડ.)

સંકુચીત દૃષ્ટિવાળી—કૃપણ—કોડીયાં જેટલા પેટવાળી નહીં પણ દરિઆવ દિલની: જેને આગણે અતિથીઓ, સંતો, વ્હાલાં સગાંઓ, નોકરો, રંકો પોસાય: તૃપ્તિ પામે; ગરીબીમાંયે ટુકડામાથી ટુકડો આપી સામાને સંતોષનારઃ એકલી પેટભરૂ નહિં પણ બીજાને સંતોષી રાચનાર દયાળુ, મોટા મનની, અને બહુ ગુણવાળી પત્નીઃ કુમારના અભિલાષ આવી કન્યા પરણવાના છે.

આવા ઉર અભિલાષ સેવતી કન્યા કેવો વર ગમશે એ હૈયા સાથે નક્કી કરી પોતાની માતાને હવે તે કહેવા બેસે છે પણ સમાજની રૂઢિઓથી રેવાયલી, વળી અચકી જાય છે. અરે! આવી વાત કહેવાય? અનુભવે ઘડાયલી માતા કલાવી કલાવી—પુછે છે, ને દીકરીના પેટની ગુપ્ત વાત કઢાવી લે છે. એ માતાને દિલની વાત કહેતાં કેવો વર ગમે છે તે બતાવે છે.

માડી અમને એવા વરની હોંશ. અમને
ભણ્યો ગણ્યો ને નિર્દોષ.
જોતાં કાળજ હિમાજલ જ્યમ ઠરે રે.

એકલો ભણેલો નહીં–ગણેલો પણ–અનુભવી–ઠરેલ ઠાવકો સમજુ વેદીયુ ઢોર નહી: કાળજાં ઠરે એવો, એને કાળો મ્હેમી ન ખપે, દુર્બળ કદરૂપો ક્રોધી કેમ ગમે?

માડી વરજો માવડીયો હોય.
એ શું પુરે મારા કોડ
હૈયે આપકમીં મોરલીયો રમે રે.

કુળવાનનો કટકો હોય, પણ માવડીયો હોય એ વર શુ કરે? પણ ભલે ગરીબ હોય–કુળવાનનો કટકો ન હોય છતાં આપકમીં હોય તો એનો સંસાર ઉજળો થશે કારણ—

માડી ગોતો ગરીબ દિલ દરિઆવ.
તગે મુખ પ્રેમ ને પ્રભાવ.
વર તો સાચો આત્માને ઓળખે રે.

ગરીબ હોય પણ ઉદાર–વિશાળ હૃદયનો હોય, એના મુખપર પ્રેમના પ્રકાશ હોય, અને મ્હારા આત્માને ઓળખી શકે તે વર પરણાવ–છેવટે એ બોલી નાંખે છે. માતા વધુ શું કહેવું? એને તો—

માવડી એવા વરની ભુખ,
જોતાં હરે ઉરનાં દુઃખ.
મણિ–સમોવડીયો વર ગોતજો રે.
(સમોવડીયા વરની ભુખ)

એનાં હૈયાં ઠારે એવો સમાન વયનો વર ગમે છે, નાનો ઢીંગલા જેવો યા તો તાડનો ત્રીજો ભાગ–એવો ઉંચો નહી પણ સમોવડીયો વર ગમે છે.

આવો વર શોધ્યા પછી કન્યા વરને કાગળ લખવા બેઠી–કન્યા વરને પત્ર લખે એ સમયને હજી વિલંબ છે. આ પ્રથા–કુમારી કુમારને પરણવા માટે પત્ર લખે એ અયોગ્ય નથી. છતાં એ રીત પ્રચલીત ન હોવાથી નિંદ્ય નથી. રૂકમણીએ શ્રી કૃષ્ણને પરણવા આવવા પત્ર લખ્યો–ઓખાએ અનિરૂદ્ધને શોધવા સખી મોકલી–અને સીતાજીએ રામચંદ્રજીને સ્વયંવરમાં આવવા પત્ર લખ્યાનું ગીતો અને ગ્રંથો કહે છે. આ પ્રથા પુર્વે હતી. જુનાં પ્રશ્નોરા ગીતોમાંનાં ગીત જોઇએઃ—

લાડલી તે લખી કાગળ મોકલે, રસ વરણા રે,
રાયાંવર વેગે પધારો લાડણુ રસ વરણા રે;
હું કેમ આવું એકલો–ર, વ.

મારો દાદોજી શીખન દે રે લાડણુ ર, વ.
જો વર નાવો એકલા. ર, વ.
તમારા દાદાજી સહિત પધારો લાડણુ ર, વ.

વળી આ પત્રો લખાતા હશે તે જમાનામાં તાર ટપાલ કે રેલ ન હોતા ત્યારે ખેપીઆ સાથે મહામુશીબતે આવા પત્રો પહોંચી શકતા. એવુંજ બીજુ ગીત જોઇએઃ—

લગન બાજોઠીડો મોતીડે જડીયો.
કુંવારી કન્યાને કાગળ લખી રે મોકલીયો
વહેલેરા આવે ચોરાશીના રાજા

હું કેમ આવું સકળનીરે રાણી.
આડા છે દરિઆને સમુદ ભરીયા.
ભર્યા રે સમુદ્ર વચ્ચે વ્હાણુ છીપાવો
વહાણે બેશીને વહેલા આવો વરરાજ વિગેરે

(મંગલ ગીતાવલી–પ્રશ્નોરા)

આવુંજ ગીત સુંદડીમાં જોઇએ.

ઘડીયે ઘડીયે લાડણુ વહુ કાગળ મોકલે.
રાયવર વહેલેરો આવ!
સુંદર વર વહેલેરો આવ!
તારાં ઘડીયાં લગન રાયવર વહી જશે.

* * * *

લાડડા! લાડલી છાના કાગળ મોકલે
વેવારીયા વર વેલો આવ્ય!
રવળા મોઢાની રઢયું લાગશે.

જવાબ—

લાડકલી! હું કેમ આવું એકલો!
મારા હાથીડા હોય રે હઝાર.
રવળા મોઢાની રઢયું લાગશે.

આમ વર કન્યા પરસ્પર પત્રો લખે છે.

મંગલસૂત્રની કન્યા પણ વરને પત્ર લખે છે—

વહેલા વહેલા આવો વરણાગીયા રે.
મ્હારા નાથ સલુણા સોહામણા રે.
જોઉં વાટય હું લગ્ને પ્રાણ રે!
સુકુળવંત, વહેલેરા પધારજો રે

× × ×

પછી એ લખે છે,

જાન જોડી ઓ જીવન આધાર રે–સુકુળવંત!

× × ×

વળી વરને સાથે માતા પિતા ભાઇઓ સગાંવહાલાંને સાથે લાવવા લખતાં વરના મિત્રોનેયે તેડતા આવવા લખે છે.

માત તાત બંધુ બ્હેનો લાવજો રે,
સગાં વ્હાલાં સબંધીને કહાવજો રે.
સરખા સોબતીઓની સાથ રે.
સુકુળવંત—

જોયા મુહુરત જોશીડે ટીપણે રે,
શુભ લગ્ન નિર્ધાર્યાં આગણે રે.
આવો બેઠી ધરી તમ ધ્યાન રે.
સુકુળવંત—

વળી એ વરને પત્ર પહોંચેથી જવાબ લખવા પણ સૂચવે છે. ન્હાની ઉમરની કન્યા પ્રત્યુત્તર માગે એ અસંભવીત છે–એ લખે છે—

પત્ર પહોંચે ઉત્તર ઝટ આપજો રે.
ચઢી ચૉરીએ હસીને ચાપજો રે.
મણિમય કાંઇ મોકલો એંધાણ રે.
સુકુળવંત—

(કન્યાયે વરને લખેલ આમંત્રણપત્ર.)

એ ઉત્તર સાથે વળી પતિપ્રેમની નિશાનીરૂપ કાંઇક માગે છે. પુખ્ત વયના લગ્નોમાજ આ સંભવે છે.

ઉજ્વળ ભાવિની મનોરથ સૃષ્ટિમા વિચરતા કુમારને અમૃતના સાગર સમાન કન્યાનો પત્ર મળે છે એના મનોરથ ને મ્હોર આવ્યા છે. એના રોમ રોમ વિકસ્વર બને છે એની નજર સામે કન્યા અવનવા રૂપે અદૃશ્ય છતા સાક્ષાત્કાર કરાવતી રહે છે અને રૂબરૂ મળતા સુધી આશ્વાસન દાતા સખા સમાન પત્ર લખી એને ધીરજ આપે છે. ને પત્રમા પોતાનું હૈયું ખોલી નાખે છે.

મળી પત્રિકા પ્રેમભરી આજ ! કુલીન કુમારી રે,
શાણી ! સાચુ આમંત્રણ ખાસ ! લગ્નનું ભારી રે !

કુમાર પ્રત્યુત્તર લખતાં કુમારીને લગ્નના મર્મો સમજાવતાં લખે છે—

જીવન રથ જગ પંથે જોડી, યૌવન અશ્વ પલાણુ રે,
પ્રવાસ વિકટ ઉભય રથ ચઢી, તું ને હું સુખમાણુ—કુલીન.
હૈયે હૈયાં એક કરીને અભેદ આત્મ વિકાસરે,
શુધ્ધ હૃદયને પવિત્ર જીવન રગ રગ પ્રેમ પ્રકાશ—કુલીન.

અને છેવ્લે કુમારીને લગ્નમાં આવવા કબુલ કરતાં પોતાનાં લગ્ન નિર્વિઘ્ને સફળ થાય તે માટે કુળદેવતાની આશિષ યાચી લે છે—

અમે આવશું લગ્ન પ્રસંગે જોડી જલદી જાન રે,
મંગળ કરશે કુલદેવડીયાં મણિમય શ્રી ભગવાન—કુલીન.
(કન્યાને વરનો પ્રત્યુત્તર)

આ પત્ર પોહોંચતાં કન્યાને પોતાના લગ્નની ખાત્રી થાય છે અને એ દિવસ, રાત્રી લગ્નનાંજ સ્વપ્ના જોતી પુલકીત હૈયે લગ્નઘડીની વાટ જુવે છે.

જાનઃ—

જાનનો રીવાજ ઘણો જુનો લાગે છે. વર પક્ષ પોતાનાં સગા સંબંધીઓમાં જાન નીકળવા પહેલાં ૪૮ કલાક અગાઉ જાનનું ન્હોતરૂ ફેરવે છે. વરપક્ષના માણસો ચોખા અને સોપારીઓ લઇ ન્હોતરાં દેવા નીકળે છે. અને જેને ત્યાં જાનમાં આવવા આમંત્રણ આવવાનું હોય તેને ઘેર તેના ઉમરા પર ચોખાને સોપારી મુકે છે. આ મટે કેટલીક વખત લઢવાડમાં બોલાય છે—"ત્હારે ઉમરે કોણ ચોખા મુકવા આવ્યું હતું ?"

વરના આગણે (રેલ્વે નહતી ત્યારે) ગાડીઓ અને ગાડા ખડકાય સગાઓ–જાનૈયાઓને "ચાલો ચાલો ભાઇઓ–વખત થઇ ગયો"–આમ કહી કહી સન્માન પુર્વક તેમના બચકા સહિત ગાડામા બેસાડી–વાજતે ગાજતે ગામના પાદરમા (ભાગોળે) જાન આવે ત્યા સૌ ઉભા રહે જાનમા ન આવનાર પણ વળાવવા આવે અને આવજો સભાળીને જજો લગ્ન નિર્વિઘ્ને ઉકેલજો શાતિ રાખજો આદિ શીખામણ પ્રેમ પુર્વક આપે છે તેમને સોપારી વિ વ્હાણી અપાય છે વરને માટે માફો યા સુખપાલ હોય યા રથ હોય અગર ઘોડા ગાડી પણ હોય વરની સાથે ખાસ કરીને તેના મિત્રો બેસે કે જેથી વરને રસ્તે આનદ આવે રસ્તે જાનૈયા મઝા કરતા કરતા અને જાનૈડીયો ગાતી ગાતી મસ્ત બને ધુળ ઉડતી હોય રસ્તે જમવાનો ટાઈમ થતા કેટલાકોમા વાકળ જમાડવાનો યા ભાથુ (લાડવા ચવાણુ) વહેચવાનો રિવાજ હોય છે

તળાવ યા નદીકિનારે વડ રાયણ કે બીજા ઝાડ નીચે જાજમ શેત્રજી પથરાય–મોટા દામમા પાણી ભરાય સૌ જાનૈયા ભેગા મળે અને વરપક્ષ સૌને જમવાની, ચહાપાણીની સવડ આપે જાનૈયા હકથી માગે ને ખાય, રગશીમા ગાડા ચાલે, કન્યાનુ ગામ નજીક આવતા સૌથી પહેલા જે ગાડુ યા ગાડી કન્યા મડળે પહોચે તેને અને વરના વાહન (માફો યા ગાડી) ના બળદોને નાળો ભરી ઘી પાવામા આવે અને ગોળ ખવરાવાય, એ વાહનના બળદો વખણાય

જાન કન્યા મડપે આવતા અગાઉ ગામ બાહાર અટકે છે ત્યા કન્યા પક્ષવાળા વાજતે ગાજતે વરપક્ષનુ બહુ માન કરવા સામૈયુ કરવા આવે છે, ત્યા સૌ પરસ્પર મળે ભેટે ખુશી ખબર પુછે કેટલાકોમા કસુબા પીવાય–પવાય–અને સૌ ભેગા મળી વાજતેગાજતે કન્યાપક્ષે જાનીવાસો રાખ્યો હોય ત્યા જઇ ઉતરે જાનીવાસામા ગોદડા પાણી, દીવાબત્તી, વિગેરે જાનૈયા તથા વરને માટે હાજર હોય છે કય ક

તે સવડમા આમી આવે તો જાનૈયાઓ હકકથી એ સવડ મેળવવા મથે છે, તો કયાંક તકરારો પણ થઇ પડે છે. થાકયાપાકયા જાનૈયા જમવાના તથા વર પરણવાના વિચારોમાં ડબી જઇ આરામ લેતા પડે છે.

પાટીદારો અને બીજી કોમોમાં જાનમાં સ્ત્રીઓને લઇ જવાની બંધી હોય છે. તો કેટલાકમાં સ્ત્રીઓ હોય છે. પણ સ્ત્રીઓ વિનાની જાન શોભતી નથી. અને લગ્નમાં મઝાહ આવતી નથી એમ ઘણાકો માને છે.

જાની વાસામાં વર પક્ષ પોતાની ગોત્રજ ચીતરે છે ને ત્યાંજ પોતાનું સાડાત્રણ દિવસનું ઘર બનાવે છે.

વરને ગામથી કન્યાને ગામ જવા જાન નીકળે છે ત્યારે વર ઉઘલાવો* થાય છે. ઘેરથી વરઘોડે ચઢે છે. સગા સ્વજનો ગામના સ્નેહી વડેરાઓ તેમાં સામેલ થાય છે. હવે વર-વરરાજા થાય છે. ઘોડા પર તેને ચઢવાનું હોય છે. આને વર ઉઘલાવો કહે છે. ઘોડા પર બેઠેલા વરરાજાને નઝર ન લાગી જાય તે માટે તેની નાની બેન વરની પાછળ ઘોડા પર લુણ ઉતારવા બેસે છે. એ એનો હક છે. એ માટે એને દાપુ મળવાનું છે. લુણ ઉતારવામાં વરની બહેન પોતાના હાથમાં ન્હાનકડી લોટીમાં કાંકરી મીઠું નાખી તે રૂમાલમાં વીંટાળી વરના માથા પર હલાવ્યાં કરે છે. લોટીમાં મીઠું (લુણ) હોવાથી વરને કોઇની નઝર ન લાગે એમ મનાય છે. (દાપુ=હકથી લેવાનો લગ્ન યા અવસરનો કર Tax) આમ આ ઉઘલાવાનો વરઘોડો વાજતે ગાજતે ગામ બહાર આવે છે ને જાન ઉપડે છે.

જાન જોડી જવાની બાબતમાં ઇશ્વર પારવતી વિવાહ, શ્રી કૃષ્ણનાં લગ્ન આદિ પ્રસંગો ગીતોમાં ગવાય છે એટલે જાન લઇ કન્યાને

---

* ઉઘલવું **ઉલંઘન** વર પોતાના વતનથી કન્યાને ગામ (સિમોલ્લંઘન કરી) જાય છે માટે ઉઘલવો કહેવાય છે.

ત્યાં વર સ્વજનો સહિત જાય એ એ પ્રથા પુરાણી લાગે છે. ત્યારે રેલ્વે ન હતી ત્યારે—

દ્વારકાથી ચાલ્યા જાદવરાય-રૂક્મિણીને પરણવા રે.
રથમાં સારા બળવીર રૂક્મિણીને પરણવા રે. વિગેરે

વળી દશરથ રાજાએ શ્રી રામચંદ્રજીને લગ્ને રાજા જનકરાય ને ત્યાં જવા જાન જોડેલી તે વર્ણવતા કવિ કહે છે—

દશરથ તણી જાન જાય, હરતીનો એક કળ ન માય રે.
લીલા પીળા ને રાતા ઘણાં, સુંદર છે મહારાજા તણા.
લીલા રે તંબુ તાણ્યા, ત્યાં તો અધુગજ મધુગજ બાંધ્યાં.
રાજવાળી રાજ રચના ઘણી, જાન વખાણું રાજા રાઘવ તણી

આવી જાન રાજા દશરથની ને તેમના વેવાઇ રાજા જનક તેમને સન્માનવા સામૈયે આવે છે.

ભારે રે શેષ પાતાળે ગયા, બેદે ચાંદા ને સુરજ ઝાંખા પડયાં.
એક ક્ષણમાં પહોંચ્યા રે દશરથરાય, સામૈયે રાજા જનક જાય.

આ પછી થાકયા પાકયા વર તથા જાનૈયાને ગળ્યાં એલચી ભેળવ્યાં પાણી કયાંક કયાંક પવાય છે.

આવ્યા જનક બોલ્યા વાયક, નાણું લઇ ચાલો નાયક.
એલચી વાસ્યાં રે જળ આણીયાં; ખાંડ પાણી પાઇ જાણીયાં.

જ્યારે જાન ઉપડી કન્યાના ગામ તરફ નીકળે છે. ત્યારે આપણે કન્યા મંડપની ખબર લઇએ.

અહિં તો કન્યાના માતા પિતા દીકરીનાં લાખેણાં લગ્ન નિરધારી બેઠાં છે. તેમણે વ્હાલાં સગાંઓને આમંત્રણો મોકલ્યાં છે. વરના બાપ કરતાં કન્યાના બાપને કામનો બોજો ને ચિંતા વધુ રહે છે. કારણ વર પક્ષને તો તૈયાર સામગ્રી પર કન્યાના ઘેર નિરાંતે મ્હાલવાનું જ્યારે

જાનની સેવા ને વરરાજાને સાચવવાનું કામ કન્યા પક્ષને માથે હોય છે. આથી કન્યા પક્ષવાળા વ્હાલાં સગાઓ-માંડવે કમર બાંધી કામ કરનાર સ્નેહી સગાઓ કન્યાનાં મોસાળીમા કન્યાના પિત્રાઈ ગોત્રાઇઓ સૌને આગ્રહ કરી તેડાવવામાં આવે છે ને તેઓ વધુ સંખ્યામાં આવે તેમ બહુ સારૂ લાગે છે નેં મનાય છે. આવાં આમંત્રણ લખતાં લખાય છે.

અમે લાખેણાં લગ્ન નિરધારીયાં રે.
આમ દુર દેશાવરમા રહ્યાં રે.
સુના સુના મંડપ અમ આજ રે.
સ્નેહી ! લગ્ને વહેલેરા પધારજો રે.

વળી બધાં કુટુંબીઓને તેડતા આવવાનું પણ લખતાં ભુલતા નથી.

સ્નેહી પત્ની બાળકોને લાવજો રે.
ભાઇ ભાંડુને તુર્ત બોલાવજો રે.
સ્નેહી મંડળ વિસારો ન ખાસ રે.—સ્નેહી.

અને છેવટે વ્હાલાં સગાંઓને બોલાવવામાં ખાસ સ્વાર્થ નથી પણ સ્નેહીની વૃદ્ધિ અને આનંદમાં સહચાર લેવાદેવાનીજ ભાવના છે, અને તેમને સાચા દિલથી બોલાવાય છે એ દર્શાવતાં લખે છે—

તમ સ્વાગતે સ્વાર્પણ આપશું રે.
મળી સ્નેહ વધારી મગન થશું રે.
આવો મણિમય લગ્ને રાજ રે.—સ્નેહી.

---

૧ વરરાજા-સાડાત્રણ દિવસના રાજા ત્રણ દિવસ જાન રહે તે, અર્ધો દિવસ રસ્તાનો જાન ચલામણીનો. હકના ૩ દીવસનો રાજા તે વરરાજા.

૨ સાચવવા વરરાજા જેવા મોટા માણસને કન્યાના માંડવે ખાવા પીવા વિ. સૌ બાબતોમાં શ્રેષ્ટતા આપેલી હોવાથી તેમનું બધું ખાસ ખાસ હીસાબે સચવાય છે. તેથી વરને સાચવવા-એમ બોલાય છે.

આમ આમંત્રણ-કુંકુંમ પત્રિકા-કંકોત્રીઓ લખાઇ છે. અને કોણ કોણ આવશે? ક્યાં ઉતારશું? આ વિચારોના આંદોલનો કન્યાના પિતાના આંગણાંમાં અવનવી ભાવનાઓ ઉછાળે છે.

હવે લગ્નાતાં ઘરમાં લગ્ન નિર્વિઘ્ને ઉકલી જાય તે અર્થે કેટલીક શાંતિદાયક ક્રિયાઓનાં વિધાન છે. તેમાં મુખ્ય ગણેશ સ્થાપન છે. કલ્યાણના અધિષ્ઠાતા ભોળા અને ભદ્રીક ભગવાનના વર પામેલા અને વિઘ્નવિદારક એવા શ્રી ગણેશનું સ્થાપન પૂજન થાય છે. શ્રી કૃષ્ણનાં લગ્ન પ્રસંગે પણ ગણેશ પૂજન થયાં એમ ઇતિહાસ બોલે છે. ગણેશનું સ્થાપન કરતાં શા ભાવ ઉછળે છે?

શુભ મંગળ લગ્નને અવસરીયે.
સખિ! આજ ગણેશ નમું હું નમું.
કરી સ્થાપન અંતર મંદિરીયે! સખિ!
ટળે વિઘ્ન વિનાયકના વરથી-સુખશાંતિને આનંદની અવધિ.
શુભ લગ્ન સમ અન્ય પ્રસંગ નથી.—સખિ.

× × ×

મારે આંગણુ આવ્યાં અવસરીયા—
હરો વિઘ્ન ગણેશ મહેશ બધાં.
મણિ મંગલ લગ્ન કરો સુખદા—સખિ.
(ગણેશ સ્થાપન.)

ચુંદડીમાં પણ—

પરથમ ગણેશ બેસારો રે!
મારા ગણેશ દુંદાળા.
ગણેશ દુંદાળાને મોટી ફાંદાળા.
ગણેશજી વરદાન દે જો રે.
મારા ગણેશ દુંદાળા.

આગ ગણુશ સ્તવંતાં ગણેશજી રીસાઇ જતા હશે કે નહિં તે ખબર નથી પણ ખાસ કરીને

વીવા અધરણીને જગન જનોઇ
પરથમ ગણેશ બેસાડરે.
મારા ગણેશ દુંદાળા

આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે મંગળ અવસરનો પ્રારંભ ગણેશ સ્થાપન પૂજનથીજ થતો આવ્યો છે.

નાગરોમાં પણ—

લાઇ જનાર જન પુછે તમે–કોને રે ગણુપત દેવને
ક્યા દેવ વૃદ્ધ સણી આવ્યાં ને–ક્યાં વર બેટવા કાજ.

અને—

દુંદાળાોને દુઃખ ભંજન નામ–શંભુ કુંવર સુખ ધામ રે .
રૂડો ગણેશ દુંદાળો.
ગૌર વદન ગજવદનો અવિનાશી–સર્વ સુખનો રાશી રે...રૂડો.
× × + ×
ચૌદ વિદ્યા ગુણ જાણુ સુજાણુ–સુર મુનિ કરે છે વખાણુ રે...રૂડો.
પ્રેમાનંદ કહે આનંદકારી પુજો ગણુપતી બિહારી રે....રૂડો.
(નાગરીક ગીતાવળી.)

ગણેશ સ્થાપન પછી ઘરમાં વડી પાપડ કરવા માંડે છે. એ વડી અને પાપડ જાનને જમણુ આપે ત્યારે તેમાં વાપરવાનાં હોય છે. સાસુને, જમાઇને, ને જાનને જમાડવામાં વડી પાપડ સુદ્દાની ચીજ લાગે છે. પકવાન કરતાંયે તે વખતે તે વધુ મોંઘાં મનાય છે હવે લગ્નનાં વડી પાપડ શેર બશેર ન હોય વધારે પ્રમાણું હોય આથી સગાઓ સ્નેહીઓ ને શેરી મોહોલ્લાની કુળવંતી સૌભાગ્યવંતીઓને આમંત્રણે બોલાવાય છે. શેરી વચ્ચે ચોકમાં યા ઘર પાછળ ખુલ્લા વાડામાં જાજમ બિછાવી વચ્ચે શણુનો ખાટલો મુકી તે ખાટલાના

ઉપર સફેદ ચાદર પાથરી તેની વચ્ચે કંકુનો સાથીઓ કરી ચોખા મોપારી મુકી તેની આસપાસ ગોરિઓ કુંડાળે બેસી થોક, થોક વડી મુકવાનુ ખીર હાથમા લઇ લગ્ન પ્રસગના આગમનના મગળગીતો ગાતી ગાતી વડીયો મુકે છે ને વચમા વચમા વર, કન્યા તેના સગાઓ વેવાઇ, જમાઇ બનેવીઓને મીઠી મશ્કરી મિશ્રીત ગીતોદ્વારા તેમને સગવળાટ ઉપજાવે છે ને ગોરિઓ પાપડ વણવાનુ પણ એવાજ ભાવથી શરૂ કરે છે જમવાની કાસાની થાળીઓ ઉધી વાળી તે પર પાપડના ગુલ્લા લઇ વેલણુ વડે દબાવી રોટલીની પેઠેજ વણે છે. વણનારીઓને ગુલ્લાની લ્હાણી અપાય છે વણનારીઓ વિનોદમા ઉંધી થાળી ઉપર વેલણની ચકરડી ફેરવી 'આ તારી સાસુનુ નાક', આમ કહી કન્યાને જગ ટોળમા હસાવી લ્યે છે આવા વિનોદાત્મ પ્રસગે ગીતો ગવાતા જાય વડીઓ મુકાતી જાય પાપડ વણાતા જાય અને આવતા મગળ લગ્ન પ્રસગના આછા દર્શન ક્ષીતિજમા થતા જાય

> જીરે ! આજ મે તો ચોળા ચોપે ન્હોતર્યા રે
> ચોળા ચતુરા હાથે વડીયો મેલવા જોગ
> મારે આગણ સ્વજન ટોળે મળ્યા
> જીરે આજ મેતો, અલ્દા હોરી નોતર્યા રે
> અડદ મોધા મારા પાપડ વણવા જોગ
> પાપડ વણવા સ્વજન સૌ આવીયા
> (વડી પાપડ)

હવે વિવાતા ઘરમા લગ્નનીજ વાતો થાય છે આવતા અવસરીયાને સફળ બનાવવા, વર્ષો સેવ્યા કોડ પુરવા ઘરવાળા રાત દિવસ દત્તચત્ત બને છે વડી પાપડ માટલે ભરાય છે આમ તો આડે દહાડે પણ વડી પાપડ વણાય પણ આ મગળ પ્રસગના વડી પાપડ પ્રત્યે પણ જુદી અવનવીજ ભાવનાઓથી જોવાય છે, એ પ્રસગની જુદીજ વાત છે ના ?

હવે રોજ આવતાં લગ્નને સત્કારતાં હોય તેમ વીવાતાં ઘેર રોજ રાત્રે ગીત ગાવાનું ચાલુ થાય છે. ઘર ન્યાતિ સગાં સ્નેહિઓના ઘરનો સ્ત્રી સમુદાય રોજ રાત્રે વીવાતા ઘેર ચોક યા આંગણામાં ગીત ગાવા ટોળે મળે છે, ગીત ગાય છે અને છેવટે પુર્ણાહુતીમાં તમામને બદામ પતાસાં અગર એવીજ લ્હાણી પ્હોંચાય છે. આ ગીતો લગ્નથી પુર્વે પંદર દશ સાત કે છેવટે ત્રણ દિવસ અગાઉથી ગવાય છે. તેને વરઘ કહે છે. વરઘ એટલે લગ્ન પુર્વના દિવસો. હવે લગ્નને સાત વરઘો રહી એમ બોલાય છે. હવે ગીત ગાનાર ગોરડીઓ જામે છે, ગાય છે.—

આવો આંવાને શાણી બ્હેન, ગીતડાં ગાવાને.
ભર્યાં નયનોમાં લગ્નનાં ઘેન, ઘેલાં થાવાને.
અમૃતના અવસરતો લગ્નો, રસસાગર ઉભરાય રે.
નવલાં ચેતન રગરગ પ્રકટે, લોચનીયાં લ્હેરાય.
ગીતડાં ગાવાને.

× × ×

અવસર આજે ઉજળો ઘેર આવ્યો.
હૈયે હોંશ ધરીને વધાવ્યો–અવસર.

ઘર આંગણે ઉજળા અવસર આવે ત્યારે કેવી ભાવનાઓ વીવાતાં ઘરવાળાંને હૈયે ઉભરાય છે ? કેવા અવનવા અભિલાષ જાગે છે ?

સખિ ! સહિયર સૌને બોલાવો,
સગા વ્હાલાં ટોળે મળી આવો,
હોય રીસાયાં સૌને મનાવો–અવસર.

ખરેજ ! જેમને આગલી પાછલી સંભારી જરા ભારેખમ થવું હોય તેમને લગ્ન પ્રસંગજ લાધે ને ? આ અવસરીયે રીસાયલાં વ્હાલાં સગાંઓને ગમે તેમ કરી મનાવી લેવાય છે.

કંકુ છાંટી કાગળીઆં લખાવો.
સગે વ્હાલે સંદેશડા કહાવો.
લેવા મોંઘેરા લગ્નનો લ્હાવો–અવસર.
(મંગળ અવસર)

આમ આનંદ મંગળથી ગાજતું ઘર જાણે કોઇ અવનવા લ્હાવા લેવા લાયક પ્રસંગનું પ્રત્યક્ષ ધામ બની રહે છે.

હવે લગ્નને સાત વરષ રહી છે, ત્યારથી તો, કયાંક ત્રણ વરષ પહેલાંથી રોજ સવારે પ્રભાતીયાં ગવાય છે. લગ્નાતું ઘર, સૌ કામગરાં બની રહેલાં, કામનાં ઢગલા પડયા છે. સ્હવારનો મંગળ પ્હોર છે ઘરમાં ઓરડે ઘરની કુલ કામીનીઓ ગોરસ વલ્હોવતાં ઘમઘમાટ મચાવી રહેલ છે. ત્યા. પ્રભાતને પ્હોર પ્રભાતીયાનાં મીઠા મંજુલ ગુંજન એ ઘર વીવાતું છે એ જાહેર કરે છે.

પરભાતીયાં કયાંક કયાંક તો ખરા બપોરે પણ ગવાય છે ને તે પ્રભાતીયાં ગણાય છે, એમાં માત્ર લ્હાણી લેવાનોજ આસય હોય છે, આવાં પરભાતીયાં કોમવાર કે રૂઢિ પ્રમાણેનાં પ્રથક્ પ્રથક્ હોય છે. તેમાં નાગરોમાં—

સુખે થયાં સંતજનને સ્હવારાં કે, શ્રી હરી સુરજ ઉગીયા.
તાહારે માયાના અંધકાર કે, શ્રી હરી સુરજ ઉગીયા.
હરખે ઉઘડયાં રે સંતજન રૂપી કમળ કે, શ્રી૦ સુ૦ ઉ૦
બીડયાં બીડયાંરે કુમતી કુમોદીની ખળ કે, શ્રી૦ સુ૦ ઉ૦

× × ×

સુરજ ઉગ્યો રે કેવડીયાની કરણે કે,
વેણુલાં ભલે વાયાં રે.
સુતા જાગો રે લક્ષ્મીજીના કથ કે, વેણુલાં.
(નાગરીક ગીતાવળી)

પ્રશ્નોરા નાગરોનાં પરભાતીયાં—આ ગીતો ઘણાં જુનાં છે એટલે કે જાણવા પ્રમાણે અર્ધી કે પોણી સદી ઉપરાંતની વૃધ્ધાઓ પાસે સંગ્રહકાર શ્રી રમાબ્હેન પટ્ટણીએ સાંભળી ઉતારી લીધેલાં છે. એટલે તે સૈકા જુનાં સંભવે છે. જો કે અત્યારે એ ગીતો જુદા જુદા લેબાસ પહેરી આપણા વચ્ચે નવી મ્હોર છાપો લગાવી પરિભ્રમણ કરે છે.

આજ શમણામાં મેં તો ક્ષીરસર સમુદર દીઠો રે.
વ્હેતીને ગંગા રે જોશીડા મેં દીઠી.
આજ શમણામાં મેં તો શ્રીફળ આંબો દીઠો રે.
વન ફળને વાડી રે જોશીડા મેં દીઠી.
આજ શમણામાં મેં તો ધેમર હાથી દીઠો રે.
ઉપરને અંબાડી રે જોશીડા મેં દીઠી.
આજ શમણામાં મેં તો તાઢાં બેઢાં દીઠાં રે.
ઉપરને બુઝારાં રે જોશીડા મેં દીઠાં.
આજ શમણામાં મેં તો ઝળહળ દીવો દીઠો રે.
હસતી રે સુવાસણ જોશીડા મેં દીઠી.
આજ શમણામાં મેં તો પારસ પીપળો દીઠો રે.
તળશીનો ક્યારો રે જોશીડા મેં દીઠો.
શમણું ને વિચારો રે જોશીડા જોધપુરના રે
શમણુંને વિચારો રે જોશીડા રાજગઢ રાઠોડના.
ક્ષીરસર સમદર દાદોજી તમારારે.
વહેતીને ગંગારે માતાજી તમ તણા રે.

(પ્રશ્નોરા મંગલ ગીતાવલી)

સિંદુરી વર્ણીના સુરજ ઉગીયા રે.
ચાંપલીયા વરણી કાંઇ ચાંદલીએ પેસી તીરે

× × ×

ડુંગરડાની કડલે રે સુરજ ઉગીયા.
ઉગ્યા છે રાણો ભીનલે વાન રે.
ટુંકુડાના વરણાં રે દણીયલ રવ ચઢયા.
જગાડો રે મારે કઇ વહુના કંથરે.

× × ×

સુરજ ઉગ્યો રે કેવડીયાની ફણસે
કે વાણેલાં ભલે વાયાં રે.

× × ×

વ્હાણેલાં વાયાં ને સૂરજ ઉગીયા.
જયમલ શુ કરે રે કાયો ભાઇ પાન વિના.
જઇને જગાડો રે કીયા વહુના ના હોલા.

× × ×

(પ્રનોરા લગ્ન ગીતાવલી)

આજની ગોરિઓ મગળસૂત્રના પ્રભાતીયાં ગાઇ વીવાતાં ઘરને ગજાવતા ગાય છે–

સૂરજ ઉગ્યો રે વાયાં વાયાં પ્રભાત કે—વીવાતા ઘર મ્હારાં રે !
સાસુ જાયારે ઉઠો યઇએ રળિયાત કે—વીવાતાં.
દાતણ કરીયે રે મ્હારા જીવન વિશ્રામ કે—વીવાતાં.
મુખડુ ધોજો રે પ્રેમામૃત જળધાર રે—વીવાતા.
પીજો પીજો રે કઢીયલ દુધ સવાર કે—વીવાતાં.
લીધા લીધા રે ઘડીયાં લગ્ન અમધામ કે—વીવાતા.
સુતા ઉઠો રે મણિમય મ્હારા શ્યામ કે—વીવાતા.

(મંગલ સૂત્ર-પ્રભાતીયું)

× × × ×

સૂરજ ઉગ્યો રે સવાલાખ કળાયે
કે વ્હાણેલાં ભલે વાયાં રે,
સુતા ઉઠો રે સગી સાસુના નંદ
કે વ્હાણેલાં ભલે વાયાં રે.

× × × ×

લેજો લેજો રે મણિ જડીયા જળ લોટા
કે વ્હાણેલાં ભલે વાયાં રે.
દાતણ કરજોરે હૈયાને ઓવારે
કે વ્હાણેલાં ભલે વાયાં રે.

× × × ×

ન્હાવણ કરજો રે, નયનામૃત નીર
કે વ્હાણેલાં ભલે વાયાં રે.
મણિ મોંઘા રે ! જાગો જાગો લગીર !
કે વ્હાણેલાં ભલે વાયાં રે.

આવાં આવાં પ્રભાતીયાંના મંગળ અને સુંદર સૂરશ્રવણે જાગી ઉઠવું એ મહદ્ભાગ્યજ ગણાય–પત્ની પોતાના પતીને હમેશાંજ આવા સુંદર સુકોમળ કંઠમાંથી ગવતા સંગીત વડે ઉઠાડે તો તે અસ્વાભાવીક નથી બલકે એ ભાગ્યશાળી પતીની દેવોએ ઇર્ષા કરે.

હવે ટુંક વખત રહ્યો માંડવા મુહુરત કરવાનો નક્કી દિવસ આવે છે. કેટલાંક ઘણા નીકટનાં સગાં દીકરીઓ બ્હેનો જમાઇઓ બનેવી, અંગત મિત્રો તો સપરિવાર આવી ગયા છે. જુદા જુદા ઓરડાઓમાં અગર ખાસ મકાનોમાં તેમને ઉતારા અપાય છે. તેમનાં માટે ખાનપાન વિગેરે તમામ વ્યવસ્થા ખાસ કાળજી પુર્વક થાય છે. મંડપ મુહુર્ત થાય તે દિવસથી ગામનાં ને ન્યાતનાં સગાંઓ કન્યાના ઘેર જમે છે–જો કે

કન્યાને અને વરને પણ દશ પંદર વર્ષ પર વાનોળા જમવા મળતા હતા. સિમંત વખતે સિમંતીની ને સગાંઓ જમવા તેડે તેને વાયણા કહેવાય છે, જ્યારે સગાંઓ લગ્ન પહેલાં વર કે કન્યાને જમવા તેડે તેને વાનોળા કહેવાય છે. પણ મોટાં શહેરોમાં તો હવે વાનોળા નીકળી ગયા છે, અને તેને બદલે સગાંઓ લાલ લાડુનાં ડોયલાં અગર તે નીમિતના રોકડા રૂપીઆ ૧-૨ આપે છે.

હવે ચઢતે પહોરે મંડપ મુહુરત (માંડવા મુરત) છે. પરમ દિવસે તો લગ્ન જાન આવશે. મંડપ મુહુર્ત ગોરદેવતા વિધિપુર્વક કરાવે છે. કન્યાના માતા પિતા અગર મોટા ભાઈ ભોજાઇ અગર નીકટનાં સગાને હાથે તે વિધિ થાય છે. માંડવા મુહુર્તમાં સગાં વ્હાલાં ભેળાં મળે છે. ઘર આંગણામાં એક વળીનું પુજન કરી ચાર પરણેલાઓના તથા વિધિ કરનાર દંપતીના હાથે તે દટાવવામાં આવે છે. એ માંડવો બાંધવાની શરૂઆત થઇ તેજ પ્રમાણે માણેકસ્તંભ (જુઓ ચિત્ર પૃ. ૩૭) રોપવાનો પણ વિધિ થાય છે. હવે આજથી ખરેખર લગ્નના પુરા વાતાવરણવાળું ઘર બને છે. આજથી તવી અગર કલેડુ ઘરના ચુલે ન ચઢે. રોટલી રોટલો પુરી ન બનાવી શકાય. હીરાગળજ ખાવાનું. ને વ્હાલા સગા આજથી લીવાતા ઘેર જમે, એજ પ્રમાણે ગૃહશાંતી પણ વિધિ પુર્વક કરવામા આવે છે. સૌ ગ્રહોને ગૃહપતી નોતરે છે કે જેથી તે પ્રસન્ન થતા લગ્નમાં વિઘ્નકર્તા ન બને.

સમય ગ્રહશાંતિનો સખિ આજે,
પ્રભુ મેર કરો મને છાજે। સમય.
મ્હારે આંગણ સૌ ગ્રહ આવો
શુભ શક્તિઓને વરસાવો.
કૃપા કરજો મળે મને લ્હાવો। સમય.

આમ ગ્રહદેવતાઓને નિમંત્રી તેમને સ્થાપી પૂજન કરતાં.

રવિ ચંદ્ર મંગળ બુધ મળીઆ.
ગુરૂ શુક્ર શની કેતુ ભળીઆ.
રાહુ નવ ગૃહ મંડપે વળીઆ ! સમય.
× × ×
અમે માનવ સ્વાગત શાં કરીએ?
સાચી શાંતિની કામના કરીએ !
હરો વિઘ્ન ચરણ શિર ધરીયે ! સમય.
× × ×
ગ્રહદેવતા સૌ મળી આવો.
શાંતિ શાંતિ બધે પ્રસરાવો.
મણિમય સખી ગ્રહને વધાવો. સમય.

અટલભાવપુર્વક લગ્ન નિર્વિઘ્ન કરવા ગ્રહને સ્થાપવા, પુજવા. પછી તેજ દિવસથી વરકન્યાને પીઠી ચોળવાની શરૂ થાય છે. જુદાં જુદાં કીમતી વસાણું તેલ અત્તરોને મુળીઆંની બનાવેલી પીઠી વરને લગ્ન પહેલાં થોડા દિવસથી ચોળવામાં આવે છે. શરીરમાં સ્ફુર્તિ શાંતિ શકિત અને તેજ વધારનાર તે હોય છે. વરને તથા કન્યાને પોતાના સ્વજનોની સૌભાગ્યવતીઓ તે ચોળે છે અને ચોળતાં ચોળતાં વિનોદપૂર્ણ ગીતો ગાઇ સૌ વર યા કન્યાને આનંદ આપવા પ્રયત્ન કરે છે.

* * *

સજની મોરી લગ્ન મંડપ છે રચાવ્યા રે,
સજની મોરી પીઠી કન્યાના વીરા લાવ્યા રે.
'સજની મોરી કેસર કસ્તુરી ઘોળાવ્યાં રે.
સજની મોરી અત્તર અગર સુહાવ્યાં રે.
સજની ભેળા કપુર બરાસ સાથે લાવ્યા રે.
× × ×

સજની વાળે વાનને તેજ વધારે રે
સજની પીઠી કુડાં વિઘનને નિવારે રે।

× × ×

સજની પીઠી સાત
સૌનેયે સવારીર રે.

× × ×

સજની એતો ભાગ્યશાળીને અંગે ચોળે રે।
સજની ચોળો સૌભાગ્યવતી મળી ટોળે રે।

આમ કામતી પીઠી ચોળાય છે.

હવે લગ્નનો વખત–જાન આવવાનો વખત જેમ જેમ નજીક આવતો જાય છે તેમ તેમ કન્યા મંડપે ધમાલ આતુરતા વધે છે. પરણનારના હૈયાંના ધબકાની ગતી અનિયંત્રીત બની રહે છે. કોઇ અણદીઠ–અણજાણી અણઅનુભવી મીઠી મુઝવનારી લાગણીની ચરેરાટીયો તેમના હૈયામાંથી નીકળી જતી હોય છે. ઉજાગરા સહેજે કરાઇ જવાય છે. આવતા દીવસની ગોઠવણો, લાવવા મુકવાની વાતો, જાનના ઉતારા, તેમની સૌ સગવડ, જમણની ગોઠવણો સૌ ભાંજગડો સામટી એ સ્વરૂપે ખડી થઇ જાય છે.

લગ્નનો દિવસ! તમામ તૈયારી થઇ ગઇ, થઇ જાય છે. કન્યા બ્હેની પીઠી ચોળેલાં ઓરડામા સજ્ય જમાવી બેઠેલાં હોય છે, તેની સખિઓની મીઠી મશ્કરીઓ સહન કરવાનો તેનો એ દિવસ! આજ એને પરણવાનુ, નવા સહવાસીની સહચરી થવાનુ, પિતૃગૃહ તજી સાસરે જવાનું, એના જીવનમાં અનેક પરિવર્તન થવાના. એ કન્યા મટી પત્ની થવાનીઃ

લગ્નના દિવસે ઉકરડી નોતરવાની ક્રિયા કરવાની હોય છે. ઉકરડી નોતરવાનો રિવાજ—એ પણ એક ક્રિયાજ બની રહેલ છે. ઉકરડી એ

ગ્રામ્ય દેવતા માતા ગામના અધિષ્ટાયકનું યા ઉચ્ચિષ્ટ ગણપતીનું સ્વરૂપ કેટલાક બતાવે છે. પણ ઉકરડીમાં-પૃથ્વિ-જળ આદિ જીવનદાયક મહાતત્વોનો નિવાસ છે, પ્રાણ ટકાવનાર અન્ન પેદા કરનાર જીવંત રસાયણસમા ખાતરનો સંચય છે. આ અપેક્ષાયે ઉકરડીને મોટું માન અપાયલું લાગે છે. નહિં તો ગોરિઓ સુંદર વસ્ત્રાભૂષણ વિભૂષિત બની રામણદીવો લઇ ગંદાગોબરા ઉકરડાને માનપૂર્વક આમંત્રણ આપવા જાય એ અરવાળાવીક લાગે. પણ ના! એ ક્રિયા મહત્વની ને અર્થ-સૂચક હતી ને છે. ન્હોતરનારીઓ ગાય છેઃ—

ઉકરડીને નોંતરો, મેઘાડંબર ગાજે,
જુવો ઉકરડો ગોબર ભર્યો—મે૦

ઉકરડીના નોંતરે બહુ ભેદ ભરેલા.
શા શા કારણ એને નોંતરો—કહો ડાહ્યાં ઠરેલાં.
ઉકરડી પૃથ્વિ તત્વ છે–મે૦
સંસાર સારનું સત્વ છે–મે૦
પૃથ્વિ તત્વમાં માટી છે–મે૦
છાણ ને રજ ઇત્યાદિ છે–મે૦
પંચ તત્વ એમ પુજ્યાં–મે૦
માટે ઉકરડીને ન્હોંતર્યાં–મે૦
આવો ગોરિ ગાઓ ગીતડાં–મે૦
મણિમય નોતરી ને વળ્યાં–મે૦

(ઉકરડી નોતરવાનું ગીત)

ઉકરડી નોંતરતાં સૌભાગ્યવતીઓનું ટોળુ જાય. મોવડી હોય તે માથે મોડ (મુગટનું સ્વરૂપ) મુકે. હાથમાં રામણદીવડો બળતો રાખે-હાથમાં જળ-પુજન વીધીનો સામાન હોય છે. સાથે કર્માંક કર્માંક

ગોર પણ હોય. ઉકરડી નોંતર્યા પ્રમાણે વીત્રાદ્ધ વીત્યે તેને વિદાય પણ દેવાય છે. તેને ઉકરડી ઉઠાડી-ઉકરડી વળાવી એમ કહેવાય છે.

જાન આવી ગયા પછી તરતજ વરને કલવો ખવરાવવાનો વિધિ કન્યા પક્ષની સૌભાગ્યવતીઓ કરે છે. કલવો વરને થાકયો પાકયો ભુખ્યો હોવાથી શીરામણુ માટે દહીંથરાં વિગેરે (તીખુ ખાટુ નહિં) ગળ્યુ મોળુ ખાવાનું લઇ જવામા આવે છે. (कवल) કોળીઓ: કોળીઆ દેવાય છે તેને કલવો કહેવાય છે.

હવે સાંજ પડી છે. થોડા વખતમાં વર ઘોડે ચઢી વરરાજા પરણવા જવાના. કન્યાને માંડવે તમામ તૈયારીઓ થઇ ગઇ છે. કન્યાના મામાને ત્યાંથી કન્યાચુડો-કપડાં વિગેરે આવે છે. વરને પોષાક (ધોતીયુ-જામો યા કોટ-ટોપી યા મંડીલ વિગેરે) આવે છે. તે પહેરી પરણવાનું હોય છે. વરઘોડો ચઢતાં પહેલાં નમણું કરવામાં આવે છે. નમણું એટલે વર-સ્નાન.

વરરાજા તેમજ કન્યા બ્હેની લગ્ન માટે તમામ વસ્ત્રાલંકાર પહેરતાં પહેલાં પીઠી ચોળ્યાં શરીરે સ્નાન કરી શુદ્ધ કરે છે. આ સ્નાન-મોંઘામુલુ-જીવનમાં કવચિત્ જ આવતી તક જેવું ન્હાવણુ-એને નમણું કહેવાય છે.

વર યા કન્યા પોતાના ઘેર (વર-જાનીવાસે) ચોકમા બાજોઠ પર બેસે છે. ને સુંગધી જળ વડે સૈભાગ્યવતીઓ તેમને ન્હરાવે છે. જીવનમા આ એક અનેરો લ્હાવ છે. મીઠી મજાકભરી-વિનોદપુર્ણ વ્યંગ ભાષામાં ગીતો ગવાતાં હોય, વરજી યા કન્યા બ્હેની દિલમાં ગુલગુલીયાં પેદા કરે તેવી ભાવનાઓ ભર્યા વાતાવરણમાં ન્હાય છે.

. કન્યાના સ્નાનનું જળ વરને ત્યાં લઇ જવામાં આવે છે તે સ્નાનજળમાં વરજીના ત્યાંના શુધ્ધ સુવાક્ષીત જળ ઉમેરી વરસ્નાન કરે છે.

નિર્મળીઆં કાંઇ પાણીડાં મંગાવો કે
રાયવર ન્હાવણીયે ઉભા રહ્યા—
ન્હાવણીયે કાંઇ બાજોઠ મંડાવો—કે
જીયાવર ન્હાવણુ ન્હાવણુ કરી રહ્યા.

× × ×

આમ રાયવર અને કન્યાને સ્નાન કરાવવામાં આવ્યા પછી સ્વચ્છ કપડે ડીલ લુછી લગનનાં કપડા પહેરાવવમાં આવે છે. આ વસ્ત્ર પરિધાનમાં વર–કન્યાના મિત્રો સાહેલીઓ ખાસ કામે લાગી જાય છે. કન્યા વસ્ત્રાલંકારે વિભૂષિત બની ચોરીમાં જવાને—વર વરઘોડે ચઢવા તૈયાર થતાં પુર્વે તો કેટલીયે વાર ઉતાવળીયા ગોરને સ્વજનો કેટલી વાર છે? ઉતાવળ કરો! એવા પોકારે એ પ્રસંગનું મહત્વ વધારી મુકે છે.

હવે વરઘોડો ચઢે છે. ગજા પ્રમાણેનો આડંબર—સાજન અને સ્થળ સમય ને સંયોગ પ્રમાણે વરઘોડો ગામમાં ફરી કન્યા મંડપે હાજર થાય છે. કન્યાના મંડપે તો સાજનને સત્કારવા બિછાયત બિછાવી કન્યા પક્ષનું સાજન તૈયાર હોય છે. વરને તોરણે ઉભો રાખવામાં આવે છે. સાજન મંડપમાં ગોઠવાઇ જાય છે. કન્યાની માડી વરને પોંખવા, કન્યાની બ્હેની ગાગરબેડીયાથી આવકાર આપવા અને ગોર બીજો વિધી કરી લેવા આવે ત્યાં સુધી આજના પ્રસંગના નેતા–વરરાજાને ખડે પગે શિક્ષા ખમતા અપરાધીની માફક તોરણે હાથમાં શ્રીફળ સોપારી સહીત જાણે કન્યા માગવા આવ્યા હોય એમ ઉભા રહેવાનું થાય છે. અને ત્યારે કોઇને યે ઉતાવળે તેને પોંકવા મા માદીએ બેસારવાની લાગેજ પડી હોય છે. વર સાથે અણુવર (એટલે વરની પાછળ ચાલનાર વરનો નાનો ભાઇ) (अनुवर ઉપરથી) એ વરનો એડીકાં–હોય એવી ફરજ હોય છે. તે તથા વરરાજાના મિત્રો

વરને પડખે રહે છે અને મીઠી મજાકો સાથે તેની તમામ સવડો સાચવી લે છે. તેને પાન ખવરાવના જાય છે અને પોતે અણવર તથા વર મિત્રો હોવાનું અભીમાન જાણે ગૌરવ પુર્વક લે છે.

હવે વર તોરણ થાય છે કે તુર્તજ કન્યાપક્ષમાંથી એક નાની છોડી (કન્યાની ન્હાની બ્હેન ઘણું કરીને) માથે કળશ ઉપર શ્રીફળ મુકી વરના સામે જાય છે. (આ વખતે વરના આગળ અંતર પટ રાખવામાં આવે છે) અને તેના કળશમાં વરપક્ષ તરફથી રૂપીઆ નાંખતા તે પાછી વળી જાય છે. આ પછી કન્યા મુખમાં તાંબુલ ચાવતી આવે છે અને અંતર પટ પર તાંબુલનો રસ છાંટે છે. આમાં અમારા માનવા પ્રમાણે વર કન્યા પરસ્પર પીછાની શકે ને જે છે તે તેજ એમ ખાત્રી કરવાની રસીક યોજના ઘડાયેલી લાગે છે. ને વરવધુ પરિક્ષામાંયે તાંબુલ છંટાવી તાંબુલના રસરંગ જેવો આપણો પરસ્પર પ્રેમરસ–રંગ અચળ રહો આ ભાવના પણ અંતર્ગત હોય છે.

વર તોરણ આવે છે તે વખતે જાણે લગ્નનું વાતાવરણ જામતું હોય તેમ લાગે છે. બન્ને પક્ષનો સ્ત્રી વર્ગ ગીતની ધુમ મચાવે છે. સંસ્કારી કુટુંબોમાં સુંદર અને મંગળ ગીતો ગવાય છે. અસંસ્કારી કુટુંબોમાં ફટાણાંથી મંડપ અને મંગળ અવસર અભડાવી કલહ–કલેશ ઉછળે છે.

ગોરીઓ ગાય છે. આ વખતે જાણે રામચંદ્રજી સીતાના લગ્ન પર આવ્યા હોય એવો ભાવ લાવી સ્ત્રીઓ—

સીતાને તોરણ રામ પધાર્યા.
લેજો પનોતી પહેલું પોંખણું.

'તોરણ' ચઢીયા છે વરરાય રે. પોંખે છે ઉમીયાની માય રે,
ઘોંસળ મુશળને રવિ ત્રાક રે, વર પોંખી તાણ્યાં છે નાક રે.
(ઇશ્વર વિવાહ)

હવે સાસુ વરને પોંખવા આવે છે. તે પુજન સામગ્રી સાથે હળ, મુસળ, ત્રાક, રવૈયો, વિગેરે લાવે છે અને વરપુજન કરી વરને ત્રાક હળ મુશળ રવૈયો બતાવે છે, અને કાઇની સળીઓ વરને માથે ઉતારી ચાર દિશાએ નાંખી દે છે.

આ માટે કેટલાકના મતે વરને આ વસ્તુ દ્વારા તમારા ગળે સંસારરૂપી ગાડાનું ધુશળ મુકાય છે, મુશળ પેઠે ખંડાશો ત્રાકથી વિંધાશો અને રવૈયા પેઠે વલોવાઇ જશો માટે જો હજી ચેતવું હોય તો આ ચોરીના ચાર દરવાજા નાસી છુટો નહીં તો પછી પોંકતી વખતે સાસુ જમાઇનું નાક તાણીને કહે છે કે નકટા બની પરણો.

અમારા નમ્ર મત પ્રમાણે આ બધાં સાધનો બતાવી તે તે સાધનોની વ્યવહારમાં જરૂર પડશે તેમાં નિષ્ણાત બનજો; હળ વડે ખેતી, ત્રાક વડે કાંતવાનું, જીવન ઉજાળવાનું છે. પરાયા આશ્રયે રહેવાનું નથી. ઉદ્યોગ ધંધોજ ઉત્તમ છે ઘર આગળ ગાય ભેંશોનું ગોરસ નીપજાવજો ને તમારા ઘેર વલોણા કરજો જેથી બજારનાં ઘી દુધ મલાઇ માખણ છાશ ખાવાં ન પડે અને નફ્ફટ નોકરી કરવા જશો તો નાક ખોશો અને બીજાઓનાં મેણાં ટોણાં ખાઇ વૈતરાં કરી ખાંડણીયે મુશળ પેરે ખંડાશો અને વ્યવહારીક કુશળતાથી જીવન વિતાવતાં ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ સાધવાનાં છે તે ચોરીના ચાર છોડ અને ચાર દરવાજાથી બતાવે છે. આમ સુંદર કલ્પનાયુક્ત પોંખણું કરતાં વરના પગ પાસે સંપુટ મુકવામાં આવે છે. (સંપુટ જુવો ચીત્ર પૃ. ૯૪) સંપુટ એટલે માટીનાં કોડીયામાં ચોખા તથા બીજાં દ્રવ્યો મુકી ઉપર બીજું કોડીયું ઉંધુવાળી તે પર લાલ નાડા છડી બાધી તૈયાર કરવામાં આવે છે. તે સંપુટ ને વરના પગ પાસે મુકવામાં આવે છે. વર તે પર પગ મુકી તેના ચુરા કરી નાંખે છે તે સૂચવે છે કે જેમ આ સંપુટ ભાંગી

ચુરા કર્યા તેમ સંસાર વ્યવહારમાં કર્તવ્ય બજાવતાં આવતી ઉપાધીઓ મુશ્કેલીઓ ચુરી નાંખી આગળ વધીશ.

આ વખતે પરણનારના હૈયામાં શું શું ભાંજગડો ચાલતી હશે તે પરણનારાજ જાણે. તેને એક નવો સાથી-જીવનભરનો સહચર લાધે છે. કેટલી જવાબદારી તેને માથે પડે છે તેનો ખ્યાલ કરવાનો હોય છે. આમ વિચારમગ્ન ગંભિર મુદ્રાવાળો વર માંયરા તરફ પગલાં માંડે છે. માંયરામાં ગોત્રજ હોય છે. ત્યાં માંયા માટલું ભરેલું હોય છે. સાં યોગ્ય વિધિ થયા બાદ વરને ચૅારીમાં બેસાડવામાં આવે છે.

ચૅારીનાં ચાર ત્રીક-(ત્રણ ત્રણ વાંસ વચ્ચે ચીતરેલી, ૭ માટલીઓ બાંધી ચારે બાજુ તેવા છોડ ઉભા કરવામાં આવે છે તે) વચ્ચે માટી વડે વેદીકા બનાવી તેના ઉપર અગ્નિ પ્રકટાવી તેમાં ઘી નાંખવામાં આવે છે. બે પાટલા પર વર કન્યા બેસે છે. વામ ભાગે કન્યા-જમણા ભાગે વર બિરાજે છે. વર કન્યાના માતા પિતા બે પાટલે બેસે છે અને પરણાવનાર ગોર પણ ત્યાં હાજર હોય છે. વરના પડખે તેના મિત્રો તથા વરની પાછળ લુણ ઉતારનાર તેની બ્હેન. જ્યારે કન્યાની સખિઓ કન્યાના પડખે હાજર રહે છે. ઉપરાંત નાણાં કોથળીવાળો કેશીયર તથા હીસાબ લખનાર હાજર હોય છે.

વેદીકાની આસપાસ આ પ્રમાણે સૌ બેસે છે. ગોર મંત્રોચ્ચાર વડે લગ્નની શરૂઆત કરાવે છે, ગોરીઓ ગીત ગુંજન ગુંજવા લાગે છે. દેખાવ-સુંદર બની રહે છે. આ પ્રસંગની ભવ્યતા પવિત્રતા ગાંભિર્ય અને વૈવિધ્ય ભારતવર્ષ સિવાય અન્ય સ્થળે ભાગ્યેજ જોવા મળે.

આ પ્રસંગે કન્યાના પિતા માતા, વરના તથા વરનાં માતા પિતાના પગ દુધ અને દહીના મીશ્રણ વડે સાતવાર ધુવે છે અને તેમને

બહુમાન આપે છે અને વર કન્યા વેદિકા આસપાસ ફેરા ફરવા માંડે છે ને ગોરિઓના ગીતની રમઝટ ઉછળે છે.

> ચૉરી રચના કનક રત્ને જડી—
> બેઉ દંપતી સૂર્ય સન્મુખ–મંગળ ફેરા ફેરવે,
> વામ ભાગે કન્યા છે બિરાજ્યાં—
>
> જમશે વરરાય સોહાય,
> સાસુ હરખાય—મંગળ ફેરા ફેરવે.

દરેક ફેરે વરનો સાળો સુપડામાંથી ધાન્ય આપે છે તે લઇ ગોર વેદિકામાં હોમતા જાય છે અને સાળો કટારી યા તલવાર લઇ બાજુમા ઉભો રહે છે તેને સાળા કટારી કહે છે. મુસ્લીમ અમલમાં કન્યાઓને ઉપાડી જવામાં આવતી તે વખતે કન્યા રક્ષણ માટે કન્યાનો ભાઇ રક્ષણ માટે ઉભો રહેતો હશે એમ લાગે છે. આ વખતે નવ ગ્રહનું પૂજન કરવામાં આવે છે. આ પ્રસંગે પંચતત્વ–વર કન્યાના વડીલો સ્વજનો સૂર્ય ચંદ્ર ગુરૂની હાજરી હોય છે. તેમની સાક્ષીથી હસ્તમેળાપ થાય છે. દરેક ફેરે વર કન્યા જે પહેલા પાટલા પર બેસી જાય તેનું રાજ્ય ગૃહરાજ્યમાં થવાની ભવિષ્યવાણી ઉચ્ચરાય છે અને ચાર ફેરા ફરી હસ્તમેળાપ થયા બાદ વર તથા કન્યાપક્ષની ચાર ચાર સુવાસણો કન્યાને 'અખંડ સૌભાગ્ય' નાં આશિર્વચન તેના કાનમાં સંભળાવી જાય છે. જ્યારે બીજી બાજુ મંગલાષ્ટકના બુલંદ સૂરો ગાજી ઉઠી વર કન્યાને શિરે અનેરા ભાવભર્યા આશિરવાદો વરસાવે છે. આજ વખતે સપ્તપદી પણ યોજાયલી હોય વર કન્યા પરસ્પર પ્રતિજ્ઞાદ્વારા જીવનપર્યંતનાં બેલાં બાંધે છે. સમજુ વર કન્યા હોય તો સમજે છે ને અણસમજુ માટે બધુ ઢોંગ જેવું લાગે છે. અને વર કન્યાને એકજ થાળમાં કંસાર જમાડવામાં આવે છે.

હસ્તમેળાપ પતી જતાં ગોત્રજ પાસે જઇ ત્યાં કેટલાક વિધી વિધાન કરવામાં આવે છે અને પછી કન્યાના પિતા તરફથી વર કન્યાને આપવાની પહેરામણી (યા શીખ) આપે છે અને સૌને પગે લાગી આશિરવાદોની વૃષ્ટિ વચ્ચે કન્યાને વરની સાથે વિદાય અપાય છે.

આ પ્રસંગ અતિ કરૂણાજનક થઇ રહે છે. કન્યાના પિતા માતા અનેક આશિષો સહિત કન્યાને શીખામણના શબ્દો કહેતાં ગદ્ ગદ્ કંઠ બની દીકરીના ભાવિ વિયોગે દુખ પામે છે. જે ગાડીમાં કન્યા વિદાય થાય છે તેનું પૈડુ સિંચવામાં આવે છે. પૈડા નીચે શ્રીફળ મુકી તેને ફોડી નાખવામાં આવે છે, વિઘ્નવિદારક પૈડા સિંચનની ક્રિયા બાદ સૌની વિદાય લઇ સાજન જાનના ઉતારે જાય છે. કન્યાના સગાં વિદાયગીરી આપી શેરીના નાકેથી ભારે હૈયે આંસુ લુછતાં પાછાં વળી ઘેર આવે છે.

બીજે દિવસે કન્યાના માંડવે વરને પંચોલું જમાડવાંમાં આવે છે. વરના પાચ મિત્રો તેના થાળમાંજ ભેગા જમવા બેસે છે. (પચોલુ શબ્દ. (પંચવલ્લભ) ઉપરથી પંચવલું-વર સાથે વરના પાંચ ગોઠીયા જમવા બેસે તે) આ પ્રસંગે આખી જાન કન્યાના માંડવે જમવા આવે છે.

આમ જાનીવાસે આવ્યા પછી વરની ગોત્રજ પાસે કાંકણદોરા છોડવાની એકીબેકી રમવાની સાટકા મારવાની ક્રિયાઓ થાય છે; વર-કન્યા વરના વડીલોને ચરણે પડે છે અને આશિર્વાદ પામે છે.

પ્રથમ લગ્ન કરી વર-કન્યા જાનવાસે આવે ત્યારે ટોળ-મજાક પ્રણય કલહનાં ગીતો ખાસ ગવાતાં તે સમયનાં અનેક ગીતો પૈકીનો એક નમુનો આપીએ છીએ.

આગીત સૈકા જુનું સંભવે છે. તે નાગરીક ગીતાવળીમાં ૧૮૮૯ ના ચૈત્રમાં છપાયેલું છે. જેમાં પ્રકાશકો સાફ જણાવે છે કે આ નાગરી ગીતાવળીમાંનાં ગીતો સૈકા જુનાં છે. કારણ કે તે વૃદ્ધ ડોશીઓ કે જેમણે તેમના વડીલો પાસે સાંભળી કંઠસ્થ રાખેલાં તે સાંભળી

પ્રકાશકે આમાં મહાપરિશ્રમે લીધાં છે.

લવંગ કેરી લાકડીયે, કંઇ પીયુડે ધણને મારી રે,
ફુલ કેરે દડુલડે વળતાં વેર વાળ્યાં રે.
પીયુડાં તમારા અવગુણીએ હું છાની મહિયર જાઓશ રે,
તું જો જાઓશ છાની મહીયર; હું સાસરીયે આવોશ રે.
પીયુડા તારે અવગુણીયે હું દેવપુતળી થાઓશ રે,
તું જો થાઇશ દેવપુતળી, હું પુજારો થાઓશ રે.
સુખડ ઘસી ચંદન ચડાવીશ સેવાનાં ફળ લ્યોસ રે,
ઉપર ચઢાવીશ પાતરીને પુજાનાં ફળ લ્યોશ રે.
પીયુડા તમારે અવગુણીયે હું જળ માછલી થાઓશ રે,
તું જો થાઇશ જળ માછલડી. હું કાચબો થાઇશ રે.
પીયુડા તારે અવગુણીયે હું કાળી કોયલ થાઇશ રે,
તું જો થાઇશ કાળી કોયલ હું સુડલો થાઇશ રે.
પીયુડા તારે અવગુણીયે હું ઝબક વીજળી થાઇશ રે,
તું જો થાઇશ ઝબક વીજળી હું મેહુલો થાઇશ રે.

આ અને બીજાં આવાં અનેક પુરાણાં ગીતો નવાં લેબાસમાં અવનવી મ્હોર છાપો લગાવી હમણાં ગુજરાતી સાહિત્યમાં દર્શન દઇ રહ્યાં છે.

મંગલસૂત્રમાં લગ્નના પ્રસંગ પ્રસંગને લગતાં ગીતો માત્ર ચારજ દીવસમાં લખી નાંખેલાં છે અને રાગ તમામ લગ્નનાજ લીધા છે.

ચોખવટ (પરતાવના) લખવા માંડી ત્યારે અનેક અભિલાષ હતા. ચોખવટની ચોખવટ કરવાના અભિલાષ અધુરા રહ્યા. તબીઅત સુધારવા મુંબઇ છોડી રાજકોટ રહો હતો. તબીઅત નરમ, બીછાનામાં

૧૦૪–૧૦૫ ડીગ્રી તાવમાં પબ્લીશરના ઉઘરાણીના કડક પત્રોને વશ થઇ આ ચોખવટ અધુરી–નીરસ–બની ગઇ એ ચોખવટ કરી લઉં છું. પ્રુફો સુધારવામાં પણ અનેક ભૂલો રહી છે. વળી બીજી આવૃતીમાં વધુ ચોખવટ :

પ્રકાશકો એ મ્હારા મંગલ સૂત્રને સુંદર રૂપે પ્રકટ કરવા લીધેલા પરીશ્રમ અને તેના સુશોભન માટે મન મુકી ખરચેલાં નાણાં માટે તેમને ધન્યવાદ.

છેવટે વિશ્વના તમામ પરણનાર દંપતીઓને મ્હારા અંતરનાં ઉંડાણમાંથી આશિષ દઇ લઉં કે,

જ્ઞાનને લક્ષ્મીનીમાળા, દંપતી મંગળ કરો,
પ્રભુની ભદ્ર આશિષો, દંપતી જીવન ભરો.

રાજકોટ–સીવીલ સ્ટેશન
ઉત્તમ નિવાસ } પાદરાકર.

પ્રેમદેવનાં આરાધન

લગ્ન એટલે ? લગ્ to Join જોડવું. બે આત્માનાં જોડાણ તે લગ્ન. પ્રેમ સિવાય બે આત્માનાં જોડાણ કદી ન બને-પ્રેમની મહત્તા વિશાળતા-પવિત્રતા-અને પૂર્ણતા સર્વ કાળમાં, સર્વત્ર અવનત શિરે અને ઉભરાતાં હૈયે સ્વિકારાયાં છે. દેવો યોગીઓ માનવો પશુ પક્ષિ સ્ત્રી યા પુરૂષ, બાલ યા વૃદ્ધ, રાય, રંક સૌ પ્રેમદેવની આણ સદા કબુલે છે. પ્રેમના સામ્રાજ્યથી ચઢીયાતું કોઇ સામ્રાજ્ય સરજાયું નથી. એ દેવનાં બાંધ્યાં બંધાયલાં છુટી શક્યાં નથી. એ દેવનાં રંગાયલાં અનોખા સ્વર્ગમાં માણેછે. દંપતી ઉરમાંયે આજ પ્રેમના ઉદ્દભવ પ્રકટે તોજ સાચુ દાંપત્ય જીવન થનગને-Love is God and God is Love એ સુત્રાનુસાર પ્રેમ એ ખુદ પ્રભુજ છે. અરે ! ઇશ્વરના અવતારો પણ પ્રેમદેવના ચરણે લોટયા છે. પોતાનાં હૈયામાં આ દેવને રમતા જોવા પ્રાણીમાત્ર અતિ આતુર રહે છે. અધિરા બને છે. વિશ્વની મહાન્ સત્તા-મહાન્ તત્વ-અકળ અચળ અલક્ષ અનંત છતાં સત્ય, મહાન્ તત્વ પ્રેમ-એને લગ્ન જેવા મહામંગળ પ્રસંગે લગ્નાતાં ઘર આંગણે સ્થાપવાં, એ સુઝે એ મહાભાગ્ય-અને માટેજ મંગલસૂત્રનાં ગુંથનનો મંગળ પ્રારંભ પ્રેમદેવના આરાધને કરી દેવાય છે.

પ્રેમદેવનાં આરાધન.

(ભમરાના વધાવાનો...ઢાળ.)

નમુ પ્રેમ પરમ પરબ્રહ્મને !
જેના અગમ અગોચર રૂપ !
લગ્ને આરાધીયે પ્રેમદેવને !

પ્રેમ ચૈતન્યે સચરાચર ચનગને !
જેનાં જ્યોતિ જ્વલંત ને અનૂપ !
લગ્ને આરાધીયે પ્રેમદેવને !

યુગે યુગે અચળ એની નામના !
દેવો માનવો યોગીયે તદ્રૂપ !
લગ્ને આરાધીયે પ્રેમદેવને !

ઉરમંદિરીયે સિંહાસન રાજતાં.
પ્રભુ પોતે વિરાજે પ્રેમસ્વરૂપ,
લગ્ને આરાધીયે પ્રેમદેવને !

દેવ ! દંપતી ઉર નૂર આપનાં—
ઝગે-જાગે ને થાય ચિદ્રૂપ.
લગ્ને આરાધીયે પ્રેમદેવને !

મ્હારે આંગણુ ઉત્સવ પ્રેમદેવના !
તમ ચરણે સ્વાર્પણુ ધર્યાં ધૂપ !
લગ્ને સ્વાગત મણિ-પ્રેમદેવને !

મારી રાજલહસી—આમર સરવર ચાલીયા રે

વ્હાની અંતર લક્ષ્મી—દીકરી થાઓ વિદાય

શાણી સાસરીયું સોહાવજે રે

પુત્રીને વિદાય પાન ન. ૧૨૧

મંગળસૂત્ર

મંગળસૂત્ર! દાંપત્યગીતા! લગ્નશાસ્ત્ર! સૂજનજૂની લગ્નગ્રંથોનાં ગૂઢ રહસ્યોનાં નિદાન કરી દેનાર; લગ્નસિદ્ધાંતોની સમીક્ષાનો પ્રવચનકાર તે મંગળસૂત્ર!

બે આત્માને એક કરનાર પરમતત્વની ભાવના એ લગ્ન, પ્રભુતામાં પગલી મંડાવનાર, આત્મવિકાસનું સાધન અને દંપતી-વ્યવહારનું શિક્ષણ દેનાર મહાપાઠશાળા તે લગ્ન: ત્યાગ, તપ ને સ્વાર્પણ મંત્રની સાધના સધાવનાર મહાસાધ્ય તે લગ્ન: જીવન કર્તવ્યમાં પ્રભુતા પુરી કુલવટ ને શિલવટનો સોહાગ સજાવનાર તે લગ્ન: અને વિશ્વના આદિઅનાદિ કારણરૂપ પરમોજ્વલ પરમતત્વ તે લગ્ન:

આવા આદર્શલગ્નની ઉજ્વલતા, ચેતનતા, અભિનવતા-અનંતતા-રહમજાવનાર આ મંગળસૂત્ર:

લગ્ન પ્રસંગે દંપતીના અદ્વૈત સંકેતરૂપ તેમના કંઠમાં એકજ મંગળસૂત્ર નાંખવામાં આવે છે. એ દંપતી માત્રનું મંગળ કરો:

(ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ-ઢાળ)

અમર યૌવન રસામૃત રસાળ,
મંગળસૂત્ર સખિ!
આત્મઐક્ય દેહદિલડાં રસથાળ,
મંગળસૂત્ર સખિ!

પ્રભુ દીધાં જે પ્રેમ પરમધન, ઉદ્દભવ–સ્થાન વિશાળ રે,
અનંતયુગની તૃષા છીપાવે, દિલ–દિલ પ્રાણે–પ્રાણ મંગળ–

પરમ પ્રેમ પરબ્રહ્મ પરાત્પર, દંપતીના વ્યહવાર રે,
સ્વાર્પણ તપ ને ત્યાગ મંત્રના–બજવે ઉભય સિતાર. મંગળ–

પ્રભુતામાં પગલી લગ્ને તો, દેતાં નર ને નાર રે,
કુળાચાર કર્તવ્ય ગુંથાયાં, સૂત્રજ તારે તાર. મંગળ–

આત્મવિકાસ જીવન રસજ્યોતે, ઉઘડે દિલનાં દ્વાર રે,
અનંત આશિષ પુલડાં મ્હોરે, દેવ કરે જયકાર. મંગળ–

કમનીય કૌમાર્યે જ્યાં નિતરે, પુનિત પ્રેમ રસધાર રે,
ભરે જીવન કર્તવ્ય પ્રભૂતા–શિલવટ કુળ આચાર. મંગળ–

સૃજન જુની એ લગ્ન ચંદ્રિકા કરે કલા વિસ્તાર રે,
અજવાળાં દંપતી ઉરકુંજે, હો મણિમય સુરસાળ મંગળ–

કુમારી કન્યાના કોડ

એને કટુ વચન બોલનાર નથી ખપતો – દિલનો પુજારી શરીરનો નહિ કારણ
એની ભાવનામાતો– દિલનો પૂજારી ચર્મ ના ચહેરે લોભ' [પૃષ્ટ ૫ સામે

કુંવારી કન્યાના કોડ

માનવ માત્ર વિવિધ કોડ કલ્પતું જીવે છે ને એ કોડની સફળતામાં રાચી ફાલે ફુલે છે. કુંવારી કન્યાયે એમજ કરે છે. એનેયે એના આખા જીવનનો સાથી–સહચર મેળવવાનો હોય છે. તે ચેતનના ધબકારે ધબકારે પોતાના કોડની અવનવી સૃષ્ટિ રચી રાચે છે. કેવો વર સારો? કેવો વર હોય તો ગમે? એવા મનોરથોના કિલ્લા કન્યાવસ્થામાં તે સદૈવ રચતીજ હોય છે. એને તો દિલનો દરિઆવ–વીર મર્દ–વાસનાને બદલે આત્મૈક્ય સાધી સધાવનાર–પૂર્ણ પ્રેમી–હૈયે હિંચોળે એવો–ચેતનના રાસ ખેલી ખેલાવનાર–પ્રભૂતામાં પગલી પાડી હું–તું ના ભેદભાવ ભૂલી–પરમ પ્રેમ પર બ્રહ્મની મૂર્તિ સમો બની રહે તેવો, દયા, દેશ અને ધર્મનો દાસ સમોવડીયો વર જોઇએ છે. એના માટે એ ઘેલીતૂર બની ઉઠે છે.

અબોલે ઉધાડે ઉર કુંજ જો !—

અને

વચને વેરાય પુષ્પ પાંખડી રે લોલ—

—એને કટુ વચન બોલનાર નથી ખપતો. દિલનો પૂજારી–શરીરનો નહિં–કારણ એની ભાવનાગા તો—

દિલનો પૂજારી ચર્મ ના ચહે રે લોલ !

વળી એ માગે છે

કર્મયોગી જ્ઞાની અવતાર જો !

એને આવો વર ગમે છે ને તેવાનેજ—

દિલની ન્યોછાવરી તે દિલને રે લોલ-
કરશું બનીને ઘેલાંતૂર જો:

અને

આવા આવા કોડ કઇ કન્યાએ નથી સેવ્યા ?

(જનનીની જોડ સખી-ઢાળ)

દિલના દરિઆવ અમે ગોતીએ રે લોલ,
અંબોલે ઉઘાડે ઉર કુંજ જો;
નયને અમી ઉરે પ્રીતિ ઝરે રે લોલ,
હૈયાં તગે તેજપુંજ જો. દિલના

રગરગ રસામૃતોને સિંચતો રે લોલ,
નયને ભરી દે ઘેરાં ઘેનજો;
વચને વેરાય પુષ્પ પાંખડી રે લોલ,
ફોરે પ્રેમના પરાગ દિન રે'નજો. દિલના

સ્થૂળને ભુલાવે આત્મા ઓળખે રે લોલ,
જગવે પ્રભુતા રસ જ્યોત જો;
જીવનનાં લ્હાણુ લઇ અર્પતો રે લોલ,
કરી દે નિજાત્મ ઓતપ્રોત જો. દિલના

પાઠવે પયગામ મહા બળ ભર્યા રે લોલ,
અનંતાત્મબળનાં એંધાણ જો;
જેની દિલાવરીમાં ડૂબતાં રે લોલ,
વણમૂલે તનમન ધન પ્રાણ જો. દિલના

દિલનો પૂજારી ચર્મ ના ચહે રે લોલ,
હૈયાં હિંચોળવાના કોડ જો.
સાધે સહચાર પ્રાણ પ્રાણના રે લોલ,
શોધે ન વાસનાની સોડય જો. દિલના

મહાબળ હઠાવે ફોજ કામની રે લોલ,
ખેલાવે ચેતનના રાસ જો;
સાચો પુરૂષ વજ્ર દેહનો રે લોલ,
દયા દેશ ધર્મ પ્રેમ દાસ જો. દિલના

વિશ્વને વિસારી વિશ્વે જીવતા રે લોલ,
રગરગ ચેતન ચમકાર જો;
મુર્તિ પરમપ્રેમબ્રહ્મની રે લોલ,
કર્મયોગી–જ્ઞાની અવતાર જો. દિલના

પગલી પ્રભૂતામાં પાડતો રે લોલ,
હું–તુંના ભેદ કરે દૂર જો;
દિલની ન્યોછાવરી તે દિલને રે લોલ,
મણિ–કરશું બનીને મેલાંતૂરજો. દિલના

કુમારના કોડ

થનગનતા લોહીવાળો, યુવાનીનાં આંગણે ઉભેલો અનેરા આદર્શમા ખેલતો કુમાર ઘરમાં–કોલેજની બોર્ડિંગમાં–કે મિત્રોના વૃંદમાયે, ભવિષ્યની પોતાની થનાર પત્નીની કલ્પના મુર્તિ ખડી કરી કાળજું મઢતો હોય છે. પ્રત્યેક માનવ હૈયે હાથ મુકી જોશે તો પોતે અનુભવેલ આ સત્ય ત્યાં હસી ઉઠશે. એની કલ્પના સૃષ્ટિમાં એને કેવી પ્રમદાના સહચારની ભુખ હોય છે ! એને તો રસ સુંદરી ખપે પણ તે ગુણિયલ. લજ્જા ઘુંઘટડામા નહિં પણ નયનમાં રાખનાર, પ્રીતવાળી–પુષ્પ પરાગ વેરતી વાણીવાળી–કઠોર હૃદયની નહિં પણ કરૂણાવાળી છતાં કલાભરી અને પોતાના હૈયે ઓતપ્રોત બની રહેનારી ગમે છે. અને એને પગલે પોતાને સૌભાગી માને છે. સ્વાર્પણ અને સેવાના મંત્ર ગુંજતી ને સુખ દુઃખમાં સ્થિરઃગૃહકુંજની માલણ છતાંયે—

નિડર સત્ય મિષ્ટ વચન બોલતી રે લોલ.

નિડર–ભીરૂ નહિં : સેવિકા બની શકે તેમ સ્વામીની પણ બની શકે એવી–સત્ય અને મિષ્ટ ભાષી :

પાંગરે ન પામરતા સ્વપ્નમાં રે લોલ.

એને તો સિંહણ સમી–સ્વરક્ષણ કરે તેવી–દામ્પત્યના કિલ્લાની રખેવાળ જેવી, એવી સ્ત્રી મળે તો—

કરીએ પરસ્પર સેવ જો.

એ એકલી સેવિકા નથી શોધતો, એ તો એનીયે સેવા કરવા તત્પર છે. સ્ત્રી એટલે પગનું પગરખુ ને ઘરની ઉંદરડી નહિ-પણ આજનો યુવાન પોતાના સંસારનાં બેઉ ચક્રો સમાન માંગી રહ્યો છે. એને તો—

ગૃહ રાજ્ય રાણી બની રાચતી રે લોલ.
અનંતાત્મ સાધન વિલાસ જો:

ગૃહની ગુલામડી એ નથી શોધતો—ગૃહ રાજ્ય રાણી ગોતે છે. એને અનંતાત્મ સાધનના વિલાસ વિલસાવનાર ખપે.

આવા મહાભિલાષ સેવતા આપણા કુમારને સંસ્કારી ગુણીયલ-પોતાનો મલાજો ને દરજ્જો સાચવનાર, સાંકડા મનની નહિ-કલેશ ને કુરતાભરી નહિ પણ દિલની દરિઆવ પત્નીની ભુખ છે. અને રગરગમાં એકજ મનોરથ છૂપાવી રાખે છે કે—

ગુણિયલ રસસુંદરીને ગોતીએ રે લોલ:

* * * *

ગુણિયલ રસસુંદરીને ગોતીએ રે લોલ,
નયને લજ્જાનાં ઘેરાં ઘેન જો;
છલકે ઉરે પ્રીતી સરોવરો રે લોલ,
શશિ વદન અમી ભર્યાં નેન જો— ગુણિ૰

ટહુકે વેરે પરાગ પુષ્પના રે લોલ,
દિલડે કરૂણા-કલાની જ્યોત જો;
સૌંદર્ય બુધ્ધિ તણા કામણે રે લોલ,
હૈયે મુજ હોય ઓતપ્રોત્ જો! શુધ્ધિ૰

સોહે સૌભાગ્ય એના પાવલે રે લોલ,
સ્વાર્પણે અજવાળે ઉર કુંજ જો!
પ્રેમજીવન જીવીને જીવાડતી રે લોલ,
સેવાના મંત્રે તેજપુંજ જો! શુધ્ધિ૰

વૃત્તિ અચળ સુખ દુખમાં રે લોલ,
માલણ ગૃહ કુંજની મહાભાગજો,
નિડર સત્ય મિષ્ટ વચન બોલતી રે લોલ,
ધરતી દિલ ઐકયતા સોહાગનો. શુધ્ધિ૰

થાયે અનુકૂળ આત્મ ઓળખી રે લોલ.
અંતર મંદિર અધિદેવ જો
પાંગરે ન પામરતા સ્વપ્નમાં રે લોલ
કરીએ પરસ્પર સેવ જો. શુધ્ધિ૰

ગૃહરાજ્ય રાણી બની રાચતી રે લોલ,
અનંતાત્મ સાધન વિલાસ જો.
દરિઆવ દિલ બહુ ગુણ ભરી રે લોલ,
મણિમય એ અંતર અભિલાષ જો શુધ્ધિ૰

સમોવડીયા વરની ભુખ

મીઠો મહેરામણસમો માવડીનો ખોળો: વ્હાલસોઇ દીકરી એ ખોળે ડાળીપરના ગુલાબ સમી બેઠી છે. કોયલ ટહુકતી હોય તેમ કાલાઘેલા બોલડીયે માનાં હૈયાં હસાવે છે. એવે એકાએક બોલતી બંધ થતી દીકરીને જોઇ અધિરી ગાતા આ અબોલનું કારણ પૂછે છે. ત્યાં દીકરી હૈયું ખોલે છે. એક મા ને બીજી સખી, ત્યાંજ હૈયાના ગુપ્ત પટારા ઉઘડે ને ? મા ! મારે માટે કેવો વર શોધશો ? મને પૂછો તો–મને તો ભણેલો ને સાથે ગણેલો પણ–જેને જોતાં કાળજાં ઠરે એવો, કાળો ભુત કે લ્હેમી ન જોશો, પણ રૂપાળો અને પ્રભાવશાળી મુખવાળો, એકલા ધોળા તો કોઢીયા પણ હોય ! વળી હાડપીંજર સમો દુર્બળ, કદરૂપો અગર ક્રોધીતો નજ જોશો હો ! વળી રખે કોઇ ખાનદાનીના નામે પૂછાતો માવડીયો ગોતતી ! એ મ્હારા હૈમામાં બાંધી રાખેલા મનોરથ શું પુરશે ? મારા કોડ તો મહાસાગર સમા છે હો ! ભલે ગરીબ હોય છતાં આપકમીં ને દિલનો દરિઆવ ને જેના મુખપર પ્રેમના પ્રભાવ રમતા હોય ને જે આત્માને ઓળખે એવો વર પરણુવાની મને હોંશ છે. આત્માને એવા આત્માની ભુખ છે કે જે મ્હારા હૈયાનાં દુખ ટાળે. હૈયું ઓળખે ! ઓ માડી ! મારા માટે એવોજ વર જોજો હો !

○ ○ ○ ○

બ્હેની બેઠાં માડી ખોળા માંહ્ય–બેઠાં—
કાલા ઘેલા બોલે કોયલ ટહુકતી રે :
બ્હેની બોલતાં રહી રહી જાય ! (૨)

માવડી મનમાં મુઝાય! (૨)
બ્હેનડી! અબોલા કયમ ધારીયા રે!
માડી અમને એવા વરની હોંશ—અમને.

ભણ્યો ગણ્યો ને નિરદોષ,
જોતાં કાળજ હિમાજળ જ્યમ ઠરે રે!

શ્યામળો વર વ્હેમી નવ જોય (૨)
તેજલ રૂપે મઢયો હોય (૨)
દુબળો કદરૂપો ક્રોધી ના ગમે રે,

માડી વર જો માવડીયો હોય (૨)
એ શું પૂરે ગાશ કોડ? (૨)
હૈયે આપ-કર્મી મોરલીયો રમે રે!

માડી ગોતો ગરીબ દિલ દરિઆવ. (૨)
તગે સુખ પ્રેમને પ્રભાવ. (૨)
વર તો સાચો આત્માને ઓળખે રે.

માવલડી એવા વરની લુપ. (૨)
જોતાં હરે ઉરનાં દુખ. (૨)
મણિ-સમોવડીયો વર ગોતજો રે.

કન્યાએ વરને લખેલ આમંત્રણ પત્ર

લગ્ન પહેલાં કન્યા વરને પત્ર લખે એ પ્રથા પહેલાં હતી એમ ઈતિહાસ કહે છે–વચ્ચેના સમય આ પ્રથા વડિલોએ ભૂંસાવી દીધી હતી—પણ હમણાં એ પ્રથાનાં પગલાં મંડાતાં લાગે છે. એ કલ્પના આ ગીતમાં દોરવા પ્રયત્ન છે. આવા ભાવવાળું હૃદય ૮ કે ૧૦ વર્ષની બાલિકામાં ન પોષ્યું હોય. એથી બાળલગ્નો નજ સંભવે : આટલું સમજવા જેટલી વય વાળી કુમારીકાજ પરણવા યોગ્ય ગણાય, ને તેજ આવા પત્ર પરણનાર પતિને લખી શકે. પત્રનો જવાબ પણ માંગે છે એ એનું ઉચિત સ્વાતંત્ર્ય દર્શક છે.

o o o o

([illegible])

વ્હેલા વ્હેલા પધારો પરણાગીયા રે !
મ્હારા નાથ ! સહુણા સોહાગણા રે !
જોઉં વાટય હું લગ્ને પ્રાણ રે !
સુકુળવંત, વહેલેરા પધારજો રે !

લીધાં લગ્ન લાખેણાં એ નાથજી રે !
મ્હારા હૈયામાં હોંશ માતી નથી રે !
જાન જોડી એ જીવન આધાર રે ! ... સુકુળવંત P.T.O

માત તાત બંધુ બ્હેનો 'લાવજો રે!
સગાં વહાલાં સંબંધીને કહાવજો રે!
સરખા સોબતીઓની સાથ રે! ... સુકુળવંત

જોયાં મુહુરત જોશીડે ટીપણે રે!
શુભ લગ્ન નિર્ધાર્યાં આંગણે રે!
આવો બેઠી ધરી તમ ધ્યાન રે! ... સુકુળવંત

પત્ર પહોંચે ઉત્તર ઝટ આપજો રે!
ચઢી ચોરીએ હાથને ચાંપજો રે!
મણિમય કાંઈ મોકલો એંધાણ રે! -- સુકુળવંત

કન્યાને વરનો પ્રત્યુત્તર

કન્યાએ વરને આપેલ આમંત્રણનો જવાબ વર આપે છે. વર કુમળાયેલ-પુખ્ત ઉમ્મરનો-જણાય છે. પત્નીને કુલીન કુમારી કહી સંબોધે છે. વિકટ સંસાર પંથ વટાવવા જીવન રથ જોડયો છે-યૌવન અશ્વો એને ખેંચે છે અને એ રથનાં બે ચક્રો-તેઓ બન્ને-બને તે માટે હૈયે હૈયા એક કરી અભેદ ભાવથી આત્મવિકાસ કરવા શુદ્ધ હૃદય અને રગરગમાં પ્રેમ પ્રકાશ ભરવાનું અને એવું મોંઘામુલુ, જીવન રચના માટે પવિત્ર લગ્ન પ્રબંધ યોજાયાનું સૂચન કરે છે કે એવા લગ્ન માટે અમે જરૂર આવશું અને કુળદેવડીયાના મંગલાશિર્વાદ માંગી લે છે.

o o o o

([illegible] વરસે [illegible])

ભળી પત્રિકા પ્રેમભરી આજ ! કુલીન કુમારી રે !
શાણી ! સાચુ આમંત્રણ ખાસ ! લગ્નનું ભારી રે !
કુળવંતી તમે કુશળ કુમારી, પ્રભુ આજ્ઞા શિર ધારીરે !
મુજ હૈયાની મોહનમાળા, લગ્નઘડી બહુ પ્યારી...કુલીન

જીવનરથ જગ પંથે જોડયો, યૌવન અશ્વ પલાણ્યુ રે,
પ્રવાસ વિકટ ઉભય રથ ચક્રો, તું ને હું સુખખાણુ..કુલીન

હૈયે હૈયાં એક કરીને, અભેદ આત્મ વિશ્વાસ રે.
શુદ્ધ હૃદય ને પવિત્ર જીવન, રગરગ પ્રેમ પ્રકાશ !..કુલીન

એવાં અણુમુલ જીવન રચવા, પવિત્ર લગ્ન પ્રબંધ રે !
એક આણુ-તન અનંતતાના, સહચારે મતિમંત !..કુલીન

અમે આવશું લગ્ન પ્રસંગે, જોડી જલદી જાનરે !
મંગળ કરશે કુળદેવડીયાં, મણિમય શ્રી ભગવાનો..કુલીન

લગ્નમાં આમંત્રણ

લગ્ન પ્રસગ ઘેર આવ્યા છે ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર આગળે લગ્ન આવ્યાં એટલે તેના હૈયા લગ્નના મોઘા અવસરીયા માણવા થનગને છે વ્હાલા સગાઓને તેડાવવા અગાઉથી કાગળો લખાય તેમના ઉતારાની તજવીજો થાય જમવા જમાડવાની પેરવીઓ ચાલે. લાખેણા લગ્નમા વ્હાલાઓ દૂર દેશાવરમા છે તેમની ગેરહાજરીમાં લગ્નમડપ સુના પડે માટે વહેલા આવવા આ હૈયાના ઉભરાતા વ્હાલનાં આમત્રણુ છે તેમને સત્કારવા લગ્નમા તેમનો સહકાર મેળવવાના અવનવા કોડ સેવતા વ્હાલાઓને સહકુટુંબ પરિવાર મિત્રમડળ સહિત પધારવા વિનવતા તેમને આવવાની સગવડો પણુ લખી નાખે છે. લગ્ન પ્રસંગ વ્હાલા સગાઓ વિના ન શોભે એ ભાવનાની વિશાળતા સૂજન જુની હોય હજી તેવીજ જવલત છે પણ મોટે ભાગે તેની તિવ્રતા શહેરો કરતા યે નાના ગામોમા વધુ ચમકે છે.

(તમે અજાણ્યા અમે જાણીયે રે. .એ ઢાળ)

અમે લાખેણા લગ્ન નિરધારીયાં રે,
આપ દુરદેશાવરમા રહ્યા રે,
સુના સુના મંડપ અમ આજ રે,
સ્નેહી ! લગ્ને વહેલેરા પધારજો રે.

અમે ઉતારા મોટે ઉતારશું રે,
વળી સાધન સર્વ વસાવશું રે;
તમ આવ્યે રહેશે અમ લાજ રે—સ્નેહી.

તમે મોંઘા મ્હેમાનો અંતરતણા રે,
મારા મનમાં મનોરથ છે ઘણા રે;
વહેલા આવોએ અંતર અવાજ રે—સ્નેહી.

ઉન્હી ઉન્હી રસોઇઓ જમાડશું રે,
હૈયા હાર ગણીને હુલાવશું રે;
મોંઘા મૂલા દેશું મુખવાસ રે—સ્નેહી.

સ્નેહી-પત્નિ બાળકોને લાવજો રે,
ભાઇ ભાંડુ ને તુર્ત બોલાવજો રે;
સ્નેહી મંડળ વિસારો ન ખાસ રે—સ્નેહી.

તમ સ્વાગતે સ્વાર્પણ આપશું રે,
મળી સ્નેહ વધારી મગન થશું રે;
આવો મણિમય લગ્ને રાજ રે—સ્નેહી.

ગણેશ સ્થાપન

કોઈપણ મંગલ પ્રસંગ નિર્વિઘ્ને પૂર્ણ થવાની ભાવના કોને ન હોય ? તેમાં પણ લગ્ન જેવો અણમૂલો કવચિત્ત આંગણે આવતો મહામંગલ પ્રસંગ-તેમાં કોઇ દુભાય નહિં-વેવાઇઓમાં સ્નેહભાવ કાયમ રહી, આનંદ અને શાંતિપૂર્વક લગ્ન ક્રિયા ઉકલી જાય-કોઇ માંદુ ન પડે-કોઇની આંખનો ખૂણો લાલ ન થાય-વ્યહવાર ક્રિયાઓ, આપવા લેવાનું દાપા-દાયજા-શિરપાવ શીખ સૌ આનંદપૂર્વક ઉકલે એ માટેની તિવ્ર ભાવનાવાળા આંગણે લગ્ન માંડનાર-શ્રી ગણેશ સ્થાપન પ્રથમ પગલેજ કરી-તેની કૃપાથી પોતાને સલામત માને છે. અને શ્રી ગણેશને પોતાના અવસરીયે પધારવા-વિઘ્નો નિવારવા અને લગ્નમાં મંગળ કરવા ભક્તિપૂર્વક વિનવે છે. કહેવાય છે કે ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ જેવાના લગ્ન પ્રસંગે પણ મંગલમૂર્તિ શ્રી ગણેશને પધરાવવા પડેલા.

(એક જ્વાલા જલે તુજ નેનનમાં...એ ઢાળ.)

શુભ મંગળ લગ્નને અવસરીયે,

સખિ! આજ ગણેશ નમું હું નમું.

કરી સ્થાપન અંતર આંગણિયે. સખિ!

ટળે વિઘ્ન વિનાયકના વરથી-સુખશાંતિને આનંદની અવધિ.

શુભ લગ્ન સમ અન્ય પ્રસંગ નથી. સખિ!

ઘર આંગણુ કુમ્ કુમ્ પૂર્યાં—સગાં સ્વજનથી આગણીયાં છે ભર્યાં,
રોપ્યા મંડપ શેરી સોંસરવા. સખિ!

સખિ! ધવલમંગલ ગાતી ગોરડીયો, પરભાતીયાં ટહુકે સુંદરીઓ,
પહેરી પટકુળ ને ચીર ચુંદડીઓ. સખિ!

મારે આંગણુ આવ્યા અવસરીયાં—હરો વિઘ્ન ગણેશ મહેશ બધાં,
મળિ મંગલ લગ્ન કરો સુખદા. સખિ!

વડી પાપડ

લગ્ન પ્રસંગે પ્રારંભમાં કેટલોક વિધી કરાય છે. તેમાં લગ્ન અગાઉ કેટલાય દિવસો પૂર્વે જ લગ્ન માણવાના અમોલા કોડ સેવતી કન્યા યા વરની માતા બ્હેનો વિગેરે ફાલીફુલી સમાતી નથી. વડી પાપડ વાસ્તવીક રીતે ગમે ત્યારે કરી શકાય છે પણ આ તો લગ્ન નિમિત્તે ખાસ લગ્નોના જમણો માટેનાં વડી પાપડ. ને વડીઓ મુકવામાં ન્યાત ગામ શેરીની સ્ત્રીઓને ખાસ આમંત્રણે બોલાવી મંગલ ગીતો ગાતાં ગાતાં—આવતા લગ્નની મીઠી ઠેકડીઓ કરતાં કરતાં વડીઓ મુકાય છે. એમાં પણ ખાટલામાં સારી સ્વચ્છ ચાદર પાથરી તેની વચ્ચે કંકુનો સ્વસ્તિક કરી તે પર સોપારી—ચોખા મુકી તેની આસપાસ ગીતો ગાતાં ગાતાં બેસી વડીઓ મુકે તેજ ભાવનાઓ ભરી કુલકામીનીઓ પાપડ વણવા ટોળે મળે. ને ગાતાં ગાતાં—મીઠી મજાકો ઉડાવતાં—હસતાં વદને પાપડ વણે. ને એ ગીત ગવાતાં સાંભળી આંગણીયે લગ્ન માંડનારાના ઘરનો સ્ત્રી પુરૂષ સમુદાય હર્ષથી રાચી ઉઠે. પાપડ વણાઈ રહ્યા બાદ દરેક પાપડ વણનાર સ્ત્રી ને થોડાંક "ગુલ્લાં" પાપડ વણવાની વસ્તુ ઘેર લઇ જવા ભેટ યા લ્હાણી તરીકે અપાય છે. આ ગીતમાં મગ, અડદ, ચોખા, ઘઉં જેવી નીર્જીવ ચીજોને પણ ન્હોતરવાની ભાવનાઓ—લગ્ન માણવાની ભાવનામાંથી જન્મી લાગે છે. પણ તે મીઠી લાગે છે.

જીરે! આજ મેં તો ચોળા ચોંપે નોતર્યાં રે,
ચોળા ચતુરા હાથે વડીયો મેલવા જોગ;
મારે આંગણુ સ્વજન ટોળે મળ્યાં.

જીરે! આજ મેં તો અડદ હોંશે નોતર્યાં રે,
અડદ મોંઘા મારા પાપડ વણવા જોગ;
પાપડ વણવા સ્વજન સૌ આવીયાં.

જીરે! આજ મેં તો સફેદ મગલા નોતર્યાં રે,
મગલા તમો હમારે પીઠી ચોળવા જોગ;
પીઠી ચોળણુ સૌ ટોળે મળ્યાં રે.

જીરે! આજ મેં તો ગરવા ઘઉંલા નોતર્યાં રે!
ઘઉંલા તમે છો મ્હારા પકવાન કરવા જોગ;
પકવાન ખાશે સ્વજન ટોળે મળી રે.

જીરે! આજ મારે કંઇ બા બ્હેની નોતર્યાં રે,
બ્હેની તમે છો મ્હારે સ્વજન મેળાવા જોગ;
લગ્ને આનંદ મંગળ વાધીયો રે.

જીરે! આજ મેં તો કયા ભાઇ લગ્ન નોતર્યાં રે,
ભાઇ તમે છો મારે લગ્ન સહાવણુ જોગ;
મણીમય લગ્ન અમુલખ આંગણે રે.

લગ્નમાં મંગળ ગીત

દરેક શુભ પ્રસંગ કાર્યમાં ઇષ્ટદેવ–કુલદેવ–ને વંદન કરીનેજ તે કાર્ય આરંભાય એ પ્રાચીન પ્રથાઃ લગ્ન–પ્રસંગ નિર્વિઘ્ને સફળ કરવા પ્રભૂ, ગુરૂદેવ, શારદા માત–સ્વદેશ અને કુળદેવતાને ભક્તિ ભાવપૂર્વક સ્મરી મંગળ આશિષ ઉચ્ચરાય છે.

(ભમરાના વધાવવાનો–ઢાળ.)

સજની! પ્રથમ નમું શ્રી પ્રભુ પ્રેમથી.
જેનાં સ્મરણોથી વિઘ્નો જાય.
મેં તો લગ્ન અમુલખ નીરખારીયાં
સજની બીજે નમું શ્રી ગુરૂદેવને.
સઉ મંગળના કરનાર.... ....મ્હેં તો.
સજની ત્રીજે નમું શ્રી શારદ માતને.
બળ બુદ્ધિ અંતર ભરનાર ....મ્હેં તો.
સજની ચોથે નમું હું મ્હારા દેશને.
મ્હારી જન્મભુમિ સુખકાર ....મ્હેં તો.
સજની પાંચે પરમેષ્ટી કુળદેવતા.
જેથી લગનમાં હોય જયકાર ....મ્હેં તો.
સજની મંગળ લગન સુખદાયનો.
આશિષ મણિમય એ ઉચરાય..... મ્હેં તો.

આંગણે લગ્ન આવ્યાં છે. વ્હાલી સખિઓને વીનાતાં ઘેર ગીત ગાવા બોલાવાય છે. લગ્નગીત ઘેલી રસીકાઓનાં નયનોમાં ઘેલા બનાવનાર ઘેન ઉભરાય છે. કારણ લગ્ન એ તો અમૃતના અવસર, એમાં તો રસના સાગર ઉભરાય, લોચનીયાં લ્હેરાય: લગ્ન એ તો અંતરનાં બંધન બાંધનાર અને અનંતતાની ઉજ્વળ દોરીથી અંગો અંગ એક કરી દેનાર મહા મોંઘા મૂલી વસ્તુ છે. લગ્નથી વર કન્યા હૃદયના સુંદર સહચાર સાધી ભવાટવી તરવા જીવન રથ જોડે છે. ઉત્તમ માનવ અવતાર તો શિલ ને કુલવટથીજ શોભે. અને ખરેજ પતિ પત્નિના સાચા પ્રેમામૃતથી ત્રિવિધ તાપ તપ્ત સંસાર પણ સ્વર્ગ સમોવડિયો બની રહે. આવાં અનુપમ લગ્ન પ્રસંગનાં ગીત ગાવાનું સૌ લગ્નગીત ઘેલી ગોરિઓને આમંત્રણ છે.

(ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ—ઢાળ.)

આવો આવોને શાણી બ્હેન, ગીતડાં ગાવાને,
ભર્યાં નયનોનાં લગ્નનાં ઘેન, ઘેલાં થાવાને.

અમૃતના અવસરતો લગ્નો, રસસાગર ઉભરાયરે,
નવલાં ચેતન રગરગ પ્રકટે, લોચનીયાં લ્હેરાય—ગીતડાં.

અંતરનાં બંધન બંધાવા, અનૂપમ લગ્ન પ્રસંગરે,
અનંતતાની ઉજ્જ્વળ દોરી, બાંધે અંગો અંગ–ગીતડાં.

સુંદર શા સહચાર હૃદયના, સાધે વર કન્યાયરે,
ભવ સાગર તરવા જીવન રથ, જોડે બેઉ સદાય–ગીતડાં.

કનકરત્ન જડિયો માનવભવ, શિલફુલ વટ સોહાયરે,
પતિ પત્નિના પ્રેમામૃતથી, વિશ્વ સ્વર્ગ થઈ જાય–ગીતડાં.

ધર્મ નીતિ ને સ્વદેશ પ્રીતિ, પતિ ભક્તિ સંગાથરે,
પાળે કુળ વધુને કુળ દીપક, સ્મરી ત્રિભુવન નાથ–ગીતડાં.

શાંતિ પ્રકટે દિલ દિલ દૈવી, ઉજ્જ્વળ પ્રેમળ જ્યોતિરે,
જીવનને અજવાળે મોંઘાં, પવિત્રતાનાં મોતી–ગીતડાં.

શશી કિરણ શી શાંતિ ઉછળતી, મંગળ અવસર માંહ્ય રે,
મહિમય મંગળ ધર્મતરૂની, સદાય શિર હો છાંય–ગીતડાં.

મંગળ અવસર

લગ્ન સમાન બીજો મંગળ અવસર કયો હોઈ શકે! એ પ્રસંગ ઉપર સૌને આમંત્રણ અપાય છે. સગાવ્હાલાં કદી રીસાયાં હોય તો મનાવીને પણ બોલાવાય છે. કંકુ છાંટીને કુંમકુમ પત્રિકાઓ લખાય છે. વળી ક્યાંક ક્યાંક સગેવ્હાલે સદેશા પણ મોકલાય. લગ્નના ઘરના આંગણીયાં ધોળાવી કંકુ ને ચોખા વડે ચોક પુરાવાય. સાથીયા પડાવાય. મંડપ રચવાની તૈયારીઓ થાય. પાણી છંટાવાય. ગાલીચા બિછાવાય. ચંદરવા બંધાવાય. તરીયા તોરણ લટકાવાય. ઘર આંગણે વાજાં વાગે અને આ પ્રસંગમાં સ્વદેશી વસ્ત્રો ખપરાય એવા લગ્નનો લ્હાવો લેવો એ પણ સદ્‌ભાગ્યજ ગણાયને!

o o o o

(માલણ ગુંથી લાવ ગુણીયલ ગજરો...ઢાળ.)

અવસર આજે ઉજળો ઘેર આવ્યો.
હૈયે હોંશ ધરીને વધાવ્યો! અવસર.

સખિ સહિયર સૌને બોલાવો,
સગાં વ્હાલાં ટોળે મળી આવો;
હોય રીસાયાં સૌને મનાવો. અવસર.

કંકુ છાંટી કાગળીઆં લખાવો,
સગે વ્હાલે સંદેશડા કહાવો;
લેવા મોંઘેરો લગ્નનો લ્હાવો. અવસર.

આજે આંગણીયાં ધોવરાવો,
કંકુ અક્ષતે ચોક પૂરાવો;
રૂડા સ્વસ્તીક કુમકુમ કરાવો. અવસર.

મોંઘા મંડપ વહેલા રચાવો,
જળધારા શિતળ છંટાવો;
સાજણ કાજ ગાલીચા બિછાવો. અવસર.

ચોંપે ચંદરવાયે બંધાવો,
તરીયાં તોરણ તો લટકાવો;
મહોત્સવ મંદિરીયે કરાવો. અવસર.

વાજાં હોંશ ધરી વગડાવો,
રૂડાં વસ્ત્ર સ્વદેશી સોહાવો;
મોંઘા મણિમય લગ્નનો લ્હાવો. અવસર.

પ્રભાતીયું

લગ્નનાં દિવસોમાં, લગ્નના દિવસ સુધી રોજ વિવાતા-લગ્નાતા ઘેર આંગણે સવારમાં પ્રભાતીયાં ગવાય છે. મંગળ દિવસોનું આયમિક કાર્ય મંડાણ મંગળ પ્રભાતીયાંથી કરાય છે ત્યારે બહુજ સુંદર ભાવભીનું વાતાવરણ જામે છે. પ્રાતઃકાળનો સુંદર મીઠો સમય હોય-આંગણે ગોરિઓ સુંદર વસ્ત્રાભૂષણમાં સજ થઇ મધુર કંઠે પ્રભાતીયાં ગાય ત્યારે જાણે આંગણે ટકોરખાનું વાગતું લાગે છે. અને લગ્ન જેવો પ્રસંગ છે એવી પ્રતિત થાય. છે. ઘણીવાર આ પ્રભાતીયાં-નામ માત્ર રહી બપોરના પણ પ્રભાતીયાં ગવાય છે ત્યારે લ્હાણીનું કરજ ચુકવવાજ જાણે પ્રભાતીયાં ગવાતાં લાગે છે,

સુરજ ઉગ્યો રે-વાયાં વાયાં પ્રભાત કે,
વીવાતાં ઘર મ્હારાં રે !

અને પ્રભાતમાં—

લઇએ પ્રભુજીનાં નામ કે—

એ બહુ રઢિયાળું લાગે છે. વીવાતા ઘરની મોવડી સ્ત્રી, નીજ કંથને, લગ્નાતું ઘર-હવે લગ્ન આવ્યાં, વહેલાં ઉઠો. દાતણ કરો. કઢીયલ દુધ પીઓ (ચહા નહીં) પાન ખાઓ ને લગ્નકાર્યમાં લાગી જાઓ એ સૂચન કરે છે. ને એમ ગાઇ પતિને ઉઠાડે છે. કારણ-આપણે ઘેર લગ્ન આવ્યાં છે.

સુરજ ઉગ્યોરે—વાયાં વાયાં પ્રભાત કે,
વીવાતાં ઘર મહારાંરે.

સાસુ જાયારે—ઉઠો થઇએ રળિઆત કે,—વીવાતાં.
દાતણ કરીએરે—મ્હારા જીવન વિશ્રામ કે,—વીવાતાં.
મુખડાં ધોજોરે—પ્રેમામૃત જળ ધાર રે,—વીવાતાં.
પીજો પીજોરે—કઢીયલ દુધ સવાર રે,—વીવાતાં.
લેજો લેજોરે—શીરામણ પ્રાણાધાર રે,—વીવાતાં.
ઉપર ખાજો રે-પ્રીતિભર રસ પાન રે,—વીવાતાં.
લીધાં લીધાંરે—ઘડિયાં લગ્ન અમ ધામ કે,—વીવાતાં.
સુતા ઉઠોરે—મણિમય-મ્હારા શ્યામ કે,—વીવાતાં.

પ્રભાતીયાં

ધેર લગ્ન છે. થાક્યોપાક્યો પતિ પ્રભાતના શિતળ પવનની લ્હેરમાં નિદ્રા લ્યે છે. અધીરી પત્નિ તેને કેમ સુવા દે? દીકરીના બાપને? વળી લગ્ન જેવા મહત્વના પ્રસંગે? તે અવિરત પ્રેમથી ઉભરાતા હૈયે પ્રભાતીયું ગાઇ પતિને ઉઠવા વિનવે છે. કોઇ ભાગ્યશાળીનેજ સંગીતને સાદે ઉંઘતા પતિને ઉઠાડનાર સ્ત્રીરત્ન સાંપડે ને? સ્વામિન્! સૂરજદેવ તો સવા લાખ કળાયે ઉગ્યા ને વ્હાણું વાઇ ચુક્યું! હે સગી સાસુના જાયા! ઉઠો! ઉઠો! સૌ જાગ્યા છે! આ હૈયાના ઓવારે દાતણ કરો. મોઢું લુછો ને પ્રભુનાં નામ લ્યો! અને પછી કાળજું બાળી નાંખનાર ચ્હા નહિં પણ કેશરી દુધ પીઓ ને પાન ખાઓ: અને મ્હારા પ્રેમભર્યાં નયનોની ધારે-સ્નાન કરો: હે મહા મોંઘા મૂલા પીયુજી! જાગો જાગો!

સુતા જાગો રે + વહુ કેરા કંથ કે:
સુતા જાગો રે + બ્હેનીના વીરા કે:

° ° ° °

સુરજ ઉગ્યો રે સવા લાખ કળાએ,
કે વ્હાણેલાં ભલે વાયાં રે!

+ આ સ્થળે બીજા ગાનારાઓ ત્યા ગોહ્તું નામ મુકી ગાય.

સુતા ઉઠો રે સગી સાસુના નંદ કે! ન્હાણુલાં!
તમે જાગો રે, જાગ્યા સઉ લોક કે! ,,
લેજો લેજો રે મણિ જડિયા જળ લોટા કે! ,,
દાતણ કરજો રે હૈયાને ઓવારે કે! ,,
મુખ ધોજો રે કેવડીયા જળ ઝારે કે! ,,
મુખ લ્હોજો રે મ્હારાં હીરચીર ચારે કે! ,,
નામ લેજો રે! યદુ નંદના પ્યારે કે! ,,
પીજો પીજો રે દુધ કેશરી ધારે કે! ,,
લેજો લેજો રે મુખવાસ તંબોળ કે! ,,
સુતા જાગો રે*—વહુ કેરા કંથ કે! ,,
સુતા જાગો રે*—બ્હેનીના વીરા કે! ,,
ન્હાવણુ કરજો રે, નયનામૃત નીર કે! ,,
મણિ–મોંઘા રે! જાગો જાગો લગીર કે! ,,

---

*આ સ્થળે બીજાં ગાનારાઓ ત્યાં ગોઠતું નામ મુકી ગાય.

માંડવા મુહુરત

લગ્ન ક્રિયાઓમાં મંડપ મુહુરત એ અતિ અગત્યની ક્રિયા છે. વર યા કન્યાના આંગણે લગ્ન પહેલાં મંડપ મુહુરત થાયજ. પોતાનાં આંગણે કેવો મંડપ રોપવો! જેમાં માણેક હીરાને હેમ જડયા હોય! મનહર કોરણીમાં હંસને મોરલીયાની જોડયો હોય! શ્રીમંત ન હોય છતાંયે પોતાના આંગણે સર્વોત્તમ મંડપ બાંધવાના કોડ સૌને હોય છેજ. આ મંડપ બાંધતાં પહેલાં તેની ખાસ વિશિષ્ઠ ક્રિયાઓ કરાય છે. કુળગોર આવે. આંગણે સ્વજનો ભેળા મળે, વાજાં વાગે. બે પાટલા નંખાય. ઘરનો મોવડી પત્નિ સાથે પાટે બેસે–અને નિર્વિઘ્ને લગ્ન થાય તે માટે કુળ દેવનાઓને આવાહન કરી તેડે–મંગળ મંત્રોચ્ચાર સાથે દેવોનું પૂજન કરાય–ગોરિઓ હલકા પણ મીઠા સૂરે ગીત ગાય–ને એક વળીનો દાંડો લઇ તેની પૂજા કરી તેને નાગરવેલનું પાન મીંઢળ વીગેરે લાલ નાડાછડીથી બાંધી નાનકડો ખાડો ખોદી પતિ પત્નિ તથા પાંચ પરણેલા સ્વજનોના હાથે તે વળીને ખાડામાં દાટી તે પર માટી નાંખે. માંડવો નાંખવાની પ્રાથમીક ક્રિયાને માંડવા મુહુરત કહે છે. આ પ્રસંગે હાજર રહેલા સ્વજનોને સોપારી શ્રીફળ પતાસાં કે બદામની લ્હાણી અપાય છે. તેજ દિવસથી વીવાતાં ઘેર સ્વજનો લગ્નની પૂર્ણાહુતી સુધી જમે છે. અને દંપતીને મંગલાશિષ આપે છે.

(ભમરાના વધાવવાનો....ઢાળ.)

બ્હેની ! મંડપ રોપ્યો મંગળ માળનો,

જેની શોભા છે અપરંપાર રે !

ગુણવંતી ગોરી ! મંડપ ગીત રળિઆમણાં !

સજની ! મંડપ ચોકચો આજે ચોકમાં !

જેમાં જડિયાં છે માણેક હીરા હેમ રે !....ગુણવંતી.

બ્હેની ! મંડપમાં મનહર કોરણી.

કોર્યા હંસ ને મોરલીયાની જોડ રે !....રસવંતી.

સજની ! આરે મંડપમાં બ્હેની પરણશે !

જેનાં કુળશીલ પુણ્ય અકળમાળ રે !....ગુણવંતી.

બ્હેની ! દેવો એ દેતા વધામણાં !

કરજો રક્ષા મંગળ મંડપ માંહ્ય રે !....રસવંતી.

સજની ! સદ્‌ગુરૂને વિસારીયે !

જેને હૈડે ઉભરાય નવલાં જ્ઞાન રે !....ગુણવંતી.

બ્હેની ! મંડપ મુહુરત મોંઘા મૂલનાં !

આજે કરીયાં થઇને રળિયાત રે !....રસવંતી.

સજની ! દંપતીનું મંગળ હજો.

દેજો આશિષ મણિમય આજ રે !....ગુણવંતી.

મંડપ

હવે મંડપમુહૂરત થઈ ગયાં—મંડપ બાંધ્યો. કેવો? શેરી વચ્ચે સોનાના થાંભલા, રૂપલા વાંસ, ને જરીયલ હીરસરનાં છાપરાં, ચંદરવામાં નવલખ ચંદા, ફરતી ઝાલર ફૂદીની વેલડીઓ. નવગ્રહ જેમ આકાશમાં શોભે છે તેમ મંડપાકાશમાં ઝુમર-તકતા ભાવના શોભે છે. તેમાં દીપકો તારા જેમ ચમકે છે. બેસવા મશરૂની જાજમો, કીનખાબના ગાદી તકીયા બીછાવ્યા છે. હોંશીલાની હોંશ મંડપ બાંધીનેજ થોભતી નથી. સાજન ગાદી તકીયે બેસશે. ગોરીઓ જાજમ પર બિરાજશે, મંડપમાં મેના પોપટ ને મયુરો પણ હાજર છે ને કિલકિલાટ ને ટહુકા કરે છે. અને મંડપને જાણે દેવનો દરબાર બનાવ્યો છે. આમ લગ્ન માણવાની ભાવના મંડપ બાંધી મૂર્તિમંત કરે છે. લગ્ન એ પવિત્ર ક્રિયા હોય-સરખું-સાચું-પ્રેમાળ-દંપતી યુગલ સંધાતું હોય-તો આ થીયે વધુ સુંદર મંડપ છાજે અને ત્યારે અત્યારના 'આવા ખર્ચો નકામા છે' એમ કહેનારને તેના વિચારો બદલવા પડે

સજની! આજ મારે આંગણ મંડપ રોપીઆ રે,
લીધાં લીધાં લગ્નો આનંદ અપરંપાર.
મેંતો આંગણ મંડપ રોપીયા રે.
શેરી ચાંપી ચાંપ્યા સોનલ મંડપ થાંભલા રે,
રૂપલા વાંસે બાંધ્યા હીરચીર જરીયલ તાર—મેં તો.

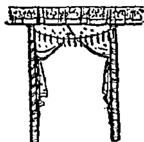
મંડપ ચંદરવામાં નવલખ ચંદા ચોઢીયા રે,
ફરતી ઝાલર બુટ્ટી વેલડીઓ નહિ પાર—મેં તો.

ઝુમ્મર તક્તા ગોળા નવગૃહ જેવા દીપતા રે,
દીપે દિવડા આભલ તારલીયાનાં વૃંદ—મેં તો.

મેં તો બેસણીયે બિછાવી મશરૂ જાજમો રે,
ગાદી તકીયા મોંઘા કીનખાબે ઓપેલ—મેં તો.

સાહ્યબા સરખા સાથે ગાદી તકીયે બેસશે રે,
ગોરી ગરવા વાને જાજમડીને ઠામ—મેં તો.

મેના પોપટ ટહુકે મોરલીયા કિલકારતા રે,
મંડપ મણિમય જાણે દેવતણો દરબાર—મેં તો.

લગ્ન આંગણે આવ્યાં છે. કન્યાના પિતાએ મોંઘામૂલો મંડપ રચ્યો છે. કન્યા ઉપરના વાત્સલ્યથી ઉભરાતા પિતાના હૈયામાં કાંઇ કાંઇ હોંશ છે. કન્યાની માતા પોતાની સખીઓ સગાંઓને પોતાના આંગણે કેરો મંડપ રચ્યો તે દેખાડતાં-તેનું વર્ણન કરતાં, તેનુ હૈયું હસી ઉઠે છે ને તેની કારીગરીનું રસભર વર્ણન કરે છે. એ મંડપમાં વેવાઇનું સાજન વિરાજશે, વચ્ચે રૂડી કનકની ચોરી રચાશે–અરે આ લગ્ન પ્રસંગે તો પોતાનાં દિલ પણ ડૂલ કર્યાં છે એ સૂચન છે.

માંડવડો સોને રૂપે ને રતને જડયો,
હાંરે! રતને જડયો ને હીરલે મઢયો;
હાંરે! ઝુલે ઝીણી ઝીણી મોતીડાંની લુંબ ....માંડવડો.

હાંરે! એ તો કીનખાબ ચંદરવે મઢયો,
હાંરે! સખિ મશરૂ મેંશપે ઓપી રહ્યો;
હાંરે! ચારે કોરે જરીયલ સુકી ઝુલ.....માંડવડો.

હાંરે! વાંસ શેલડીયા ચારે કોર રોપીયા,
હાંરે! મોતી ચંદનના હીર દોરે બાંધીયા;
હાંરે! બાંધ્યો ચતુરાઇ કરી અણુમૂલ.....માંડવડો.

હાંરે! એમાં ગાલીચા બીછાવ્યા મોંઘા મૂલના,
હાંરે! ગાદી તકીયા મખમલ જરી ઝુલતા;
હાંરે! હાંડી ઝુમ્મર ઝગે છે મોંઘા મૂલ.....માંડવડો.

હાંરે! રૂડું સાજન આ માંડવે બિરાજશે,
હાંરે! કનક ચૌરીયે મધ્યમાં ગાજશે;
હાંરે! મણિ જડીયાં લગને દિલડૂલ.....માંડવડો.

ગ્રહ શાંતિ

મુહૂર્ત જેવીજ આ એક લગ્નક્રિયા છે. લગ્નક્રિયા જેવી મહા મંગળ ક્રિયાનાં તમામ અંગો નિર્વિઘ્ને સફળ કરવા ઉત્સુક હૃદયો, ગૃહો–નવગ્રહો શાંતિ રાખે–કોઇને પીડે નહિં–વરકન્યા નિર્વિઘ્ને પરણે ને સુખી થાય તે ખાતર–લગ્ન પ્રસંગ આનંદ પૂર્વક ઉજવાઇ જાય–એ અર્થે ગ્રહોની શાંતિ કરવાની ક્રિયા કરે છે. સંસ્કાર વિનાના એને ગ્રામ્ય ભાષામાં 'ઘર શાંતિ' અગર "ઘર હાં શેક" કહે છે. પણ ખરી રીતે નવે ગ્રહોને શાંત કરવાની આ ક્રિયા પુરાણી છે. નવે ગ્રહો પોતાની શક્તિઓ લગ્ન પ્રસંગને સફળ કરવામાં વરસાવે–રવિ–ચંદ્ર–મંગળ–બુધ ગુરૂ શુક્ર શની–રાહુ અને કેતુ આ ગ્રહો પૈકી શની–રાહુ–કેતુ આદિ ગ્રહો સ્વભાવે ક્રુર વક્ર મનાય છે તેઓ પણ પોતાની શક્તિઓ સીધી ને કૃપા ભરી રાખે છે તો ન્યાલ કરી નાંખે છે જ્યારે બીજા ગ્રહો સૌમ્ય હોઇ વિઘ્ન કરતા નથી નિવડતા આવી માન્યતાને અંગે એ બધા મહાનુભાવોને કૃપા કરવા–યાચના કરવાનો આ વિધી છે, એમને મંડપમાં લગ્નના સાક્ષી રૂપે હાજર રહેવા આમંત્રણ કરતા ગૃહપતી ને ગૃહપત્નિ–મુંઝાય છે કે આવી મહાન વિભુતીઓનું સ્વાગત અમો માનવ શું કરીએ !

અમો માનવ સ્વાગત શાં કરીયે !
પણમાત્ર—હરો વિઘ્ન ચરણ શિર ધરીયે.

માત્ર વિઘ્ન હરો ને લગ્ન પ્રસંગે શાંતિ પ્રસરાવો એ ભાવનાથી ગ્રહોને વધાવે છે.

(માલણુ ગુંથી લાવ ગુણીયલ ગજરો....ઢાળ)

સમય ગૃહ શાંતિનો સખિ આજે !
પ્રભુ મે'ર કરો મને છાજે ! ....સમય.

મારે આંગણુ સૌ ગ્રહ આવો
શુભ શક્તિઓને વરસાવો.
કૃપા કરજો મળે મને લ્હાવો ....સમય.

રવિ ચંદ્ર મંગ બુધ બળીઆ.
ગુરૂ શુક્ર શની કેતુ ભળીઆ.
રાહુ નવગૃહ મંડપે વળીઆ. ....સમય.

અમે માનવ સ્વાગત્ શાં કરીએ !
સાચી શાંતિની કામના કરીએ.
હરો વિઘ્ન ચરણુ શિર ધરીએ. ....સમય.

ગૃહદેવતા સૌ મળી આવો.
શાંતિ શાંતિ બધે પ્રસરાવો.
મણિમય સખી ગૃહને વધાવો. ....સમય

કન્યાની પીઠી

વરકન્યાને પરણતાં પહેલાં પીઠી ચોળાય છે. અડદનો લોટ હળદર સુગંધી અત્તરો તેલ આદિનું મીશ્રણ એને પીઠી કહે છે. આ પીઠી ચોળવાથી લગ્ન પ્રસંગે તેમના અંગ પ્રફુલ્લ-કાંતિવાન-સુહાસીન રહે છે. દેહકાંતિ જો શ્યામ હોય તો પણ પીઠીથી તે કાંતિવાન બને છે. પીઠીની ક્રિયા પણ ભગવાન શ્રી કૃષ્ણના વારાથી ચાલતી આવેલી મનાય છે. આવી પીઠીમાં ગામોમાંતો કેસર, કસ્તુરી કપુર બરાસ અગર તગર અંબર આદિ કીંમતી વસાણાઓ પણ આવે છે. કન્યાના ભાઇ પીઠી લાવે એ પ્રથા છે. ને પીઠી વિઘ્ન વિદારક ચીજ મનાય છે. આ પીઠીમાં કેટલાંક ઔષધો-બુટીઓ-વનસ્પતિ મેળવી પૂર્વે વપરાતી હશે એમ લાગે છે.

આ પીઠિ, કન્યાને સાદું વસ્ત્ર પહેરાવી-ઘરના ચોક-વાડામાં-આંગણામાં લાકડાના બાજોઠ પર બેસાડી-સ્વજનવર્ગનો સ્ત્રીવૃંદ હાથમાં થોડી થોડી લઇ ગાતાં ગાતાં ચોળે છે. ગાણામાં કન્યાને મીઠી મમોભરી વાણીમાં મજાક કરતી-તેના ભાવિના અમ્મર સુખની સાદી આપતી ગીત લહરીઓ ઉછળતી હોય છે. તો વળી ક્યાંક વરપક્ષને વખોડતી યા ટપકા દેતી ભાષા પણ વપરાય છે. રિવાજ એવો છે કે આ પીઠી સૌભાગ્યવતી ભોજાઇ ચોળે છે, અને પછી કન્યાને સ્નાન કરાવવામા આવે છે. આ સ્નાન ઘણા ભાગે પોતાના હજામની સ્ત્રી કરાવે ને પહેરેલ વસ્ત્ર લઇ જાય છે. દરેક કુટુંબને પહેલાં પોતાનો હજામ રહેતો તે હજામ વરને પીઠી ચોળે ને તેનું ધોતીયું

લઈ જાય, અને તેની સ્રી કન્યાને પીઠી ચોળે ને તેને સાડલો લઈ જાય. આજના વીસમીસદીના જમાનામાં આ ક્રિયાને મહત્વ નહી રહે- છતાં આ ક્રિયા ઉંડા ઉતરી તપાસતાં યોગ્ય ઉપયોગી અને રસીક જણાય છે.

લગ્નના દિવસે પીઠી ચોળ્યા પછી કન્યાને તાંબા યા પીત્તળની કથરોટમાં સ્નાન કરાવી તે પાણી વરને ત્યાં લઇ જઇ વરને તે પાણીથી પ્રથમ સ્નાન કરાવી પછી સારા પાણીથી ન્હવરાવે છે. આ આ ક્રિયાને નમણું કહે છે.

આ નમણાની ક્રિયાં સ્રીના પતિપરના વર્ચસ્વની નિશાની કહેવામાં હરકત નથી.

સાચી વિધીયુક્ત સર્વ વસાણાથી બનેલી પંચકલ્યાણી પીઠી

પીઠી સાત સોનૈયે સવા શેર રે,

ખરેજ એટલી મોંઘી કિંમતની થાયજ.

(રૂક્મણી મંદિરીએ જઇ આવ્યાં રે...ઢાળ.)

સજની મોરી! ઉજળા અવસર ઘેર આવ્યા રે,
સજની મોરી! લગ્ન મંડપ છે રચાવ્યા રે.
સજની મોરી! પીઠી કન્યાના વીરા લાવ્યા રે,
સજની મોરી! કેસર કસ્તુરી ઘોળાવ્યાં રે!
સજની મોરી! અત્તર અગરની સુહાવ્યાં રે!
સજની સાથે કપુર બરાસ ભેળાવ્યા રે.

સજની પીઠી વાસ દસે દિશ મ્હેકે રે!
સજની એને ચોળ્યે મ્હેની અંગ મ્હેકે રે!
સજની વાળે વાન ને તેજ વધારે રે!
સજની પીઠી કુડાં વિઘનને નિવારે રે!
સજની મળશે પીઠી તે પાદરા * શહેર રે!
સજની પીઠી સાત સૌનૈયે સવા શેર રે!
સજની પીઠી મુરલી ને મગાવી રે,
સજની પીઠી ખરચ્યા છે દામ † ભાઇ રે.
સજની પીઠી ઔાષધ અમર વેર ઘોળી રે,
સજની અંગે ગોરીઓએ સંગે ચોળી રે.
સજની એ તો ભાગ્યશાળીને અંગે ચોળે રે,
સજની ચોળો સૌભાગ્યવતી મળી ટોળે રે!
સજની ગાતી મંગળ હાસ્ય કલ્લોલે રે,
સજની ચોળી મલિમય કરો અંગોળ રે.

* અહીંઆ ગમે તે શહેરનુ નામ મૂકી શકાય છે
† અહીંઆ ભાઇનુ નામ મૂકી ગાઇ શકાય.

વરની પીઠી

વરને પીઠી ચોળવાની છે રસીક, સુખી, પરણવાની હોંશથી મનમાં રાચતો કુમાર–એને તો આ મહા મોંઘેરો જીવનપ્રસંગ એને તો પંચકલ્યાણી પીઠી ચોળવાની, તેની પીઠી તો દીલ્હી ને સુરતથી આવે છે તેમા તો અત્તર ગુલાબ કેશર કસ્તુરી બારોબર નાખ્યા છે ને ઘોળી છે ને સુવર્ણ કચોળે ભરી એ પીઠીના પરિમલ અનેરાજ છે આવી પીઠી ચોળતા વરની માડીના હરખનો પાર નજ રહે ! અહિ વરને પણ પીઠી તો સૌભાગ્યવતી પ્રમદાઓજ ચોળે છે અહિ પણ કન્યાની પીઠી પ્રસંગની જેમ ગીત ગવાય–મીઠી મશ્કરી મજાકો કરી લેવાય–વરને ભાવિ પત્નિના સબધમા પરોક્ષ રીતે કાઇ કાઇ કુતુહલો–સંકેતો સભળાવાય વડિલ વર્ગ ગેરહાજર હોય–કોડ ભર્યો–ભાવિ જીવન સહચારીણીના સુખ સૌભાગના કીલ્લા રચતો–આવા સામીક વિનોદી ગીતના શ્રવણથી મસ્ત બનતો પીઠી ચોળાવે છે ને એ ધન્ય પળને ઘોળી ઘોળીને પીવે છે અને જો પસદગીની યા તો ગમતી સ્ત્રી જોડે પરણવાનુ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયુ હોય તો પીઠી ચોળતા પહેલાનુ ને પછીનું વસ્તુ વજન કરાય તો વર જરૂર પીઠી ચોળાવતા ને પીઠી માણતા એક બે શેર તો વજનમા વધેજ.

(ભમરાના વધાવવાનો.. ઢાળ)

અહેની ! ચાલો ચોપેથી પીઠી ચોળવા,
પીઠી પંચકલ્યાણી મોંઘી દાટ,

રે! રંગીલી સજની, ચાલો ચોંપેથી પીઠી ચોળવા.

પીઠી આણી દીઠ્ઠી સુરતથી દોઢલી,
માંહી નાંખ્યાં અત્તરને ગુલાબ રે! રસભીની સજની.

ચોળ્યાં કેસર કસ્તુરી ભલી ભાતથી,
ભરીયા હેમકટોરા શો મ્હેંકાટ રે! ગુણવંતી સજની.

પીઠી ચોળશું પ્રેમે વરરાયને!
એની માડીનો હરખ ન માય રે! રસઘેલી સજની.

લાડો પીળી પીઠીથી ઉજળો થશે,
લાડી હરખાઇ હરખાઇ ઓછી થાય રે! કુળવંતી સજની.

હેમાં કેરાં કચોળે પીઠી પ્રેમની,
જાણે મણિમય મોંઘી જગ માંહ્ય રે! મેંતુડી સજની.

લગ્નના સાજ

લગ્ન ઘેલી માતા-પોતાના કુંવરને હવે લગ્ન લીધ છે, માટે આળસ ઉડાડવા અને લગ્ન પ્રસંગ માટે જોઇતા સાજ તૈયાર કરી દેવા સૂચવે છે કઇ વસ્તુ ક્યા ઉત્તમ મળે એજ જોવાય છે સસ્તી ક્યા મળે છે તે નહિજ. અલબત્ત લગ્ન જેવા પ્રસંગકાર્ય બધુંજ ઉત્તમ જોઇએ. ને મહિના લગ્ન લીધા-ચાર્જ દેશાવર મળે તે માટે તો પોતાના પેઢીના મુનીમને સાદણી સાથે મોકલવા અને આડતીયાઓને કાગળ લખવા જણાવે છે તે સૂચવે છે કે તત્સમયના વહેપારીઓને વહેપાર દેશાવરમા હતા અને તેમના આડતીયાઓ પણ ઠેર ઠેર હતા અને વિલાયતની વસ્તુ હિન્દના બજારમા વેચાય તે લાવવનું નહિ-પણ—

વસ્તુ નિપજે જ્યાં રૂડી પેર રે—

જોઇતી વસ્તુ જ્યા નિપજે ત્યાંથીજ લાવવાની છે. આમ ભારત વર્ષમા કઇ ચીજ ક્યા થતી ને થાય છે તેની ન્હાનકડી ડીરેક્ટરી આપવા પ્રયત્ન છે.

વસ્તુઓ ઉપરાંત રસોઇઆ, મંડપ બાંધનાર, ચીનાગાઓ, ચોઘડીયા પણ નથી ભુલાતા. એ લગ્ન માણવાની રસીકતા ને મનોરથો સૂચવે છે બતાવ્યા તે ઉપરાંત રહી જતા સાજ માટે પણ સૂચવે છે કે—

બાપુ જે જે જોઇએ તે લીજી યે રે,

વળી—ઘેર લગ્ન હોંસે જીવ કીજી યે રે.

પુરૂષ તે પુરૂષજ ને? જરા કંજુસ જીવ કરી લે-કોઇ ચીજ મંગાવવી ભૂલે યા અખાડા કરે-કે હલકી લાવે તે માટે ગૃહદેવી તેને

બેનનાં મોસાળાં

બેનનાં લગ્ન પ્રસંગે તેના મામા (મોસાળપક્ષ) તરફથી વસ્ત્રાભૂષણ વિગેરે ભેટ આવે છે તે જાહેરમાં અપાય છે ને આ સૈ ચીજો એક મોટા વાસણ યા ટોપલામા મુકી–વાજતે ગાજતે વરઘોડાના રૂપમા ફેરવી તે કન્યાને અર્પાય છે આ વસ્ત્રાભૂષણ ભરેલ ટોપલાને છાબ કહે છે. તે છાબ કન્યાની મામી યા મોશાળપક્ષની કોઈ સ્ત્રી માથે લઇ વરઘોડામાં ફેરવે છે. જેમ છાબમા ભારે કીંમતી ચીજો તેમ મોસાળ વખણાય ને કન્યાની માતા ફાલીફુલી ન સમાય. આમ તમામ વસ્તુઓ–દાગીના કપડાં–કાજળ ડબી વેણી અત્તર મેંદી સોહાગ, કંકુ, સુડી, ચાક અને છેવટે બેનીના આ સૈ ચીજભાત મુકવાના પટારા ને મારવાનું તાળુ સુધાત લાવવામા આવ્યું છે. અને ટુંકમાં,

શાણી સોહાગણના શણગાર,
વીર લાવ્યો છે અપરંપાર;
માણ મોસાળુ મન હરનાર.—બ્હેનડીયાં.

કન્યાની માતાનો ભાઇ (કન્યાનો મામો) આ મોસાળું લાવે છે. ને પોતાનું કર્તવ્ય બજાવી બ્હેનને સંતોષવાના અને વ્યવહારમાં યશ પ્રાપ્ત કરવાનો સંતોષ માણે છે.

o o o o

(માલણ ગુંથી લાવ ગુણીયલ મજરો ..દાળ.)

બેનડીયાંને આવીયાં રે મોસાળાં,
હેમ હીરા મોતી પરવાળાં.........બેનડીયાં.

કુડાં બંગડી મોહન માળા,
ભરી છાબ વીરા મરમાળાં;
આભૂષણ મણિમય રઢિયાળાં.....બેનડીયાં.

અમુલખ અંબર ચણીયા ને ચોળી,
આણી ચુંદડી રંગ ઝબોળી;
જોતાં હરખી ઉરે બ્હેની ભોળી.....બ્હેનડીયાં.

દેશેદેશ ફરી ચૉરી લાવ્યા,
કંઈક કારીગરોથી કરાવ્યાં;
તેજી ટીલડી કાજળ ન વિસાર્યા....બ્હેનડીયાં.

લાવ્યા સોનેરી રૂપેરી સાણુ,
સાચી વેણી કનક ફુલ લાણુ;
નથી ભુલ્યા પટારાનું તાળું.....બ્હેનડીયાં.

કંકુ કચ્છી સુડી મેંદી ચાક,
ઉંચાં અત્તર મેંદી સોહાગ;
રહેજો બ્હેની અખંડ સૌભાગ્ય....બ્હેનડીયાં.

શાણી સોહાગણુના શણગાર,
વીર લાવ્યોછ અપરંપાર;
મણિ મોસાળું મન હરનાર.....બ્હેનડીયાં.

વેર લગ્ન લીધાં તો જરા હૉંશે જીવ કરવા માર્મીક રીતે ફરમાવે છે. કારણ લગ્નમાં રાજ્ય ગૃહદેવીનુંજ વર્તવાનું હોય છે. આમાં ગૃહદેવી લગ્ન માટે કેટલી હોંશીલી હોય છે. કેટલી ચીવટવાળી હોય છે અને કઈ ચીજ કયાં થાય છે ને કઈ ચીજ જોઈએ તે જાણવા જેટલી ચતુર છે. આજના Divorce ના હિમાયતીઓને વજ્રમંડિત-પવિત્ર-પ્રભુ પ્રેરિત લગ્ન સંબંધની આ ક્રિયાઓ તત્ત્વાર્થ સહિત સમજાય-સાચાં લગ્નો જોવામાં આવે તો તેઓ પણ ઘડીક કાન પકડી લગ્નની મહત્તા ને સાર્થકતા સમજે.

(તમે અજાણ્યા-અમે જાણીએરે...ઢાળ.)

લીધાં ઘડિયાં લગન અમે ભાવથી રે,
રુહારાં આંગણ વિવાતાં સુણો પતિ રે.

વસ્તુ લાવો વિવાહની ઘેરરે, કોડીલા-લગ્ન આવ્યાં હવે ઢૂકડાં રે,
મેળો સાંઢણી સાથ સુનિમને રે, લખો આડતીયાને કાગળ હવે રે.
વસ્તુ નિપજે છે જ્યાં રૂડી પેર રે. કોડીલા૦

કંકુ શ્રીનગર ગોવા શ્રીફળ મળેરે, મુલતાનમાં-દ્રાખ અંજીર,
સિતાફળ પાદરા શહેર રે. કોડીલા૦

ચોત્રંજી સુંવાળીતો આગરા રે, મળે સુજની વીરમગામ ચાકળા રે,
કચ્છી ઘોડા બળદ નાગોર રે. કોડીલા૦

વાસણ વીસનગર સોહામણાં રે, લેજો વિશ્રામ ત્યાં ન થયો ઝીણા રે,
પાન પેટી લાડકડીને કાજ રે. કોડીલા૦

તાંબા પીત્તળ બેડલીયાં શિહોરનાંરે, રૂડા રંગીન ધોડાજી ઢાલીયા રે,
તળાઇ કાજ કાનમના કપાસરે. કોડીલા૦

વળી પાટણ પટોળાં ન વિસરો રે, ઢાકા મલમલ તાકા સંઘરો રે,
બેજવાડાની ખાદી તો ખાસરે. કોડીલા૦

સુત્રફેણી ને ભજીયાં ખંભાતનાં રે, લાડુ મરકી તો અમદાવાદનાં રે,
ઘારી બરફી સુરત બહુ સ્વાદ રે. કોડીલા૦

તીખા ચેવડા શહેર વડોદરા રે, વળી જમરૂખ જાંબુ પાદરા રે,
શહેર મુંબઇ હલવાનું ઉસ્તાદરે. કોડીલા૦

કચ્છ બાંધણી ખરછી કટારીઓ રે, ખડ્ગ બાંધશે વરણાગીયો રે,
સુડી કાતર કચ્છ પેદાશ રે. કોડીલા૦

લાવો સુરતી રસોઇઆ રાંધવા રે, ભારે કારીગર મંડપ બાંધવા રે,
હાંડી ઝુમ્મર અરિસા અપાર રે. કોડીલા૦

વળી પાન બનારસ મંગાવજો રે, ચોરવાડનાંયે ના વિસારશો રે,
ઘઉં માળવી હોય શ્રીકાર રે. કોડીલા૦

જયપુરના ચીતારા બોલાવજો રે, વાજાં સુરતનાંજ મંગાવજો રે,
ચોઘડીયાં પુનાના તૈયાર રે. કોડીલા૦

બીજું જે જે જોઇએ તે લીજીયે રે, ઘેર લગ્ન ઢાલો જીવ કીજીયે રે,
મણિમય થાય જયજયકાર રે. કોડીલા૦

બેનનાં મોસાળાં

બ્હેનનો ભાઇ બજાર ગયો છે. બેનના લગ્નમાં—મોસાળામાં જોઇતી વસ્તુઓ લાવવાનો છે. હજી આવ્યો નથી. બ્હેન ચિંતા કરે છે—હજી વારો ન આવ્યો માડી જાયો ન આવ્યો. ભાભી, ભાઇ આવે તો મને તરત ખબર કરજો કે ઉચાટ મટે—ભાઇ આવે છે, મોસાળામાં આપવાની ચીજો લાવે છે, તે જુવે છે—પોતાના શ્વસુર પક્ષમાં સૌને આપવાની ચીજો જુવે છે, સાસુ સાસરા જેઠ દિયેર જેઠાણી દેરાણી નણંદ નણદોઇ સૌને સંભારે છે. અત્યારથીજ બ્હેન પોતાના સાસરીયાને સંતોષવા રીઝવવા મથે છે. કારણ હવે તો સાસરૂં તેનું ખરૂ ઘર થનાર છે પછી ઓછું પડે તો પોતાને મહેણું સાંભળવા પડે ને પિતાનું ખોટું દેખાય પણ બેનના જીવને સંતોષ થયો અને—

હવે હરખ્યાં રે બ્હેની બોપને સાજ કે—

(સુરજ ઉગ્યોરે કેવડીયાની ફણસે ...ઢાળ)

સુણ્યો સુણ્યોરે તાત ઘેર વધાવો કે,
સાહેબો રંગરસ ભર્યો રે.
બીજો ગાજ્યો રે—માત મેડી વધાવો કે,....સાહેબો.
ગુંજ્યો ગુંજ્યો રે—ત્રાજો વીરને આવાસ કે,....સાહેબો.

ચોથા ફેરે રે—મ્હારી બ્હેનીને બા'ર કે,....સાહેલો.
ચોક પુર્યા રે—સાથીઆ ઘર બહાર કે,....સાહેલો.
બ્હેની ચઢીયા રે—મેડી વીરાને માટ કે,....સાહેલો.
ભાભી કહેને રે—આવે મટશે ઉચાટ કે,....સાહેલો.
વીરા આવ્યા રે—લાવ્યા મોસાળા સાજ કે,....સાહેલો.
સસરા કાજે રે—લાવ્યા પેંઠણુ પાઘ કે,....સાહેલો.
સાસુ કાજે રે—ચીર ગુલદાં છે લાખ કે,....સાહેલો.
જેઠ કાજે રે—ધોતાં દિયરને સાલ કે,....સાહેલો.
સાડી જોડી રે—જેઠાણીજીને કાજ કે,....સાહેલો.
સાળુ મુલવ્યા રે—મોંઘા દેરાણીના જ કે,....સાહેલો.
નણદી કાજેરે રે—ઘરચોળાં ને ઘાટ કે,....સાહેલો.
નણદોઈ રે—પહેરે થેપાડા પાટ કે,....સાહેલો.
હવે હરખ્યાં રે—બ્હેની જોઇને સાજ કે,....સાહેલો.
મણિમૂલાં રે—કર્યા મોસાળા સાજ કે,—સાહેલો.

ઉકરડી નોંતરવાનું ગીત

ઉકરડી નોંતરવાનું મહત્કાર્ય કયા લગ્ન પ્રસંગે નહીં થતું હોય? મદો—મેલો—ગોબર ભર્યો—ગામને છેડે આવેલો ઉકરડો (જે ખેતરમાં ખાતર તરીકે પાક પકવવામાં અમૃત જેવો છે) એને લગ્ન પ્રસંગે દેવીઓ જેવા ગોરિઓ લગ્નમાં હાજર થવા માન ભેર આમંત્રણ કેમ આપતી હશે તે અગમ્ય કોયડો ઉકેલવા થોડા મથવા લાગે છે. અને એનું રહસ્ય પણ તેટલુંજ ગૂઢ જણાય છે-કલ્પના કહે છે તેમ-લગ્ન પ્રસંગે સૂર્ય, ચંદ્ર, વરકન્યાનાં પિતા માતા, મોસાળીઆં નવે ગૃહો, સ્વજનો, કુળગોર અને પરમાત્માની હાજરી અને સાક્ષી જોઈએ છે તેમજ પાંચ તત્વોની પણ હાજરી જરૂરી છે. અને ઉકરડામાં છાંણ માટી આદિ તત્વો છે. માટીથી વેદિકા ચણી પૃથ્વિ તત્વ-તેમાં છાણાં ભરી અગ્નિ પેટાવી અગ્નિ તત્વ, જળની ધારા કરી જળ તત્વ, ખુલ્લામાં ચોરી બાંધી વાયુ અને આકાશ તત્વો નોંતરાય છે. અને આમાંનાં ઘણાં તત્વો ઉકરડામાં સમાય છે ઉપરાંત ઉકરડો એ ખાતરના રૂપમાં મનુષ્ય જીવન ટકાવનાર-દશમા પ્રાણ રૂપ અન્ન પેદા કરવામાં અમૃત રસાયણ સમો હોઇ-ભારતવર્ષ-ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર ખેતી પ્રાધાન્ય દેશ હોવાથી ઉકરડાને યથાર્થ મહત્વ અપાયું લાગે છે.

પ્રારંભમાં ઉકરડી નોંતરાય છે તેમજ લગ્ન પૂર્ણ થયેથી પછી ઉકરડી વિદાય કરી વિસર્જન પણ કરવાની ક્રિયા કરવામાં આવે છે-આ ક્રિયા સ્ત્રીઓજ કરે છે.

(મેઘાડંબર ગાજે...ઢાળ)

આવો ઉકરડીને ન્હોતરો....મેઘાડંબર ગાજે,
જુવો ઉકરડો ગોબરભર્યો................મે. ગા.
ઉકરડીના ન્હોતરે, બહુ ભેદ ભરેલા,
શા શા કારણ એને ન્હોતરો....કહો શાણાં ઠરેલાં !
ઉકરડી પૃથ્વિ તત્વ છે................મે. ગા.
સંસાર સારનું સત્વ છે................મે. ગા.
પૃથ્વિ તત્વમાં માટી છે................મે. ગા
છાણ ને રજ ઇત્યાદિ છે................મે. ગા.
માટીની ચોરી ને વેદિકા................મે. ગા.
છાણાં વડે ભરી પીઠીકા................મે. ગા.
ઘૃતને પુજાપો હોમવો................મે. ગા.
અગ્નિ રૂડો પ્રકટાવવો................મે. ગા.
જળધારા અન્ન હોમવાં................મે. ગા.
પંચ તત્વ એમ પુજ્યાં................મે. ગા.
માટે ઉકરડીને ન્હોતર્યાં................મે. ગા.
આવા ગોરી ગાઓ ગીતડાં................મે. ગા.
મણિમય ન્હોતરીને વળ્યાં................મે. ગા.

અંતરીયાં ડગમગે રે

આ લોકગીત પ્રસિધ્ધ છે. અને ભાવ સ્પષ્ટ છે.

(આથમણી ડગમગે રે...ઢાળ.)

હૈયાં સરવર હેત જળ ભર્યાં રે!
ઉંડેરી પ્રીત શેવાળ.
અંતરીયાં ડગમગે રે,
હું તમને પુછું કમળા વહુ રે.

કેમ રે ભગુભાઇ દુબળા રે,
રાતે વાંચે પ્રેમપોથીઓ રે.

દહાડે બજારોનાં કામ,
અંતરીયાં ડગમગે રે.

હું તમને પુછું ભાભી શામળાં રે,
કેમ રે બંધવ ઘેરી આંખ........અંતરીઆં.

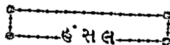

હૈયે હિંચે માઝમ રાતડી રે
દહાડે ભણે પ્રેમશાસ્ત્ર,
અંતરીયાં ડગમગે રે.

હું તમને પુછું રાજહંસલી રે,
કેમ રે તુજ હંમલ હરખાય........અંતરીયાં.

લાલન રમે રાતે સોગઠાં રે,
દિવસે ભણે રસશાસ્ત્ર;
મણિમય થનગને રે.

વરના આંગણે લગ્ન મંડપ રચ્યો છે. વરના માતાપિતા મંડપ નીચે સ્વજનો સાથે લગ્નના ભાવિ મનોરથો ઘડતા વાર્તાલાપ કરે છે ત્યાં પ્રેમના દેવદૂત સમો સફેદ રાજહંસ અને હંસી ઉડતા ઉડતા આવી ચઢે છે. એ આવ્યા! એ ગયા! પાછા મંડપમાં આવી ચઢે છે. વરના તાત તેમને જોઇ કહે છે કે આ તો રાજહંસ છે. દેવી સરસ્વતીના માનીતા છે. એમની આશિષથી તો સૌ દુખડાં ટળી જઇ પરણનાર દંપતીની અનાબનાં ટળી જશે. વળી એ હંસ પોતાની પ્રિયા હંસી સાથેજ હમેશ હોય છે. તેની આશિષથી આ દંપતી પણ અમર એકત્વ અનુભવો. જા! જા! હંસલ! અમારા વેવાઇને ત્યાં જજે. તને જોઇ તેઓ હરખાશે. ત્યાં જઇ કહેજે કે, હે! વેવાઇ 'શાને મુંઝાવ છો? શું મ્હારા વેવાણ બહુ ખાઉધરા છે તેથી?'' આમ વિનોદમાં પાઠવેલ સંદેશનો કલ્પીત ઉત્તર વેવાઇ માની લ્યે છે કે 'વેવાઇ થાકી જાય છે તેથી મુંઝાય છે પણ આપને ત્યાં દિકરી દઇને તો હરખાય છે.' આમ આ વિનોદપૂર્ણ વાર્તાલાપ કરતા હંસલ-હંસીના રસ ભર્યાં આશિર્વાદો માનસીક રીતે માગી લ્યે છે.

● ● ● ●

(બગલું એ આવે એ જાયરે—બગલું ફેરાઇ ફેરા ખાયરે. ઢાળ.)

હંસલ એ આવે એ જાય રે,

હંસલ માંડવડે સોહાય રે

હંસલ આશિષ દુઃખડાં જાય રે,
દંપતી અલાબલા દૂર થાય રે.

હંસલ-હંસી સાથ સદાય રે,
ફરતાં વેવાઈને ઘેર જાય રે.

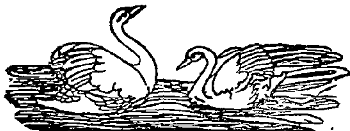
હંસલ ધોળા દૂધ જણાય રે,
વેવાઈ વેવાણ જોઈ હરખાય રે.

હંસલ વેવાઈ શે ઝંખવાય રે,
વેવાણ મણમણ લાડુ ખાય રે.

હંસલ આવીને કહી જાય રે,
વેવાઈ થાકી થાકી જાય રે.

હંસલ હોંશભર્યો હરખાય રે,
વેવાઈ દીકરી દઈ મલકાય રે

હંસલ-હંસી પ્રભુનાં બાળ રે,
મણિમય આશિષ દે સુરસાળ રે.

બગલાનું ગીત

આ ગીત જુનું દ૯ અને ર૫૪ અર્થભાવ વાળું છે. અને લગ્ન પ્રસંગનુંજ પ્રચલીત ને જુનું ગીત છે.

● ● ● ●

બગલું એ આવે—એ જાય રે,
બગલું ફોગટ ફેરા ખાય રે.

બગલું અતાબુલા લઇ જાય રે,
પાછળ ડુખડાં દોડયાં જાય રે.

એ મારાં વેરીડાં લઇ જાય રે,
એ મ્હારા હૈડામાં સુખ થાય રે.

એ મ્હારૂં જીવન ઝોલાં ખાય રે,
એ મ્હારો—ભાઇ હરખાય રે.

બગલું ઘોળું દુધ જણાય રે!
એ મ્હારા વે'વાઇને ઘેર જાય રે.

એ મ્હારા વેવાઇ તો હરખાય રે,
વેવાણ મણમણ લાડુ ખાય રે.

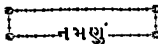
એ મ્હારા વેવાઇ થાકી જાય રે,
મણિમય દીકરી દઇ હરખાય રે—બગલું.

અહિં ગાનારને ગમે તે નામ મુકી શકાય છે.

નમણું

પરણવા જવા વર ઘેડે ચઢે તે પહેલાં વરને સ્નાન કરાવવામાં આવે છે. કન્યા પીઠી ચોળાવી ન્હાય છે તે પાણી કથરોટ જેવા વાસણમાં ઝીલ્યું હોય છે. તે પાણી કન્યાને ત્યાંથી વરને ત્યાં આવે છે. તે પાણીથી વરને પ્રથમ ન્હવરાવે છે. અને પાછી સારા પાણીથી ન્હવરાવે છે. આ તો કન્યા–સ્નાનજળ શીત્રોતજળથી ન્હવરાવે છે. આવા જળસ્નાનને નમણું કહે છે. આ નમણું વરપક્ષને સ્રીવર્ગ કરે છે. અને સ્નાન કર્યા પછી વરના અંગને લુછી પછી વસ્ત્રાભૂષણ સજી વર વરઘોડે ચઢે છે.

આમાં વરરાજાને ન્હવરાવવાના છે. બાજોઠ પર શ્રીમાન ઉભા છે ને ન્હાવાની રાહ જુવે છે. તે માટે નિર્મળીયાં જળ આવે છે તે માનસસરનાં (હૈયાનાં પ્રેમનાં) એ જળમાં ગુલાબજળ, કેસર, કસ્તુરી નાંખ્યાં છે. કુલકામીનીએ મંગળ ગીત ગાતી હોય છે ને વરજી સ્નાન કરી મખમલીયા ટુવાલથી ડીલ લુછી કોડામણું હીરચીર પહેરે છે અને આભૂષણ સજે છે. કેવડા, હીના, મોગરા આદિ અત્તર લગાવે છે. સરખે સરખા મિત્રો આવે છે ને વરને વરઘોડામાં લઇ જવા તૈયાર થાય છે. આમ નમણાની ક્રિયા પૂર્ણ થાય છે. આપણા લગ્ન કરનાર કુમારને માણી લેવા જેવો એક વિધિ છે.

(માંડવડે કાંઇ મેલોને બાજોઠી...ઢાળ)

નિર્મળીયાં કાંઇ પાણીડાં મંગાવો....કે,

રાયવર ન્હાવણીયે ઉભા રહ્યા.

ન્હાવણીયે કાંઇ બાજોઠ મંડાવો....કે,
ઉચાવર નાવણુ નાવણુ કરી રહ્યા.
પાણીડાં કાંઈ માનસસરનાં લાવો....કે,
રાજહંસ મરકલડે મન હરી રહ્યા.
નાવણુમાં જળ ગુલાબનાં ભેળાવો....કે;
કેસર કસ્તુરી સોહામણું.
ગોરિઓ સૌ મંગળ ગીતડાં ગાવો....કે,
નમણે નવશા તો નીતરી રહ્યા.
મખમલીયાં ડીલ લુછણીયાં મંગાવો....કે,
હીરચીર પહેરણીયે કોડામણો.
આભૂષણુ કાંઇ અંગે તો સોહાવો....કે,
રાયવર નમણેથી ઉઠી ગયા.
અત્તરીયાં કાંઇ કેવડીયા ને હીના....કે,
મોગર અંગે તો મ્હેકી રહ્યા.
બાઇબંધો સૌ સરખા સરખા આવો....કે,
વરને વરઘોડામાં લઇ જવા.

વરઘોડાનું ગીત

હવે નવ ઘા-પા ઘા નહિ એક ઘા-નહિં પણ નવ ઘા-વરરાજા-વરઘોડે ચઢે છે. ગોરિઓ ગીત ગાય છે. ઢોલ, શરણાઇ, ચોઘડીયાં ને વાજાં વાગે છે. સાજન ટોળે મળેલ છે. હવે વર પરણવા જાય છે. વરની માતાના જેટલો હરખ આજે બીજા કોને હોય? નવમાસ ગર્ભમાં રાખેલ-ભણેલગણેલ-અનેક અભિલાષ ભર્યો-માતાપિતાની આંખનો તારો માતાના આજે કોડ પુરે છે. એ લાખેણી લાડી-ઓજીવનનભનો તારો-સાસુની કલાભરી વહુ લાવવા જાય છે. આજે માડી ઓછી ઓછી થાય છે. બ્હેન તો ઘેલું ઘેલું થઇ રહી છે. માડી જાયો વીર આજે પરણે છે. પિતા ગંભીર બની પણ અંતરથી તેમનો હર્ષ ઉભરાય છે. મિત્રોને તો મીઠી મશ્કરી કરવા જેવોજ પ્રસંગ। વરને ઘોડે બેસાડવાનું કાર્ય તેનાં મામાનુંઃ એક મા એ મા ને બે મા (મા-મા) એ મામા-બે મા જેટલું વાત્સલ્ય ધરાવનાર મામા ઘેલાં થાય છે ને વરને ઘોડે ચઢાવી દે છે. આજે વરજીને કોટ ખમીસ ટોપી પાટલુન કે ટાઇ કોલર નથી આજે તો એને અંગે જરકશી જામો-માથે પાઘડી ખંભે શેલુ હીરકોરી ધોતીઉં પગમાં જરી ફુલવાળી મોજડી (ડૉસનનાં બુટ નહિ) અને કપાળમાં પુત્રઘેલી માડીએ કરેલ તિલક. ને રઢિયાળા વરને કોઇ બલાની નજર ન લાગી જાય માટે ગાલે જરા-ન્હાનું શું કાજળ ટપકું અને ગળામા નાભિ પોહોંચતી મોગરા ગુલાબની પુષ્પમાળા શોભે છે.

મંડપ જવા વરઘોડો નીકળ્યો તે જોવા લાડકી કન્યા પોતાના પિતાના ઘરની ઉંચી અટારીએ ચઢે છે ને પોતાના થનાર પતિને

આવા ઠાઠમાં આવતો જોઇ થનગને છે. વરઘોડો આંગણે આવી પહોંચતાં હવે મંડપ વિધિ શરૂ થાય છે. પ્રથમ વરને મંડપ દ્વારના તોરણે ઉભા રાખી તેમનાં સાસુ પોંખવા આવે, તે પહેલાં કન્યા સખિઓ સાથે કોરી ચુદડી પહેરી મોઢામાં તાંબુલ ચાવતી આવે છે, વરના આડો સ્વચ્છ સફેદ કપડાનો પડદો રાખવામાં આવ્યો હોય છે તે પર કન્યા તાંબુલની પીચકારી મારે છે ને એ સંકેતથી જણાવે છે કે આ તાંબુલની પિચકારીના રસની જેમ આપણો પ્રેમ રંગ અચળ હો—હું તમારા પર આમ પ્રેમરંગ છાંટીશ અને આપણું દંપતી જીવન આવા અભિન્ન દંપત્ય—પ્રેમ ભાવના રંગે રંગાએલ સદાકાળ રાખીશ.

o o o o

(લાડી ઉભી છે અટારીયે—લાડો પરણવા જાય રે...ઢાળ.)

આનંદ મંગળ આંગણે, રૂડાં ગીત ગવાય રે,
વસ્ત્ર સજી વર શામળા, આજે પરણવા જાય રે. આનંદ.
માવડી મન મલકાય છે, હૈયે હરખ ન માય રે,
બ્હેની બોલું બોલુ થઇ રહી, વીરો પરણવા જાય રે. આનંદ.
તાત બન્યા રળિયાતને, બંધુ હર્ષે ભરાય રે,
મિત્રો કરે મીઠી મશ્કરી, વરજી પરણવા જાય રે. આનંદ
હય હણહણતો પલાણીયો, મોંઘો સાજ મંડાય રે,
વરજીને ઘોડે બેસાડતાં, મામા મોંઘા શું થાય રે! આનંદ.
ચરણે ધરી રૂડી મોજડી, જરી પુલડાં સોહાય રે,
તિલક કરે માતા ઘેલુડી, પુત્ર પરણવા જાય રે. આનંદ.

સેલુ ખભે ભર જરકસી, ખીસ્સે બ્હેકે રૂમાલ રે,
મોગર ગુલાબનો હારલો, વરકંઠે ઝુલાય રે. આનંદ.

ઉઘલી વરઘોડે નીકળ્યા, વરજી મંડપે જાય રે,
લાડકડી ચઢી રે અટારીયે, ખાંતે નિરખે વરરાય રે. આનંદ.

ગોરી પહેરી કોરી ચુંદડી, તાંબુલ છાંટવા જાય રે,
મણિમય રામસીતા સમાં, વરકન્યા જણાય રે. આનંદ.

તોરણનું ગીત

વર પક્ષ.

આસોપાલવ-આશો પાલવનાં પાનને દોરીમાં સરખી હારમાં બાંધી બનાવેલ તોરણ ખાસ લગ્ન જેવા માંગલીક પ્રસંગે લગ્ન-ગૃહ-દ્વાર પર લટકાવવું એ મંગલ ચિન્હ છે. મંડપના મુખ્ય દ્વારે આવું જ મોટું તોરણ લટકે છે. મંડપ હદની મર્યાદા બતાવતા સ્થળે વર હાથમાં શ્રીફળ સહીત બાજોઠ પર ઉભા રહે છે. વરઘોડાના સાજનો સ્ત્રી પુરૂષ સમુદાય મંડપમાં ગોઠવાય છે. તે પ્રસંગે બંન્ને સંસ્કારી પક્ષો હોય તો સારા-મીઠા-ગીતો ગાય છે, નહિં તો આ પ્રસંગે બન્ને પક્ષને ફટાણાં ગાઇ લેવાનો-સામા પક્ષને પેટ ભરીને ભાંડી દઇ લેવાનો અવસર મનાય છે ને આવાં ફટાણાં ઘણીવાર વ્હાલાં સગાંઓમાં કાયમનાં વેર ઝેર પ્રકટાવી કેટલીકવાર દંપતી જીવનમાં-પણ કટુતા ઉત્પન્ન કરે છે. અહીં વરની માતા કન્યાની માતાને પ્રેમપુર્વક સન્માનપુર્વક અભિનન્દી કહે છે કે—

> વેવાણ તમે અમે અંતર આજે વ્હેંચીયાં રે,
> થઇશું આપણ સરખાં સૈયર કેરી જોડ.

હું વરની મા તેથી તમથી ઉંચી એ ભાવના ભુલી આજે બંને વેવાણો અંતર વહેંચી સરખાં સૈયર જોડ બની રહે છે. અને પોતાના સાજનમાં મોટા મોટા આવ્યા છે ને વેવાઇનો મંડપ શોભાવે છે તેમને માટે શાલદુશાલા તથા જાનડીયો માટે મોંઘામૂલી સાડીઓ માંગી વિનોદ કરી પોતાનો હક્ક સ્થાપે છે. જ્યારે વરના દાદા દાદી

માટે આદરમાન તથા ગાલીચા બેસણુ માગી પોતાની નિસ્પૃહતા દર્શાવે છે. અને વેવાણને જરાયે જુદાઇ ન રાખવા સમજાવે છે. અને પરસ્પર બેટા બેટી વરાવ્યાં તેથી હૈયાં હળવા ફુલ થઇ ગયાં—હવે હે વેવાણ તમારા તોરણ આવેલા જમાઇને પ્રેમથી પોંકવા (to welcome-સ્વાગત્ કરવા) જાઓ, કારણ આજ તો જમાઇ આવ્યેજ તમારા મંડપ તેજથી તગતગે છે. વળી વેવાણ પાસે આવા લગ્ન પ્રસંગમાં વર પક્ષ તરફથી વિનોદમાં–વ્યવહારમાં તેમને કાંઇ ખોટું લાગે તેવું બોલાય તો ક્ષમા કરવા વિનંતિ કરી પોતાની સમાનતા દ્વારા સૌજન્ય દાખવા ઇચ્છે છે, અને કન્યાની માડીના અંતરના અભિલાષ પૂર્ણ થવા હૃદયાશિષ ઉચ્ચારે છે.

o o o o

(કન્યા કમળાગૌરિ....ઢાળ.)

વેવાણ આવ્યાં અમે નવલો વર પરણાવવા રે.
આવો આવો પ્રેમે દેવા આદરમાન—
મ્હારૂં મોંઘુ સાજન આવીયું રે.

વેવાણ! તમે અમે અંતર આજે વહેંચીયાં રે,
થઇશું આપણ સરખાં સૈયર કેરી જોડ. મ્હારૂં.

વેવાણ! સાજન માંહે મોટા મોટા આવીયા રે,
મંડપ શોભે જેથી લગ્ને ઝાકઝમાળ. મ્હારૂં.

વેવાણુ ! લાવો લાવો મોંઘામૂલી સાડીયો રે,
કાંઇ લાવો દેવા ચાલ દુશાલા જોડ. મ્હારૂં.

વેવાણુ ! વરના દાદા હોંશે આવીયા રે,
એતો માંગે માંગે અંતર આદરમાન. મ્હારૂં.

વેવાણુ ! વરની દાદી મોટાં માને આવીયાં રે,
તેને બેસણુ દેજો ગાલીચા અણુમૂલ. મ્હારૂં.

વેવાણુ ! અમે તમે જુદાઇ ન જાણુશો રે,
દીધાં બેટાબેટી હૈયાં હળવાં ફુલ. મ્હારૂં.

વેવાણુ ! આવો આવો પોંકો વરને પ્રેમથી રે,
એને આવ્યે તમારો મંડપ છે ઉજમાળ. મ્હારૂં.

વેવાણુ ! બોલ્યું ચાલ્યું માફી અમે માંગીયે રે,
લગ્ને પૂરણુ હોજો મણિમય તમ અભિલાષ. મ્હારૂં.

તોરણનું ગીત

(કન્યાપક્ષનું)

કન્યાની માતા વરની માતાને વિનોદ-કટાક્ષમાં કહે છે-કે હે વેવાણ કેમ મોડા આવ્યાં ? અંતરના બારણાં ખોલી હૈયાની સાચી વાત કહો. (શું મારા વેવાઇ સાથે કાંઇ જામી છે કે શું ?) મ્હારા ત્યાં લગ્ન જેવા અમૂલ્ય અવસર આવ્યો છે તમે ભલે પધાર્યા તમને તમારા મોભા પ્રમાણે અને અમારા ગજા પ્રમાણે મોંઘા મૂલી સાડીઓ ને શાલદુશાલા જે તમે માંગ્યા તે જરૂર આપીશુ . વળી તોરણ પ્રસંગે તમને અમારા હૈયાના વધુમા વધુ માન આપીએ છીએ. કારણ આજે આપણે અંતર પ્હોંચ્યાં છે. તમે અને તમારા સાજન માટે-તમારાં પુનિત પાવન પગલાં માટે ગાલીચા બિછાવ્યા છે. આવો-ભલે પધાર્યા ! તમે અમને ખરેખર ધન્ય-કૃતર્થ કર્યા છે. કારણ મેતો દીકરી આપી ને તમારો દીકરો મ્હારો કરી લીધો છે ને ? વળી પરાણુ ધન-સાપનો ભારો દીકરી—લઇને અમારા હૈયાનો ભાર ઓછો કર્યો છે. વળી તમારા સ્વાગતમાં -લગ્નની ધમાલને લીધે કંઇ ઉણપ હોય તો-તમે સાગર પેટાં-મોટા મન વાળાં ક્ષમા કરજો. અને અંતરમાં કુળદેવડીવાને સ્મરશો કે જેથી આપણુ સૌના મંગલ કોડ-લગ્ન માણુવાના કોડ પૂર્ણ કરે.

o o o o

વેવાણ સાચું બોલો, અસુરાં કેમ આવીયાં રે,

શાણાં અંતર ખોલો ! સાચી કહોને વાત.

મ્હારે અમુલખ અવસર આવીયાં રે.

તમને દઇશું પ્રેમે મોંઘા મુલની સાડીયો રે,
શુભિયલ કહો તો દેશું, શાલ દુશાલા જોડ-મ્હારે.

વેવાણ તોરણ દેશું, માન અમુલખ આપને રે,
ન્હેં'ર્યાં અંતર આજે, પુરા ધરીને કોડ-મ્હારે

કહો તો સાજન માટે ગાલીચા બીછાવીયે રે,
આજે પગલાં કીધાં, પુણ્ય પનોતાં આપ-મ્હારે.

વેવાણ આવો આવો ભલે તમે પધરીયાં રે,
કીધાં અમને આજે ખરેખરાં રળિયાત-મ્હારે.

વેવાણ દીકરી દઇને-દીકરો અમે પામીયા રે,
આજે હળવાં હૈયાં કીધાં આવી આપ-મ્હારે

વેવાણ સ્વાગતમા જો ભૂલ્યાં માફી આપશો રે,
શોધ્યાં સાગર પેટાં આપ સમાં બડભાગ-મ્હારે.

વેવાણ કુળ દેવડીયાં અંતરમાહિ ધારીયે રે,
પુરે આપણ સૌના મણિમય મંગળ કોડ-મ્હારે.

'સોવન થાળ મારે ! રત્ન કટોરી હાથ રે ! સાહેલી [પૃષ્ટ ૬૮ સામે

પોંખણાનું ગીત

વર તોરણે આવી ઉભા રહે તે પછી કન્યા તરફથી છટી ગયા બાદ કન્યા પક્ષની એક સૌભાગ્યવતી માથે મોડ બાંધી સુંદરી ને હાથમાં રામણ દીવો લઇ વરને પોંખવા–આવે છે. આ ક્રિયામાં પોંખણું વરને માથે ફેરવી પછી અક્ષત–ચોખા ને પાણી વરના માથે ઉતારી ચારે દિશાએ તે નાખે છે, તે એવી ભાવનાથી કે ચારે દિશાના કોઇપણ અમંગળ–અરિષ્ટ વરને ન નડે તે કુશળ રહે. ને લગ્ન નિર્વિઘ્ને સફળ થાઓ. વળી પોંખનારી ગૌરિ કોણ આવે છે? તે કેવી છે?

માથે મોતી મૉડ સાથે રે? અને

* * *

પુંખણું સોવન થાળમાં રે!
રત્ન કંકાવટી હાથ રે!—સાહેલી

આવી પોંખનારી સુવર્ણ થાળમાં પુંખણું-રત્ન કંકાવટી હાથમાં અક્ષત તથા પુંખણુંસાજ ધુંસરુ મુશળ રવૈયો ત્રાક આદિ સાજ લઇ આવે છે અને વરની અનાબના ઉતારી ત્રાક–ચાર સળીઓ ચારે દિશાએ ફેંકી દે છે પછી વરને સ્વાગત દેવા તેને ભાલે કુંકુમ તિલક કરી ઉપર ચોખા ચોડી વધાવે છે. આ વરના વરપણાનો ચોખ્ખો સ્વિકાર દર્શાવવાનો વિધિ પણ ગણાય-કારણ કેટલાક તકરારી લગ્નોમાં વરઘોડે ચઢી આવેલ વર તોરણેથીજ પાછા વળે છે કે

વળાવાય છે. આ પછી વર જમણો પગ ઉપાડે તેવાજ તે પગ નીચે સંપૂટ (બે માટીનાં કોડીયાંમાં વચ્ચે ચોખા સોપારી વિગેરે મુકીને બે કોડીયાં લાલ નાડાછડીથી બાંધી લીધેલ હોય છે તે) મુકતાં તે પર વર પગ મુકી તેના ચુરેચુરા કરી નાંખે છે ને વિજેતા તરીકે આગળ વધે છે. ને માંહરા-લગ્નના અંતરગૃહમાં પ્રવેશ છે ને લગ્ન -વિધિ આગળ ચાલે છે.

હવે આપણે પોંખણામાં અક્ષત-કંકુ-ધુસળ મુસળ રવૈયો ત્રાંક શા માટે તે વિચારીયેઃ

અક્ષત—અખંડ શ્વેત સ્ફટિક શા ચોખા દાંપત્યજીવન અખંડ પવિત્ર રહો એ સૂચન છેઃ કંકુ એ પણ અખંડ સૌભાગ્ય ને મંગળ સૂચક છેઃ ધુસળ-બળદના ખભે મુકાતું ધુંસરૂ બતાવી સંસાર રથનો ભાર વહન કરવા તત્પર રહેવાનું સૂચન. મુશળઃ સાંબેલુ-ધાન્ય ખાંડે તેમ સંસાર વ્યવહારના અટપટા પ્રસંગોમાં ખંડાવા છતાં દંપત્ય જીવનમાં નિશ્ચલ રહેવા સૂચન. રવૈયો-વલોણું કરવાનો રવૈયો બતાવી સંસાર રૂપી ગોળીમાં જીવન-ઓરસમાંથી કર્તવ્યરૂપી માખણ કાઢવા દંપતીને વલોવાવવું પડશે. અને ત્રાકથી વિંધાવું પડશે એ સૂચવે છે-જો આ સૌ કસોટીઓમાં પાર ઉતરવા તૈયાર હો તો તમારી સંસારીક મુશ્કેલીઓ આ સંપૂટની માફક ચૂર્ણ થઇ જઇ તમે દાંપત્ય જીવનમાં સફળ થશો. જ્યારે એક વર્ગ એમ પણ માને છે કે-વર ચોરીમાં જઇ પરણી સંસારમાં જકડાય તે પહેલાં તે બ્રહ્મચારી કુમારને હજી આત્મકલ્યાણ સાધવું હોય તો નાસી છુટવા અવસર છે, નહિં તો આ ધુંસરી ખભે મુકાશે. ખંડાશો. વલોવાઇ જશો ને વિંધાઇ જશો. ને આ સંકેત ન સમજે તો પોંખતાં સાસુ વરનું નાક ખેંચી તેને નકટો જાહેર કરી સૂચવે છે કે હજી ચોરીના ચાર રસ્તા

ખુલ્લા છે. ન્હાસ. છતાં ન નાસે તો તેને ગળે વરમાળ નાંખી તેને નાથી દે છે એટલે તેને માટે બ્રહ્મચર્ય પાતો આત્મકલ્યાણનો માર્ગ બંધ થાય છે.

સરસ્વતી સ્વામીને વિનવું રે, ગણપતી લાગું પાય રે,

સાહેલી! રાયવર તોરણ આવીયા રે.

છાંટોને તંબોળ ભાવનાં રે, પુંખવાને ગોરિ કોણ જાય રે. સા૦

નાકે વાળી હીરા હેમની, માથે મોતી મેંડ સાથ રે! સા૦

નવલખ ચુંદડી શોભતી રે, ગળે હીરા મોતી હાર રે! સા૦

પુંખણું સોવન થાળમાં રે, રત્ન કંકાવટી હાથ રે! સા૦

અક્ષત શ્વેત અખંડ છે રે, પુંખણુનાં લઇ સાજ રે! સા૦

ધુસળ મુસળ રવૈયા થકી રે, ત્રાક તિરે પુંખો રાય રે! સા૦

ઇડા પિંગલા ઉતારીયે રે, નાંખી દિશાએ ચાર રે! સા૦

કુમકુમ તિલક ચોખા ચોઢીયા રે, વધાવીયા વરરાય રે! સા૦

સંપુટ પર ધરી પાયને રે, વર ચાલ્યા માંહ્યરા માંહ્ય રે! સા૦

પુંખણ પ્રેમ થકી થયું રે! મણિમય હર્ષ ન માય રે! સા૦

કન્યાની દામણી

લગ્ન મંડપમાં સૌ સાજન આવી ગયું છે. ચોરીમાં વર પણ આવી ગયા છે. આ પ્રસંગે લગ્ન માણવાના અમૂલા કોડ સેવતી કન્યા પીઠી ભર્યાં શરીરને સ્નાનથી સ્વચ્છ કરી ડીલ લુછી વસ્ત્રાભૂષણ સજે છે. દિવસના પહેરેલ આભૂષણો ઉતારેલાં હતાં તે બધાં પહેર્યાં–માત્ર રહી દામણી ! ભાલ પ્રદેશ પર પહેરવાની સવા લાખ દામની મોંઘી મૂલી દામણી તેને હાથ આવતી નથી. તે મુઝાય છે–સખિઓ ઉતાવળી થય છે. લગ્ન સમય વહ્યો જાય છે. મંડપમાં સૌ આતુર નયને કન્યાના આગમનની રાહ જુવે છે. કન્યા દામણી શોધતાં વ્યાકુળ બની ઉઠે છે. વળી મંડપમાંથી વાજીંત્રના અવાજો તેને ઉતાવળ કરવા સૂચવે છે. દામણી ? પણ કન્યાના હૈયામાં તો માત્ર—

સખિ ક્યારે ખોવાણી મ્હારી દામણી ?

એજ વિચારો ઘોળાયાં કરે છે. તે વિચારે છે, દામણી તો મારા શિરછત્ર જેવી, એક શિરછત્ર પતિદેવ બીજી શિર પર વિરાજતી દામણી ! એને ધારણ કર્યાં વિના લગ્ન મંડપમા કેમ જાઉં ! તે વિચારે છે ! હે હૃદય ! જો પ્રિયતમ આવી શોધે તો તરત જડે ! પણ તે કેમ બને ? તેઓ તો ચોરીમા બેઠા છે તેને કોણ બોલાવે ? કેમ આવે ? આ વિચાર સ્ફુરતાંજ રેટિયે બેરવેનો દામણી નજરે પડે છે–હર્ષથી ઉભરાતાં હૈયે તે દામણી માથે બાંધી દ્યે છે ને વિચારે છે ! હા પ્રભો જેના સ્મરણ માત્રથી દામણી જડી એ મ્હારા પતિને ધન્ય છે ! પિયુ નામ સ્મરણની પવિત્રતા, મહત્તા, ભારતની રમણી કેટલાં સ્હમજે છે તે સ્હમજવા જેવું છે.

(મારે આજની ઘડી તે રળિયામણી જો...ઢાળ)

સખિ! ક્યાંરે ખોવાણી મારી દામણી? જો
કોઇ લાવો જડયાની વધામણી જો ....સખિ.

પીઠી ચોલણુ અલંકાર કાઢીયા જો.
કર્યું નાવણુ ને વાળ મેં તો હોળીઆ જો.....સખિ.

પહેરી સાડી આભૂષણુ ઓપતાં જો.
પણ દામણી મળે ન ળધે ગોતતાં જો.....સખિ.

સવા લાખની દાદાએ દીધી દામણી જો.
એતો ખોવાણી શોધી ઘણી ઘણી જો.....સખિ.

એક શિરછત્ર નાથ છે મુગટમણિ જો.
બીજી શિરપર બિરાજે મ્હારે દામણી જો.....સખિ.

સાજન આવ્યું ને મંડપ છે ગાજીયો જો.
કથ આવી ચોરીમાં બિરાજીયો જો.....સખિ.

સૌ સખિઓ તો થાતી ઉતાવળી જો.
મારી દામણીએ કીધી બેબાકળી જો.....સખિ.

પીયુ શોધે તો ઝટ જડી આવશે જો.
ચૉરી બેઠા ને કોણુ બોલાવશે જો.....સખિ.

હા! હા! રંઠીયે ભરચેલ મળી દામણી જો.
મણિ–હીરે જડી પીયુ નામથી જો.....સખિ.

ચૉરી

હવે વર ચૉરીમાં પ્રવેશે છે. તે સંપૂર્ણ ચુર્ણ કરી આમળ પગલાં દેવા તત્પર છે. ચોરીમાં તે આવ્યો. ત્રણ વાસ ત્રીકુણાકારે ઉભા કરી તેની વચ્ચે માટી યા ધાતુના વાસણો (માટલી જેવાં) ક્રમવાર ઉભાં ગોઠવે છે એવા ચારે બાજુ ઉભા કરેલા ત્રીકુણોને ચૉરી કહે છે તેની વચ્ચે ગોર વર કન્યા અને કન્યાદાન દેનાર કન્યાના પિતા માતા વા ભાઈ ભોજાઈ પાટલા પર બેસે છે અને વચ્ચે માટીની વેદિકા ચણી લઈ તેના ઉપર છાણાંનો અગ્નિ પ્રકટાવી તેમાં ઘી અન્ન વિગેરે હોમાય છે. આ ચોરીમાં લગ્ન-હસ્ત મેળાપ થાય છે. આ ચૉરી બાંધવા માટે કન્યાના કુંળા હૈયામાં કેવા ભાવો ઉભરાય છે. ને પોતાના તાત-વીરા માતા દાદા દાદી મામા આદિને જુદાં જુદાં શહેરો ને બંદરેથી મોંઘા મૂલાં મોતી-સાડીઓ ઘરચોળાં કંકુ અત્તર પટકુલ પટોળાં અને બનારસી સાડીઓ બરતા મંગાવે છે કારણ મોટાની દીકરી, ભાણેજ બ્હેની પરણે છે. આમાં કઈ વસ્તુ કયાં મળશે તે પણ સૂચવી દ્યે છે. આમ ચૉરીમાં લગ્ન વીધી શરૂ થાય છે.

બ્હેની કે' દાદા સુરત વ્હાણુ છીપાવો રાજ,

સુરતની આછી ઝરમર સાડીયો મંગાવો રાજ;

આજ રે મોટાંની કુંવરી ચૉરીમાં બેઠાં રાજ!

બ્હેની કે વીરા મુંબઈ વ્હાણુ છીપાવો રાજ,
મુંબઈનાં મોંઘામૂલાં મોતી મંગાવો રાજ;
આજ રે મોટાંની બ્હેની ચૉરીમાં બેઠાં રાજ.

બ્હેની કે માતા ઘોઘા વ્હાણુ છીપાવો રાજ,
ઘોઘાનાં મોંઘા ઘરચોળાં મંગાવો માત;
આજ રે મોટાંની બેટી ચૉરીમાં બેઠાં રાજ.

બ્હેની કે નવાનગરે વેલ્યો જોડાવો રાજ,
નવાનગરનાં કોરાં કંકુ મંગાવો રાજ;
આજ રે મોટાંની દીકરી ચૉરીમાં બેઠાં રાજ.

બેની કે દાદી દિલ્હી સાંઢણુ ચંપાવો રાજ,
દિલ્હીનાં મોંઘાં મૂલાં અત્તર મંગાવો રાજ;
આજ રે મોટાની કન્યા ચૉરીમાં બેઠાં રાજ.

બેની કે મામા પાટણુ ઘોડા દોડાવો રાજ,
પાટણનાં પટોળાં ને પટકુળ મંગાવો રાજ;
આજ રે મોટાનાં ભાણેજ ચૉરીમાં બેઠાં રાજ.

બેની કે' બાપુ બનારસ વેલ્યો હંકારો રાજ,
બનારસી સાડી ને બસ્તા મંગાવો રાજ;
આજ રે મણિમય કુંવરી ચૉરીમાં બેઠાં રાજ.

ચૉરીનું ગીત

ચોરી હમેશાં આભ ચંદરવા વાળી ખૂલ્લી જગ્યામાંજ ચૉકાય છે. કારણ સૂર્ય ચંદ્રની સાક્ષીની જરૂર રહે છે. આ ચૉરી કનક રત્નથી જડેલ છે અને દંપતી તેમાં બેસી હવે મંગળ ફેરા ફરી રહ્યાં છે. વર જમણી બાજુએ અને કન્યા ડાબી બાજુએ : પરસ્પર વર કન્યા સામ સામે જોઇ હરખાઇ છૂપાછૂપા જોઇ લ્યે છે. અને ભવિષ્યના જીવનના આદર્શ ઘડતા જાય છે. હવે કુળગોર ચૉરીમાં અગ્નિ વધુ પ્રજ્વલીત કરવા ઘી હોમે રાખે છે. અને નવ ગૃહનાં પૂજન શરૂ થાય છે સાથેજ મંગલ લગ્ન ગીતો કોકીલ કંઠીઓ ગાઇ લગ્ન ગાણું છે. બાજુમાં પ્રત્યેક ફેરે વર કન્યાના કર સંપુટમાં નાખવાનું ધાન્ય સુપડામાં લઇ કન્યાનો વીરો ઉભો રહે છે. રકાબીમાં કે થાળીમાં નહી પણ અસલી સોવાના સુપડામાં—એ સૂપડાની મહત્તા પ્રદર્શક છે. આ પ્રસંગે વરનો સાળો હાથમાં કટારી પણ રાખે છે તે સાળાકટારી કહેવાય છે. અસલ મુસ્લીમ રાજ્ય અમલમાં કન્યાઓને ઉપાડી જવામાં આવતી તેના રક્ષણ થૈ આ કટારી અને વરને કમરે પણ કટારી હોય છે. આમ ચાર વાર ધાન્યથી ચાર ફેરા ફરતાં વધાવવામાં આવે છે. આ વખતે માત પિતા સ્વજનો આદિની સાક્ષીએ હસ્ત મેળાપ થાય છે. આ સમયે કન્યા વરને પ્રેમપૂર્વક કહે છે કે ચંદ્ર, સૂર્ય, અગ્નિ. પ્રભુ આદિની સાક્ષીએ સંસારના સાર રૂપ આપણો લગ્ન સંબંધ બંધાયો છે. આમ કરતાં વિશુધ્ધ હૃદય પૂર્વક ચોથુ મંગળ વર્તાયું. ને સપ્તપદી ભણતાં કન્યા વરને કુળાચાર પાળી પુરો પ્રેમ પતિ પ્રત્યે રાખવા કબુલ કરે છે. આમ ચોરીનો વિધી પૂર્ણ થાય છે.

(રામ લક્ષ્મણ વનમાં સિધાવતા...ઢાળ.)

ચૉરી રચના કનક રત્ને જડી, બેઠાં દંપતી સુર્ય સન્મુખ,
મંગળ ફેરા ફેરવે.

વામ ભાગે કન્યા છે બિરાજીયાં, જમણે વરરાય સોહાય,
સાસુ હરખાય. મંગળ.

વરકન્યા પરસ્પર પ્રેમથી, જોઈ એક બીજાં હરખાય,
અભેદ થવાય. મંગળ.

બાંધી ચૉરી ચણી છે વેદિકા, અગ્નિ પ્રકટાવે કુળતણા ગોર,
ધૃતનું કરી જોર. મંગળ.

નવગ્રહનું પુજન હવે આદરે, થાય મંગળ ગીત ઉચ્ચાર,
થશે સુખકાર. મંગળ.

ધાન્ય સુપડામાંથી વીર આપતો, વરકન્યાના કરમાં ચૉવાર,
શાસ્ત્રે એનો સાર. મંગળ.

ચાર વાર વધાવતાં હોંસથી, કરી લગ્ન વિધિનો ઉચ્ચાર,
કુળવટના આચાર. મંગળ.

માતતાત સ્વજન કેરી સાક્ષીએ. થયું પાણીગ્રહણ સુખકાર,
વર્ત્યો જયજયકાર. મંગળ.

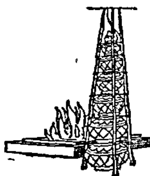
કન્યા કહે છે પતિને પ્રેમથી, થયાં આજથી એકાકાર,
અંતર એકતાર. મંગળ.

ચંદ્ર સૂર્ય અગ્નિ પ્રભુ સાક્ષીએ, બાંધ્યા લગ્ન સબંધ આવાર,
સંસારનો સાર. મંગળ.

ચિત્ત ચોખે ચોથું મંગળ વર્તીયું, કહે પાળીશ કુળ ધર્માચાર.
રાખી પુરો પ્યાર. મંગળ.

જોડું અવિચળ રહેજો વિશ્વમાં, સુખ સૌભાગ્યના નહિ પાર,
પુત્ર પરિવાર. મંગળ.

વરકન્યાની અનુપમ જોડલી, પ્રભુ મંગ્રિમય રક્ષણહાર,
આનંદ અપાર. મંગળ.

લગ્નમાં સાસરીયાંની પધરામણી

પોતાનાં લગ્ન જેવા પ્રસંગમાં પોતાનાં સાસરીયાંને પીયેરના મંડપમાં બિરાજેલ જોઇ કન્યા ઓછી ઓછી થઇ જાય છે, તે હૈયે હાથ રાખી સખિને પુલકીત વદને પોતાનો આત્મ-સંતોષ જાહેર કરતાં કહે છે–હે સખિ ! મારા આનંદનો આજે પાર નથી મારાં તમામ સાસરીયાં આજે હાજર છે–વળી મંડળમાં ૐ કાર ધ્વની ચાલી રહ્યા છે, વળી મ્હારો દિવડો–પ્રિયતમ પણ હાજર છે. મ્હારા ભાગ્યનો આજે પાર નથી. પ્રભુ અમારી જોડ અખંડ રાખે એ મંગલ કામના કરતી કન્યા પ્રભુની અખંડ દયા યાચે છે.

(સખિ જ્યારે સુખના વાયુ વાય....ઢાળ.)

વ્હેની આજે આનંદ અપરંપાર—લગ્ન નિરધારીયાં રે લોલ.
વ્હેની મ્હારી મંડપ શોભા અપાર કે સસરા સાસુ પધારીયાં રે લોલ.
વ્હેની મ્હારી જેઠ જેઠાણી સંગાથ કે કાર્ય સુધારીયાં રે લોલ.
વ્હેની મ્હારી ૐ ૐ મંત્ર જપાય કે વિધ્ન વિદારીયાં રે લોલ.
વ્હેની મ્હારી નણદોઇ નણદી સાથ કે આંગણ આવીયાં રે લોલ.
વ્હેની મારે આંગણ દિલના દીવડા તિમીર હઠાવીયાં રે લોલ.
વ્હેની મારા ભાગ્ય તણો નહિં પાર કે સઉ પગલાં થયાં રે લોલ.
વ્હેની મ્હારી રુષિમય અમ્મર જોડ કે અખંડ પ્રભૂ દયા રે લોલ.

વીંઝણો

લગ્ન મંડપમાં ગીરદી પુષ્કળ: તાપથી વ્યાકુળ સાજનીઆઓ પંખો પંખો કરી રહ્યુ છે—ત્યાં વરને તો ચૉરીનાં અગ્નિ સન્મુખ બેસતાં વધુ તાપ લાગેજ—તે વરને માટે ખાસ વીંઝણો—કન્યાના પિતા હાજર કરે છે. જે સોનાનો છે. મોતી હીરે જડયો અને ચારેકોર ફરતી ઘુઘરીનો રણુકાર કરતો ફરતી કિનારીએ મણિ—માણેક મઢેલો જેમાં મીનાકારી કામ કરેલ છે. અતિ મોંઘો તૈયાર કરાવ્યો છે—ચોરી ચઢયા વર તાપે આકુળ વ્યાકુળ થતાં તે વીંઝણો ધમધમ ઘુમી રહ્યો છે. પરણતાં પરણતાં આવો અનુપમ કારીગરીવાળા રઢીયાળો વીંઝણો જોતાં વર તે પર મોહી તે પોતાને આપી દેવાની રઢ લ્યે છે. એને સમજાવવામાં આવે છે કે તમો આ શું કરો છો? પણ તેતો હાથી ઘોડા ગામ ગરાસ હીરા સુવર્ણ કાંઇ નથી માંગતો—માગું છું માત્ર વીંઝણોજ! સૌ કોઇ આશ્ચર્ય પામે છે—પણ મર્મ સમજતાં સૌ મૌન બને છે. તે પવન નંખાતા વીંઝણાને નહીં પણ કન્યા રૂપી વીંઝણાનો અભિલાષી છે. સંસારના ત્રીવિધ તાપથી તપ્ત બનેલ પતિને પ્રેમ અને સેવારૂપી શીતળ વાયુ નાખી શિતળ જીવન કરનાર પત્નિ એ સાચો જીવંત વીંઝણો છે. આથી કન્યારૂપી વીંઝણો આપી વરને સંતોષતાં આનંદ મંગળ વર્તાય છે.

(ફુલનો વીંઝણો રે...રાયજીને શિર ઢળે...ઢાળ)

સોનલ વીંઝણો રે! મોતી હીરે જડયો!
આજે ઘુઘરીનો રણકાર રે!
ફરતો કોરણ! મણિમાણેક મઢયો!
મીનાકારી કામ અપાર રે! સોનલ.

વર તો ચૉરીયે ને! સાજન મંડપે!
આકુળવ્યાકુળ તાપે થાય રે!
એ વીંઝણલો રે! ધમધમ ઘૂમતો!
વરને વાવલીયા ઢોળાય રે! સોનલ.

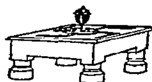
પરણ્જી મોહ્યા રે! વીંઝણલે વળ્યા!
અમને વીંઝણલો દો આજ રે!
ના હું પરણું રે! ના ઉભો રહું!
અમને વીંઝણાના અભિલાષ રે! સોનલ.

ના માગું હાથી રે! ના માગું ઘોડલા!
ના માગું હું ગામ ગરાસ રે!
ના માગું હીરા રે! ના માગું સોનલા!
અમને વીંઝણલાની આશ રે! સોનલ.

કન્યા બ્હેની `રે! વીંઝણુલો થજો!
જગ તાપે કંથલ મુંઝાય રે!
પ્રેમળ સેવા રે! વાયુ ઢાળજો!
શિતળ જીવન જગ જીવાય રે! સોનલ.

કન્યા વીંઝણો રે! વર છે હીરલો!
વીંઝણો માંગે છે વરરાય રે!
વીંઝણો આપી રે! વર સંતોષીયા!
મણિમય આનંદમંગળ થાય રે! સોનલ.

હસ્તમેળાપ

હવે ચૉરીમાં વરકન્યાનો હસ્તમેળાપ–પાણીગ્રહણ થવાનો સમય છે. રામ સીતાના જેવી સરખી જોડલી પરણે છે. હાથમાં હાથ ઝુલી રહ્યો છે. અંતરમાં હાથ હાથદ્વારા પરમ પ્રેમ પરમ્રભાનાં રસ રસાયણનાં ચેતન રગેરગ વ્યાપી રહે છે. જન્મ જન્મના બેલાં બાંધનાર આ પવિત્ર હસ્તમેળાપ છે. આજે દંપતિ અભેદભાવ–અદ્વૈતનાં વ્રત ધારણ કરે છે. સ્વદેશ સેવા અને સ્વદેશી વસ્ત્રો વાપરવાના શુભ સંકલ્પો સર્જાય છે. સત્યધર્મના રાજમાર્ગમાં આજે નિર્દોષ જીવનરથ જોડી મહા પ્રયાણ આદરવામાં આવે છે. કન્યા, સંસારનાવડું ચલાવવા નિર્દોષ કુશળ નાવિક–પતિ પામી છે, તો સખિઓ કન્યાને શિક્ષ કર્તવ્ય ને સંતોષથી જીવનપંથ ઉજાળવા શિખ આપે છે. અવનત મસ્તકે કન્યા તે અંતરમાં ઉતારી અમૃતપાનની જેમ પીયે છે. આમ અતિ આનંદપૂર્વક હસ્તમેળાપ થાય છે અને તે દ્વારા દંપતિનાં અંતર એકાકાર બની રહે છે. હસ્તમેળાપ સાર્થક બને છે.

o o o o

(મ્હારે સોના સમો રે સુરજ ઉગીયો...ઢાળ.)

સજની! રામ સીતાની જોને જોડલી,
થાયે વર કન્યા હસ્ત મેળાપ રે! રંગીલી સજની! રામસીતા.
સજની! હાથમાં હાથ ધરી દીયે,
વર કન્યાને અંતર પ્રેમ રે! ગુણવંતી ગોરી. રામસીતા.

સજની ! જન્મ જન્મનાં બેલાં બાંધીયાં,
સાંધ્યાં અંતરથી અંતરના બંધ રે ! રસબેલી સજની. રામસીતા.

સજની ભેદ ન લવલેશ આજથી,
ધાર્યાં અભેદભાવ કેરાં વૃત્ત રે ! ગુણવંતી બ્હેની. રામસીતા.

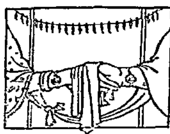
સજની સેવા સ્વદેશની સ્વિકારજો,
વળી વસ્ત્ર સ્વદેશી ધરી હોંશ રે ! રંગીલી સજની. રામસીતા.

સજની સત્ય ધર્મના ધોરી પંથમાં,
જોડી જીવન રથ નિર્દોષ રે ! ગુણવંતી બ્હેની. રામસીતા.

સજની સંસાર નાવ ચલાવજો,
પામી નાવીક કુશળ નિર્દોષ રે ! રસબેલી સજની. રામસીતા.

સજની જીવન પંથ ઉજાળજો,
ધરી શીલ–કર્તવ્ય ને સંતોષ રે ! રંગીલી સજની. રામસીતા.

એમ હસ્તમેળાપ થયો રંગથી,
થયાં મણિમય અંતર એકાકાર રે ! રસબેલી સજની. રામસીતા.

ફેરાનું ગીત

લગ્ન પ્રસંગે ચાર ફેરા યા ચાર મંગળ વર્તાય છે. અગ્નિ પ્રજ્વલીત વેદિકાની આસપાસ વરકન્યા હાથમાં હાથ ગ્રહી-બંન્ને ગળામાં એકજ સુતરની વરમાળા પહેરી ચાર ફેરા ફરે છે. આ મંગળ કાર્યને મગળ ફેરા પણ કહેવાય છે દરેક ફેરે ગોર પવિત્ર મંત્રોચ્ચાર દ્વારા વરકન્યા શું કામ કરી રહ્યાં છે તે દર્શાવતા જાય છે. દરેક ફેરે વરકન્યાના હાથમાં ચોખા સોપારી આદી દ્રવ્યો આપી-સાળાએ સુપડેથી આપેલ ધાન્ય હાથમાં રખાવી પવિત્ર દાંપત્ય જીવન કોની કોની સાક્ષીએ થાય છે તે મંત્રોચ્ચાર દ્વારા જણાવી વરકન્યાને પાટલે બેસારવામાં આવે છે. વર આગળ ચાલે છે ને વર સાથે છેડા ગાંઠીયું બંધાએલ કન્યા પાછળ ધીમે કુમ કુમ પગલી દે છે. ને વર પહેલો પાટલે બેસી જાય છે કે કન્યા તે કુતુહલપૂર્વક સૌ જોઈ જે પહેલાં બેસી જાય તેનું રાજ્ય ગૃહરાજ્યમાં થવાનાં અગમ ભાખે છે. આમ ચાર ફેરા કોની કોની સાક્ષીએ ફરાય છે? આ લગ્ન સ્વિકારના અમર પટા પર કોની કોની સીલો વાગે છે? પ્રભુ, જ્ઞાનીગુરૂ, પાંચ તત્વો, ચંદ્ર, સુર્ય, દેવ, દેવીઓ, અગ્નિ, સ્વજન વર્ગ, રાજા, કુળગોર, માત તાત બંધુવર્ગ આટલાની સક્ષીએ આ બે દંપતી બને છે ફેરા ફરતાં પંહેલો ફેરો અગ્નિ દેવની સાક્ષીએ ફરાય છે. ને ફેરા ફરતા ઉભય દિલમા અનેરાં જીવન તત્વની જ્યોત જાગી ઉઠે છે જીવ, જગત્, કર્મ, અને યોગસંયોગ અનાદિના છે અને એજ આ ઉભયના દાંપત્યના કારણભુત છે. વળી લગ્નસૂત્ર પણ અનાદિ છે. જીવન ઉપાસનાના મહત્કાર્ય અર્થે-આત્મ સંતૃપ્તિ પુર્વક યૌવન દિક્ષાનો સ્વિકાર એ લગ્નઃ

સંસારવાડી વિકસાવવા, ધર્મ પથે ગતિમાન થવા—સુખ, દુ:ખ, શાંતિ અશાંતિના ભેદ સમજી તે સહેવા—ને શાંતિનાં સરવરીયે ઝીલવા—જીવન સંગ્રામમાં એક એકની હુંફ ને સહચાર સાધવા-લેવા દેવા. દેશ-સેવા કરવા આ લગ્ન સફળ હો: અને રસરાજ અને રસરાણી સમાં દંપતીને ચાર ફેરા ફરી ખાસ સૂચવાય છે કે તમો ઉભય અન્યો અન્ય અર્પાઓ: એક થાઓ: તમારી જીવન વાટિકામાં કર્તવ્ય અને પ્રેમના અનેરા પુનિત પરિમલ પમરો. વરને દુષ્ટ નજર ન લાગી જાય તેથી વરની ન્હાનકડી બ્હેન એક નાની લોટીમાં પૈસો સોપારી થોડું મીઠું વિગેરે નાખી તે લોટી વડે વરને લૂણ ઉતારે છે.

(મેઘાડંબર ગાજે...ઢાળ.)

પહેલો ફેરો ફરી દંપતી અગ્નિ—દેવની સાખે,
જીવન તત્વની જ્યોત શી! દિલ દિલ માંહી જાગે.

જીવ ને જગત્ અનાદિ છે, કર્મયોગ અનાદિ,
સંયોગના એ હેતુ છે, લગ્ન સૂત્ર અનાદિ.

માનવ બેલડી આ પળે, યૌવન દિક્ષા સ્વિકારી,
જીવન ઉપાસના કારણે, આત્મ સંતૃપ્તિ ધારી.

પ્રભુ પરમ ગુરૂ જ્ઞાનીની, દેવ દેવીની સાખે,
અગ્નિ અને નરનારની, ભૂપ ગોરની સાખે.

સ્વજન અને માતતાતની, બંધુ વર્ગની સાખે,
સાક્ષી કરી આ સ્નેહથી, થયો સંબંધ હાથે.

પ્રેમ સંબંધે દંપતિ, એક અંગથી થાઓ,
સંસારવાડી ખિલાવવા, ધર્મ પંથ સુહાઓ.

સુખ દુઃખ શાંતિ અશાંતિના, ભેદ બંન્ને જાણો,
શાંતિતણા સુખ સાગરે, નિત્ય દંપતી માણો.

જીવનના સંગ્રામમાં, ખેલડી બની રહેજો,
સબરભર્યા સહચારથી, પ્રેમ લેજો-દેજો.

દેશસેવા ધર્મ દંપતી, નવ સ્વપ્ને વિસારો,
રસરાજની રસરાણી હો, પતિ હો ધ્રૂવ તારો.

ચાર ફેરા ફરી દંપતી, અન્યોઅન્ય અર્પાઓ,
મણિમય જીવન વાટિકા, પરિમલ પ્રસરાઓ.

કન્યાદાન

પુત્રીવત્સલ પિતા–માતા કન્યાદાન દેવા બેઠાં છે. તેઓ આવેલા વરપક્ષના સાજનીયા–વરના સ્વજનવર્ગને વિનિત ભાવે હૈયાનાં ઉંડાણુમાંથી ગદ્‌ગદ્ કંઠે કહે છે ! હે મોંઘા મહેમાનો ! અમારા આમંત્રણે તમે ભલે પધાર્યા, આજે આપણે પ્રેમપ્રતિતથી અંતર જોડ્યાં. કારણ તમોને અમે યોગ્ય અને સુપાત્ર માન્યા છે. કન્યાદાન દેવા માટે તમારાં કુળ અમે ઉત્તમ ઉજળાં ગણ્યાં છે. અને કન્યાદાનથી અધીક કયું સન્માન હોય શકે ! સજ્જન શિરોમણિ ! આ મ્હારૂં અમૂલ્ય કન્યારત્ન જડ નહિં પણ ચેતન છે–તે કોમળ–હૃદયના પુષ્પ જેવું છે. એ મ્હારા આંગણાની અમરવેલ–હૈયાના અમૃતે સિંચી પાળી પોષી મોટી કરી છે ! અને અમારા વાત્સલ્યથી એ વેલ આજ યૌવનને આંગણે ઉભી છે. એ અમરવેલ હે સજ્જન ! આજ હું તમારે આંગણે રોપું છું. એને પિતાના વાત્સલ્યે પોષજો–કરમાવા ન દેશો. હે ગુણવાન ! એને સ્નેહામૃતે સિંચજો. જો કે અમે એ કન્યાને ડાહી, ગુણવાન અને સમજુ બનાવી છે છતાં તે ન્હાની–બીનઅનુભવી નાદાન છે. તમે સંસાર વ્યવહારમાં પિતા બનજો–એના દોષ સામુ ન જોતાં પુત્રી પ્રમાણે પાળજો. ને વિનય વિવેક શિખવજો. ભાન ભૂલે તો ક્ષમા દેવા જેટલા ઉદાર થજો.

"કન્યા પરાયુધન, તે દાનમાં દેવી" એ શબ્દોયે અમને તો ખુંચે છે. કારણ એ અમારૂં જીવન ધન છે. છતાં વિધિ નિરમ્યાં સ્નેહ બંધનો એ અંતર અને દેહના સાફલ્ય બંધનો કદીયે ન તુટે તેવા છે. જેવી પુત્રી અમારી તેવાજ તમો પણ આજથી અમારા થાઓ છો

તો હવે પોતાનાને વધુ શુ કહીયે ? પણ એ સ્નેહનિધાન સાચવજો. એને તો તમે ભગવાન રામચંદ્ર સમા સસરા અને દેવી સીતા સમા સાસુ મળ્યા છે. પછી પુત્રીને કહે છે !–હે પુત્રી ! આજે કન્યાદાન દેતા તું પુત્રી મટી ગૃહગણી થાય છે. તુ સાસરે સન્માન્ પામજે. અમારી અંતરાશિષ છે, પુત્રી ! કે તમારૂ શ્વસુરગૃહ પુણ્ય પ્રયાણ સફળ થજો પ્રભુ તમારૂ કલ્યાણ કરજો બહુસુખ, સંતતી, સંપતી પામજો અને તમારો દંપતીપ્રેમ ધ્રૂવતારા જેમ અવિચળ રહેજો બેટા ! આ પ્રભુ પ્રેરી આશિષો સફળ હોજો ! અને તમારૂ પ્રયાણ સફળ–સુખદ–મંગલમય હો !

(તમે અજાણ્યા અમે જાણીયે રે ઢાળ)

સૌ મહેમાનો મોંઘા પધારીયા રે !
અમ આમંત્રણને સ્વિકારીયાં રે !

તમને શાં દઇએ સન્માન્ રે !
દઇશું કન્યાદાન અતિ હોશથી રે !

બાંધ્યા અંતર સજ્જન પ્રીતથી રે !
બાંધ્યાં બંધન પ્રેમપ્રતીતથી રે !
ગણી યોગ્ય સુપાત્ર સમાન રે !....દઇશું !

તમ કુળ અમે ગણીયા ઉજળાં રે !
દેવા કન્યાદાન સુમુહુર્તમાં રે !
એથી મોટા કયા સન્માન્ રે'... દઇશું !

કન્યા રત્ન અમારૂં અમૂલ્ય છે રે!
જડ નહિં પણ ચેતન તુલ્ય છે રે!
કોમળ અંતર પુષ્પ સમાન રે!....દઇશું!

વેલી પાળી પોષી મોટી કરી રે!
પ્રેમ પરિમલથી ફાલી ફળી રે!
હવે રોપું છું તમ ઉદ્યાન રે!....દઇશું!

મોંઘી વેલી પ્રીતેથી પાળજો રે!
કરમાવા ન દેશો સંભાળજો રે!
સ્નેહામૃત સિંચી ગુણવાન રે!....દઇશું!

અમ કન્યા ડાહી ગુણવાન છે રે!
સમજુ પણ નાની નાદાન છે રે!
એના દોષ ન જોશો મહેમાન રે!....દઇશું!

તમ પુત્રી ગણી એને પાળજો રે!
એને વિનય વિવેકે વાળજો રે!
હોય ભાન ભૂલી કે બેભાન રે!....દઇશું!

બાળા કેળવતાં ને ભણાવતાં રે!
હોય કસુર સુગુણ ન ગણાવતાં રે!
ક્ષમા દેજો ચતુર સુજાણ રે!....દઇશું!

"કન્યા પારકું ધન દેવી દાનમાં"
શબ્દો એ ખૂંચે અમ પ્રાણમાં રે!
એતો છે અમ જીવન સમાન રે!....દઇશું!

વિધિ નિરખ્યાં જે બંધનો સ્નેહનાં રે!
એતો સાફલ્ય અંતર દેહનાં રે!
નવ તુટે શાસ્ત્રો પ્રમાણ રે!....દઈશું!

પુત્રી તેમ તમોએ છો અમ તણાં રે!
કહો કહીએ વચન શાં અતિ ઘણાં રે!
સાચવજો એ સ્નેહ નિધાન રે!....દઈશું!

જોડી વર-કન્યાની અવિચળ રહો રે!
મિષ્ટ જીવન પરાગ દૈવી વહો રે!
ગાજો મિષ્ટ મંજુલ ગૃહગાન રે!....દઈશું!

રામચંદ્ર સમાં સસરા મળ્યા રે!
સતી સીતા સમા સાસુજી અહા રે!
તેની સેવામાં પામો કલ્યાણ રે!....દઈશું!

વ્હાલ ભરીયાં નણદી દેરાણી અહા રે!
જેઠ જેઠાણી દીયર ઘર દીવડા રે!
દેજો લેજો સુખ સ્વર્ગ સમાન રે!....દઈશું!

કન્યાદાન દીધાં આજે પ્રેમથી રે!
પુત્રી મટતાં ગૃહરાણી તું તો થતી રે!
દીકરી પામશો સાસરે માન રે!....દઈશું!

ઉંચી સ્વર્ગ ભૂવન શી અટારીઓ રે!
ત્યાંથી અંતર આશિષ ઉચ્ચારીયે રે!
પ્રભુ પ્રેરી આશિષ સમાન રે!....દઈશું!

બાળા મ્હારી જીવનપથ સંચરો રે!
હોજો પુણ્ય પ્રયાણ સફળ અહો રે!
કરો પ્રભુ તમ સૌનું કલ્યાણ રે!....દઈશું!

સુખ સંપત્તી સંતતી પામજો રે!
અવિચળ સુખ દંપતીને હજો રે!
'મણિમય' હોજો સફળ પ્રયાણ રે!....દઈશું!

કંસાર પીરસવાનું ગીત

ચાર મંગળ ફેરા ફરી–ધર્માર્થ કામ મોક્ષ સાધનાર્થે લગ્ન કરી રહી વર કન્યાનું કંસાર જમણ લગ્ન મંડપમાંજ યોજાયું છે. જેટલા સાક્ષીઓ લગ્ન પ્રસંગે હોય છે એ સૌની હાજરીમાં વર અને કન્યા બંન્નેને એકજ થાળીમાં ભેગાં કંસાર જમવા બેસાડવામાં આવે છે. વર કન્યાના સાચા અને સદાના મંગળ સહચારના સંકેતરૂપ આ વિધિથી વર કન્યાના અંતર અને બહારના આત્મૈક્યને સાધ્ય ગણેલ છે. કન્યાની માતા કંસાર પીરસી ઉપર ઘીની અખંડ ધારા વરસાવી ઉછળતે હૈયે અને મલકાતે મુખડે દીકરી જમાઇને જમાડે છે. આ લ્હાવો સૌને અનેરો અને અલૌકિક માણવા જોગ છે. જીવનમાં જવલ્લેજ માણવા મળતી નવલ વધુ સાથેના અમૃત કંસાર આરોગવાની અમોલી ઘડિપળ! એ જુવાન જીવો અને રીઢાં બનેલાં અમૃત દષ્ટિભર્યાં વડીલો અને આ સ્વર્ગિય દ્રશ્ય જોનાર સ્વજનો, સૌને આ સમય અમોલો અનોખો–વીરલ છે. જ્યારે ગાનારી સ્વજન વર્ગની કુલ કામીનીઓ આ પ્રયોગે કોકીલ કંઠે વર કન્યાને—

'**સાકર સમ જીવન**' જીવવા સૂચવી '**અખંડ રહેજો વર કન્યાની જોડ**' નો આશીર્વાદ દઇ દે છે. અને '**સદૈવ પ્રેમ સહચાર**' સાધવા સ્વધર્મ આચાર પાળી કુળને ઉજાળવા અને મનુ જીવનનાં કર્તવ્યો બજાવી આ આત્મમંથન કાળમાં 'પ્રભુતામાં પગલી' ભરી કંસાર સાર્થક કરવા કહી આજના પ્રસંગને વર કન્યાના કાળજે વજ્ર લેપ જેવો જડી દે છે અને વર કન્યાની જોડ અખંડ અચળ રાખવા પ્રભુને પ્રાર્થે છે.

o o o o

(આવ્યો આવ્યો ચૌટકાનો ચોર....ઢાળ.)

વરકન્યા જમે છે કંસાર, મંગળ ઘડી આજની રે,
ઉપર થાતી ઘીની અમૃત ધાર, લાખેણી ઘડી આજની રે;
સાકર પીરસી પ્રેમ ધરીને કોડ, સાકર સમ જીવન થજો રે,
અખંડ રહેજો વરકન્યાની જોડ, સ્વધર્મ સંભારજો રે.
સદૈવ કરજો પ્રેમતણા સહુચાર, પ્રીતી અમૃત આરોગજો રે,
પાળી શુધ્ધ સ્વધર્મના આચાર, કુળને અજવાળજો રે;
પુરા થાજો પ્રેમ દયા પ્રતિપાળ, ભુખ્યાંને સંતોષજો રે,
આ તો આત્મમંથનનો કાળ, કુળવટને સંભાળજો રે,
ઉજ્વળ જીવન ચેતનવંતા પ્રાણ-દંપતી રગરગ ભરો રે.
પ્રભુતામાં પગલીનાં લેજો લ્હાણ-કંસાર સાર્થક કરો રે,
જમો જમો કેસરીઆ કંસાર, સંસાર સુધારજો રે;
થાજો જગ ધન્ય અવતાર, સ્વદેશ ન વિસારજો રે,
આનંદ મંગળ જીત્યાં જગની હોડ, શ્રી શારદાને પામજો રે;
મોંઘી મણિમય વરકન્યાની જોડ, અખંડ અચળ હજો રે.

કંસાર

જમાઈને કંસાર જમાડવાના હૈયે ભરી રાખેલા કોડ આજે સફળ થતાં સાસુ તો ઓછી ઓછી થઈ જાય છે. સોનાના રત્ન જડ્યા પાટલા, હીરે જડ્યા બાજોઠ ઢાળી સાચા સોનાના થાળ માંડી, રૂપલા ઢીંચણીયા ગોઠવી વર કન્યાને જમવા પ્રેમામૃત ભરેલો કેસરીઓ કંસાર પીરસે છે, અને હૈયાના હેત સમી અખંડ ઘીની ધાર કરી, ઉપર સાસુ સાકર પીરસે છે, આવો દેવ દુર્લભ કંસાર વર કન્યા કોળીએ કોળીએ પરસ્પર ખવરાવે છે. જો કે વર કન્યાને બીજે પ્રસંગે તો આપણો સમાજ આમ નજ જમવા દે, પણ આ તો દંપતીના ભાવિ જીવન વહેનના સંકેત રૂપ આ ક્રિયા આવશ્યક ગણાઈ માત્ર ભૂતકાળની ઝાંખી કરવા પુરતીજ ચાલવા દેવાય છે. જમી મણી-રત્ન જડેલ જળ ઝારીથી દંપતી હાથ મોઢું ધોઇ હાથ લુછવાને બ્હાને વરરાજા સાસુનું મોંઘા મૂલુ પહેરેલ અંબર-તેનો પાલવ પકડે છે. કારણ દૈવિ જમણ જમ્યા હાથને લુછણું પણ દૈવિજ ઘટેને ? આ પ્રસંગે વરને કન્યા પક્ષ દાપુ-આપે એ રીવાજ છે. જે કબુલાય ત્યારેજ વર સાસુનો પાલવ છોડે છે. આ પ્રસંગે સાસુ હસી હસી વરરાજને કહે છે કે, હે જમાઇરાજ ! તમને મ્હારા કાળજાની કોર જેવા મોંઘા મૂલી દીકરી આપી તોય ન ધરાયા ? લ્યો તે ઉપર મારો હીરાનોહાર આપું છું, હવે સંતોષ પામો ! આમ વિનોદ આનંદ માણતાં માણતાં દંપતી અને સ્વજનો લગનના અન્ય વિધિમાં જોડાય છે.

(અગસ્થદનના ઓરડા...ઢાળ.)

કનક રતન જડયા પાટલા, હીરલે જડીયા બાજોઠ રે,
સાચા સોવન થાળ માંડીયા, રૂપલા ઢીચણીયા હેઠ રે;
પ્રેમ અમૃત ભર્યો પીરસ્યો, કેસરીયો કંસાર રે,
હૈયાના હેત ભમી રૂડી, ઘીની અખંડ ધાર રે.

સાસુડી પીરસે હસી હસી, ઉપર સાકર ભરપુર રે,
વરકન્યા અન્યોઅન્યને, કોળીઆ દે ચતુર રે;
મણિજડી જળ ઝારીએ, હાથ પોયાનાં મૂલ રે,
જમી ઉઠયાં બેઉ દંપતી, લુછણ લુછણું અમૂલ રે.

પાલવ પકડે વર સાસુનો, કરો દાપુ કબુલ રે,
મોંઘામુલી આપી બેટડી, ઉપર હાર અમૂલ રે;
ગોરીઓ ગીત વ્હેંકારતી, મંગળ વરતાયાં ચાર રે,
મણિમય દંપતિ પરણીયાં, વર્ત્યો જય જયકાર રે.

લગ્નવ્રતની મહાદીક્ષા

કૌમાર્ય વ્રતની ઉજવણી; સ્વદારા સંતોષવ્રત, અરે! પરસ્પર અર્પાઇ જવાની પ્રતિજ્ઞા, અને આત્મા આત્માનાં જોડાણ! આ બધા લગ્નવ્રતનાં અંગ અને એ વ્રત જીવનભર પાળવાની પરમતત્વોની સાક્ષીએ લેવાતી પુનીત પ્રતિજ્ઞા તેજ લગ્નવ્રતની મહાદીક્ષા!

આવી સંસાર વ્યહવારથી પર, પ્રભુતા ભરેલી, ઋષિમુનિઓએ રચેલી, સંસારને સ્વર્ગ બનાવનાર, ત્યાગ તપના આદર્શ રૂપ, પરમ જ્વલંત લગ્નવ્રતની મહાદિક્ષા દંપતી લ્યે છે. આજથી દંપતી પરસ્પર સુખ દુઃખમા ભાગીદારી નોંધાવે છે. એક, અભંગ, અચળ, અખંડ થવા –રહેવા પરસ્પર કોલ આપે છે.

આવા સૃજનજુના મહત્કાર્યમા કુદરત, સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, વાયુ આદિ પંચતત્વો સૌ દૈવિવિભુતિઓ સ્હાયભુત બને એમા નવાઇ શું હોય? કારણ આ તો દંપતીનો લગ્નવ્રત! સ્વર્ગ રચનાનો મંગલ અવસર!

વિશ્વનાં તમામ દંપતી આવાં અદ્વિતીય લગ્નવ્રતની મહાદિક્ષા પામેઃ એ દિક્ષા ફાવે, ફુલે, ફળેઃ

(ભમરાના વધાવાનો.. ઢાળ.)

સજની! આભઉડે ચંદરવો બાંધીયો!
તારા તોરણ તગે મનોહાર!
આજે! પ્રેમ સન્યાસ દંપતી ધરે!

સજની! ચંદ્ર અમૃત વરસાવતો!
પારિજાતક વેરે શા પરાગ!
આજે! કૌમારવ્રત ઉજ્વલ કરે!

સૂર્ય! દંપતી ઉર ઉષ્મા ભરે!
વાયુ–વરૂણ શીતળ ઢોળે વાય!
આજે! આત્મા આત્માને ઓળખી ઠરે!

સજની! ચંદ્રી સંદેશે દેવો આવશે!
પંચ તત્વો છે સેવામાં તૈયાર!
આજે! દંપતી પ્રભુતામાં પગલાં ભરે!

સજની! લગ્ન વિજ્ઞાને યૌવન યોગ્યતા!
આત્મ જ્યોતિ કલાને અંબાર!
આજે! દંપતીનો લગ્ન–યજ્ઞ છે!

સજની! દંપતી સ્વર્ગ રચવા મથે!
દયો, દયો, ઉર ઉછળ્યા મંગલ આશિરવાદ.
મણિ મહા દીક્ષા લગ્નવૃત્તની ખરે!

પ્રેમ દીક્ષા

લગ્ન એટલેજ પ્રેમદીક્ષાઃ એ દીક્ષા વડે દીક્ષિત થયેલ બંન્ને આત્મા જીવન પર્યંત એક અને અખંડ રહે છે. જ્યાં Divorce છૂટાછેડાના કુહાડા આ અખંડ પ્રેમદીક્ષાના મૂળમાં મારી શકે છે ત્યાં આ દૈવી પ્રભુપ્રેરિત પ્રેમદીક્ષા અસંભવ છે.

એવો તો એકજ આર્યદેશ છે. જ્યાં પ્રેમદીક્ષાનાં પરમ ઉજ્વળ તત્ત્વોથી જીવનનાં વાતાવરણ પવિત્ર બની રહે છે ને ત્યાંજ એ દીક્ષા વડે દીક્ષિત થયેલાઓજ, સારસ બેલડી સમા બની એકના વિયોગે બીજી ટળવળી મરી શકે છે. હજારો દાખલા ઇતિહાસે ભર્યા પડયા છે પતિ–પત્નિના વિયોગે ઝુરી મર્યાના, અપાંઇ જવાના, કુરબાનીના, સર્વાર્પણના ભારતવર્ષમાં:

આ પ્રેમદીક્ષામાં તો, પ્રેમીઓએ પ્રેમમંદિર ઉભું કરેલ છે. ત્યાં પ્રભૂપ્રેરિત બેલડીઓ બંધાય છે ને તેઓ પ્રેમદીક્ષા લે છે અને દેવો આશિષ વરસાવે છે, ને યોગિઓ અસ્તુ અસ્તુ ઉચ્ચારે છે. કારણ અહીંતો અંતરધનની ભાગીદારી થવાની. જેમાં પોતેજ પોતાને ભૂલી અન્યનું બને, જ્યારે એ અન્ય પણ પોતાપણું ભૂલી સામાનુંજ બની રહે છે. આ અદ્‌ભુત એકીકરણનું પ્રથક્કરણ કરનાર ગણિતશાસ્ત્રી પૃથ્વિપટે જન્મવા હજી બાકી છે, કારણ એમને એક ને એક મળી બે એમ ગણતાં આવડે પણ એમને એકને એક મળી એક થાય એ સત્ય જાણવા પચાવવાનાં માનસ અને હૈયાં નથી. આવા સ્વાર્પણના ભેખધારી આહ્લેક ગજાવતા પ્રેમદીક્ષા પામેલાઓને ચરણે કોટિ કોટિ વંદનઃ

(રૂક્મણી મહિયરીએ જઈ આવ્યાં રે...ઢાળ.)

રસ સાયરનાં નિર્મળ જળ વહી જાય રે,
મોતી પાળ્યો હીરલે તીર જડયાંય રે—રસ.

રાજલ હંસો આવે આવે ને ઉડી જાય રે,
સારસ જોડાં પ્રેમનો મહિમા ગાય રે—રસ.

સાયર તીરે પ્રેમ મંદિરીયું સોહાય રે,
એ મંદિરીયે પ્રેમ દિક્ષાઓ દેવાય રે—રસ.

પ્રભુનાં પ્રેર્યાં બેલડીયાં બંધાય રે,
દંપતી નવલાં પ્રેમ દિક્ષાએ પાવન થાય રે—રસ.

દેવો દેતા આશિષ અમી વરસાય રે,
યોગી અસ્તુ અસ્તુ કહી લેતા વિદાય રે—રસ.

પ્રાણે પ્રાણો પ્રેમ દિક્ષાએ એક થાય રે,
અંતરધનમાં ભાગીદારી ત્યાં નોંધાય રે—રસ.

પોતે ભૂલે પોતાને એ એનો મહિમાય રે,
એક અને એક મળી એકજ થાય રે—રસ.

ધારી લેખ પ્રેમ આહ્‌લેક ઉચરાયં રે,
મણિ મસ્તક પ્રેમદિક્ષાને નમી જાય રે—રસ.

વર વધુ લગ્ન પ્રતિજ્ઞા

લગ્ન સમયે દંપતી મંગલ કુમકુમ પગલી પાડતાં સાથે ચાલે છે. એમને જીવન સહચાર કરવાની મંગળ આરંભ ઘડી એ તો! આ પ્રસંગે સાત પગલી ચાલતાં દંપતી પરસ્પર પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે. સૌ કોમમાં આ સપ્તપદી પ્રચલીત છે અને તે લગ્નક્રિયાનું એક અતિ આવશ્યક અંગ ગણાય છે. એના ભાવાર્થ સ્પષ્ટ સરલ અને રૂઢ છે.

વ. તું જીવન સહચારીણી, સુખ દુખ નિત્ય સહ–વાસ,
રક્ષા નિત્ય કરી પ્રિયે, પુરીશ સૌ અભિલાષ;
કે. આ સંસાર સમુદ્રના, જીવન તારણહાર,
અંતરમાં રાખી સદા, ગુંથીશ તારે તાર. ૧.

વ. ગૃહણી ગૃહદેવી પ્રિયા, કુટુંબના શ્રૃંગાર,
મિત્ર સખિ શાણી મને, ઉતારજે ભવપાર;
કે. અનન્ય ભાવે પ્રભુ પિયુ, દિલ દેવળના દેવ,
શાંતિ પ્રેમાનંદનાં, ઝરણ વહાવું સદૈવ. ૨.

વ. એકનિષ્ઠ તુજથી રહી, સત્ય મંત્ર જપી જાપ,
પતિવ્રત આદર્શ મુજ, ત્યજીશ નહિ કદી સાથ;

કે. સદ્ગુણ શીલવટ ચીર પ્રિય, ધારીશ હું સૌભાગ્ય;
સતિ ધર્મ આભૂષણો, ઉજ્વળ મુજ સોહાગ. ૩.

વ. પ્રાણ-પ્રાણની એકતા, એજ લગ્ન ઉદ્દેશ,
સન્માની સુખ દઇશ હું, પ્રસન્ન રાખી હમેશ;
કે. કંથ તરૂવર વેલી હું, વીંટાઇ રહુ દિનરાત,
સંતોષે સુખ દુઃખ વિષે, સહવાસે રળિઆત. ૪.

વ. છળ પ્રપંચને કલેશને, વિસરી સૌ અપરાધ,
એલડી સંપે બાંધશું, જપી શાંતિના જાપ;
કે. વર્તન અનુચર વર્ગથી, રાખી શ્રેષ્ટ સુજાણ,
દયા-પ્રેમભર જીવનની, લઇશું પીયુ રસલ્હાણ. ૫.

વ. સ્નેહ બંધને સત્યથી, બાંધી અંતર તાર,
ઉદાર દિલ ધરીને ક્ષમા, ઉજાળશું સંસાર;
કે. દિલ દેવળ પીયુ સ્થાપીને, કરૂં પૂજન હંમેશ,
તનમન વચને બની રહું, હું નિષ્કામ રસેશ ૬.

વ. પ્રાણ પ્રાણના ઐકયથી, પૂર્ણ બનીશું પ્રાણ,
જીવન વિકાસ ગહન પથે, લેશું દંપતી લ્હાણ;
કે. પાંખ પરસ્પર બની પીયુ, ઉડશું વિશ્વ આકાશ,
જન્મ જન્મ મણિમય મળો, આપણ બે સહ-વાસ. ૭.

લીલા તોરણ્ આસો પાલવ તણા
લીલી ઘાટડી ઓઢ્યા શિર અંગ
અખંડ સૌભાગ્ય હો
લીલે વાને તે નાગર વેલીયો
લીલા તાણુન ગો પ્રોની રંગ
અખંડ સૌભાગ્ય હો
સો સો શરદ જીવો તમ દંપની
વર્ષ ચુડી અમ્મર ચાહવ ભાવ
અખંડ સૌભાગ્ય હો
પ્રેમ સરવરીયે દંપની ઝૂઅજો
મણિમય હો મફળ વરમાળ
અખંડ સૌભાગ્ય હો.

સપ્તપદી

સપ્તપદી—વરવધુના જીવન પર્યંતના પરસ્પર સ્વાર્પણનાં મહાવ્રત લેવાં ! આવી અને આટલી ઉચ્ચ દંપતી જીવનની ભાવનાવાળી પ્રતિજ્ઞાનો વિધિ અન્ય કોઇપણ રાષ્ટ્રમાં નથીજ. એતો એકજ ભારત વર્ષ ! જ્યાં માનવ દેવ બની રહે—દેવ જેવાં દાંપત્યજીવન જીવી શકે ! આ પ્રતિજ્ઞાઓજ એના ઉંડા ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરે છેઃ—

નવલદંપતી સપ્તપદીને સાંભળો,
સપ્તપદીના મોંઘામૂલા મર્મ જો;
પતિ પત્નિને કહે છે, પત્નિ પતિ વળી,
લગ્નજીવનના ધારો અંતર ધર્મ જો. નવલ. ૧

વરકન્યા સુખ દુઃખ સંગાથી આજથી,
પતિ હોય ત્યાં પત્નિ કેરો વાસ જો;
એક સ્થિતિમાં પતિધર્મથી જીવવું,
ગતિ સતીની પતિ વિષે છે આસ જો. નવલ. ૨

બાળ વૃદ્ધ સૌ કુટુંબને સંભાળવું,
આજ્ઞાનું પ્રતિપાલન કરી તત્કાળ જો;
ગૃહિણી ધર્મતણાં વ્રત આજે ધારીયાં,
વરી ખુશીથી આરોપી વરમાળ જો. નવલ. ૩

પતિભક્તિમાં ખામી તો આવે નહિં,
પ્રીયભાષિણી વિનય હ્મેશાં ધાર જો;
ઠરે પતિ તો ત્હારે ઠરવાનું રહ્યું,
પતિ એજ તુજ જીવનનો આધાર જો. નવલ. ૪

રૂતુકાળે થઇ પવિત્ર પતિ ચરણે જવું,
રમણ કરો જેમ કામ–રતીની જોડ જો;
અન્ય પુરૂષનું ચિંતવન પ્રાણ જતાં નહિં,
પતિવૃતાના પાતક પૂરે કોડ જો. નવલ. ૫

પ્રભુ સાક્ષીએ સરળપણે પરણ્યાં ત્હમે,
નથી થયો છળ કેરો લેશ પ્રવેશ જો,
સત્ય પ્રેમની માળ ઉભય કંઠે ધરી,
જીવનના સૌ સફળ થશો ઉદ્દેશ જો. નવલ. ૬

ધર્મકાર્યમા વૃત્ત નિયમે સાથે રહી,
આત્મધ્યાનમાં રહીશ નહિં તું દૂર જો;
સુધર્મ પામી પરભવનેય સુધારવો,
લેવા ઉત્તમ પ્રભુપદ કેરાં નૂર જો. નવલ. ૭

એમ પ્રતિજ્ઞા સપ્તપદીથી છે કરી,
લગ્ન હૃદયનું થયું ઉભયનું આજ જો;
પાળી નિત્ય નિભાવી જીવન જીવશો,
મણિમય એવા સુંદર શા સદ્ભાવ જો. નવલ. ૮

મગલાષ્ટક

લગભગ તમામ કોમોમા લગ્ન પ્રસગે મગલાષ્ટક–ગીત એ આવશ્યક અને અણમૂલ ગીત છે નવપરિણીત દપતીને શિરે હૈયાના હડાણમાથી અનેક અને અનેરા શુભાશિર્વાદની ઝડીઓ વરસાવનાર સજળ મેઘલ વાદળી એ મગનાષ્ટક છે શુભ લગ્ન પ્રસગે–હસ્તમેળાપ પ્રસગે, જમણ જમતા પગતમા અને હરકોઇ મગલ પ્રસગે–તે તે પ્રસંગને અનૂરૂપ મગલાષ્ટકો ગાવાનો રિવાજ પરાપૂર્વથી ચાલ્યો આવે છે આ મગનાષ્ટકમા નવલ વર વધુને લગ્ન મગલ અને સુખદ થાઓ ! એ ભાવના જાગૃત રાખવા પ્રયત્ન છે

દપતી માત્ર પ્રણય સૂત્રથી પૂર્ણપણે બદ્ધ હોય તોજ લગ્ન સાર્થક થાય છે, પ્રણય, પતિ સાથે તેવોજ પ્રભૂ સાથે હોઇ શકે અને સ્વયપ્રણય પ્રભૂરૂપ છે એ પરમ પ્રેમપરબ્રહ્મને તેમજ પરમપિતા પ્રભૂતેય પમાડનાર છે, માટે પ્રથમ મગલમા પ્રભૂ–પ્રણય દપતીનુ મગલ કરો એ ભાવના

અનેક વિકટ વ્યહવારથી ભરેલા સસાર સાગરમા બે નિર્દોષ અબુધ–વર વધુ પોતનુ જીવન નાવડુ ઝુકાવે છે, પોતે કાચા ખલાસી છે, એમને દાપત્યશાસ્ત્રના આદર્શ રૂપ ત્યાગ અને તપથી સુમડિત પરમ પ્રેમપરબ્રહ્મના ગુઢ રહસ્યો, તેના નિદાન અને એ દિવ્ય જ્યોતના જવલત દર્શન કરાવી જીવનનૌકા કિનારે સલામત પહોચાડવામા સહાયભૂત થનાર પરમ ઉપકારી ગુરુ દેવ ! દપતીનુ મગલ કરો

આ પછી શારદા લક્ષ્મીની મંગલાશિષે રેલાય છે પાંચમા મંગલમાં :

અંતરના અણુમોલ અમૃતરસે પિતૃત્વને ભેળવી;
નિજનું અર્પી નિજત્વ બાલ ચરણે સ્વાર્પણ કળા કેળવી.
એવા વાત્સલ્ય મુર્તિ પુત્ર વત્સલ પિતા દંપતીનું મંગલ કરો.

છઠ્ઠા મંગલમાં:—

ગંગા માતૃભૂમિ થકીય ગરવી—
અને–વાત્સલ્યની વેલડી!
એવી માતા:
જેનું
હૈયું થનગનતું નિહાળી, નવલી વરકન્યા જોડલી.
એવી માતૃ મહાદેવડીની અમીભરી નજરોથી વરસતી મંગલાશિષ–દંપતીનું મંગલ કરો.

સાતમું મંગલ:—

જનની જન્મભૂમિ માતા ભારતી;

અને આઠમું મંગળ ઉચ્ચારતાં લગ્ન પ્રસંગે ભેળા મળેલાં શુભ ચહાનાર સૌ સ્વજનો તરફનો મંગલાશિર્વાદ દંપતી શિર ઉતરે છે કે:—

કંઠે સૌ સ્વજનાશિષોની વરદા—
મણિમાળ હો મંગલમ્.

આમ આ મંગલાષ્ટક સહજ સમજાય તેવું સ્પષ્ટ અને સરળ છેઃ એ મંગલાષ્ટક દંપતીમાત્રનું કલ્યાણ મંગળ કરો. ૐ

(શાર્દુલ-વિક્રિત...રાગ)

જેની જ્યોત જ્વલંત દિવ્ય જગમાં સચરાચરે રાજતી,
લોકાલોક અમોઘ એ અલખની દિપ્તીસગી વ્યાપતી;
વેરી શી ઉરકુંજ પ્રેમ કલિકા મૃદુ સ્પર્શ વિકસાવતી,
દૃષ્ટિ પ્રેમભરી પ્રભુ-પ્રણયની હો દંપતી મંગલમ્ ૧.

ઝંઝાવાત ભર્યા ભવાબ્ધિ ઉદરે, દાંપત્ય નૌકા તરે,
પ્રીતીને નિર્દોષતાની પ્રતિમા, કાયા ખલાસી ખરે;
ત્યાગી હોય સ્વરૂપ પ્રેમ-તપનું સ્હમજાવી દાંપત્યને,
તારે પ્રિયતમને પ્રિયા પરમ તે ગુરૂદેવ હો મંગલમ્. ૨.

વીણાના ઝંકારથી જગવતી. ઉર ઉર સંસ્કારીતા,
દૈવિ તેજલ જ્યોત જે જગવતી, સત્જ્ઞાનથી સર્વદા;
પુરી પ્રેમ રસાયણો રગરગે, કર્તવ્ય દાંપત્યનાં,
પુલમ્હોરે ઉરકુંજને સજવતી, હો મંગલમ્ શારદા. ૩.

જે અદ્ભુત મહાન સાગરસુતા, કમલે જ કલ્લોલતી,
પ્રકટાવે મદ્ભાવ માળ અરપી, નિજ કંઠ વિલોલતી;
કન્યા પત્ની માત આદિ સ્વરૂપો ખેલીય ખેલાવતી,
બેધાવી નવદંપતી સુખદ હો, કમલાક્ષી નયનામૃતમ્. ૪.

અંતરના અણુમોલ અમૃતરસે પિતૃત્વને ભેળવી,
નિજનું અર્પિ નિજત્વ બાલચરણે સ્વાર્પણ કળા કેળવી;
એ અંતરીયાં દંપતી ઉર ભરે વાત્સલ્ય આશિષ શી?
મંગલ લગ્ન પ્રસંગ પિતૃ—પ્રભુ હો, દંપત્તી શિર મંગલમ્. ૫.

ગંગા માતૃભૂમિ થકીય ગરવી, વાત્સલ્યની વેલડી,
ન્હવરાવે નિજ બાળ વ્હાલ સરીતે, વિસ્રવે ન જસ જોડલી;
હૈયૂં થનગનતું નિહાળી નવલી વર—કન્યકા બેલડી,
અંતર આશિષ લગ્ન મંગળ કરો, માતૃ મહા દેવડી. ૬.

પોષ્યા પિંડજ અન્નને ઉદકથી, કણુકણુ કળા કેળવી,
દેવી દેવ સદૈવ અંક રમતા, તેત્રીશ કોટિ મળી;
જેની જોડ ત્રિલોકમાં નથી—નથી, અવતારભૂમિ રૂડી,
મૈયા ભારતી જન્મભૂમિ વરદા નવદંપતી મંગલમ્. ૭.

તારેતાર વણાય અંતરતણી પ્રેમૈકયતા દંપતી,
સાચા સ્વાર્પણ મંત્ર સિધ્ધ કરવા—લઇ સપ્તપદ સંપત્તી,
દાંપત્યે દીર્ઘાયુ ને અચળ હો સૌભાગ્ય શુભ સંતતી,
કંઠે સૈ સ્વજનાશિષોની વરદા મણિમાળ હો મંગલમ્. ૮.

મંગલાશિર્વાદ

લગ્ન થઇ ગયા. સજોડીલાં–પ્રેમ ઘેલૂડા–નવીન આદર્શ ધડતાં રસની લૂટ કરવા આતુર, વરકન્યા હવે પોતાના કૌમારવ્રતની ઉજવણીમા વડિલો–સ્વજનોના આશિરવાદ ચાહે છે અને અવનત મસ્તકે વડિલોના ચરણે પડે છે અને મોટા મનના–અમૃત સાગર સમા–વાત્સલ્યભર્યાં માત તાત વડિલો સ્વજનો, તેમને પોતે માણેલા એવા ભૂતકાળને નજર સામે રાખી શતંજીવ–દીર્ધાયુ, પુત્રવાન્ થવાના આશિર્વાદો વરસાવે છે.

આ દ્રશ્ય ખરેખર રમ્ય અને સ્વર્ગિય બની રહે છે. આર્ય દેશની લગ્ન અને આશિર્વાદ આપવા લેવાની ભાવના ક્યાય ગોતી નથી જડતી

અલી સાહેલી! કામ રતિ સમ વરકન્યાની બેલડી,
ઓ રસઘેલી! મંગલ આશિર્વાદ ચહે આ જોડલી

કરી પૂર્ણ લગ્નવિધી પરવાર્યાં,
મંગળ ફેરા ફરી મન વાળ્યાં,
હૈયા માબાપ તણા ઠાર્યાં—અલી.

દંપતી વડિલ વંદન કરતા,
મોટેરા આશિષ ઉચરતા,
દઇ નયનામૃત ગદ્‌ગદ્ થાતા—અલી.

' વર જનક જનની હર્ષે ભરીયાં,
કન્યા પિતુ માત હૃદય ઠરીયાં;
જીતી ગઢ ઇડરીયો ઘર વળીઆં—અલી.

કુળદેવ-પ્રભુ મંગળ કરજો,
પ્રણયામૃત દંપતી ઉર ભરજ્યો.
મણિમય ભવસિંધુ સુખે તરજો—અલી.

લાલન ગૃહરાણી

હવે વરકન્યા ચારે મંગળ ફેરા ફરી પરણી ઉતર્યાં અને કન્યા–કન્યા મટી ગૃહરાણી બની રહી. અજબ તો એ છે કે લાલન કાલે તો અણુધ કુમારીકા હતી તે આજે ગૃહરાણી બની ગઇ છે અને મંગળ ફેરા ફરતાં મોરલીયા પાછળ જાણે ઢેલડી ફરતી હોય તેમ ફરવા લાગી ગઇ ! હે લાલન ગૃહરાણી ! ધ્યાન રાખજે ! આ કેલૈયાકુંવર જેવો ત્હારો કંથ તને આજથી સોંપ્યો છે, તેને પ્રેમથી–હૈયાહામથી જતન કરી જાળવજે. એ દુનીયાના સ્વાર્થ પ્રપંચો સમજતો નથી કુમાર છે. એનાં કોમળ કાળજાં રખે દુભવતી. એ રાજહંસને ત્હારા હૈયાના પ્રેમ સરોવરીયે ઝીલાવજે ! તેની સેવા કરજે. અને તમે દંપતી તમારા સંસાર આંગણીયે પ્રેમના પરિમલ પ્રસરાવી લગ્ન વખતે સપ્તપદી ભણતાં લીધી પ્રતિજ્ઞાઓ પાળજો–ભૂલીશ નહિ–હે લાલન !

(ડંકો વાગ્યો ને લશ્કર ઉપડયું ...ઢાળ.)

ફેરા ફર્યાં ને પરણી ઉતર્યાં—

લાલન ગૃહરાણી.

ચારે મંગળ વરતી રહ્યાં—

લાલન ગૃહરાણી.

કાલે તો હતી એ કુંવારિકા—
આજે ગૃહરાણી.

મોરલીયા પુંઠે પુંઠે દોડતી—
શું ઢેલડી શાણી.

સોંપ્યો કેલૈયો કુંવર આજથી—લાલન.
જાળવજે હૈયા કેરી હામથી—લાલન.
જોજે દુભવતી કોમળ કાળજાં—લાલન.
સમજે ન આળ પંપાળમાં—લાલન.
હૈયાને સરવરીયે રમાડજે—લાલન.
સેવા તું રાજહંસની મારજે—લાલન.
આંગણીયે પ્રેમ પરાગ ઉછાળજે—લાલન.
મણિમય લીધી પ્રતિજ્ઞા પાળજે—લાલન.

અમૃત રસ

આ ગીતનો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ અને સરલ છે.

o o o o

(સાહેલીનો આએો મોરીયો...ઢાળ.)

તાંબાકુંડી તે અમૃત રસભરી,
માંહી નાંખ્યાં રે કેસર ને ગુલાબ;
સાહેલી એ કોણ આરોગશે?

મ્હારો લાડીલો રસભર્યો રાજવી,
એને શોભે રે નીતિ પ્રેમના વેશ;
સાહેલી એ રસને આરોગશે.

સોના ઝારી તે દુધલડે ભરી,
માંહી નાંખ્યાં રે સાકર ને બદામ;
સાહેલી એ કોણ આરોગશે?

મ્હારો હોંશીલો રાજલ હંસલો,
કાંઇ આવ્યો રે ગોરી વરવાને કાજ;
સાહેલી એ દુધડાં આરોગશે.

રૂપલા થાળી તે પાનબીડાં ભરી,
માંહી મેલ્યાં રે સોપારી લવંગ;
સાહેલી એ કોણ આરોગશે?

મ્હારો કોડીલો ચતુર શિરોમણી,
બાળે વેશે રે એ તો દેશનો દાસ;
સાહેલી એ પાન આરોગશે.

ફુલ કોમળ ચંદ્રમુખી અલી,
ચારૂ કન્યા ચતુર કુળવાન;
સાહેલી લગ્ને કોણ પરણશે?

રસ ઘેલો ચતુર શિરોમણી,
જેને હૈયે રે માતૃભુમિની દાઝ,
મણિમય ગોરીને પરણશે.

સાસરે જતી દીકરીને માતાની શીખ

દીમ થઇ ગયાં. દીકરાના તોલની દીકરીને સાસરે વળાવવાનો—વિયોગનો એ જુગ જુગ જુનો પ્રસંગ આવી ઉભો : પાળી પોષી—હંમેશ નજર સામે રાખેલી દીકરીને સાસરે વળાવતાં કણ્વરૂષિ જેવા સર્વસંગપરિત્યાગીનેય શકુંતલાને સાસરે વળાવતાં જે વિરહ દુઃખ થએલું તેથી અધિક દુઃખ પુત્રી વત્સલા માડીને થાય છે.

કુળના દીવા સમોવડી દીકરીને, માતા, સેવાનો પરમમંત્ર સાધવા, પ્રેમનો અખંડ અનેરો આનંદ લેવા-આપવા, વિનય, વિવેક, સદાચાર અને મર્યાદા સાચવવા ભલાભણુ કરતા સ્વભાવ ગરવો રાખવા શીખ દે છે. અને તેમ કરતાંયે—

> મ્હારો વિયોગ સાલે વરવો—એમ કહી
> માંડીનાં હૈયાં મુજ મંદ મંદ રોશે;

એમ પણ બોલી નાંખે છે એ એનાં હૈયાનાં ઉંડાણમાં ઉંડતા વિયોગ દુઃખને દાબી રાખતાંય ઉછળી જતું સ્પષ્ટ કરી દે છે.

સાસુ સાસરા જેઠ જેઠાણી આદિ સાસરીયાંનો વિનય કરવાનું અને

> સ્વામી સંસાર તણા નભનો મિનારો;

એ પરમ સત્ય તેના હૈયે જડી દે છે. અને એને પ્રભુ ગણી પૂજવાની શીખ આપી લે છે. આમ ઉત્તમ કુળવધુના આચાર-

> સાસરમાં સૌનાં દિલડાં જીતીને—
> ઉભય કુળ યશ ઉજળો કરવો;

એ સુજનજીનું સત્ય સંભળાવે છે. અને હવે ભારે હૈયે "દીકરી તું ડાહી છો—તને ઝાઝું શું શિખવીએ?" છેવટે પતિ સેવામાં એક ચિત્ત રહી—"મણિમય સુધર્મને આચરવો" એ છેલ્લી ને ટુંકીટચ શિખ માડી દીકરીને આપી-હૈયે ચાંપી પતિ સાથે ચાલવા સૂચવે છે. ખરેજ આ વિયોગ દ્રશ્ય ભારતવર્ષમાંજ જોવા મળેને?

● ● ● ●

(કુંજલડી રે સ દેશો હમારો...ઢાળ.)

દીકરી દીવો તું મારા કુળનો! ઓ વ્હેનડી!
પરણી ને જાય પતિ વાસે! ઓ દીકરી!
સેવા ને શાંતિનાં સરવર ઉછાળજે!
પ્રેમને આનંદ જઇ ભરવો! ઓ વ્હેનડી! દીકરી.

વિનય વિવેક સદાચારથી સુહાવજે!
મર્યાદા ને સ્વભાવ ગરવો! ઓ વ્હેનડી!
માડીનાં હૈયાં મુજ મંદમંદ રોચે!
તારો વિયોગ સાલે વરવો! ઓ શાણી! દીકરી.

સાસુ સાસરા એ માતતાત તાહરાં!
એમનો વિનય તારે કરવો! ઓ વ્હેનડી!
જેઠ જેઠાણી દિયર દેરાણી હેતાળાં!
દશમો નીધિ વિવેક વરવો! ઓ શાણી! દીકરી.

સ્વામિ સંસારતણા નભનો સિતારો!
પ્રભુ ગણી પ્રાણ ચરણ ધરવો! ઓ બ્હેનડી!
સાસરાંમાં સૌનાં યે દિલડાં જીતીને!
ઉભય કુળ યશ ઉજળો કરવો! ઓ શાણી! દીકરી.

ડાહી તું દીકરી ને શું શું શીખાવું!
કુળાચાર ધર્મ ન વિસરવો! ઓ બ્હેનડી!
હરપળ-પતિનું ધ્યાન કર્તવ્ય ધારવાં!
મણિમય-સુધર્મને આચરવો! ઓ શાણી! દીકરી.

બ્હેનને વીરાની શીખ

સાસરે સિધાવતી બધુવત્સના બ્હેનીને અશ્રુભરી આંખે તેનો વીરો પણ હવે શિખ દે છે બ્હેન! સાસરે સપીને રહેજે, કોઇને કડવુ વેણુ ન કહેજે, ઉચે સૂરે અમર્યાદ એક પણ વેણુ ન ઉચ્ચારીશ સાગર જેવું મોટુ પેટ કરજે, કોઇનુ ગુહ્ય–છૂપી વાત ખુલ્લી ન કરતી, 'વગર બોલાવે બોલે તે તરણાને તોલે ' એ ન ભૂલજે, સારૂ સૌભાગ્ય પામી પણ અભિમાન ન કરીશ, છતાયે કષ્ટ સમયોધર્મને પ્રાણાતે પણ ન તજવો, સ્વજન તથા નોકર વર્ગને જમાડી જમજે, તેમ છતા સ્વધર્મની ક્રિયાઓ કરતી રહેજે: જીવ માત્ર પર દયા ભાવ રાખી અને સયમ–વ્રત–નિયમ આચરી બન્ને કુળની કિર્તી વધારજે વળી સાધુ સતોની ભક્તિ ન ભૂલજે, કારણ તને વારંવાર કહેવા અમે કયાં આવશુ ? કારણ પર ઘેર વળાવી આજથી હવે અમે પરાયા થશુ

ઓ બ્હેન ? હવે વધુ બોલાતું નથી કારણ તારા વિયોગે અમારૂં હૈયૂં હાથ નથી રહેતુ અને આંસુડાથી ઉભરાતી આંખ તને જોવા કે બોલવા નથી દેતી, ઓ બ્હેન વહેલા વહેલાં પાછા આવજો, તમારી વાટડી જોતા રહેશુ. અમારા ઘરની કીર્તિ વધારનાર બ્હેની! તમારો આહ્વો સુડી અખડ રહેજો તમારો જીવન રથ હંકારો બ્હેના : તમારૂં મંગળ થાઓ, જાઓ. જુવો આ ચાસ પક્ષી ઉડે છે તે ઉત્તમ શુકન છે માટે વ્હેલાં થાઓ, બ્હેન! પધારો! આવજો! ને મારી શિખ હૈયે ધરજો.

(આછા તે ઘૂંઘટ બ્હેનને વ્હાલેરા લાગે...ઢાળ.)

વ્હાલેરી બ્હેનને શિક્ષા વીરા દે આજે!
શાણી સાસરીએ જાતાં સુણજે! ઓ બ્હેની મારી! વ્હાલેરી!
સાસરીએ સમજુ બ્હેની સંપીને રહેજે!
કડવું વચન કદી કોને ન કહેવું!
વિનય વિવેકે સુખ દુઃખ સ્હેવું! ઓ બ્હેની! વ્હાલેરી!
ઉંચે સૂરે તો એક વેણુ ન બોલો!
સાગર શાં પેટ ધરવાં, ગુંજ ન ખોલો!
વગર બોલાવે બોલે તરણાને તોલે! બ્હેની! વ્હાલેરી!
સૌભાગ્ય પામીને ગર્વ ન ધરવો!
કષ્ટ સમયે નવ ધર્મ વિસરવો!
રાખી સ્વભાવ બહુ ગરવો! ઓ બ્હેની! વ્હાલેરી!
સ્વામિની સેવા સાચા હૈયે તું કરજે!
સ્વજન નોકર સૌને જમાડી જમજે!
ધર્મ ક્રિયાઓને ન વિસરજે! ઓ બ્હેની! વ્હાલેરી!
જીવદયા ને વૃત્ત સંયમ ધારી!
સ્વસુર પિયરની કીર્તિ વધારી!
સાધુ સંતોની સેવા સારી! ઓ બ્હેની! વ્હાલેરી!

સમજુ વ્હેની ઓ! તને આજું શું કહીએ!
પરઘેર વોળાવી અમે પરાયાં થઇએ!
શાણી શો બોધ આજો દઇએ! ઓ વ્હેની! વ્હાલેર

આવજો વ્હેની હૈયા હાથ ન રહેતાં!
આંસુડાં ટપકે અદકાં આંખડી વ્હોતાં!
રહીશું તમારી વાટય જોતાં! ઓ વ્હેની! વ્હાલેરી

અખંડ રહેજો ત્હારાં ચાંદ્લો ને ચૂડી!
હંકારો જીવન રથને ઘડિ પળ રૂડી!
"મણિમય" શુકન ચાસ દે છે ઉડી! ઓ વ્હેની! વ્હાલેરી!

પુત્રીને વિદાય

[પૃષ્ઠ ૧૨૧ સામે

માતાની પુત્રીને વિદાય

આણુથી વ્હાલી પુત્રીનાં લગ્ન થઇ ગયાં. હવે તેને સાસરામાં જવાનો અવસર આવી ગયો છે. એને વિદાય આપતાં માડીનાં હૈયાં કેવાં ચીરાય છે તે તો માડીજ જાણે. **'મહાહેતવાળી દયાળીજ મા તું'** એવી પુત્રીઘેલી માવડી સાસરે જતી પુત્રીને ગદ્‌ગદ્ કંઠે ને આંસુ ભીની આંખે કહે છેઃ—મ્હારા હૃદય સરોવરમાં ઝીલનારી–રાજ કન્યા સમી રાજહંસી ! હવે સાસગારૂપી સરોવરે ચાલી. હે મ્હારા અંતરની લક્ષ્મી ! મ્હારૂં અંતરધન ! દીકરી ! વિદાય થાઓ ! બેટા ! સાસરી સોહાવો ! તું દીકરી નહી પણ દીકરો ગણી ઉછેરી છે પણ હવે ત્હારૂં સ્થાન સાસરૂંજ છે. પતિ હૃદયે જઇ વસો ! અમે આજથી ત્હારાં સ્વજનો મટયાં, આજથી હવે સાસરીયાં ત્હારાં સ્વજનો. કારણ આજથી જે જે **ત્હારાં પતિનાં તે તે સૌ ત્હારાં!** પુત્રી ! સાસરીમાં સમાવેશ કરવા દોહ્યલા છે, છતાં વિનય પ્રીતિ અને સેવાથી સૌ વશ થઇ શકે છે. તો તું યે આ વશીકરણ મંત્રથી સૌને વશ કરી સાસરીમાં સમાજે ! મીઠી જીભ, મર્યાદાવાળી લજ્જા, અને અમૃત ભરી આંખડી–(ઉદારતા, વિશાળ હૃદય) આટલું તું રાખીશ તો મહીયર યાદ નહી કરવું પડે ને સાસરી સુખદાયક થશે. બેટા તું તો ભણી અને (ગણી) અનુભવી છો. ત્હારાં કર્તવ્યો સમજે છે તો આપણું અને સાસરાના એમ બંન્ને કુળની આબરૂ ને યશ તું સાચવજે વળી સંકુચિત મન અને દ્રષ્ટિ ન રાખતી. ગરવો સ્વભાવ અને મોટું મન રાખી દયાની દેવી બનજે. સૌનીયે સેવા કરી છુટજે, અને ખાસ કરીને ત્હારા ઘરના નોકર વર્ગ–આશરે પડેલાં

દુઃખી ન થાય, એમની આંતરડી ઠારજે. વધુ શું કહેવું પણ બેટા મારી કુખ અજવાળજે ને સુખી થજે. અમે તો તારા સુખનાં ભુખ્યાં. જાઓ બેટા! જાઓ કહેતાં જીભ નથી ચાલતી, હૈયું ઉભરાઇ ભારે થાય છે. જીવનમાં પહેલીજવાર હૈયાથી વિખુટી પડે છે એટલે અમારા માવતરનાં હૈયાં તો વલોવાઇ જાય છે, પણ દીકરી ધન પરાયુ! એટલે ત્હારૂં સાચું સ્થાન સાસરૂં! ત્હારા પતિનું ચરણ! ત્યા જાઓ! સિધાવો! બેટા! તમારી શાંતિ, સુખ, સૌભાગ્ય અખંડ રહેજો! જાઓ! સુખી થાઓ! બેટા પાછાં વળી આવજો!

o o o o

(કન્યા કમળા ગૌરિ....ઢાળ)

મ્હારી રાજલ હંસી–સાસર સરવર ચાલીયાં રે
વ્હાલી અંતરલક્ષ્મિ–દીકરી થાઓ વિદાય.
શાણી સાસરીયું સોહાવજે રે!

દીકરી દીકરો જાણી ઉછેરી અમ આંગણે રે,
આજે પતિ હૃદય તુજ સાચું સ્થાન ગણાય. શાણી.

બેટા! સાસુ સસરા સ્વજનો ત્હારાં આજથી રે,
જે જે પતિના તે તે, ત્હારાં–ત્હારાં થાય. શાણી.

વ્હાલી સાસરીયામાં–સમાઈ જાવું દોહલું રે,
સેવા વિનય પ્રીતિથી–સૌ વશ સ્હેજે કરાય. શાણી.

વાણી મીઠી લજ્જા અમૃત વરસે આંખડી રે,
ભુલી મહિયરીયું ઘર સાસરીયું સુખદાય. શાણી.

બ્હેની! ભણી ગણી તું, કર્તવ્યો નીજ જાણતી રે,
કુળવટ ઉભય સુકુળની-સાચવજે તું સદાય. શાણી.

ગરવી મોટા મનની-દયા તણી દેવી થજે રે,
સેવા સાસરીયાંની-અનુચર દુખીયાં ન થાય. શાણી.

જાઓ! વિદાય! બેટા, ભારે હૈયે માતની રે,
મણિમય અખંડ રહેજો શાંતિ સુખ સૌભાગ્ય. શાણી.

પ્રભુતામાં પગલાં

'પરણવું એટલે પ્રભૂતામાં પગલાં માંડવાં' એ બોલવું કે લખવું જેટલું રહેલું છે તેટલુ આચરણમાં મુકાવું રહેલું નથી. પુણ્ય અને સાચા સંસ્કાર વાળું દંપતીજ પ્રભૂતાગાં પગલી પાડે છે. લગ્ન યોગ્ય ઉમર-વિદ્યાભ્યાસ-ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ, ઉત્તમ પુરૂષોની સત્સંગત-પૂર્વના પવિત્ર અને ઉચ્ચ સંસ્કાર આદિ સદ્‌ગુણોથી વિભૂષિત દંપતી સિવાય પ્રભુતામાં પગલી કેમ પડે? આ ગીતમાં પ્રભુતામાં પગલી પાડવા તમે પરણો છો. એ પગલી કેમ પડાય તેનાં નિદાન સ્પષ્ટ કર્યાં છેઃ—

હે દંપતી! ઉતાવળાં ન થાઓ-આતો સૃજનજીની પ્રભુતામાં પગલી પાડવાની મહા પાઠશાળા-લગ્ન છે. સમજો! પ્રેમ અને સ્વાર્પણ મંત્ર જપો તો પ્રભૂતામાં પગલી પાડી શકશો કારણ લગ્ન એ તો બંન્ને હૈયાને મજબુત વજ્રબંધ બાંધનાર દિવ્ય વસ્તુ છે. પ્રેમ પ્રભુની દીપેલી અમર લક્ષ્મિ! એ પાળવાની આ ધન્ય ઘડિપળ છે. અને અન્યને અર્પાઇ જનાર-નેજ તે મળે છે.

બાપુ! લગ્ન એટલેજ ત્યાગની મહા પાઠશાળા! હુંપણું ગુમાવી અન્યના બની જવું. એ મહાત્યાગ-પ્રાણના પરમ વિકાસનું મુળ એ લગ્ન-વ્રત! દંપતી જીવનના સ્વર્ગ માર્ગે જવાનાં પથગીયાં સંયમ પૂર્ણ લગ્ન! ભુલશો નહિ!

પરમ પ્રેમપરબ્રહ્મ રૂપી દિવ્ય રસામૃત પામવા માટે લગ્ન-સમો શુદ્ધ સંબંધ તો સાધન છે. સાધ્ય તો પરમ પ્રેમ પરબ્રહ્મઃ

અને અનંતતાના બંધને બધાના પતિપત્નિ એ સાધક છે. ઓ મેધાવી દંપતી; આ પરમ સત્ય તમારા હૈયે ઉતારજો, કોતરી રાખજો; રગે રગે ભરી દેજો।

પતિના જીવન-આકાશમાં પત્નિ પરમ પ્રકાશીત ધ્રૂવ તારલો છે. દંપતી જીવનના ભાવિનો એ નિર્માતા છે. સંસાર સાગરમાં જીવન નાવડું સીધે રસ્તે થઇ સફળ જીવન રૂપી કિનારે લઇ જવામાં વ્યહવારીક અનેક મુશ્કેલીઓ રૂપી ખડકો-ખાડા-ટેકરાથી બચાવનાર પત્નિ તો ધ્રુવ તારો છે, અરે! પત્નિ-આત્મા, પતિ આત્માને અનુસરનારો છે. તોજ એ ધ્રૂવતારલો સફળ બને છે, તેમજ પતિ આત્મા પત્નિ આત્માને અનુસરે તો સંસાર સ્વર્ગ બનાવે છે.

વળી હે દંપતી! પતિ સાચો એક પત્નિવ્રત વાળો હોય; જેવા રામ: એને શિરે તો કર્તવ્ય રૂપી કાંટાળો મુગટ છે. કારણ આજથી પતિ વિશ્વની તમામ કુમારીકાઓ કે સ્ત્રીઓને પત્નિભાવે ત્યાજ્ય ગણી માત્ર એકનેજ અર્પાય છે, એ આજથી પત્નિનો બની રહે છે. એ પત્નિનો-પત્નિ એનીઃ સદાનાં પરસ્પરઃ આવા મહાન્ ગૂઢ દામ્પત્ય ધર્મના મર્મો જાણો અને એ જાણશો તો હે દંપતિ! વિશ્વે અસલ, પ્રેમપૂર્ણ, પ્રભુતા ભર્યું, દામ્પત્ય જીવન માણી શકશો. અને તેવાંજ દંપતી પ્રભુતામા પગલી પાડી શકે; બાપલા! વત્સો! હે અનંત યુગના પ્રેમનાં ભુખ્યા તરસ્યા પતિ પત્નિ! આ પ્રભુ પ્રેર્યા લગ્નના અદ્દભુત આદર્શો તમને સમજાવ્યા તે પ્રમાણે ચાલો, પ્રભુતામાં પગલી પાડોઃ અને "ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ" તમે છેવટે પ્રાપ્ત કરી જીવન-અને લગ્ન સફળ કરોઃ

(માલણ ગુંથી લાવ....ઢાળ.)

ધીરે ધીરે દંપતી પરવરજ્યો!
પ્રેમે પ્રભુતામાં પગલી ધરજ્યો! ધીરે.

લગ્ન ઉર–ઉર બંધન બાંધે,
પ્રભુ દીધ પરમધન લાધે;
પામે સ્વાર્પણ મંત્ર આરાધ્યે. ધીરે.

લગ્ન, ત્યાગ તણી પાઠશાળા,
વ્રત માણ વિકાસ રસાળાં;
સ્વર્ગપંથ સંયમ પગથાળાં. ધીરે.

સાધ્ય પ્રેમ પરમ પરબ્રહ્મ,
સાધન ગૂઢ લગ્ન સંબંધ;
સાધક પતિ–પત્નિ અભંગ. ધીરે.

પત્નિ જીવન નભનો સિતારો,
સંસાર સાગર ધ્રૂવ તારો;
આત્મા આત્માને અનુસરનારો. ધીરે.

પતિ સત્ય પત્નિવ્રત વાળો,
ધારે કર્તવ્ય તાજ કાંટાળો;
અર્પાય પત્નિને સદાનો. ધીરે.

ધર્મ–મર્મ દાંપત્યના જાણે,
સાચું તેજ જીવન જગ માણે;
મણિ–પ્રભુતામાં પગલી માંડ. ધીરે.

મોંઘલ—રાતડી !

લગ્ન પછી ઘેનુડી પતિ પતિ સહવાસમા માળેલી પ્રથમ રાત્રી–પ્રણય રાત્રી–Honey moon ની રાત્રીનુ સ્મરણ કરતા મસ્ત બની ઉઠે છે જીવનમા કદી નહીં અનુભવેલ–સ્વર્ગ સુખદાયક એ મોઘલ રાત્રીની હકીકત પોતાની અંતરની સખીને ઉભરાતે અંતરીયે અને થનગનને હૈયે કહેવા બેઠી છે —

હે સખિ ! રસની સરિતા સમાન એ રાતડી કયમ વિસરાય ? અરે એ વાત કરતા મ્હારા અંગેઅંગ અને આખો ઘેરાઇ જાય છે બ્હેના ! અમર યૌવનની દિક્ષા લીધેના અમો બન્ને માટે એ મોઘલ રાતડી તો પરમ મગન અને સુખકર હતી કારણ મને તો સમોવડીયો વર મળ્યો છે ને ? અરે ! એ નણદલનીર ! મ્હારા અંતરનો આરામ . દિલનો દિવડો એને મળના, અલી સખી ! હૈયે કાઇક ન સમજાય તેવી પણ મધુર વાસગી જાણે વાગી ઉઠી હા ! અમે પ્રથમ તો હાથમા હાથ લઇ બેઠા અરે ! ઘેની તુ શુ જાણે ? પ્રાણે પ્રાણની અભેદતા થઇ અને યુગયુગની તૃષાતુર અમારી પ્રણયવેલને પતિસહવાસના પરમ અમૃતથી સિંચી અમે કૌમાર વ્રત ઉજવ્યા ! હા ! અરે ! હુ તો લાનન–એનો આત્મા બની હતી અને એ ! એની વ્હાલભરી આખડી પ્રેમના ઘેરા ઘેરા ઘેનથી ઘેરાતી છતા એના હૈવાની સુમધુર બસી વાગ્યાજ કરતી પછી તો અમે પરસ્પર જીવન પર્યંત એક, અભેદ, અખંડ, અચળ, રહેવાના અમરકોલ આપ્યા અને લીધા બેન ! ખાનાથી અમે તે પાળશુજ હો ! કારણ એ સાચા દિલના છ વળી બ્હેન ! આખે આખ અને પાખે પાખ મેળવ્યા તે કેમ ભૂનાય ? પચ મહાતત્વો

સૂર્ય, ચંદ્રની સાક્ષીએ લીધેલી એ પ્રતિજ્ઞાઓ જે સપ્તપદી બોલી, જાણી સમજી કરી છે તે તો પ્રાણને સાટે છે. હા! મ્હારી આશા અમ્મર છે. મ્હારા એ સ્વામિ! તો આ હૈયાનો ગુપ્ત પટારો ખોલવાની ચાવી છે ચાવી!

જો અલી! અમે ચોરીમાં બેસી દરત મેળાપ સમયે કરપલ્લવીથી પરસ્પરને પિછાન્યાં! પછી એક થયાં. અને અમોઘ જીવન સાગરમાં અમારૂં સૈયારૂં નાવડું ઝુકાવી જાણે રસ સાગરમાં પ્રવેશ્યાં! એમાં પ્રેમનાજ પરિમલ ફોરે છે. વળી અમારી આ જીવન-ભાગીદારીમાં વરસેલી માતતાતની અમોલી આશિષોની ઝડીઓ અમે નેત્રો અને હૈયે ઝીલી લીધી છે.

અને જાણી લીધું કે—

દિલની અભેદતા ને પ્રેમમાં સર્વસ્વ દાન—

આ અંતરની અમર એકતા અને પ્રેમમાં સર્વ સમર્પણ આ પરમ પ્રતિજ્ઞા એ અમર મોંઘલ રાતડીમાં લીધી છે. એ જીવન ઉષાના મંગલ પ્રસંગે ઉજવેલી મોંઘલ રાતડી કહે કેમ વિસરાય! બ્હેનડી! એની પરમ રસભર ગુપ્ત વાતડી પણ તારા જેવી દિલની સખિ વિના કહેવાય પણ કોને? અલી ઓ સખોરી! એવી અનેક આશાઓ ભરી, રસ પૂર્ણ, પ્રભુતાભર મોઘલ રાતડી અમે ઉજવી! હા! એની વાત તો કાંઈ ઓર છે! ઓર!

o o o o

(કુંજલડી રે સંદેશો અમારો....દાળ.)

રસની રસરેલ સમી વિસરે ન રાતડી!
ઘેલાં અંગ અને આંખડી! સાહેલડી!

સરખી સાહેલી ગીત ગુંજતી ને ગાજતી!
અજબ અમર યૌવન જગાડતી! એ બ્હેનડી! રસની!

અંતર આરામ મળ્યો દિલનો એ દીવડો!
હૈયે મધુર વાયી વાંસળી! રસવેલડિ!
ચિત્તનો ચાંદલીયો ચમક્યો એ ગોરડી!
હાથ માંહિ હાથ રહ્યો હિંચી! એ બેલુડી! રસની!

ઉજળ્યાં કૌમારવ્રત—પ્રાણની અશેદતા!
માણી પ્રણયવેલ સિંચી! અલબેલડી!
લાલન! લ્હેરાય એની વ્હાલભરી આંખડી!
બંસી અંતર ગાન ગુંજતી! એ બેલુડી! રસની!

હૈયાના કૉલ અમર આપ્યા લેવાયા!
પાળશું એ પ્રાણે બોલાયા! રસીકડી!
આંખોથી આંખ અને પાંખોથી પાંખડી!
મેળવી તે કેમ જાય વિસરી! મદબેલડી! રસની!

પંચતત્વ સૂર્યચંદ્ર સાક્ષી અબોલડા!
ભાવિના ભેદ લીધા ભરી! એ બ્હેનડી!
આંખોનાં દ્વાર અને હૈયા પટારડા!
ઉઘડયાં શા ચાવી એ અનેરી! રસવેલડી! રસની!

સૂર્ય, ચન્દ્રની સાક્ષીએ લીધેલી એ પ્રતિજ્ઞાઓ જે સપ્તપદી બોલી, જાણી સમજી કરી છે તે તો પ્રભુને સાટે છે. હા! મ્હારી આશા અમર છે. મ્હારા એ સ્વામિ! તો આ હૈયાનો ગુપ્ત પટારો ખોલવાની ચાવી છે ચાવી!

જો અલી! અમે ચોરીમા બેસી હસ્ત મેળાપ સમયે કરપલ્લવીથી પરસ્પરને પિછાન્ય! પછી એક થયા. અને અમોઘ જીવન સાગરમા અમારૂ સૈયારૂ નાવડુ ઝુકાવી જાણે રસ સાગરમા પ્રવેશ્યા! એમા પ્રેમનાજ પરિમલ ફોરે છે વળી અમારી આ જીવન-ભાગીદારીમા વરસેલી માતતાતની અમોની આશિષોની ઝડીયો અમે નેત્રો અને હૈયે ઝીની લીધી છે

અને જાણી લીધુ કે—

દિલની અભેદતા ને પ્રેમમા સર્વસ્વ દાન—

આ અતરની અમર એકતા અને પ્રેમમા સર્વ સમર્પણ આ પરમ પ્રતિજ્ઞા એ અમર મોઘન રાતડીમ લીધી છે એ જીવન ઉષાના મગલ પ્રસગે ઉજવેલી મોઘન ગતડી કહે કેમ વિસરાય! બ્હેનડી! એની પરમ રસભર ગુપ્ત વાતડી પણ તારા જેવી દિલની સખિ વિના કહેવાય પણ કોને? અલી એ સખાગી! એની અનેક આશાઓ ભગી, રસ પૂર્ણ, અમૃતાભર મોઘન ગતડી અમે ઉજવી! હા! એની વાત તો કાંઇ ઓર છે! ઓર!

o o o o

(ઝળવડી રે સદગો હારો ડાળ)

રસની રસરેલ સગી વિસરે ન રાતડી!
ઘેરાતા અગ અને આખડી! સાહેલડી!

મધુરજની

સરખી સરખી બે સખિઓ ઉરના એકાંતની ગોઠડી કરવા બેઠી છે. એક સખિ તો હજી હમણાંજ પરણી ગઇકાલેજ લગ્નની પ્રથમ રાત ગાળી આવેલી છે. તેને સખિ એક ગુપ્ત વાત પુછે છે. કારણ તેની સખિએ એ રાત્રી કેમ વિતાવી તે જાણવાનું કુતુહલ તેને તેમ કરવા પ્રેરે છે. તે પુછે છેઃ—

અયી સખિ ! શું હેં મધુરજની ઉજવી ? શું હસે છે ? અને આ ત્હારા મુખ પર તગતગતી લાલી શાની છે ? પ્રેમ રસની સાક્ષાત મુર્તિ સમા સ્વામિ સદ્ભાગ્યે તું પામી છો, તો તમારા દિલ અભેદ બન્યા ?

પ્રત્યુત્તરમા શરમાતે મુખડે તે કહે છે, હે સખિ ! મ્હારા હૃદય સરોવરમા કલ્લોલતો અને મ્હારા અનુભવ પ્રમાણે તો એ શુધ્ધ પ્રેમ રૂપી અણમુલ મોતીનો ચારો ચરનારો અને પોતાના હૈયે મને હુલાવનારો સાચો રાજહંસ જ છે. વળી તુ પુછે છે કે પ્રેમ પાઠશાળામા ગયા સિવાય હુ ભોળી બાળા અટપટા પ્રેમ માર્ગ કેમ જાણી શકી ? પણ બ્હેની મ્હારી ! પ્રેમના પવિત્ર રસભર સમી શાળામાં થોડાજ શિખાય છે ? એતો રસના મહાસાગર સમા સ્વામિજ શિખવેને ? વળી આ પવિત્ર રાતલડીમા અમે સ્થૂલ પ્રેમમા ડુબવાને બદલે—દેહ પ્રેમને બદલે આત્મ પ્રેમનેજ વધુ મહત્વ આપ્યુ. એમ કૌમારવ્રત ઉજવવામા પુનિત પ્રેમના વ્રત લઇ પરસ્પર પ્રાણમા નવલા ચેતન પુરી સાચા અદ્વૈત ભાવ ભર્યા પ્રણયના રસામૃત પીધા. કહે અમે આમ મધુરજની ઉજવી ! વળી આપણામા પ્રથમ રાત્રી પ્રસંગે

ચૉરી ચઢીને રસ સાગરે પ્રવેશ્યાં!
પગલે પગલે શી પ્રીત ફોરી! રસીકડી!
હૈયાની આશિષો માતાને તાતની!
લીધી નયન ઉર ઢોળી! એ ઘેલુડી! રસની!

દિલની અભેદતા ને પ્રેમમાં સર્વસ્વ દાન!
લીધાં-દીધાં એ અમર શાતડી! અબોલડી!
વિસરાય કેમ એવી "મોંઘલ શાતડી!"
"મણિમય" કહેવાય કોને વાતડી! અલબેલડી! રસની!

(મ્હારી સજની તું ક્યાં રમી આવી રજની સારું બોલ બોલ બોલ... ઢાળ.)

અલી સજની! ત્હેં ઉજવી શું મધુરજની!
જરી બોલ બોલ બોલ.

કયમ હસતી! મુખ ઉજ્વળ લાલી રમતી!
દિલ ખોલ ખોલ ખોલ.

પતી રસરાજ સમો તું પામી : મહા ભાગ્ય તુજ ફળીયાં,
પ્રેમ રાણી તું પ્રભુ દેવ એ, દિલ દિલ કેવાં મળીયાં?
જરી બોલ બોલ બોલ.

રાજહંસ સખિ મુજ સ્વામી–દિલ સરોવર કલ્લોલે,
શુદ્ધ પ્રેમ મૌક્તિક ચરી ચારો, ઝુલાવતો દિલ ઝોલે
અણુમોલ મોલ મોલ.

કહે સખિ! ક્યારે તું ગઈતી, પ્રેમ પાઠશાળામાં?
અજાણુ તું અટપટા માર્ગની, કાલી ભોળી બાળા!
જરી બોલ બોલ બોલ.

પુનીત પ્રેમના મર્મ રસાળા, શીખાય નવ શાળામાં!
રસસાગર સ્વામિએ શીખવ્યાં, પ્રેમશાસ્ત્ર મર્માળાં!
અણુમોલ મોલ મોલ.

મધુરજની મોંઘલ રાતલડી, કહે સખિ કયમ ગાળી?
અણુ વિકસી ઉર ઉર મંજરીયો, વીકસાવી રસમાળી?
જરી બોલ બોલ બોલ.

અભણુ નવવધુ અભણુ સગાઓની શિખવણીથી રીસામણા મનામણા કરી પતિને પત્ની નિર્જીવ અલંકાર કે પૈસા મેળવવાની ચેષ્ટા કરે છે, પણ સખિ ! નિ:સ્વાર્થ પ્રેમમા જ્યા પરસ્પર આખા અર્પાઈ જવાની તૈયારી હોય ત્યા ક્ષુદ્ર અલંકાર તો પ્હાણાની માફક રોળાયા કરે છે તો યાચક થઈ મુર્ખ કોણ બને ?

બેન ? મને તો સ્વામિ આખાયે–પોતાના હૃદય અને પ્રેમ સહિત મળ્યા ! બીજી યાચના–અભિલાષા કરૂ તેવી ગાડી હુ થોડીજ છુ ?

વાહ ! સખિ ! તને ધન્ય છે તુજ ગુણિયલ અને કુળવતી હોય સાચો પ્રેમ સમજનાર પ્રેમ સરવગ્ની રાજહસી છો. અને ત્હારા જેવી પતિ પ્રેમ રૂપી સાચા મોતીનો ચારો ચરનારી લાલનજ આત્મૈક્ય પ્રેમૈક્ય–હૃદયૈક્યની બસી બજાવી શકે ! ત્હે એવી બસી બજવી !

વળી કહુ કે ? સખિ ! અમે બન્નેએ પ્રથમ રજનીયે, રાત્રી–એકાત યૌવન, અને સ્થળ, સમય, સજોગને સુલભ એવા વિકારને વશ ન થયા હો ! પણ અમે તો આત્મવિકાસના સાધનમા સ્થિર રહ્યા હતા અને છેવટે પતિ ચરણમા સ્વાર્પણ કરતા હુ તો પતિ હૃદયમાજ સમાઈ ગઈ સખિ ! એ અભેદભાવ એ સ્વાર્પણ એ પ્રેમની મસ્તી અને એ સૂક્ષ્મ પ્રેમના લ્હાણુ કોઈકજ માણી શકે બ્હેની ! હુ તો માણીને ધરાણી ! કારણ

વિકાર બાળી આત્મ વિકાસે, મધુ રજની મ્હે માણી !
મણિમય સ્વાર્પણ પતી ચરણમા–પતી હૃદયેજ સમાણી

આવા વિકાર રહિત સાચા આત્મ વિલાસમા મધુ રજની વિતાવનાર દપતી ચરણે વદન હજો હમારા !

o o o o

મહીયર

મહિયરીયુ ! આેને મન મીઠા મેવા ! જે માત તાતની શિળી છાયડી અને બધુ, બ્હેની, તથા સરખી સહીયરોના અમૃત સાગરમા એ ઉછરી મોટી થઇ હમણાજ સાસરીયે આવી છે, એને ઘડિ ઘડિ માતાનો ખોળો અને તાતનુ વ્હાલ હૈયે ચઢી આવે છે સવાર સાજ એને એની ઝખના સતાવે છે મા શુ કરતી હશે ? પિતા ભાઇ કે બ્હેનો, સખિઓ સભારતા હશે ? હવે એમના વ્હાલભર્યા મુખ કયારે જોઇશ ? આવા આવા તરગ ઝુને ઝુલતી એ પોતાના હૈયાની વરાળ સખિ પાસે કહાડે છે—હવે સખિ ! પીયરની વાટ નથી ભુલાતી અતર અકળાય છે. અહિં તો બધા નવા છે, બધા સાથે મન મળતા વાર લાગશે દિલ કયા ખોલુ ? માબાપે લાડ લડાવ્યા, એમને ખોળે રમી, સરખી સૈયરો સાથે ખેલી, મારી બેનના કાલા ઘેલા બોલ એ સૌ મને વારે વારે યાદ આવે છે ને રડી જવાય છે બેન, મ્હારો બેન ઘેલુડો ભાઇ આજે સુનો સુનો ફરતો હશે, વળી મેડીમા બેઠો મારા સુખ દુ ખના વિચારો કરતો ભારે હૈયે નિસાસા નાખતો હશે વળી બ્હેન, શિયાળે પોક પાપડી ખાતા દશરા દિવાળીમા યે હુ તો સાસરે હઇશ પણ મારા પિયરીઆ વાર ત્હેવારે મને કેવા સભારશે ? પીયરીયે રાજકુંવરી હતી અહીં રાણી છુ ત્હોયે પિયર યાદ આવતા રોવાઇ જાય છે ઓ બ્હેની ! મારી પીયરની મીઠી લ્હાણુ અમ્મર રહજો અને મારા માત પિતાને પ્રભૂ અખડ સુખ દેજો કે જેમણે મને ઉત્તમ સ્થળે વરાવી સુખી કરી

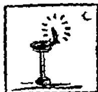
પરમ પુનિત આ રાતલડીમાં, પ્રેમ તણાં વ્રત લીધાં,
પ્રાણ પ્રાણમાં ચેતન પુરી, પ્રણય રસામૃત પીધાં.
અણમોલ મોલ મોલ.

રીસામણાંને મનામણાંમાં, અલંકાર કાંઇ પામી,
પ્રથમ મિલનમાં મનગમતું કાંઇ, આપી ગયા શું સ્વામી?
જરી મોલ મોલ મોલ.

પ્રણય કલહ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમમાં, યાચક મુર્ખજ થાતા,
અર્પાયા આખા પ્રિયતમ ત્યાં, અલંકાર અથડાતા.
અણમોલ મોલ મોલ.

ધન્ય સખી ગુણીયલ કુળવંતી, પ્રેમ સરોવર હંસી,
પતી પ્રેમ મૌક્તિક ચરનારી, બજાવી લાલન બંસી.
અણમોલ મોલ મોલ.

વીકાર બાળી આત્મવિકાસે, મધુરજની મેં માણી,
મણિમય સ્વાર્પણ પતી ચરણમાં, પતી હૃદયેજ સમાણી.
અણમોલ મોલ મોલ.

મહીયર

મહિયરીયું ! સ્ત્રીને મન મીઠા મેવા ! જે માત તાતની શિળી છાંયડી અને બંધુ, બ્હેની, તથા સરખી સહીયરોના અમૃત સાગરમાં એ ઉછરી મોટી થઇ હમણાંજ સાસરીયે આવી છે, એને ઘડિ ઘડિ માતાનો ખોળો અને તાતનું વ્હાલ હૈયે ચઢી આવે છે. સવાર સાંજ એને એની ઝંખના સતાવે છે. મા શું કરતી હશે ? પિતા ભાઇ કે બ્હેનો, સખિઓ સંભારતાં હશે ? હવે એમનાં વ્હાલભર્યાં મુખ ક્યારે જોઇશ ? આવા આવા તરંગ ઝુલે ઝુલતી એ પોતાના હૈયાની વરાળ સખિ પાસે કહાડે છે—હવે સખિ ! પીયરની વાટ નથી ભુલાતી. અંતર અકળાય છે. અહિં તો બધાં નવાં છે, બધા સાથે મન મળતાં વાર લાગશે. દિલ ક્યાં ખોલું ? માબાપે લાડ લડાવ્યાં, એમને ખોળે રમી, સરખી સૈયરો સાથે ખેલી, ગારી બેનના કાલા ઘેલા બોલ એ સૌ મને વારે વારે યાદ આવે છે ને રડી જવાય છે. બેન, મ્હારો બેન ઘેલુડો ભાઇ આજે સુનો સુનો ફરતો હશે, વળી મેડીમાં બેઠો મારા સુખ દુઃખના વિચારો કરતો ભારે હૈયે નિસાસા નાંખતો હશે. વળી બ્હેન, શિયાળે પોંક પાપડી ખાતાં દશરા દિવાળીમાં યે હું તો સાસરે હઇશ પણ મારા પિયરીઆં વાર ત્હેવારે મને કેવાં સંભારશે ? પીયરીયે રાજકુંવરી હતી અહીં રાણી છું. ત્હોયે પિયર યાદ આવતા રોવાઇ જાય છે. ઓ બ્હેની ! મારી પીયરની મીઠી લ્હાણુ અમ્મર રહેજો અને મારા માત પિતાને પ્રભૂ અખંડ સુખ દેજો કે જેમણે મને ઉત્તમ સ્થળે વરાવી સુખી કરી.

(આવો આવો જશોદાના કાન...ઢાળ)

સખિ! મહિયર કેરી વાટ, મુજને ન વિસરે રે!
મ્હારૂં અંતરીયુ અકળાય, પીયરીયું સાંભરે રે!
ખેલ્યાં માતને ખોળે તાત, લાડ લડાવ્યાં રે.
સરખી સહીયરના સાથ, હૈયે આવ્યા રે!
મારી બેનીના કાલા બોલ, પડઘા વાગે રે.
એનાં હેત અતોલ અમોલ, હૈડે જાગે રે!
બેની, ઘેલુડો બંધવ આજ, સુનો ફરશે રે.
એની બેનડીનાજ વિચાર, મેડીમાં કરશે રે.
અમે ખાતાં શિયાળે પોંક, પાપડી હોંશે રે.
દશરાને દીવાળી માત, મુને સંભારશે રે.
હું તો સાસરીયાંની માંહ્ય, આજ સમાણી રે.
રાજ કુંવરી મહીયર માંહ્ય, સાસરીયે રાણી રે.
સખી લાંબી પીયરીયાની વાટ, નજર ન પોંચે રે.
પણ હૈયું ઉડી ઉડી જાય, રોવાઇ જાયે રે.
મીઠી મહીરીયાની લ્હાણ, અમ્મર રહેજો રે.
મણિમય મુજ માત ને તાત, સુખ પ્રભુ દેજો રે.

પતિપ્રેમ રસામૃત

આ ગીતમા આત્મા અને સુમતિની એકતા-લાલ અને લાલનની અભેદતા દર્શાવી પતિ પત્નિના આત્મૈકયનુ દર્શન કરાવવા પ્રયાસ છે પતિને અર્પાયા પછી પત્નિ અમર બને છે અલખ-અલક્ષ્ય-લક્ષમા ન આવી શકે એવો અનહદ આનદ અભેદતાનો આનદ તે પામે છે અને આવા અનખ, અભેદ, અપૂર્વ પ્રેમરગથી રગાઇ આત્મ વિલાસના લ્હાવ લેતા લાલન કહે છે-કે પૂરક રેચક અને કુભકના દ્વારમા થઇ-એટને આ ત્રિપુટી સાધી શુષુમ્ણામા પ્રિતમ સાથે એકતાન થઇ ગઇ-લય પ્રભૂ-પ્રભૂતાની પ્રાપ્તિની ખાત્રી થઇ ગઇ સખિ ! આત્મ-પ્રભૂનો એવો દેવદુર્લભ પ્રેમ કેમ ભૂલાય ? જે મનવાણીને કાયાના ત્રિકરણ યોગે સુમતિ આત્મા એક થતા જીવન મુકત થવાય એવા આત્મ વિલાસથી હુ પાગલને અની ! આત્મારામે ડાહી બનાવી દીધી અને હવે જીવનમા કોઇ ઔર મીઠાશ આવે છે વળી હુ પીયુમા એવા તો તદાકાર બની ગઇ કે હુ પીયુમાજ સમાઇ ગઇ-હુ મનેજ શોધી રહી છુ પણ બાપલા કાળજા ગુમ થયા તે વળી ફરી શોધ્યા જડયા સાભળ્યા છે ? કારણ બાહ્ય ચક્ષુ-ખોલતા જ્યા ત્યા મ્હારે બદને મને પીયુ-આત્મારામ લાલ-જ નજરે પડે છે અરે સચરાચરમા પ્રાણજ વ્યાપેના જણાય છે ખરેખર ! જે હુ પણુ ગુમાવે છે ને આત્મ રૂપ બની રહે છે, તેને અગમ-(ગમ ન પડે તે) અને નિગમનુ ભાન થતા તે અમર બની રહે છે અલી બ્હેન ! આવા અલૌકિક અદ્દભુત સ્વ-આત્મ સ્વરૂપની લ્હાણુ અપાવનાર પીયુથી હવે ક્ષણુ પણુ અલગ કેમ રહી શકાય ? એણે તો મને પામરને મસ્ત બનાવી-કાળજા વિંધી નાખ્યા, પ્રાણ

પ્રાણ મિલાવી દીધા. સખિ! એની તો વણમૂલી દાસો બની રહી–નયન મિંચતાં પ્રીતમ દૃગે ચઢી બેઠો દેખાય છે. પણ આ સ્થૂલ જગતને જોવાની આંખ ખોલતાજ પ્રિતમ દૂર ભાગી જાય છે, બાપુ, કહોતો કોઈએ એ રસીયા વ્હાલમને–લાલનના લાલને જોયો? હું તો ચૌદ બ્રહ્માંડમાં ગોતી થાકી પણ એ દિલારામ ક્યાં છે તે જડયા નહીં, રખડી થાકી–ત્યાં એક મહાત્માની યોગીરાજે મને એંધાણ આપી ભેદ બતાવી દીધો કે અલી પાગલ–લાલન! ઘેલી થા માં! જો એણે તો પોતાનો અડ્ડો ત્હારા અંતરમાંજ જમાવ્યો છે! ત્યાં શોધ કર. જડશે! ખરેખર! અલી! મ્હારા પ્રિતમ તો ત્યાંજ બાદશાહી ઠાઠથી બિરાજેલા મને જડયા અને તેઓ મળતાંજ સ્વાનુભવે–આત્માનુભવે–અનેરા પ્રેમ રસાત્મૈકયનાં લ્હાણ અમે લીધા.

પતિ પત્નિમાં આવી આત્મૈકયતા–પવિત્રતા–પ્રભૂતા સ્વાર્પણ અને ન્યોછાવરી હોય તોજ દાંપત્ય જીવન સફળ ગણાય. દંપતી સમસ્ત આવાં પરમ પતિ પ્રેમ રસામૃત પામો.

• • • • •

[બ્રહ્મયોગ વિલાસ.]

(કુંજલડી રે સંદેશો હમારો...ઢાળ.)

દિલડાં દીધાં પતિ હાથમાં સાહેલડી!
પ્રેમરસ પિયુજીથી પીધા પીધા જી રે!
પ્રીતમ પીતાં ન ધરાતા સાહેલડી!
મરજીવાં સ્હેજે કરી દીધાં દીધાં જી રે! દિલડાં!

આનંદ અનહદ અલખનો પામીયાં!
ભેદભાવ દૂર કરી દીધા દીધા જી રે!
રસીયા રસરાજ પ્રેમ રંગે રંગાયા!
લાલન! શું લ્હાવ લલિત લીધા લીધા જી રે! દિલડાં!

પૂરક–રેચક અને કુંભકના દ્વારમાં!
ત્રિવેણી તટ ડેરા દીધા સીધા જી રે!
સેજડી શુશૂમણાની સજની સુંવાળી!
પોઢી અમર કૉલ કીધા—લીધા જી રે! દિલડાં!

પિયુજીનો પ્રેમરંગ ભૂલાય કેમ ના!
પાગલને કીધ અલી સીધા–વિદ્યા શી રે!
તન-મન-ધન પ્રાણ જીવન ચરણે છે સોંપ્યાં!
જીવન જણાય હવે મીઠાં મીઠાં જી રે! દિલડાં!

હવે ઢુંઢુ હું મ્હને સારા સંસારમાં!
ગુમ થયાં કાળજડાં દીઠાં દીઠાં જી રે!
નજર કરૂં ત્યાં પિયુ પોતે જણાય છે!
સચરાચરે અમે અદીઠાં—દીઠાં જી રે! દિલડાં!

હુંપણું ગુમાવી અલી પિયુરૂપ થઇને!
અમરરસ પાન પ્યાલા પીધા પીધા જી રે!
અગમ—નિગમની ખબર પડે છે હાવાં!
પિયુએ અમર કરી દીધાં દીધાં જી રે! દિલડાં!

હાવે ! અલગ ઘડિ કેમે રહેવાય ના !
મિલાવી પ્રાણેપ્રાણ દીધા દીધા જી રે !
મુખડું નિહાળતાં કેમે ધરાઉં ના !
મસ્ત કરી કાળજડાં વિંધ્યાં–વિંધ્યાં જી રે ! દિલડાં !

આંખો ઉઘાડતાં ભાગ્યા પ્રિતમજી !
બાપુડીયાં બોલજો ! છે દીઠા ? દીઠા જી રે !
ચૌદ ભૂવનમાં ગોત્યે ન સાંપડયા !
દિલરામ ગયા કયાં ! એ મીઠા મીઠા જી રે ! દિલડાં !

ભેદુ ગુરૂએ મને આપી એંધાણી !
અંતર પ્રદેશે ડેરા દીધા દીધા જી રે !
આત્મા પ્રભુ ત્યાં પુરા ઠાઠમાં બીરાજ્યા !
સ્વાનુભવે મણિ લ્હાવ લીધા લીધા જી રે ! દિલડાં !

શરમીલી

લગ્ન પછી પતિ સહવાસીની પ્રિયતમાની શરમની હદ નથી. જાણે હવે જગતને શું મ્હોડું બતાવીશ? એ નિર્દોષ મુગ્ધાને જાણે પતિ ગૃહે પતિ સહવાસમાં આવવું એ શરમાવા સરખું લાગે છે. તે મ્હોડું ઢાંકી ફર્યા કરે છે. મુંઝાય છે. સરખી સખીઓ શું કહેશે? જાણે જગત્ આખુ એને સુંટી ખાશે? એની મશ્કરી ઉડાવશે? આવી આવી ગાંડી મુંઝવણમાં મુંઝાતી મુગ્ધા ને એક સખિ મળી જતાં, તે તેની મુંઝવણનું કારણ પુછે છે ત્યારે એ શરમીની ન છુટકે અધુરી–અચકાતી વાણીમાં હૈયું ખોલવા મથે છે, તે કહે છે, ઓ બ્હેનડી! હું બોલવા મથું છું પણ બોલાતું નથી-દિલ ખોલાતું નથી એવી શરમાળ ને શરમાળ હું છું. બળ્યું! દિલમાં તો કાંઇ કાંઇ થાય છે, પણ મ્હોંઢે બોલી બતાવાતું નથી અને અંતરમાં અમુઝણનો પાર નથી. વળી તને કહેવા હૈયું ઉછાળા મારે છે–કે બધુ કહી દઉં–પણ મુખ તો મૌનજ ધારે છે. વળી ઓ સખી તું જાણે છે? એમ મૌન રહેવા છતાં તું મારૂં હૃદય સમજી શકીશ? ના! ના! એ ભાષા તો મ્હારો પ્રિયતમજ જાણે છે હો! સખિ! એ તો બધું સાનમાંજ સમજે છે! તું મારી શરમ નથી સમજતી? ભલી બાઇ! લજ્જા તો નારીનો મણિમય શણગાર છે. લે હવે તુ ધરાઇ?

o o o o

હું તો બોલું બોલુંને ન બોલાયરે,
એવી શરમીલી બ્હેન.

દિલ ખોલું ખોલુંને ન ખોલાયરે,
એવી મર્મીલી વ્હેન;
દિલમાં કાંઇ કાંઇ થાયે,
મુખથી ન કાંઇ વદાયે.
પીયુ જોતાં—
અંતરીયાં અમુઝાયરે—એવી.

હૈયૂં ઉછાળા મારે—
મુખડુંતો મૌનજ ધારે,
એ ભાષા—
તો પીયુથીજ સમજાયરે—એવી.

સ્વામિ સમજે સખિ સાને!
મ્હારી શરમ ન પિછાને!
નારી લજ્જા!
એ મણિમય છે શ્રૃંગારરે!—એવી.

સેવા કે સંસાર

આ એક સુજન જુનો પ્રશ્ન છે સંસાર ઉત્તમ કે સેવા ? દંપતી જીવનમાં સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્નેને સેવાના ક્ષેત્રે સંસારમાં પુરતા છે અને સંસારમાં રહી સેવા બજાવનાર માટે સંસાર સ્વર્ગજ છે એ ભાન છે

o o o o

(સખિઓ નીજનીજ નીતિ ધર્મ સદા સંભારજો રે ઢાળ)

ગુણિયલ રસસુંદરી ઓ પુછું તમને પ્રેમથી રે!
દેજો ઉત્તર એનો અંતર કરીને વિચાર,
ઉત્તમ સેવા કે સંસાર કહો આ વિશ્વમાં રે?

સાખી સેવા સ્વામિ પ્રભુ તણી માત તાતની થાય,
પુત્ર ગુરૂ દીન હીનની માતૃ ભુમિની કહાય
સેવા ધર્મ સમજવો યોગીનેય અગમ્ય છે રે,
એમાં સુખ સગવડ ને શાંતિનોજ અભાવ ઉત્તમ

સાખી દિપાવવા સંસારને, લગ્ન કરે નર નાર
ગૃહને સ્વર્ગ બનાવવા, ગૃહ જીવનના સાર
સેવા સાચી તો સંસારીને છે દોહ્યલી રે!
માણે સંસારે તે સેવા ધર્મથી દુર ઉત્તમ

સાખી સંસારે રહી પળ પળે, કર્તવ્યે લયલીન,
નિજત્વ નિજનું ભુલીને, બજવે સેવા ખીન
તેને સેવા ધર્મે સ્વર્ગ મળે સંસારમાં રે,
મણિમય સેવાને સંસારે હોય પ્રવીણ ઉત્તમ

પતિ ઘેલી પત્નિ પોતાના પ્રિયતમને પુછે છે–ઓ વ્હાલમ ? ત્હેં મારામા એવું તે શું જોયું ? કે તું સાનભાન ભુલી મનેજ જોઇ રહ્યો છે ? હું તો સાવ સાદી ભોળી અને પ્રીતિની રીતથી તદ્દન અજાણી છું ને ? વળી પ્રેમના વિકટ પંથની અટપટી ગીતો પણ હું તો ત્હારીજ પાસે શીખી ? વળી આ હૈયામા પરમપ્રેમપરબ્રહ્મની ઝળહળતી અનંત જ્યોત પણ ત્હેંજ પ્રકટાવી ! અરે ! પ્રાણેશ્વર ! હવે તો એ પ્રેમની પરમ રસાયણ સમી માના ઘોળી પીધા પછી ત્હારા વિના બાવરી બની છું ને જ્યાં ત્યાં તનેજ શોધતી ફરૂં છું વ્હાલમ ! તું તો રસરાજ ને હું તો ઘેલી વળી પહેલા નંબરની પાગલ તો રસરાજ ! તું મ્હારા પાછળ કાં દિવાનો ઘેલો બની ફર્યા કરે છે ? મ્હારા લાલ ! ત્હારી આ લાલનમા રતી–રસ–કે રૂપ કાંઇ નથી તો દિલારામ ! કહે કહે મ્હારા ક્યા રૂપ ગુણ પર મોહ્યો છું ભલા ? પ્રિય ! તમે પોતેજ ગુણના સાગર છો અને હું તો અવગુણનીજ ઓરડી છું મારા અવગુણ તમને દેખાતા ન હશે પણ મારા મોઢે એ બધા અવગુણ શા શા ગણું ? અને છતા જે થોડા ઘણા ગુણો તમને દેખાય છે તે તો તમારા પ્રેમનું પ્રતિબિંબ છે અગર તો તમારી આંખે ચઢેલા પ્રેમ અને મારા પ્રતિના પક્ષપાતના ચશ્માને લીધેજ જણાય છે હો ! બાકી દિલબર ! હું તો જેવી છું તેવી ત્હારી છું તું મ્હારો રહેજે ને મ્હને ત્હારીજ રાખજે હાં !

o o o o

(મોરલીમાં એવું રહે શું ગાયું કનૈયા...ઢાળ.)

એવું એવું મ્હારામાં શું જોયું પીયુડા?
સાન ભાન કહેને શાને ખોયું પીયુડા?–એવું.

સાદી ભોળી હું સાવ અજાણી પીયુડા!
પ્રીત્યુંની રીત્યું તુંથી જાણી પીયુડા!–એવું.

ન્હોતી ખબર પ્રેમ પંથની પીયુડા!
શીખવી તેં ભાષા અગમ ગ્રંથની પીયુડા!–એવું.

હૈયામાં જગવી ઝળહળ જ્યોતું પીયુડા!
બાવરી બનીને તને ગોતું પીયુડા!–એવું.

તું તો રસરાજ હું તો ઘેલી પીયુડા!
પ્રેમી પાગલમાં હું તો પ્હેલી પીયુડા!–એવું.

રતી રસ રૂપ હુંમાં છે ના પીયુડા!
બોલો શા ગુણે મુજપર મોહ્યા પીયુડા!–એવું.

તમો તો ગુણરત્નાકર જેવા પીયુડા!
મ્હારા અવગુણ શા શા કહેવા પીયુડા!–એવું.

જે જે દેખાય મુજમાં સારૂં પીયુડા!
મણિ પ્રેમબિંબ એતો ત્હારૂં પીયુડા!–એવું.

આંખડીનાં અમૃત

પ્રિયતમ–પ્રિયતમાને વિનવે છે એ સખિ! આ અસાર સસારમા અમર થવુ છે જરા ત્હમારી આખડીના–કૃપા દૃષ્ટિના અમૃતના બે બિદુડા પાશો? તમારા હૈયામા તો એ અમૃતના હોજ ભર્યા પડ્યા છે વળી બીજા સુગધી પુષ્પોની યે શી ગરજ છે? તમારી સુમધુર વાણીજ બસ છે અને જરા, એ રસસુદરી! પ્રેમતારે વણેલ આપણુ આત્મૈક્ય ઝળકાવતા રહેજો હો કે!

કારણ–આ આત્માને તો તમારા આત્માનીજ ભુખ અને તરસ જુગ જુગ જુની છે તો આપણા સહચારમા ચાનો અદ્વૈત બનીયે એથી તો સસાર સ્વર્ગ બનશે ને દેવો એઘડિ જોયાજ કરશે એ આત્મન્! આત્માને આત્મા પિછાન્યાજ કરવાનો

પ્રેમ અને ત્યાગ એ બે તો પ્રભૂના દીધા પરમ ધન માનવને મહાભાગ્યે લાધ્યા છે એની જ્યોતિ હૃદય ઉજ્વળ કર્યા કરે છે સાચા પ્રેમીઓતો સ્વાર્થ, રાગ, દ્વેષ અને સ્થુળ શરીરની વાસનાની વિષવેલડી ત્યાગી પરમ પ્રેમપરબ્રહ્મમા લીન બની પ્રભૂપદમા ઠર્યા રહે છે

એ વ્હાલી! પ્રિયતમા! જો સાચેજ તમે દેવના દીધેલ હો! ને આ અતરમા ઉતરી પડ્યા હો! તો પ્રાર્થના છે કે જેવા આવ્યા છો તેવાજ હૈયામા સમાઇ રહેજો–કદી–કદીયે હૈયામાથી બહાર ન નીકળજો કારણ એથી હુ તમામ દુનિયાને ભુલીશ અને જગતને તુ ભુલાવજે પ્રાણ! જગતને સ્વર્ગ બનાવી સાચી અભેદતા સાધીશુ પ્રિયે! લાલન! એ અજલી આખડીના અમૃત પાઓ! જુઓ! હુ તો તમારીજ ગુણ સ્તુતિના ગાન ગાઇ રહ્યો છુ

આંખડીનાં અમૃત પાજો સખિરી,
હૈયાનાં હેત હોજ છલકયાં કરે;
વાણીના પુલડે ફોરજો સખિરી,
પ્રેમ તારે આત્મ ઐકય મલકયાં કરે.–આંખડી.

ભુખ તરસ આત્માને–આત્માની પૂર્વની,
સહચારે અદ્વૈત સાધ્યાં કરે;
સંસાર સ્વર્ગ થાય, દેવો લે વારણાં,
આત્માને આત્મા પીછાન્યા કરે.–આંખડી

પ્રભુનાં પરમ ધન પ્રેમ અને ત્યાગ બે,
જ્યોતિ જ્વલંત હૃદય ઝળકયાં કરે;
સ્વાર્થ અને રાગ દ્વેષ વાસના વિષ વેલડી,
ત્યાગી પ્રભુપદ ઠરતાં રહે.–આંખડી.

દેવે દીધેલ હોય આવેલ અંતરે,
આવ્યાં તો હૈયે સમાયાં કરે;
ભૂલી ભૂલાવી વિશ્વ સ્વર્ગ તો બનાવજો,
મણિગાન [1]લાલનનાં ગાયાં કરે.–આંખડી.

૧ લાલન–આત્મા–પ્રભુઃ

પ્રેમ દાન

પત્નિને સુખ પતીપ્રેમનીઃ પતી પોતાના પર અંતરનો ઉંડો સાચો પ્રેમ રાખે છે એ જાણુતાં—માણુતાં—પત્નિ ફુલી સમાતી નથી. "સોને ગઢયા સુખપાલ"ની એને મન કશીયે કીમત નથી. એ પતીને પોતાના પર હૃદયનો પૂર્ણ પ્રેમ રાખવા વિનવે છે. ગૃહરાજ્યનો મંત્રીશ્વર તે પત્નિ—પતીને પોતાના પર અધૂરો નહિં—પૂર્ણ પ્રેમ રાખવા વિનવે છે. પત્નિ હૃદયના આ અમૂલખ અભિલાષ કઇ પત્નિના વણુસેવ્યા હશે ?

(મથુરાંમાં ખેલ ખેલી આવ્યા....ઢાળ.)

અધુરાં ન પ્રેમદાન દઇએ ! ઓ પ્રાણુ ! પ્રેમ દાન દઇએ !

પ્રેમ પરમધન પ્રભુજીનાં દીધાં.
દાને કંજુસ નવ થઇએ ! હો પ્રાણુ !

મહીયરીયું અમે ભૂલ્યાં પ્રીતમજી !
અર્ધાં અર્ધાં થઇ જઇએ !
અખંડ પ્રેમડાં અમ્મર અચળ હો !
અન્યને અર્પાય નવ સહીએ ! હો પ્રાણુ !

પ્રેમ પરમપરબ્રહ્મ પરાત્પર.
દઇએ તો લાખ ઘણો લઇએ!
સીતા સાવીત્રી સતી દ્રૌપદી જેવી.
પ્રમદાને પ્રેમ ભુખ હૈયે! હો પ્રાણ!

પીયુમાં પરમપ્રેમ પ્રીયતમા પામે!
દેવી દેવી એને કહીએ!
દેનાર પ્રેમનો દેવથી અધીકડો.
એનાં ચરણાંમૃત લઇએ! હો પ્રાણ!

આપણ ઊભય બેઉ પ્રેમ પૂજારી!
વીસરી ન પ્રાણ કદી જઇએ!
અર્પાયાં એકમેક પૂરણ પ્રેમથી!
અભેદ મણિમય થઇએ! હો પ્રાણ!

દાંપત્ય–આત્માની એકતા

પતી–પત્ની વચ્ચે શરીર કરતાં યે આત્માના સહચાર એ દામ્પત્ય જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય અને કર્તવ્યઃ દેહના સંબધો–જેમાં વાસના–કામ વિકારો અને તેને પરિણામે ઉદ્‌ભવતા અનેક રાગ દ્વેશના પ્રસંગોઃ આ વિશ્વમાં પ્રેમપરમપરબ્રહ્મનાં જ્વલંતજ્યોતિ કેવળ આત્મ સહચારેજ પ્રકટે. આત્માને સાચી જુગ જુગ જુની ભુખ તો આત્માનીજ હોય છે ને ? જડ કરતા આત્મા–ચેતનની ઉપાસનાજ સાધ્ય છે. કારણુ જીવન મંદિરના ઉજાસ તો આત્મદિપક વડેજ થાય ને ? આથી દંપતીને અનંતાત્મબળની સાચી ખુમારી દેનાર–સાચા–સંયમી આત્મ-પૂજનનની અગત્ય જણાવવા, દેહ કરતાં આત્માના સહચારે લયલીન થવા સૂચન છે.

• • • •

(હેમાનાં સરવરીએ આવો–ઓ રાજહંસ....ઢાળ.)

આત્માના સહચાર સાચા હો પ્રાણુ ! પ્રાણુ ! આત્માના
દેહના સંબંધો સઉ કાચા હો પ્રાણુ ! પ્રાણુ ! આત્માના.
વાસનાનાં વિખડાંને કામ વિકારે, જીવનનાં જેમ જંખવાતાં,
સૌંદર્ય મોહ તો દ્રોહ દેનારા, ચાર દીન ચટકાં એ થાતાં.
હો પ્રાણુ !

પ્રેમ પરમપરબ્રહ્મનાં જ્યોતિ, ભર્યાં ચેતન ચમકારા,
આત્માને આત્માની યુગ યુગ જુની, ભુખ તરસ ભાંગનારા.

હો પ્રાણ!

દેહની ઉપાસના કાચી ને કારમી, જડમાં ન હોય ઉજીયારાં,
જીવનમંદિર તો આત્મા ઉજાળે, આત્મા વિનાનાં અંધારાં,

હો પ્રાણ!

આત્માનાં ઓજસ્ તેજલ ટપકે, રગ રગ પ્રેમળ ધારા,
પ્રભુનાં પરમ ધન દામ્પત્ય જીવન, માણે રસાત્મે રાચનારા.

હો પ્રાણ!

અનંતાત્મ બળની સાચી ખુમારી, સંયમની સોડય સાંધનારા.
આત્મ સહચાર તો દંપતીનઃ સાચા, મણિ ભવ તારણહારા.

હો પ્રાણ!

લગ્ન–લ્હાવ

પ્રેમ–રસ.

લગ્ન એટલેજ પ્રેમરસ પામવાની હૈયા–પરબઃ એ પરબે પામેલ પ્રેમરસ તૃપ્ત દંપતીઃ પત્નિ, પતી પૂજન વ્રત ધારે છે. સેવાના ભેખ લ્યે છે અને પ્રેમ–જીવન જીવવા પણ લ્યે છે. આ પણથી અધિક લ્હાવ બીજા કયા હોઇ શકે ભલા?

o o o o

(ચાલો ચાલોને જળ સિંચવા સાહેલી રે!....ઢાળ.)

મીઠો મીઠો રે રસ ઝીલજો! સાહેલી રે!
ઝીલો! ઝીલોને અમિધાર! સર્વસ્વનો એ સાર! મીઠો!

સાખીઃ સુંદર રજની શોભતી, જાણે ગુણિયલ નાર!
પતિવ્રત ચંદ્ર પ્રકાશતો, ખોલાવે દિલ દ્વાર!
એવા અવસરને વધાવવા! સાહેલી રે!
લેવા લાખેણા કંઇ લ્હાવ! અંતરના સદ્ભાવ! મીઠો!

સાખીઃ મંડપ શોભે સ્વર્ગ શો? દેવ સમાં નરનાર!
ઘુમે રમે આનંદથી! ઢુંટાવતાં રસધાર!

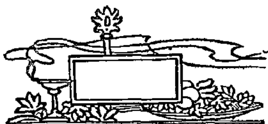

હુંટો હુંટોને રસરાજને! સાહેલી રે!
હુંટી થયાં રે મશગુલ! જગત બધું ડૂલ! મીઠો!

સાખીઃ પતિ પૂજન વ્રત ધારીને! સેવા વ્રત રહી લીન!
પ્રેમ ભર્યા જીવન તણું! બજાવી તુન્ તુન્ બીન!
એવા તે સૂર સંભળાવતાં! સાહેલી રે!
સુરે ગુંજે છે લગ્ન–ગીત! મેળવ્યો નિતનીત! મીઠો!

સાખીઃ કમળા દેવી સોહામણાં, કર ધરી રસનો કૂપ,
પાય પીયે સાહેલડી, રસ ઉભરાય અનૂપ.
શશીની શિતળતાને પામવા! સાહેલી રે!
લીધો મણિમય રસ લ્હાવ! અનેરા ભવ્ય ભાવ! મીઠો!

સાસરીમાં શણગાર

કન્યા–પરણી પત્ની બની સાસરીયે આવી ! એને "આજે શા શા શણુગાર સજુ ?" એ પ્રશ્ન મુંઝવી રહ્યો છે. ગુણિયલ, સંસ્કારી, ખાનદાન કુળની પતીપ્રેમી પત્નીને સોનાનાં–હીરામોતીનાં જડ આભૂષણો નથી ગોઠતાં. એને તો ચેતનનીજ ભુખ છે.

મોંઘાં દાટ અંબર, હીરચીર ને મશરૂ કાંચળી એને હૈયે પહાડ જેવાં લાગે છે. ફુલમાળ–ઘડીકમાં કરમાય એવી નશ્વરઃ સુગંધી પદાર્થો ઘડીમાં વાસ વિનાના થવાનાઃ એ એને નથી રીઝવી શકતાં. અસંસ્કારી નીરક્ષર ઓને લોભાવતા સંસારના પદાર્થો એ તુચ્છ ગણી હવે છે.

એને બહુ વિચારને અંતે સત્ય સાંપડે છે. સાચા અલંકારો મળી આવે છે. મસ્ત બનાવનાર પતી વચન પુષ્પ, પતી હૃદયસાગર મંથન કરતાં મળતાં મોંઘામૂલાં મોતી, હીરા, અને એનાં નયન–સ્નેહામૃત, એને ખુબ ગમે છે. તૃપ્તિ આપે છે.

એને કંઠે પતી એજ સાચો સૌભાગ્ય અમૂલ્ય હાર છે. પતી સ્મરણુ જીવનનું ધ્યેય, અને જીવંત ચેતન ચમકાર કરતાં પતીપ્રેમ પુષ્પોની અનંત–પર્િમલ પ્રસરાવતી–મણિમાળ, એજ સાર્થક લાગે છે. કુલકામીનીને માટે આથી વધુ મૂલ્યવાન વસ્તુ પૃથ્વિપર કદીયે સર્જાય નથી.

(ઓધવ નંદનો છોરો તે નમેરો થયો જો ઢાળ)

સખિ ! આજે શણુગાર હું શા શા સજુ જો
પગ સંસારીયે ના મુકયો હજુ જો સખિ !

હેમ આભૂષણો ન મને ગોઠતાં જો !
જડ પહેર્યે ચેતન જ ખવાય જો !
હીરા મોતીથી આંખડી અંજાય છે જો !
હૈયે ચેતનની ભુખ ઉભરાય જો ! સખિ !

મોઘલ અંબર ચીરે મન લોભાય છે જો
ભાર હુથી એના ન ઉંચકાય જો !
ચણીયા મશરૂ ને કાચળી કીનખાબના જો—
મ્હારા હૈયે એ મ્હાડ શા જણાય જો ! સખિ.

પુલ માળા પહેર્યાના કોડ થાય છે જો
એય પહેર્યા પછી તો કરમાય છે જો
અગર અત્તર અરાસે દિલ જાય છે જો
પળ વિત્યે સુવાસ ઉડી જાય છે જો ! સખિ

માળ વ્હાલમના વેણુની બહુ મુલી જો
એના પરિમલે મસ્ત હું સૌ ભૂલી જો

ઉર સાયર મોતી ને હૈયૂં હીરલો જો.
નયન નેહ કેરા નીરમાં ડૂબી ડૂબી જો. સખિ.

મારે કંઠે સૌભાગ્ય અમૂલ્ય હાર છે જો.
એને સ્મરણુ આ જીવન બલિહાર છે જો.
પતિ પ્રેમ પુષ્પ ચેતન ચમકાર છે જો.
ગુંથી મણિમાળ ઉત્તમ શણગાર છે જો.

રુક્મિણી

[પાન ૧૫૭ સામે

ગૃહીણી

(પત્ની પૂજક પતીના આત્મોદ્ગાર.)

મ્હારી ગૃહદેવી ! જીવનનો આરામ : અંતરની જ્યોત : મ્હારા આંધળાની આંખ અરે જીવન સર્વસ્વ : એનાં ગુણગાન કરતાં કોઇ રોકશો ના : પ્રપંચી સંસારના ખારા ખારા સાગરમાં–મ્હારા ઉરનો વિશ્રામ ! મ્હારી ગૃહદેવી ! મ્હારા થાકયા હૈયાનો વિસામો : અરે મ્હારૂં મનુષ્યત્વ ટકાવી રાખનાર સાચો ગૃહસંત : એની દિલાવરી ! એની મ્હારા પ્રત્યેની સેવા ને સ્વાર્પણ ! અરે ! એની પુનિત પગલી પડે ત્યાં આ અંધાર છવાયા હૈયામાં અખિલ બ્રહ્માંડ ઉજાળી નાંખનાર દિવ્ય તેજ પાથરી દે ! એની વાણીની વિમલ મીઠાશ : મુખનાં સ્વાર્પણભર્યાં દૈવિ તેજ ! એની અબોલે શાસ્ત્રનાં શાસ્ત્રો ભણાવી દેનાર વિમલ પ્રેમભરી આંખડી ! ના પુછશો ! ના બોલશો. એ તો દેવી ! મ્હારી ધર્મ સહચારીણી ગૃહદેવીના ગુણ ગાવા મ્હારી જીભ અશક્ત છે. આર્ય મહિલા ! મ્હારી ગરવી પ્રેમભરી ગુણિયલ ગૃહદેવી ! એ બ્રહ્માડમાં નથી થવી ! એ તો એકજ : મ્હારી ગૃહદેવી ! અનન્ય ભાવથી એને અર્પાઇ જનાર પતિજ જાણે છે કે ગૃહદેવીથી અધિક પૃથ્વિપટે કાંઇજ ન હોઇ શકે !

o o o o

(મ્હારી કયારીમાં મેં ક મે ક મેં ક....ઢાળ.)

મ્હારા અંતરની જ્યોત ગૃહદેવી: ગૃહીણી ઘર
અજવાળે અજવાળે.

ગૃહકુંજે કલ્લોલતી ગૃહદેવી: ગૃહી૦

દિલની દિલાવરીથી દેવોયે રાચતા;
સેવાને સ્વાર્પણની સાચી ઉપાસના:
એના અંતરની ભાવના અણમોલી: ગૃહી૦

પાવલીયે પ્રેમજ્યોત હૈયે ઉલ્લાસ સ્રોત:
વાણીમાં હેત હોજ, મુખડે ઉરે ઉદ્યોત:
એની આંખલડી બોલે અબોલી. ગૃહી૦

આંગણાં ઉજાળતી ને હૈયાં ઉછાળતી.
શાંતિ વહાવતી, ને સુખડાં સોહાવતી
એણે હૈયાની હાટડી છે ખોલી. ગૃહ૦

સમાજસેવિકા ને રાષ્ટ્ર ઉધ્ધારીણી.
સાચી સુહાસીની ને ધર્મ સહચારીણી.
મ ણિ મ ય ગૃ હ જી વ ન ની વે લી. ગૃહી૦

સાસુ

પરણી સાસરે આવેલી-કન્યા મટી પત્ની બનેલીની દૃષ્ટિએ 'સાસુ'નું આ પ્રકરણ છે. બાળકને બ્હીવરાવવા માતા-'બાવો અગર હાઉ' બોલાવે ને જે લાગણી બાળકને થાય તેથી અધિક સ્ત્રીને સાસુ નામના પ્રાણીના સ્મરણે થયેલી જોઇ છે. છતા એ વખત ગયા-જ્યારે સાસુઓનાં જુલ્મી રાજ્ય સારાન વહુઓને કચડી નાખતાં આજ તો સંસ્કાર અને સુશીલતાથી મઢાઇ આવતી કન્યાને, સાસુ પ્રિય થઇ પડવા મથવા લાગી જણાય છે અને જન્મદાતા માતાને ભુલાવી દે એવી ગંગા જેવી પવિત્ર-પ્રેમભરી-વહુ ઘેલી-વહુને જોતાં અર્ધી અર્ધી થતી સાસુના સ્નેહામૃત વહુ ઝીલે છે. આવી સાસુનાં સ્નેહ લ્હાણુ મ્હારા ગુજરાતના ઘરઘર-ઉમ્મર ઉમ્મરે ઉભરાય, એ વાચ્છા પ્રભુ પૂર્ણ કરો

(મેંદી તે વાની માળવે એનો રંગ ગયો ગુજરાતરે-મેંદી રંગ લાગ્યો...ઢાળ)

ગંગા વહે મારે આંગણે, એનાં, નીરમળ નમણાં નીર રે.

સાસુજી ગંગા સમાં રે.

એનાં છલકે સરવરીયાં પ્રેમના,

જેનાં જોતાં જણાય નહિં તીર રે.-સાસુ.

ચંદ્ર સૂરજ દેવ દેવીઓ, સૌ તિરથ એને ઘાટરે.—સાસુ.

હું તો ભુલી ગઈ મારી માવડી, ભુલી મહીયરીયાંની વાટ રે !—સાસુ.

તિમીર ભરી ભવ વાટડી, એમાં કાંટા ને લો ભણકાર રે !—સાસુ.

અંધારાં સાસુ ઉલેચતાં, દોરે અનુભવને ઝબકાર રે—સાસુ.

પહેરી ઓઢીને પાયે પડું તો સાસુ, અર્ધાં અર્ધાં થઈ જાય રે—સાસુ.

આશિષ દઇને ઉઠાડતાં, એની મોટાઇ કેમ મપાયરે ?—સાસુ.

સાચા સોહાગની રાખડી, મારી નવા જીવનની માત રે—સાસુ.

સેવા કરી સુખીયાં થશું, થાય સફળ સઉ અભિલાષ રે—સાસુ.

નણદીના વીરની માવડી, એના ચરણ સેવાના કોડ રે—સાસુ.

મણીમય મુજ શિર રાજજો, ગંગા ગોદાવરીની જોડ રે.—સાસુ

સાસરીનાં જીવન લ્હાણ!

"મારીકુદીને નિશાળે મોકલવા પડતા ઠોઠ તોફાની નિશાળીયાને નિશાળે જતાં જે ભયભરી લાગણી થાય તેથી હજારોઘણી વ્યાકુળ બનાવનાર લાગણી ઉભરાવનાર ભયભર્યું અજ્ઞાત સ્થાન કન્યાને મન સાસરૂં" આ ભાવના પલટો લ્યે-સાસરૂં સ્વર્ગ લાગેઃ ત્યાં "સાસરીયાંના જુલમની ઝડીયોને બદલે પતી અને સાસરીયાના પ્રેમ ધરાઈ ધરાઈને પીવાની પુણ્ય પરબ તે સાસરી" એ ભાવના જાગે અને–

"સફળ જીવ્યું નારીનું એકજ સાસરૂં:
મણિમય એ મહારાજ્ય પીયુનું ધામ જો."

એ ભાવના–જગાવનાર સાસરી સ્રીને માટે બની રહે, એ ધન્ય ઘડિ પળની ઝંખના કરતી કલમ આમ ચીતરી પોતાની મનોવાંચ્છા પ્રકટ કરે છે.

(ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને...ઢાળ.)

અંતરનો આરામ સખિ મુજ સાસરી!
જ્યાં વસીયો મુજ પ્રાણજીવન આધાર જો!

આનંદ સાગર અણમૂલ લહેરો ઉછળે!
પ્રેમળ પરિમલ અંતર આત્મ વિહાર જો!–અંતર.

નવલખ તારા ચમકે મુજ દિલ-આભલે!
 વ્હાલમ કેરા ફોરે અનૂપમ વાય જો!
લોચનીયાં લ્હેરાય સખિ સંભારણે!
છલણલીયાં ઉર શીતળતાજ છવાય જો!-અંતર.

સસરા મ્હારા તાત થકીય દયાળ છે!
સાસુ જોતાં વિસરી ગઇ મુજ માત જો!
ન્હાની નણદી મુજ અંતર આરામ છે!
સેવા સૌની કરૂં બની રળિયાત જો!-અંતર.

દીયર-જેઠનાં મન મોટાં માયર સમાં!
દેરાણી-જેઠાણી ઘરની જ્યોત જો!
રસીયો મ્હારો રગ રગ રસ પી-પાય છે!
મને ગણે છે આંગણુનો ઉદ્યોત જો!-અંતર

શુધ્ધાચાર દયા ને ધર્મ વિવેક શા?
જીવનના સહચાર તણું સામ્રાજ્ય જો!
સફળ જીવ્યું નારીનું એકજ સાચરૂં!
'મણિમય' છે મહારાજ્ય પિયુનું ધામ જો!-અંતર.

દિયર

મોટાભાઇ, માતા, પીતા, બ્હેનની કોર્ટમા ભાભીના વાકનુ ફરીયાદનામુ ચોવીસે કલાક નોંધાવતો ફર્યાદી તે હિન્દુ સસારનો "દિયગ" પતીપ્રેમ પામી સસાર સ્વર્ગ બનાવવા મથતી પત્નીના પ્રેમ પથમા ભભેરણીના કાટા પાથરનાર અદેખો માનવી તે દિયર ભાભીનુ રાજ્ય થઇ જતા માતાનો દરજ્જો ઘટવાની બીતી રાખનાર દિયર એનાથી એ ચોકેલી ને ડરતી રહેતી પત્નીના હૈયાને છઉ છઉ દિયર બીકની મુર્તિસમો બની રહે છે સર્વત્ર એમ નથી હોતુ, છતાયે મોટે ભાગે એમ મનાય છે લક્ષ્મણ સમા દિયર ઘેર ઘેર કમાથી લાધે ?

અહિ દિયરને દપતી જીવમા પ્રેમ–આનદ–કૌતુક ક્રીડા અને બધુત્વની મુર્તિ સમો કલ્પ્યો છે. સ્રીને તો પીયરીયે મુકી આવેલો માડી જાયો વીર આ દિયર બની રહે અને દપતી એ બીન અનુભવી યૂરકના ભાવિ જીવન પથના રાહબર બની રહે એ ભાવના રાખે છે

"હવે દીપેન–પ્રભુના પરમધન" સમા દરિઆવ દિલવાળો દિયર આજની ભાભીને ખપશે

મ્હારે મદિરીએ લાખ લાખ દિવડા—
અમ્મર રહો એની જ્યોત રે!
જ્યોતિ ઝગે ને એતો વેરે અજવાળા—
મદિર દિયરીઓ ઉદ્યોત રે!—મ્હારે

મ્હારી વાડીમાં લાખ લાખ મોગરા—
    દિયરીયો મોગરાનું ફુલ રે!
મીઠા પરાગ એના હૈયાં હસાવે!
    હસતો એ હાસ્ય અણમૂલ રે—મ્હારે.

મ્હારા આભલડે લાખ લાખ તારલા,
    ધ્રૂવ તારો દેવર સદાય રે.
જ્યોતિ જ્વલંત એના ઉર અભિલાષની,
    મરકલડે અગ્નિ ઉભરાય રે—મ્હારે.

મ્હારે આંગણીએ લ્હેરે સરવરીયાં,
    લાખ લાખ કમળો લ્હેંકાય રે.
ન્હાનો દિયરીયો ગુંજે ભમરલો,
    ગુંજતો 'ભાભી' સદાય રે—મ્હારે.

મ્હારે મંદિરીયે લાખ લાખ માનવ,
    બંધુની ખોટય જણાય રે.
ભાવ ભીનો ન્હાનો નમણો દિયરીયો,
    પામી હું વીર વરદાય રે—મ્હારે.

મ્હારે મંદિરીયે સસરાજી રાજા,
દીયરીયો રાજકુમાર રે.

દેવે દિપેલ માડીજાયા સરીખડો,
'ભાભી' ના કરતો પોકાર રે—મ્હારે.

મ્હારે મંદિરીયે પ્રભુનાં પરમ ધન,
દેવર દિલ દરિઆવ રે.

સંસાર સાગર પડખે રહી તારશું,
મણીમય ભર સદ્‌ભાવ રે—મ્હારે.

હિન્દુ સંસારમાં નણંદ-ભાભી પરસ્પર આખનાં કણા ગણાયા છે. કોણ જાણે કેમ ? પણ મંગળસૂત્રની નણંદ તો અમિ ભરી નજરે ભાભીને જોતી ધરાતી નથી, થનગને છે. એને થનગનાવવા મથે છે. કહે છે "ઓ ભાભી ! અરે ! મ્હારી ભાભલડી ! જલદી આવ ! ત્હારો કોડીલો કંથ-મ્હારો માડી જાયો બતાવું" આમ વિનોદ પૂર્ણ વ્યંગમાં "ત્હારો સૌભાગ્યસાર" સમજાવું-કહી આનંદ કરી લ્યે છે.

(મીઠાં ગોરસ લ્યો ! ગોરસ લ્યો...ઢાળ)

આંખડી થેને ભરી ! થેને ભરી !
રહારી આંખડીનો તારલો બનાવું !
ભાભલડી વહેલેરી આવ ! વહેલેરી આવ !
રહારા હૈયાનો હારલો દેખાડું !-ભા.

સાખી: પ્રેમ મુર્તિ રસરાજવી, ધર્મમુર્તિ સાક્ષાત !
મૃદુ-દિલ હાસ્ય ઉછાળતો, વીર મ્હારો કર્યો ત્હેં મ્હાત રે !-ભા.

સાખી: સેવા જીવન જીવતો, સરવર મહારો વીર !
ભાભી કોમળ કમલીની, અમે ઉભાં સાયરને તીર રે !-ભા.

એતો ચંદ્ર–સામી ચાંદની ચમકાવું.–ભા.

જગ શિતળતા વેરી ધન્ય થાવું–ભા.

સાખીઃ કંથ કોડીલો તાહારો, નાવલીઓ ભર નેહ!

ઉદાર દિલનો દેવડો, અજવાળે દિલ ગેહ!

મ્હારો સૌભાગ્ય સાર સ્હમજાવું!–ભા.

"મણિ"–મોંઘો મોરલીયો બતાવું!–ભા.

ન્હાની નણુદલ

પૂરણીને સાસરે જતાં નવવધુને કેટલાક નવા સહવાસીઓ સાંપડે છે, સાસુ સાસરો, દિયર, જેઠ, દેરાણી, જેઠાણી, નણંદ વિગેરે. સદ્‌ભાગ્યે સંસ્કારી કુટુંબોમાં વહુ તરીકે જીવન ગાળવા ગમ્યું હોય તો સૌના સહવાસની લ્હાણુ મળે છે. યાતો સૌએ અશાંતિકરતાં નિવડી પડે. વહુરાણી–જો મોટા મનની, કાર્યદક્ષ, સેવાપરાયણ અને ધરરખુ હોય તો સૌમા સમાસ કરી લ્યે છે. યાતો હાડય હાડય થાય છે. આ સૌમાં નણંદ એટલે સારાં કે ખોટાં હૃદય સ્પર્ષિ અડપલાં કરનાર પ્રાણી: આ નણંદને ભાભી કેવી દ્રષ્ટીએ જુએ!

મંગળસૂત્રની ભાભીને મનતો નણંદ 'નયનની ચંદ્રિકા અને હૈયાનું નૂર–પ્રાણ–મોર છે." એ ન્હાનકડી નણુંદનાં અંગો–આંખ–કાન વાણી–હાસ્ય–કૌતુક તોફાન મીજાજ છણકા અને અડપલા, સૌએ આ ભાવભીની નણુંદઘેલી ભાભીને તો સુખદ આનંદ આપનાર સારું સારુંજ લાગે છે.

માનવતી ભાભીને નણુદલ અમૃતની પ્યાલુ જેવી અમૂલ્ય, ચંદન શિતળ, અને પરમાનંદદાયક પ્રાણસમાન વ્હાલી લાગે છે. અરે! એ તો પ્રભુનેયે વિનવે છે કે, પ્રભો! મ્હારા રત્ન જેવી, ફુલ બાલકસમી મારી 'નણુંદોને સાચવજે, દીર્ઘાયુ આપજે! કારણ નણંદ ભાભીની જીવન લ્હાણ છે.

● ● ● ●

(ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ...ઢાળ.)

મ્હારાં નયનાંની ચંદ્રિકા ચકોર!
નણદલ બહુ બોલી;
મ્હારા હૈયાંનું નૂર પ્રાણ મોર રે!
નણદલ બહુ ભોળી;
હૈયાં ધરાય નહિં જોતાં નણંદલી—
રૂપ રૂપના અંબાર રે;
નાજુક ન્હાનકડા અંગોથી—
ટપકે મૃદુ રસ ધાર! નણદલ.

કાલા ઘેલા મીઠડા બોલે—
હૈયાં હરે પળમાંહ્ય રે!
કામણગારાં હાસ્ય હસીને—
આનંદ–સરમાં ન્હાય! નણદલ.

બાળા ભોળા અંતરીયામાં—
જગત્ સ્વજન સહુ મનાય રે!
હેતાળ હૈયાનાં હળવાં હેતડીયે—
અન્ય સુખ લેઇ હરખાય! નણદલ.

મસ્ત બની તોફાની નણદલ—
ધરે હર્ષ ઘડિ રોષ રે!
બીજાજ છણકે વળી હસી દે—
રાજ કરે નિર્દોષ! નણદલ.

રીઝવતી સૌને કરી ક્રિડા—
કેલ કરી ગભરાવે રે!
મુંજ કંઠે વળગી નીજ વીરના—
ગુપ્ત સંદેશ સુણાવે! નણદલ.

માનવતીની ન્હાની નણદલ—
લીલુ અમૃત ખાણુ રે!
ચંદન શિતળ ચંપા હરપળ,
પરમાનંદ મન પ્રાણુ! નણદલ.

નણદલ મ્હારૂં રત્ન અમોલું!
કરશું જતન ગણી પ્રાણુ રે!
પ્રભુ! તુજ બાલકને સાચવજે!
"મણિ" મુજ જીવન–વ્હાણુ! નણદલ.

પ્રેમની પૂજારણ!

પતિપ્રેમઘેલી-પતીને પ્રાણાધિક-પ્રભુ સમાન ગણી, પળપળે પૂજનાર પત્નીને, પતી રગરગે વ્યાપી રહે એ સ્વભાવિકજ છે. એ દયા, ક્ષમા, નિસ્વાર્થ વૃત્તિ, અને સાચા દિલવાળા પતીદેવને અંતર ઉમળકાના જળે સ્નાન કરાવી, પ્રેમ લક્ષ્યનાં લુછણા કરી, નયનચંદને પુજી, પ્રેમભક્તિના પુષ્પ ચઢાવી તેને ચરણે નિજનું સર્વસ્વ સમર્પી દે છે અને અભેદભાવની નયન જ્યોતની આરતી કરી કંથને રીઝાવવા તત્પર બની રહે છે અને ખુલ્લા પણ સાચા દિલે કબુલે છે કે હે સખિ! હુ તો એવા પ્રભુ સમા પતીદેવની વણમૂલે વેચાયેલી દાસી છું નહિં કે એ પતિ છે માટે-પણ એના ઉચ્ચ ગુણોની દાસી છુ. હે દયાધન, પ્રભો! એમને એ બુદ્ધિ આપ કે એ મ્હારા પર સદૈવ કૃપાદૃષ્ટિ વરસાવતા રહે

o o o o

(મારે આજની ઘડિ છે રળિયામણી જો...ઢાળ.)

મ્હારા નાથની હું તો પૂજારણ પ્રેમની જો!
કરૂં પૂજા દિવસ ને રેન જો!
મ્હારો વ્હાલોજી પ્રેમનો પ્રકાશ છે રે!
એનાં નયનોમા ઘેરા ઘેરા ઘેનજો! મ્હારા!

સાચા દિલનો દયા ક્ષમાનો દિવડો જો!
વણુ બોલે ડોલાવે ઉર વ્હેન જો!
દિલ દેવતાઇ સ્વાર્થનો ન અંશ છે રે!
વણુ દિઠે ઘડિ ન પડે ચે'ન જો! મ્હારા!
પ્રેમ ભક્તિનાં પુષ્પ-નયન ચન્દને રે!
જળ અંતર ઉમળકાનાં હેમ જો!
કરૂં લૂછણું પ્રેમ લક્ષ્ય આણુને રે!
કરું અર્પણુ જીવન ધરી પ્રેમ જો!
કરૂં આરતી અભેદ નયન જ્યોતથી રે!
મ્હારો કોડીલો કંથ રીઝે જેમ જો!
એની દાસી સખિરી વણુ મૂલની રે!
"મણિ" મોંઘા એ દેવ રાખે રે'મ જો! મ્હારા!

સો ણ લાં

સો ણલા : કોણે એનો ખાટો મીઠો અનુભવ કર્યો ન હશે? એ પરણી સાસરે આવી છે. પતી સહવાસમા–લાડકોડમા મનમાન્યા મનોરથો પુર્ણ્ કરવામા દંપતી ડુબ્યા રહ્યા છે અચાનક પીયુ પરદેશ સિધાવે છે. અને વિયોગની વસમી પળો કયા દંપતીને નથી સહેવી પડી? એનો કંથ જતા વીખુટી પડના–હવે એને હૈયે સૌ સાંભરણુ ચઢી આવે છે એજ વિચારમા પતીવિયોગીનીને જેમતેમ પાસા ઘસતા લપકઝપક ઉંઘ આવે છે ત્યા પણ પતીનાજ સ્વપ્ન એને સલવે છે આખી રાત્રી સ્વપ્નમાયે પતી સાથે આનંદ માણતી મસ્ત બની રહે છે બીજે દિવસે સખિને બધી વાત કહે છે

મોણલા ખૂબ સતાવે—સખિરે મને—સોણલા
નિંદરડી ઉડી ઉડી જાયે—સખિરે મને.

અલી સખિ! શુ કહુ! એકલા ઉંઘ આવતી નથી અને જેમ તેમ આવે છે તો આ સ્વપ્ના જીવ લે છે ને મારી ઉંઘ ઉડી જાય છે પ્રાણનાથના વિયોગે મૂળેતો આંખડી મીંચાતીજ નથી ને મીચું છુ તો તેજ હૈયે–નસનસે–રગરગે વ્યાપી રહુ છે અરે બહેન! ગઇ કાલે રાત્રે સ્વપ્નામા તો કાઇ ઓરજ બન્યુ —

તુતો જાણે છે કે મ્હારા પ્રાણવલ્લભને બનારસી પાન અને દીલ્હિનો તબાકુ ખાવાની ઘણીજ ટેવ છે એ ટેવ બળી મનેયે પડી ગઇ છે. હુ પાન ખાઇને સુતી, આખડી મીંચાઇ ગઇ પછી જાણે હુ ને એ બગિચે હવા ખાવા ગયા ફુલવાડીમા ગાલીચો બિછાવી બેઠા હતા

મંદ મંદ વાયુ લ્હેરીયાં લઇ રહ્યો છે. એવામાં લીલી દ્રાક્ષ અમે ખાવા માંડી ને એમણે દ્રાક્ષનો એક લુમખો મારા મોમાં મુક્યો તે અડપલાં કરવા લાગ્યા. તું તો જાણે છે એ તોફાની કયાંયે સખણા ન રહેને ! ખુબ દ્રાક્ષ ખાઇ મને પાન બનાવવા કહ્યું. મેં બે પાન બનાવ્યાં. અલી સાચું માનીશ. એવા એ ! એવા ! બન્ને પાન કુચો વાળી મોઢામાં મુકી દીધાં. હું તો વા ખાતીજ રહી ગઇ. ત્યાં એમના મોઢામાંથી પાન કાઢી લેવા જાઉં છું તો મુખ બંધ કરી દીધું ને ઉપરથી 'પચ' દઇને પાનની પિચકારી મારા પર ઉરાડી. અરે બ્હેની !, હું તો ખીજાઇ ! કાંઇ ખીજાઇ ! મારી નવી ને નવી કોરી સાડી બગાડી ને હું રીસાવાનો વિચાર કરૂં ત્યાતો પોતેજ આંખો નચાવી મને હસાવી દીધી. બાલ્યું બ્હેન વળી મને થયું કે ધનભાગ્ય ! પતીના મુખના પાનની પીચકારી મારાં વસ્ત્રપર એ મ્હારૂં ભાગ્ય ? એવામાં આંખો ખુલી ગઇ ને હું બોલવા જાઉં ત્યાંતો મારા મુખનું પાન ચવાતાં રસ ભરેલ મુખમાંથી પીચકારી નીકળી ગઇ ને સાચેજ મ્હારો સાલુડો પાનવાળો થઇ રહ્યો. ને આંખ ખોલું તો હા ! હા ! પતિએ નહી ! બગિચોયે નહી ! દ્રાક્ષ પણ નહી ને હું તો એકલી પથારીમાં હતી—કહું બ્હેન ! આ દુઃખ ! ને આ સ્વપ્નો ! પતીવિયોગીનો તે અવતાર ?

o o o o

(મોહી રહ્યો છું...ઢાળ.)

સોણલાં ખૂબ સતાવે, સખિરી મને—સોણલાં.

નિંદરડી ઉડી ઉડી જાયે, સખિરી–

પીયુના વિચારમાં આંખો મિંચાય ના,

મીંચું તો હૈયે ચઢી આવે ! સખિરી.

જાણે અમે બે બેઠાં ફુલવાડીયે !
શિતળ પવન લ્હેર, આવે ! સખિરી !

મ્હારા મોઢામાં દ્રાક્ષ મુકી પીયુડે !
મ્હારી દ્રાક્ષ ખાતાં એ સતાવે ! સખિરી.

વ્હાલમ તોફાન કરે પાન મેં બનાવ્યાં !
પાન અલી બેઉ એ ઉડાવે ! સખિરી.

લેવા હું જાઉં ત્યાં તો મુખડું બીડી દે.
પીચકારી પાનની લગાવે ! સખિરી.

હું યે ખીજાઇ મ્હારી સાડી બગાડી !
રસીયો તો નેણલાં નચાવે ! સખિરી.

આંખડી ખોલું તો સખી શય્યા એકલડી.
મણિમય સ્વપ્ન એવાં આવે ! સખિરી.

નવ દંપતીનાં અમર યૌવન.

હે દંપતી! યૌવન ઝટ જતું રહે તેવી વસ્તુ છે, તમે એ યૌવનને અમર બનાવો! અને સહચાર કરો તો પણ અમર યૌવન ભર્યા સહચાર કરો. અને અમર યૌવન મેળવવાનો માર્ગ? શારીરીક સહચારમાંજ ન રાચતાં આત્મ સહચારમાંજ લીન થાઓ. સ્થૂલ જીવન કરતાં સૂક્ષ્મ જીવન જીવો.

તમો પરણ્યાં! વિધિએ હથાનાં તારેતાર વણી નાંખ્યા. પણ અજાયબી તો એ છે કે ગઇ કાલના અજાણ્યા-પરાયાં માત્ર ચૉરીમાં બેસી કર-કર સ્પર્ષ કર્યા અને પરસ્પર જીવન આધાર બની બેઠાં!

હે દંપતી! હમે પરણ્યાં તો સુખદુઃખમાં સમભાગી થવાના સંકલ્પો દૃઢ રાખજો જગતના ખૂલ્લા ચોકમાં-જગતની સાક્ષીએ તમે એક થયાં છો. તો હવે સેવા મંત્ર સાધજો અને "અમર યૌવન" આત્મ સહચારે માણી ધર્મ અર્થ કામ અને છેવટે મુકિત સાધજો. અમર યૌવન ભર્યા મોંઘા જીવનનો એ સાર! હે દંપતી! સમજી લેજો; જીવનમાં ઉતારજોઃ જીવ્યું ધન્ય કરજો.

(મારે આજની ઘડી છે રળીઆમણી જો!....ઢાળ)

અમર યૌવને સુહાવો નવ દંપતી જો!
અમર જીવને કરો સહચાર જો!

કોની બેટી ને કોનો બેટડો જો!
વિધિ બાંધે અમર હૈયાં તાર જો!–અમર.

અલી આવાં અજાણ્યાં એક શેં થતાં જો!
વણી બેસે અંતર! એકતાર જો!

ચઢી ચૉરી ચતુરા કર ચાંપતી જો!
બની બેસે જીવન આધાર જો!–અમર.

આજે લેજો પ્રતિજ્ઞા નવલ દંપતી જો!
સુખે દુઃખે પરસ્પર પ્યાર જો!

દિલ આપ્યાં લીધાં જગ સાક્ષીએ જો!
ધન્ય કરજો મનૂ અવતાર જો!–અમર.

રસસાગર સેવાના ઉછાળજો જો!
અમર યૌવનના ગુંજી સિતાર જો!

ધર્મ–અર્થ–કામ–મોક્ષ ઉભય સાધજો જો!
"મણિ" મોંઘા જીવનનો એ સાર જો!–અમર.

પતી-વત્સલા

कार्येषु मंत्री, करणेषु दासी, भोज्येषु माता, शयनेषु रंभा।
धर्मानुकूला क्षमया धरित्री, षाड्गुण्यमेतत् ही पतिव्रतानाम् ॥

ભારત વર્ષની કન્યા, પરણી પત્ની બનતાં, જુદા જુદા સ્વરૂપે પતીને કેટલી ઉપયોગી થઇ શકે છે? એનામાં બાલવયમાં પડેલા સંસ્કારો એને પ્રસંગ પ્રસંગે પરાર્થે જીવન જીવતાં શિખવે છે. એના હૈયામાં સેવાનીજ ધગશ જાગે છે. કપતી જીવનમાં પતી અર્થેજ એ જીવે છે. સંસાર વ્યવહારની કટુ સમસ્યાઃ એના ઉકેલઃ એમાં આવતી અટપટા માર્ગોની ગુંચવણીઓ, પતીને કમાવાની તેમજ વાપરવાની જંજાળોઃ પ્રસંગોપાત આવી પડતી તકલીફો અને આફતોઃ કમાવું ગુમાવવુંઃ સર અવસરની આંટીઘુંટીઓઃ એવા વીકટ પ્રસંગોમાં પતીને ખરા હૃદયની સાચી સલાહ પત્ની સિવાય કોણ આપે? એવા પ્રસંગમાં પત્નીજ **મંત્રી** બની રહે છે.

પત્ની! ગૃહરાણી! પતીનો પ્રાણ! પતી હૃદયની દેવી! છતાંયે એજ દેવી ઘરકામમા **દાસી** જેટલી લઘુતાની ભાવનાથી કામકાજ ઉપાડી લ્યે છે. એને નાનમ કે શરમ નહીં! "આપણા ઘરનું કામ આપણે નહી તો કોણ કરે?" એ ભાવના પત્નીનાજ હૈયે વસેને?

હજાર જંજાળમા ગુથાયેલ મગજવાળો પતી હાશહુશ ખાઇ ન્હામરા માડે-પણ પત્નીજ એને **માતાના** જેટલા વાત્સલ્યથી જમાડે છે "આતો ભાવશે! આ અથાણું-શાક-પાપડ" આમ વીવિધ રીતે પતી કેમ જરા વધુ ખાય? આ ભાવના પત્ની સિવાય કોને હૈયે ઉભરાય

છતાં એજ પત્ની પતીને રીઝવવામાં-આનંદ આપવામાં-તેના હૈયાના શૃંગારીક કોડ પૂરવામાં-શય્યાની સહચરી તરીકે, રસરાજની રમણુ રસીકા તરીકે, હૃદય સરવરની રસીક હંસી રંભા બની રહે છે. પ્રેમ-કર્તવ્ય-વત્સલતા અને ચાતુરી આ સૌ ગુણો એકજ સ્થાનમાં-પત્નીમાં પ્રસંગે પ્રસંગે ખીલી ઉઠી પોતપોતાનાં કાર્યો બજાવે છે. અહિંજ એ ગૃહીણી-સહચારીણી પ્રીય ભાવિણી-દેવી-પતીવત્સલાઃ મહાદેવી.

o o o o

(મીઠાં ગોરસ લો ગોરસ લો...ઢાળ.)

ગુણિયલ ગોરી સુરસુંદરી રસાળી,

નિહાળી એક કલ્યાણી ગૃહરાણી.

હૈયે હેતલ ને આત્મભોગ વાળી—નિહાળી.

સાખીઃ ભુખી પતિ સહવાસની, સુખ દુઃખમાં સમભાવ.

મોંઘલ **મંત્રી** સમોવડી, સર્વાપણુ સહજ સ્વભાવ.

જેની જોડ ન જગતભર ભાળી—નિહાળી.

સાખીઃ ગૃહ વ્યહવારની કુશળતા, ચતુરા અંગોઅંગ.

દેવી-**દાસી** સમોવડી, પ્રિયતમ અંગ અભંગ.

માને કર્તવ્યનેજ દીવાળી—નિંહાળી.

સાખીઃ અંતરીયાં અમૃત ભર્યાં, તલસે પતી સુખકાજ.

ભોજ્યે માત સમોવડી, જમાડતી પતીરાજ.

પતીવત્સલા સુઘડ સતી શાણી—નિહાળી.

સાખીઃ કંથ રીઝાવે કામીની, પૂર્ણ પ્રીતમ અનુકુળ.

શયને રંભા સમોવડી, પ્હેરી પ્રેમ દુકુલ.

મણિ મોંઘલ મહાદેવી મરમાળી—નિહાળી.

વીછૂડો

આ લોક ગીત છે : અર્થભાવ સ્પષ્ટ છે. પતી વિયોગ રૂપી વીછૂડો–પતીઘેલી પત્નીને કરડયો છે. એને પતી મળતાં તે ઉતરે છે,

• • • •

અલી સાહેલી! ફુલડીયાં વીણવાને ગઇ ફુલવાડી,
પગલી દેતાં! વીછૂડો કરડયો રે મારી માડી.

ઑય અરરરર જીવડો જાયે,
આ ઝેરી ડંખ કેમ સહેવાયે,
મારા દિલડામાં કાંઇ કાંઇ થાયે! અલી.

હું તો મ્હાલતી હોંશ ભરી ઘરમાં.
મારૂં મનડું રમતું તું વરમાં.
ડૂબી સ્વામી સ્મરણના સરવરમાં! અલી.

મારો કોણ ઉતારે વીછૂડો.
મારી વાડીમાં કયાંથી ભુંડો!
અરરરર કેર થયો કુડો! અલી.

પીયુ આવ્યો મોહન મંત્ર ભર્યો!
એની નજરે વીછૂડો ઉતર્યો.
મણિમય જન્મારો સફળ કર્યો! અલી.

કાંટો

લોકગીતઃ પરણી સાસરે આવ્યાં: એને પતી સહવાસનીજ સુખ: જીવનરૂપી જળ ભરવા સાસરે આવી પણ સ્વામિ નથીઃ વિદેશ છે. એને તુર્ત બોલાવવા આ વસ્તુ સર્જાય છે. એને પતી વિયોગનો કાંટો કાળજે વાગ્યો છે. એને વૈદ-સાસરીયા કે સગાં વહાલાં કંઈજ શાંતિ આપી શકતાં નથી. એતો સ્પષ્ટ કહે છે કે:—

મ્હારા નણદલ વીર તેડાવો રાજ:—કાળજે.

અને સાચેજ એ આવતાંજ એનો કાળજકાંટો નીકળી જતાં એને હૈડે 'શીતળ શેરડો' ઉછળે છે. અને કહે છે કે:—

નાવલીઓ વૈદડો સાચો રાજ—કાળજે.

બીજો ધનવંતરી યે કાચો રાજ—કાળજે.

છેવટે કહે છે કે—

હવે સુખે પાણીડાં જઈશું રાજ—કાળજે.

અને સાચેજ જીવનરૂપી જળ ભરવા-કંથ આવતાં તેને સુગમ થઇ પડયું અને પોતાના શુદ્ધ હૃદયનાં પ્રેમ રૂપી અમૃતજળ પીયુને પાવામાં વિયોગ દુર થતાં સમવડ થઇ પડે છે:—

પીયુ મણિમય અમિજળ પાઈશું રાજ—કાળજે.

(અચકો મચકો કારેલી...રાગ.)

હુંમે પાણી ભરવા ગ્યાંતા રાજ

કાળજે કાંટો વાગ્યો છે.

બેનડીયાં રગરગ વ્યાપ્યાં રાજ. કાળજે.
જીવ્યાની આશ થોડી રાજ. કાળજે.
કોઈ વૈદ બોલાવો દોડી રાજ. કાળજે.
સસરાજી કેં'ણુ કહાવો રાજ. કાળજે.
સાસુડીનેય બોલાવો રાજ. કાળજે.
મારા જેઠ જેઠાણીને લાવો રાજ. કાળજે.
નણદીને કાગળ લખાવો રાજ. કાળજે.
દેર દેરાણી નણદલ આવો રાજ. કાળજે.
વૈદડીયે ઓસડ વાટયાં રાજ. કાળજે.
મને લાગે ખાટાં ખાટાં રાજ. કાળજે.
મારી માવડીને તેડાવો રાજ. કાળજે.
મારા બાપને બંધવ બોલાવો રાજ. કાળજે.
ઓય અરરર કાંઇ કાંઇ થાયે રાજ. કાળજે.
મારા નણદલ વીર તેડાવો રાજ. કાળજે.
મારો કાળજ કાંટો કઢાવો રાજ. કાળજે.
એણે કાળજ કાંટો કાઢયો રાજ. કાળજે.
મારા હૈડે શીતળ શેઢયો રાજ. કાળજે.
નાવલીયો વૈદડો સાચો રાજ. કાળજે.
બીજો ધનવંતરી યે કાચો રાજ. કાળજે.
હવે સુખે પાણીડાં જઇશું રાજ. કાળજે.
પીયુ મણિમય અમિજળ પાઇશું રાજ. કાળજે.

સોહાગણ! કેવો સુંદર અર્થ ભાવ ભર્યો શબ્દ! સ્રીને મન એ શબ્દ તો પ્રભુ સમોવડીયોજ છેને? સાચી સોહાગણ કોણ? શું જેનો ચાંલ્લો સુડો અખંડ હોય તે? ના! ના! ઘણીયે ચાંલ્લે ચુડલે અખંડ પત્નીઓ છતે પતીએ ઘર ખૂણે આંસુડાં ઢાળતી જોઇ છે; પણ જેને સદ્દગુણી પ્રેમી પતી હોય; કારણ સાચો પ્રેમાળ પતી તો કોઇકજ સુહાગણ પામે છે. જેણે પૂર્વ ભવે પ્રભૂ પૂજ્યા હોય તેજ પત્ની હૃદયના જાણનાર ને પત્નીવ્રત પાળનાર પતી પામે ને? જે પોતાના જીવન સમુ પત્ની જીવન વિકસાવે; સપ્તપદીના મંત્રના મર્મો જાણી પાળે; પત્નીના રસરાજ–આત્મા–જીવનવિશ્રામ બની પ્રાણ પ્રાણની એકતા સાધે, જે કેવળ વ્યહવારીક જીવનજ ગાળા-ધણીજ બનીનેજ બેસી ન રહેતાં અન્યો અન્ય આત્માની સુરતા–એકતા સાધે ને સધાવે, પોતાનાં આત્મ બળ પત્ની હૈયે પૂરે; પત્નીને જ્ઞાનદાન દઇ પોતાના સમો જ્ઞાની બનાવી એનાં અજ્ઞાન અંધાર પડળ ટાળે, તેને કર્તવ્ય સમજાવે ને સાચું જીવન જીવવાનાં સ્વાનુભવી શિક્ષણ આપે. નિજ સમ બનાવે-ગણે. એવા સદ્દગુણી પતીની ચરણ સેવા પામે એજ સાચી સોહાગણ. હે પ્રભો! હમારા ભારતને દ્વાર એવી કીર્તિશાળી સોહાગણો ઉતારજે!

(સખિઓ નિજનિજ નીતિ ધર્મ...ઢાળ.)

સજની! સદ્‌ગુણ સાગર, સ્વામિ સેવ સદા મળો રે.
જેનાં પ્રેમ સરોવર, ઉછળે દિલ દિનરાત!

માચા પ્રેમળ સ્વામિ કોઈ સુહાગણ પામતી રે!
જેને હૈયે હિંચે પરણી પ્રેમ નાર. સાચા.

સાખી—પ્રભુ પૂજ્યા પેલે ભવે, પામે પ્રેમી પ્રાણ!
પતિવ્રતને પાળતા, પતિ હૃદયના જાણ!

પતિજીવનને જાણી નિજસમ વિકસાવતા રે,
પૂરા સપ્તપદીના પાલણહાર સુજાણ. સાચા.

સાખી—બની રસરાજ રમા તણા, રસાત્મ આત્મરામ.
પ્રાણ પ્રાણ કરી એકતા, બને જીવન વિશ્રામ.

સુરતા આત્માની સાધીને, નિત્ય વધાવતા રે!
પુરે પ્રમદા હૈયે, નિજાત્મબળ અભિરામ. સાચા.

સાખી—જ્ઞાનદાનથી પતિના, અજવાળે ઉર પ્રાણ!
નિજ કર્તવ્ય ગીતા તણાં, શિક્ષણનાં દે લ્હાણ!

એવા સદ્‌ગુણ સાગર પતિચરણ પ્રભુ આપજો રે!
મણિમય સુયશ સુહાગણ, ભારત ઉગે ભાણ. સાચા.

લગ્ન તિથી

પરણ્યા પછી—સખિને નવલવધુ પોતાના હૈયાની ગુંજ કહેવા બેઠી છે. એને પળેપળે પોતે પરણ્યાની તિથી યાદ આવે છે. જે તિથીયે લગ્ન થયાં—કૌમારવ્રત ઉજવ્યાં—પરસ્પર અર્પાયાં, ચોરીમાં અભેદમંત્ર ભણ્યાં—સપ્તપદી બોલ્યાં સમજ્યાં: પ્રેમમંત્ર સાધવાની શરૂઆત કરી; એ મંગળ ઘડિપળ, મંગળ દિવસ. એ મોંઘી રાતડી ને પિતૃગૃહેથી લીધેલી વિદાય, આ સૌ સ્મરણુપટે આવી. એ સુખદાયક સૌભાગી મંગળ લગ્નતીથી એને હૈયે ચઢી આવી રોમેરોમમાં હર્ષ ઉભરાવે છે.

૮ ૯ ૦ ૭

(આશા....ઢાળ.)

એ દિન કયમ વિસરાય—સખિરી.

ઉર ઉરનાં બંધન બંધાયાં, જીવન તંતુ વણાય,
પ્રભુતામાં પગલી પાડીને, જીવ્યું સફળ ગણાય;
સખિરી એ દિન કયમ વિસરાય.

અનંતાત્મ રસ જ્યોત જગાવી, પ્રાણે પ્રાણ મિલાય,
નિજનું સર્વ નિજત્વ ભુલીને, સ્વામિ ચરણ અર્પાય;
સખિરી એ દિન કયમ વિસરાય.

સુભાગી દિન એ સખિ અમોલો, હૈયે હર્ષ ભરાય,
પ્રેમતણાં વૃત અમે લીધેલાં, સમજીને મન માંહ્ય;
સખિરી એ દિન કયમ વિસરાય.

ચઢી ચોરીએ કર ચાંપેલા, દિલ દિલ એક થવાય,
સપ્તપદી મંત્રો ઉચ્ચારી, એક થયાંતાં જ્યાંય;
સખિરી એ દિન કયમ વિસરાય.

જીવન ઘડિ મંગળ મોંઘેરી, અભેદ ભાવ ભણાય,
પ્રેમમંત્રનાં સાધન સાધી, આત્મ આત્મ મળી જાય;
સખિરી એ દિન કયમ વિસરાય.

સેવા ને સહચાર સ્વામિના, ચરણે સૌ અર્પાય,
ત્યજી હુંપદ નણુદલવીર કેરી, ,પુરે પુરીજ થવાય;
સખિરી એ દિન કયમ વિસરાય.

એ મંગળ દીન મંગળ ઘડિપળ, મોંઘલ રાત્રી વિદાય,
મણિમય લગ્ન તિથી સંભારૂં, સૌભાગી સુખદાય;
સખિરી એ દિન કયમ વિસરાય.

કરમલડીનાં ફુલ

ચાંદની–છડાં જેવી–પતીવૃતાના પાતિવૃત્ય સમી–રાત્રિ : ધરતી માથે ચંદરવો બાંધી રહેલા આકાશમાં પતીવત્સલાને હૈયે ઝુલતા પતી સમોવડીયો ચાંદલીઓ, પૃથ્વિને રૂપેરી રસથી રસી રહ્યો છે. વસંતનો મંદ મંદ વાયુ સજોડીલાં હૈયાને ઝુલાવી–લહેરીયાં ખવરાવી રહ્યો છે.

એનો નાવલીયો ફુલનો ભારે રસીયો. પોતાની પ્રિયતમા સાથે એને આવી રજનીમાં ફુલ વીણવા જવાનો શોખ થયો. એને ફુલ વીણી વેણી તૈયાર કરી એની હૃદયરાણીને અંબોલડે એ સોહાવવી છે : પોતાનીજ વાડીમાં એક ફુલ મ્હોરે લચી રહેલ કરમલડી છે. બંન્નેએ ફુલ વીણવા માંડ્યાં. બંન્નેના ખોળામાં ફુલ ભેળાં થાય છે : ચપળ ચતુર ચંદ્રાનનીનાં મોઢા પર પતીપ્રેમનો પ્રકાશ તગતગે છે. પતી સહવાસમાં પત્નીને અજબ ચપળતા–હોંશ–જોમ અને ઉત્સાહ ઉભરાય છે. ચપટીક વારમાં પત્નીનો ખોળો ફુલથી ફાટવા માંડે છે. પતી અર્ધાંય ફુલ ભેળાં કરી શક્યો નથી.

પત્ની બોલી : જોયું પ્રાણ ! મ્હેં કેટલાં બધાં ફુલ વીણ્યાં ? ખરે ! એ જીતીજ ગઇ ! છતાં પુરૂષ સુલભ સરસાઇ ભોગવવાની એની આદત કેમ જાય ? પોતાથી એ અદકાં ફુલ વીણી જાય ? ના ! એ ચીઢાયો, રીસાયો, ફુલ ફેંકી દીધાં ! વેણી બાંધવી યે ભુલ્યો. મોંઢુ ઉતરી ગયું. ને પોતે વીણેલા ફુલ ફેંકી દઇ, બોલ્યા ચાલ્યા વિના શમશમાકાર થઇ ઉભો રહ્યો.

ચતુર પત્ની ચેતી–ચમકી ને પુરૂષ હૈયાની આ નબળાઇ સમજી ગઇ. એ હવે તેની પાસે ગઇ: સ્વામિન્! હું તમારીને? હું ને તમે એકજને? તો મ્હારાં ફુલ તમેજ વીણ્યાં ગણાયને? ત્યારે તો તમારો દેહ ખોળો ફુલ? લ્યો! લ્યો! હવે વેણી ગુંથી મારા અંબોલડે બાંધો તો? વાહ! પ્રાણ! બહુ શાણા! પ્રાણેશ હું જે કાંઇ કરૂં એ તમારીજ હામ ને હુંફે વડે હો! મનાયલો પ્રિયતમ વેણી ગુંથી પત્ની અંબોલડે બાંધી રાચે છે. આ ન્હાના પ્રણય કલહવાળા ભારે હૈયાં–ચંદ્ર સામેય જોઇ શકતાં નથી. શરમાય છે. અને મુંગા મુંગા ઘર ભેળા થાય છે:

ખબરદાર! રસીક દંપતી! ફરી આમ વઢી ન પડશો!

o o o o

(કન્યા કમળાગોરી...ઢાળ.)

રૂપલા દુધ પખાળી–ધરતી ધોળી બગ–પખીરે,
ચાંદલ આભલ ચઢીયો–વેરે કિરણો લાખ.
ચાલ્યાં કરમલડી ફુલ વીણવારે:
સાહ્યબો ફુલનો રસીયો–વેણી વેણી કરી રહ્યોરે.
એણે આડયો લીધી–વેણી બાંધવા કાજ: ચાલ્યાં.

મારી વાડી ઝુલે–કરમલડી સોહામણી રે,
માંડયા ફુલડાં વીણવાં–બન્ને ખોળા માંહ્ય: ચાલ્યાં.

મારો ખોળો ફુલડે ઉભરાઇ ઉભરાઇ જાય છે રે:
સાહ્યબો થાકયો બોલ્યો. મ્હારાં અદકાં ફુલ: ચાલ્યાં.

મારો ઓળો ફાટે—વાલમ ખોળો અર્ધો ભર્યો રે.
એને ઓઢ્યું આવ્યું, ફેંક્યાં પુલડાં ધુળ: ચાહ્યાં.

ભૂલ્યો ભૂલ્યો એતો વેણી ગુંથવી બાંધવી રે,
એનાં મોઢાં ઉતર્યાં લીધા અબોલા રાજ. ચાહ્યાં.

કાલાવાલા ખોળા પાથરણે કંથ રીઝવ્યો રે,
વેણી ગુંથી બાંધી અંબોડે નિજ હાથ. ચાહ્યાં.

ચાંદલ હસતો બન્ને શરમાતાં વાટે વળ્યાં રે,
મણિમય કરમલડીના પુલ્યા ફાલ્યા ફાલ. ચાહ્યાં.

વીયોગીની

પતી વિયોગ! કેવો ક્રુર શબ્દ! પરણી પ્રમદા સાસરામાં પતિ વિહોણી! એને એના પતી વિના પતિનાં સ્નેહધામ સુનાં સુનાં લાગે છે. એનાં હૈયાં યે સૂનાં છે. આંગણાં અળખામણાં ઝેર જેવાં: નોંધારી થઇ ગઇ; એ નિત્ય પતિ દર્શનની ઝંખનામાં ફુલહાર ગુંથી રાખે છે. આવતાંજ પહેરાવી દઇશ. પતીને ઠપકો આપવા મન સાથે ગોઠવી રાખી મોઢુ આંખ કેમ ચઢાવવાં તે પણ નકકી કરી રાખે છે. પણ પતી નથી આવતા; પછી પતી પરની રીસ વિધિ પર ઉતારે છે: કે

> વિધિ લેખ લખતાં શું ચુકી રે ?
> મને એકલડી નાથે શેં મુકી ?–સખિ

એ તો પતીને આવવવાનો માર્ગ જુએ ને નિસાસા મુકે; રાતડી યુગ જેવી થાય છે. એનો રાજહંસ કોઇ સરોવરની પાળ્યે કોઇએ જોયાનું ઘેલીની જેમ જ્યાં ત્યાં પુછી વળે છે; અને એમ ત્રણે રૂતુ વીતી–વર્ષ વીત્યું.

એણે તો યોગ સાધનાથી પ્રભુને બદલે પીયુ મેળવવા તપશ્ચર્યા માંડી. નાભિકમળ કલ્પી ત્યાં ૐકારને બદલે પતીને સ્થાપ્યા. પણ ત્યાં પતી ક્યાં ? એ તો બેબાકળી આંખે પોકારે છે, હે સ્વામિન્! જલદી ઘેર આવો, વ્હાલમ! તમારા વિયોગે દેહ શાળી નાખી, આવો! પ્રાણ! આ હૈયે પધારો:

(રઘુપતી રામ...ઢાળ.)

સખિ! સ્નેહધામ સુનાં સુનાં મ્હારાં રે!
સુના સુના હૈયાના ઓવારા—સખિ.

સખિ ઉર ઓરડીયે અંધારાં રે,
લાગે આંગણિયાંયે અકારાં રે,
પીયુ પરદેશ ઝુકયાં નો'ધારાં—સખિ.

ગુંથી રાખું નિત્યે પુલ માળા રે!
ગોખી રાખું ઉપાલંભ સારા રે!
પણ ના'વ્યા સખી પ્રાણુ મ્હારા!—સખિ.

વીનાં માળી જીવનવાડી સુકી રે,
વીધિ લેખ લખંતાં શું ચુકી રે,
મને એકલડી નાથે શેં મુકી?—સખિ.

બાળી ભોળી મુંઝાતી સીજાતી રે,
પીયુ પંથ જોતી ને અકળાતી રે,
રાત યુગ યુગ સમ લંબાતી—સખિ.

મ્હારો રાજલહંસ રૂપાળો રે,
કોઇ સરવરીયે કહો ભાળ્યો રે,
વીત્યાં વર્ષા શિયાળો ઉનાળો—સખિ.

રસરાજ ભુલ્યા પ્રીતી મ્હારી રે,
પ્રેમ દિક્ષા લીધી શું વિસારી રે,
દીધી કાળજે વીરહ કટારી—સખિ.

કોઇ જીવનધન મુજ લાવો રે,
હોય રસીયો જો મુજથી રીસાયો રે,
પડું પાય પીયુને મનાવો—સખિ.

નાભિકમળ સિંહાસન સ્થાપ્યું રે,
પીયુને સ્થાન ૐકારનું આપ્યું રે,
ખાલી જોતું ને દિલડું સીજાતું—સખિ.

વેગે વ્હાલા વળો ઘર વાટે રે,
ગાળી જાતડી વિરહ ઉચાટે રે,
આવો મણિમય પીયુ દિલહાટે—સખિ.

પીયુ સાંભરે

"કુરે કામીની શું સંસારે? વારે વારે પતીને સંભારે," આ સૂત્રનો સાક્ષાત્કાર કારણુ "જ્યા જ્યા નઝર મ્હારી ઠરે, યાદી ભરી ત્યા આપની" એ પ્રમાણે આ પતી ઘેનુડી પ્રમદાને આખ મીંચતા, શય્યા ને સ્વપ્નમા પીયુજ હૈયે ચઢી આવે છ. ફુલ પાખડી ચુંટતા પીયુની આખડી, આકાશે વાદડી ચંદ્રિકા જોતા પીયુનું લલાટ, પ્રભૂ ધ્યાનમા બેસે તો-એનો સાચો પ્રભૂ વ્હાલમ, વીણા તારના ઝણુકાર સાભગ્તા એની દ્દષ્ટિ કલાપીના ટહુકાર સાભળતા પતી-કળાયલ મોરનો થનગનાટ, એમ સર્વત્ર-અરે હૈયાને પ્રત્યેક ધમકારે પતી જ સાભરે છે, એના હૃદય સરોવરમા આઠે પહોર-પતી, પતીજ, ઝીલે છે. પતી સ્મરણાર્થે પ્રેન સગીતમાયે પતીજ સાભરેને? અરે એ પ્રેમ-ઘેલીની ગ્ગેરગમા રોમે રોમમા પીયુ પીયુના નાદ થાય છે. ધન્ય એવી પતીસ્મરણમસ્ત પ્રેમઘેની પ્રમદાનેઃ વદન એને ચરણે,

o o o o

(હું તો પોઢણુ કરને હરી સાભરે...ઢાળ.)

સખિ! આખડી મીચું ને પીયુ સાભરે રે,
મ્હારાં હૈડલા ઢળી ઢળી જાય રે. સખી.

પુલ પાંખડી ચુંટું ને પીયુ સાંભરે રે,
પીયુ આંખડીની યાદ તાજી થાય જો. સખી.

નભે વાંકડી ચંદ્રીકા પીયુ યાદ દે રે,
હૈયે નાથનું લલાટ ખડું થાય રે. સખી.

પ્રભુ ધ્યાનમાં બેસું ને પીયુ સાંભરે રે,
વ્હાલમ સાચો પ્રભુ છે હૈયા માંહ્ય રે. સખી.

વીણા તારને ઝણુકાર પીયુ સાંભરે રે,
એની દ્રષ્ટિએ હૈયું ગાન ગાય રે. સખી.

શુણી કેકા કલાપી પીયુ સાંભરે રે,
મારો કળાયલ મોર થનગનાય રે. સખી.

સખી ઉરના ધડકારે પીયુ સાંભરે રે,
દિલ સરવરીયે નાવલીયો ન્હાય રે. સખી.

પ્રેમ સંગીત કરૂં ને પીયુ સાંભરે રે,
મણિ રગે રગે પીયુ નાદ થાય રે. સખી.

પ્રેમ વ્રત

સંસ્કારી-કેળવાયલી છતાં અગમ-પ્રેમપંથની અજાણ પ્રમદા જગતના ચોકમાં આવી અનુભવીઓને એક અગમ કોયડાનો ઉકેલ પુછે છેઃ-હે પંડિતો-પુરાણીઓ-જોશીઓ! કહો! કહો! ભલા! પ્રીતી-પ્રેમ એ શું છે? કારણ કે હું તો આજે પરણી. ગ્હેં પ્રેમવ્રત લીધાં.

ઓ તત્વજ્ઞાનીઓ-વિજ્ઞાનીઓ-તમે તો કહો! ઇતિહાસો-ગ્રંથો શાસ્ત્રો પ્રેમ મિમાંસાઓથી ભર્યાં પડ્યાં છે-તમે સૌ તો એ મહાગ્રંથોના તત્વજ્ઞાનના નિષ્ણાતો છો ને?

યૂગે યૂગે પ્રેમના પ્રકાશ પથરાયા છે! રૂષિમુનીઓ-રાજા રંક સૌ એના રંગે રંગાયા સાંભળ્યા છે. કોઇ એ પ્રેમની પવિત્ર જ્યોત અને પ્રજ્વલીત પાવકથી બચ્યા નથી જાણ્યા. તો કહોને! ભલા! પ્રેમ એ શું હશે? કૃષ્ણે રૂક્મિણીના અને રામચંદ્રજીએ સીતામાતાના પ્રેમ માટે મહા યુધ્ધો કાં ખેલ્યાં? દ્રૌપદીજી માટે મહાભારત કાં ખેલાયું? ઓ ઇતિહાસમહોદધિઓ! ઓ બી. એ. એમ. એ. થયેલા, બેરિસ્ટરો-ડૉક્ટરો-શીલ્સુફો પ્રોફેસરો-કહો કહો. મને પ્રેમનાં તત્વો સમજાવો. મ્હેં આજે પ્રેમનાં વ્રત લીધાં છે. કહે છે કે-પ્રીતિ માટે પ્રાણુનીયે પરવા નથી રહેતી. એ પ્રેમદેવની જ્વલંત જ્યોત જ્યારે જાગે છે-અંતર અભેદ એકાકાર થાય છે-ત્યારે એ પ્રેમનાં રસરસાયણુના સેવનથી મનુષ્ય અવનવોજ બની રહે છે. એવું તે એ કેવુંક રસાયણુ છે ભલા? એને કોઇ પ્રેમ-પ્રીતિ મહોબ્બત ઇશ્ક કહે છે. પણુ એ બધાં એનાજ રૂપ હશે ને? કહોને? કોઇ તો એ અદ્દભુત પ્રેમદેવનું

વર્ણન કરી બતાવો ! કારણ પ્રેમવ્રત લીધાં ત્યારથી મ્હારા હૃદયમાં-જેમ યોગીની સુરતામાં ૐ ૐ ના રણકાર ઉઠયાં કરે તેમ પ્રેમના દ્રહિ-દ્રહિ જાપના રણકાર ઉઠયાં કરે છે.

ઓ વિદ્વાનો ! આટલું તો સમજાવો ! હું પ્રેમ માર્ગથી અજાણ છું. તમે કૃપા કરી ગીતા કુરાન બાઇબલ આદિ ગ્રંથો ફેંદીને પણ મને બસ કહો કે પ્રેમનો સાર શું છે ?

જગતનો કયો ફીલસૂફ એ રહસ્ય જાણવે ભલા? છેવટે લાલન-નિજાત્મા સમજાવે છે-એને, એ મહાન્ પ્રેમતત્વનાં રહસ્યવાળુ તત્વનું તત્વ અને સારનો સારઃ—

હે ! પ્રેમવ્રતધારીણી ! ભાગ્યવંત સોહાગણ ! સાંભળ ! એકચિત્ત થા ! પ્રેમનું સાર અમૃત ગળે ઉતારજે ! કે-પ્રેમ એટલે, આત્મત્યાગઃ મ્હાવુ સ્હેવુ; બીજાને અર્પાઇ જવું; સર્વ સ્વાર્પણ કરી દેવું; એકને એક મળી એક થવું: હું મટી તું થવું; સમજી લે ! એ વાણી પ્રેમ ધર્મનો મર્મ-આત્મ ત્યાગ.

આ સાભળી સોહાગણ બોલી-હે લાલન ! ત્હારા ચરણ ધોઇ પીશ. સાચ્ચુ ! હવે હું સમજી. અત્યારથી જા હું પ્રેમયોગી બની-પ્રેમવ્રત લીધા તો આત્મત્યાગ સાધ્યોઃ પ્રેમમય બની રહી-અને

દિલથી બાંધ્યા મણિમય શુધ્ધ પ્યાર.

● ● ● ●

(ભમરા પ્હેલો વધાવો...ઢાળ.)

કોઇ કહેશો પંડિતો પ્રીતી શું હશે ?

કહો પુરાણી જોશી પ્રેમ સાર !

મ્હેં તો આજે લીધાં રે વ્રત-પ્રેમનાં ! (ટેક)

ભણ્યા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ તમ તત્ત્વમાં—
વળી વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના કહો સાર!

મ્હેં'તો.

વાંચો વાત ઇતિહાસે વળી પ્રેમની!
યુગે યુગે પ્રકટયા એના અંબાર!

મ્હેં'તો.

રૂષિ–મુનિ રંગાયા રાણા રાજવી!
લક્ષ્મિ પુત્રો–કંગાલ એકતાર!

મ્હેં'તો.

કૃષ્ણ–રૂક્ષ્મણી, સીતા સતી રામનાં!
મચ્યાં મહાયુધ્ધ દ્રૌપદીને કાજ!

મ્હેં'તો.

પ્રીતી પરવા ત્યજાવે દેહ–પ્રાણની!
એના ઑાર અનેરા ચમકાર!

મ્હેં'તો.

જ્યોતિ જાગે જ્વલંત જ્યારે પ્રેમની!
થાતાં અંતર અભેદ એકાકાર!

મ્હેં'તો.

કહો મહોબ્બત ઇશ્ક પ્રીતી પ્રેમ તો–
બધાં એનાંજ રૂપ મનોહાર!
મ્હેંતો.

પ્રાણે પ્રાણ રગેરગ એકતા!
જાગી ઉઠે અનેરા અંતર તાર!
મ્હેંતો.

કોણ વર્ણન આપે પ્રેમ દેવનું?
તું–તું–ગુંજે દિલ પ્રેમના ઝંકાર!
મ્હેંતો.

ગોતો ગીતા કુરાન બાઇબલ ભલા!
કયાંયે હાથ લાગે છે પ્રેમ સાર?
મ્હેંતો.

આત્મત્યાગ–અજબ અર્થ પ્રેમનો!
ગાજે મ્હારું ત્હેરું ના જયાં પોકાર!
મ્હેંતો.

લાલન–હર પળ હું તો પ્રેમઘેલુડી!
દિલથી બાંધ્યો મણિમય શુભ્ર પ્યાર!
મ્હેંતો.

પ્રેમના પરાગ

લગ્ન પ્રસંગે મંડપમા સરકારી સ્રીવૃંદને ગાવાનો ગરબો: ભાવ અર્થ સ્પષ્ટ છે

(કુંજલડીરે સંદેશો અમારો ..ઢાળ.)

પ્રેમના પરાગ બધા વિશ્વને ઉજાળતા,
ચેતના નવિન જગાડતા સાહેલડી.
ઘરઘર રસરાજ આજ સજની પધારતા,
કર્તવ્ય પાઠ પઢાવતા—અલબેલડી.

પ્રેમના.

સાખી—આત્મત્યાગ મહામંત્રથી, જીવન કરી ચકચુર,
સેવા યજ્ઞ અર્પાઇ જતાં, વાધે નવલા નૂર.
વિશ્વના કલ્યાણ વિષે દેહવડી તાવતાં,
શાંતિ સમાધિ સુહાવતાં—રસવેલડી.

પ્રેમના.

સાખી—પરમપ્રેમપરબ્રહ્મના—અનહદ નાદ શુણાય,
મન જપતુ ૐકાર ને—ચિદાનંદ ઉલરાય.

એવા અંતરીયે પ્રભુ પોતે પધારતા,
સ્વર્ગ સમું વિશ્વતો સુહાવતા—ઓ બ્હેનડી.

પ્રેમના.

સાખી—સ્વદેશવ્રત સ્વિકારીને—સ્વધર્મમાં રહી લીન,
આત્મ સ્વરાજ સટે ધરી—સત્યાગ્રહનું બીન.

મોહ અને માનને તો મનથી વિસારતાં,
સૂર તો સ્વદેશના આલાપતાં—ઓ બેલુડી.

પ્રેમના.

સાખી—આત્મ સમું જગ ભાળતાં–હું-તું ચાલ્યું જાય,
મહાગૈયા પદ પામતાં—પામરતા વિસરાય.

પ્રેમના આહ્‌લેક ઘરઘરમાં ગજાવતાં,
માનવને દેવ બનાવતાં—અલબેલડી.

પ્રેમના.

સાખી—પ્રભુનાં દર્શન પળપળે–સ્થળ સ્થળ પ્રેમે થાય,
અખિલ વિશ્વ પ્રભુમય થતાં–પ્રેમસમાધિ પમાય.

પામે પ્રભુને આત્મજ્યોત પ્રકટાવતાં,
મણિમય જીવનને બનાવતાં—ઓ બ્હેનડી.

પ્રેમના.

રસરેલ

રસીક હૃદયનો પતી-પ્રેમઘેલી પત્નીને એક નાજુક પ્રશ્ન પુછે છે, ક્યારે? હે સખિ! ક્યારે? એ મંગળ ઘડિપળ ક્યારે લાવશો કે જ્યારે તમો—

માનવને દેવ બનાવશો!

અરે

ઘર ઘર રસ હેલી મચાવશો?

અરે! માત્ર સંસાર વ્યહવારમાં રચ્યાં પચ્યાં રહેશો કે યુગયુગનાં શુધ્ધ સનાતન યોગવિદ્યાનાં તત્વો પામી-પચાવીને-

લક્ષ્ય ધરી ૐકારનું-પૂરક રેચક પ્રાણ,
કુંભક ઘરને સ્થાપતાં-બ્રહ્મ રંધ્ર એંધાણ..
યોગીની બનીને ક્યારે વિશ્વને ઉધ્ધારશો?
મણિમય પ્રભુને પમાડશો?

ક્યારે! જીવન સંગીની સખિ!
આ બધું ક્યારે! કારણ લગ્ન-દિક્ષા આ માટેજ છે હોં!
કહો ત્યારે ક્યારે?

o o o o

(કુંજલડી રે સંદેશો...ઢાળ.)

રસની રસરેલ સખિ ક્યારે રેલાવશો?

રેલીને રસમાં ડુબાવશો—સાહેલડી? રસની રસરેલ!

સાખી—હૃદયે રસભક્તિ ભરી, પ્રભુતા પુરી પૂર!
આત્મોજસ્ અણુમૂલ વડે—પ્રકટાવી કંઇ નૂર!

એથી જીવન ક્યારે વિશ્વનું ઉજાળશો?
ચેતના નાવિન જગાડશો? રસવેલડી? રસની.

પવિત્રતા ને પ્રેમના—પરાગ રસતા પ્રાણ,
અજવાળે જગહૃદયને—પૂણ્યકિરણ રસભાણ.

એવા રસલ્હાણે-વિશ્વ સ્વર્ગ શું સુહાવશો?
માનવને દેવ બનાવશો? અલબેલડી. રસની.

સ્વદેશ રસ રેલાવતાં! માતૃચરણ થઇ લીન,
આત્માને પ્રભુમય કરી! બજાવી તું-તું બીન.

જાગી જગાડી જગત્ ઐક્યથી રસાવશો?
ઘરઘર રસહેલી મચાવશો? ઓ ચેલૂડી-? રસની.

લક્ષ્ય ધરી ૐકારનું! પૂરક-રેચક-પ્રાણ!
કુંભક ધરને સ્થાપતાં! બ્રહ્મરંધ્ર એંધાણ!

યોગીની બનીને ક્યારે વિશ્વને ઉધ્ધારશો?
મણિમય પ્રભુને પમાડશો! સાહેલડી. રસની.

રસ જ્યોત

આ દર્શ પતિ-પત્નિ પ્રેમૈક્યનું પરિણામ-કેટલું મધુર, નિજાત્મ પિછાનવાળું, ઉત્કૃષ્ટ અને સુરતામાં દોરી જનાર આવે છે ?

પતી-પત્નીઃ આત્મા અને સુમતી ! પ્રાણ અને પ્રકૃતીઃ આ સૌયે એકતાર-એકતાન-તદ્રૂપ થતાં કેવું સુંદર પરિણામ આવે ?

આ આખુંયે ગીત અભ્યાસ દ્રષ્ટિએ વાંચવા, ગાવા, સાંભળવા ઝીલવા જેવું છે.

યોગ અપૂર્વ સમાધિ સધાવી,
મણિમય જ્યોત જગાવી ગઇ
રગરગ રસજ્યોત છવાઇ રહી.

o o o o

(ખમાચ-દગરસભર....ઢાળ.)

રગ રગ રસજ્યોત છવાઇ રહી !
છવાઇ જીવર છવરાઇ રહી ! રગ રગ !

આત્મતણાં ઓજસ્ અણમૂલાં !
પ્રાણ વિષે પથરાવી દઇ ! રગ રગ !

મધુર મધુર મનહર મનભર કંઇ !
સ્વર્ગિય સ્મિત ફરકાવી ગઇ ! રગ રગ !

ચેતનમાં ચમત્કાર પુરી રસ-
સાગર સ્નાન કરાવી રહી! રગ રગ!

બ્રહ્મ રસાત્મક ભવ્ય દિપક એ-
જ્ઞાન મન્દિર પ્રકટાવી ગઇ! રગ રગ!

સૂરતાનાં સ્થાપન કરી ઘટમાં!
અનહદ તાન બજાવી ગઇ! રગ રગ!

અદ્ભુત અનુભવ ઑર થતાં એ-
પ્રભુ પળમાંહિ બતાવી ગઇ! રગ રગ!

યોગ અપૂર્વ સમાધિ સધાવી!
મણિમય જ્યોત જગાવી ગઇ! રગ રગ!

ગુણિયલ ગોરીનાં વિશ્વ શાસન.

જેને હાથ પારણાની દોરી—એજ જગત પર રાજ્ય કરે છે. એવી માતા: ભારતની ગુણિયલ ગોરી: જેણે રામ, ભીષ્મ, ધર્મ અર્જુન, પૃથુરાજ, પ્રતાપ, શીવાજી સમા ભડવીરોને ખોળે ઝુલાવ્યા. ગળથુથીમાં જ્ઞાન પાયું ને અમર કર્યા, કર્તવ્યના પાઠ તેમની રગેરગમાં સિંચ્યા, સંતાનનો વાંકો વાળ થતાં—રહી ઉઠતી તેજ માતા રણભુમી પર એનેજ વિદાય દેતાં કહે કે—દીકરા—મારી કુખ અજવાળજે—યુદ્ધમાં પાછો પગ દઇ—હારી ઘેર ન આવતો, એજ માતા:

જગત્‌ને હિંચોળતાં ગીત ગાતી, તો ઘડિકમાં ચંડીકા સ્વરૂપ ધરતી: જ્યાં દેવો થાકી નેતિ નેતિ કરી વીરમે તેજ જ્ઞાન ગોરિ સંતાનને ગળથુથીમાં પાય: એને ચેતનવંતો બનાવી દે: ધર્મ—દેશ—વટ—શીલ ને પરમાર્થ દયા સાટે પ્રણાર્પણ કરવાના પાઠ ભણાવે: એતો ભારતવર્ષનીજ ગોરી: દુનીયા ભરમાં એનો જોટો નથી. કહ્યાગરી દીકરી; પ્રેમાળ પત્નિ; શાણી સખિ; અને સ્વર્ગાદપિ ગરિયસી જનની—એવી ભારતની ગોરી દુનીયાના બીજે કયે ખૂણે જડશે ભલા?

મર્દ—રાજાઓ દેશ પર રાજ્ય કરે—જ્યારે ભારતની ગુણિયલ ગોરિ! બાળકને જગત્‌ રક્ષણના પાઠ ભણાવી દે છે જેને શાસને વિશ્વ આખુયે કદમબોસી કરે:

એવી પ્રેમની ઇજ્જતદાર, માતૃભાવનો પારાવાર ત્યાગ, તપ, કર્તવ્ય—પાલન, સાધુતાનો ગુણ રત્નાકરઆદર્શ ભારત રમણી—રસસુંદરી તારે ચરણે તો અનંત વંદન:

(મોહડાં ગોરસ લ્યો...ઢાળ.)

સખિ! એક એ તો ગુણિયલ ગોરી,

જગત્ પર શાસન કરે–શાસન.

જેના હાથે પારણીઆની દોરી....જગત્ પર.

હિંચોળ્યા રામ ભિષ્મ ધર્મ ને અર્જુન શા?

પૃથુ પ્રતાપ ને શિવાજી શૂરવીરલા,

હાલરડે સ્વર્ગના સંદેશ ઉચ્ચરે! ગોરી જગત્ પર.

પ્રેમના પરાગ વેરી–પ્રાણને સંતોષતી,

વાત્સલ્ય ન્હેળીઆં બાહુડીયામાં ઢોળતી.

વ્હાલપના સાગર ઉછાળતી ફરે! ગોરી જગત પર.

પુષ્પ સુકુમાર બાળ હૈયેજ રાખતી,

વસમી રણવાટે વિદાય એજ આપતી.

વાળ વાંકો થાતાં જળ નયને ભરે! ગોરી–

ગીતડાંની લ્હેરે એ વિશ્વને હિંચોળતી,

ચંડીકા સ્વરૂપે પ્રલય ખેલનેય ખેલતી.

પ્રેમધર્મ—કર્મયોગ નયને ઝરે! ગોરી–

નેતિ-નેતિ કહી દેવોયે જે ગાયું,
જ્ઞાન-ગોરિએ ગળથુથી માહિં પાયું.
ચેતન ચમકાર પ્રાણ માંહિ ભરે! ગોરી-

યુરોપ અમેરિકા ઇન્ગ્લેંડને ઉથામશો,
તુર્ક ને જાપાન જગત્ સૌએ તપાસશો.
ભારતની ગોરિ ન ક્યાંયે જડે! ગોરી-

દીકરી કહ્યાગરી ને પત્નિ પ્રીતિભરી,
શાણી સખિ ને માડી મોંઘી ખરેખરી.
જગત્ જનની નામ સાર્થક ખરે. ગોરી-

નર ને નૃપાળો દેશ શાસનોએ શાસતા,
ગોરિ હિંચોળે બાળ-જગત્‌ને રખવાળતા.
શાસને સમસ્ત વિશ્વ ઝુકે ઠરે. ગોરી-

પ્રેમની ઇજારદાર-માતૃભાવ પારાવાર,
ત્યાગ તપ કર્તવ્યને સાધુતા સંસાર સાર.
મણિમય રસસુંદરી પ્રભુ ઘરઘર ફરે. ગોરી-

કાળજડાંના શૂળ

(લોક ગીત)

મ્હારે કાળજ શૂળો વાગી રાજ—અરરરર કાંઇ કાંઇ થાયે છે.

મુજથી નવ કાંઇ સમજાયે રાજ ,,
મ્હારે આંગળ સસરા સાસુ રાજ ,,
પણ શરમે નવ બોલાતું રાજ ,,
મ્હારા દેર જેઠ નથી ઘેરે રાજ ,,
બળુ અતર વેદના ઝેરે રાજ ,,
સોંસરવી શળો નાંખી રાજ ,,
એ કેમે ન મેં સંખાતી રાજ ,,
હવે વૈદરો કોણ બોલાવે રાજ ,,
પીયુ વીદેશથી શેં આવે રાજ ,,
વૉય મરવા ટાણુ આવ્યું રાજ ,,
પીયુ કેરી ખબર કોઇ લાવ્યું રાજ ,,
ચઢી મેડી વાટલડી જોતી રાજ ,,
મારગડે નેણુ પરોતી રાજ ,,
દિલ દર્દે અવધી બતાવી રાજ ,,
નણદલ વીર ઉભા આવી રાજ ,,
નજરે નજરો જ્યાં ઢાળી રાજ ,,
મણિ શૂળની વેદના ટાળી રાજ ,,

લીલી પીળી

લોકગીતઃ આના લોકગીત દ્વારા જુદા જુદા રંગોનું અને સાથે સાથે સદ્બોધનું શિક્ષણ યોજાયલું છે. આ પ્રથા જુની છે

કડવી છતાં આરોગ્યવર્ધક લીલી લીમડી—એવો પતીનો તંદુરસ્ત દેહ· એવા પીયુનો નેહ એના હૈયે છૂપાની રાખ્યો છે

આરોગ્ય બગાડનાર ખાટી આમલી જેવી પારકી નિંદા

શિતળ છાંય આપનાર ચંદન વૃક્ષ જેવા પતીની નજરો એ એના રગરગમાં શિતળતા આપે

કોયલ કાળી છતાં એના ટહુકા મીઠા, તેમજ પીયુની ભમ્મરો કાળી છતાં એની પ્રેમભરી દૃષ્ટિ પડતાં એનાથી હસી જવાય છે

પાવાગઢ પરની દુધીયા તલાવડી જેવી પીયુની મીઠી પણ પટામણી જીભ છે

લાલ કસુંબલ પાઘડી પ્હેરી એનો કંથ રાજદરબારમાં જાય

ચંપા પુષ્પથી ભમરો ભાગે છે—પીયુની દૃષ્ટિથી વિયોગની રાત્રીઓ ભાગે છે

આવી આવી હૈંરના પટારે પુરી ગુપ્ત વાતો મનમાંજ સમાવવી પડે છે એ છૂપી વાતોમાં એક વાત કહી દઉં? એ એવી પ્રેમઘેલી છે કે પતીને જોતાંજ ગાંડી ઘેલી થઈ જાય છે. શું કરવું? એ એમજ છે

લીલી લીંમડી રે, લીલો નણદલવીરનો દેહ,
સખિ મ્હારા હૈડલે રે, છૂપ્યો પરણ્યા કેરો નેહ.

ખાટી આમલી રે, ખાટી પરનીંદાજ સદાય,
સખિ મ્હારા કંથનાં રે, છલબલ પ્રેમ સરો છલકાય.

શીળી છાંયડી રે, ચંદન તરૂવર ઝોલાં ખાય,
શીળો સાહ્યબો રે, નજરે રગરગ અમિ છવાય.

કોયલ શ્યામળી રે, એનાં ગરવાં ગીત ગણાય,
નજરો નાથની રે, ભમ્મર ચઢે ને હસી જવાય.

દુધમલ તલાવડી રે, પાવા ડુંગર પર વહી જાય,
પીયુ જીભ પટામણી રે, મીઠાબોલી નથ પકડાય.

કસુંબલ પાઘડી રે, રંગે રાતીચોળ જણાય,
પીયુ શિર રાજતી રે, પહેરી રાજસભામાં જાય.

પીળી ચંપા કળી રે, ભમરો આઘો નાસી જાય,
એવી પીયુ આંખડી રે, વસમી રાતો અળગી થાય.

એવી એવી વાતડી રે, મનની મનડામાંજ સમાય,
મણિમય ગોરડી રે, પતિ જોઇ અર્ધી અર્ધી થાય.

વલોણું

ઢોરીનાં દમાયલ દુધડાંને ઠેબે મારનારી–મર્દની મદદ વિનાયે ભલભલાને મ્હાત કરનારી–મડદાલ માયકાંગલી નહિં પણ મદમસ્ત ભારત રમણિ–શુદ્ધ આર્ય તેજે તગતગની નવલવધુ સાસરે આવી પોતાના સાસરાની રિદ્ધિ સિદ્ધિનાં યશોગાનની મસ્તી મચાવી રહી છે.

એને આંગણે મદભર–ખડતલ દુધમલ હાથીનાં બચ્ચાં જેવી હજારો ભેંશો છે. એ કેવી ? ખાધેલ પીધેલ અને માઝમ રાત જેવી શ્યામ : મણુ મણુ દુધ ટંકે આપતી : ઘેર વલોણું છે. મોટી મોટી ગોળીએ ગોરસ નિપજે છે. કાઢયાં ખુટતાં નથી. વલોણું વલોવતાં એના હૈયામાં હોંશ અને મસ્તી કુદે છે. એનો પતી સો સોનાં ટોળા ચારવા લઇ જાય છે. આવાં પતી પત્નીનો શિરતાજ-પત્નીનો સસરો હાથી જેવો છે. એના શા મલાજા ! અને રાજા જેવો એનો પતી ! અને પોતે રાણી ? પતી એને દેવી ગણી પૂજે છે :

પ્રભો ! અમારા દેશને આંગણુ આવી સમૃદ્ધિ કયારે ઉતારીશ ?

(આરો માસો શરદ પુનમની રાતજો...ઢાળ.)

મ્હારે આંગણીયે મદભર ભેંશો દુધાળી જો,
સો સો નાં ટોળાં, પીયુ વન જાય ચારવા રે લોલ–મ્હારે.

આપેલ પીપેલ એ તો માઝમ રાત શી કાળી જો,
દુર્જનીયાંનાં દિલ શાં વાંકાં શિંગડાં રે લોલ–મ્હારે.

મણ મણ દુધડાં દોહી દોહી હું તો થાકી જો,
મટુકડીમાં ગોરસ કાઢયાં ના ખૂટે રે લોલ–મ્હારે.

દેરાણી જેઠાણી મ્હારાં ઉઠતાં વાયે વ્હાણું જો.
ઘમ્મર વલ્હોણું વલોવતાં રસ રંગ લુંટે રે લોલ–મ્હારે.

મલાઈ માખણ નાવલીયાને વ્હાલાં જો,
છાશ ઘેરોઘર દેતાં કાઢી ના ખૂટે રે લોલ–મ્હારે.

ઘમ્મર વલોણું–ભગરી ભેંશો રૂપાળી જો,
વલોણાની કરનારી પ્રભુની મ્હેરે મળે રે લોલ–મ્હારે.

મ્હારે આંગણીયે હાથી સરખો સસરો જો,
એના મલાજા મરતાં ના ના નહિં છૂટે રે લોલ–મ્હારે.

મ્હારે આંગણીયે રાજ મમો પીયુ રાજે જો,
મણિમય હું તો રાણી દેવી સમોવડી રે લોલ–મ્હારે.

સ્વાદની રસીયણ

પરણીને સાસરે આવીઃ એ તો પતીને પ્રિય-માનીતી છે. એને સ્વાદનો શોખ ભારે! એને તો સ્વપ્ન પણ ખાન પાનના સ્વાદનાંજ આવે, એણે સ્વાદની રામણમાં શું કર્યું? સ્વાદની રસીયણને રસોડે રસોયો નથી. જાતેજ રાંધેઃ સ્વાદની રસીયણનો પતી પણ સુંદર રસોઇ પામેને! પણ આ બીચારી સ્વાદની રસીયણને બહુ વિત્યું. તેનો સ્વાદ અધુરોજ રહ્યો, માનવની કઇ મહત્વાકાંક્ષા સંપૂર્ણ ફળે છે? બીચારી પતરવેલીયાં વઘારતાં દાઝી ઉઠી! શીરો પુરી ખાતાં ઉલટી થઇ ગઇ; અને દ્રાક્ષ ખાવા જતાં જીભ કચરાઇઃ પણ એને ધીમેથી ખાવાની ધીરજ નહિ ત્યાં શું થાય?

(મ્હારે આજની ઘડી તે રળિયામણી જો...ઢાળ.)

હુંતો રસીયણ સદાની સખિ! સ્વાદની જો!
મને સ્વપ્નાંય સ્વાદનાં આવે અલી જો! હુંતો.

પત્તરવેલીયાં મ્હેં પ્રેમથી મંગાવીયાં જો,
કરી બેસનને હોંશે લગાવીયાં જો;
વાળી બાફી કડાઇ મુકી તેલની જો. હુંતો.

હીંગ મુકીને તેલ ધાર મેં કરી જો,
હોંશે હોંશે ખાવાની ઘડી સાંપડી જો;
ઑય મારી વઘારતાં દાઝી ઉઠી જો. હુંતો.

સખિ! શીરાપુરીની થાળ પીરસી જો,
પાણી છુટે એ વાનીઓ ભરી પુરી જો;
સ્વાદ ગળકે અર્ધી અર્ધી હું થતી જો. હું તો.

પહેલે કોળીએજ માખડી કયાંથી સરી જો,
થઇ ઉલટી ને ખાવું હું તો વિસરી જો;
સ્વાદ કરવા જતાં ભોંઠી પડી જો. હું તો.

દ્રાખ મોસંબી છાબ અંજીરે ભરી જો,
જોતાં મોઢામાં રસધાર ઉછળી જો,
જાણે સામટી એ છાબડી જાઉં ગળી જો. હું તો.

દ્રાખ ખાતાં લપકારે જીભડી વળી જો,
એતો ચગદાઈ લોહી ધાર નીસરી જો;
ભજ્યું ખાવાની તક મણિ ના મળી જો. હું તો.

સિમંતીની

નવવધુ પરણી પતિ સહવાસમાં ધન્ય જીવન વિતાવતાં પ્રભુએ 'સારો દહાડો' બતાવ્યો. એ સિમંતીની છે. સગર્ભા -Pregnant છે. આ અમુલખ અવસર માટે કઇ સ્ત્રી આતુરતાથી વાટય નથી જોઇ રહેતી ?

એને સિમંત છે. સાસરીયે પિયરીએ એનાં માન વધ્યાં છે. એની દેહલતાની કાંતી ઉભરાઇ જાય છે. લજ્જાળુ નયનો ઢળી ઢળી જાય છે. હર્ષ અને લજ્જા બેઉ પૂર્ણસ્વરૂપે ખિલ્યા છે. એ અવસ્થાનાં વિધ વિધ વિધાન શાસ્ત્રકારોએ સર્જી રાખ્યા છે. સિંમંતીનીયે આ અવસ્થામા કેમ રહેવું ? શું ખાવું ? શું પહેરવુ ઓઢવું ? કેમ સુવું ? કેવાં વસ્ત્રો પુષ્પો સુવાસીત દ્રવ્યો–પીણા–સંગીતનો ઉપયોગ કરવો ? આ સૌથી સજ્જ સિંમંતીનીના દેહ રક્ષણના પણ ઉપચારો વિદ્યમાન છે.

એને તો હવે માથે ઉત્તમ તેલ સિંચવાનાં, એ તો વંશ વધારનાર છે. ઓ સોહાગણ ! ધીરે ચાલજે. ત્હારો 'ઉર હીરલો' લચકાશે. એની નણુંદ નવલખ રાખડી બાંધવા આવે છે. સેંથામાં સિંદુર પુરો. એને માથે માડ મુકો. એના ખોળામા શ્રીફળ સોપારી ભરો–પ્રભુ એવાં ફળ એને આપે. એ તો દેવનાં દીધાઃ દેવતાઓને સ્વર્ગમાં એ વસ્તુ, સિમંત–પુત્ર પ્રાપ્તિ નથી હોતીઃ એને પીયર સંદેશા કહાવો. એનાં પીયરીઆં તેડાવો. તેઓ ગાડા ઘેલા થઇ જશે. આજે ધન્ય અવસર છે.

આ પ્રસંગે ખાસ સિમન્ત ઉત્સવ રચાય છે. સિમંતીનીને સ્વજનો સગાંઓ જમવા તેડે છે–વાયણા દે છે એથી સિમંતીનીનું શરીર પુષ્ટ બને અને પ્રસુતીના પ્રસંગનુ કષ્ટ સહી શકે.

સિમંતીની , આ પ્રસંગે ખાસ બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળે છે અને કૌમાર્યવ્રતનાં ઉદ્યાપનની જ્વલંત દિપ્તિ હજારો કિરણો પથરાવે છે.

છૂપો છૂપો પતી પણ રાચતો ભાવિના ભિતરમાં ભુસ્કો મારી નવનવી કલ્પનાઓમાં રાચતો મસ્ત બની ઉઠે છે આ પ્રસંગે સ્વજનો પણ ભેળાં થઇ જાય છે.

અને પુત્રી-કન્યા-પત્ની મટી સોહાગણ માતા થવાની તૈયારીમાં હોય છે. માતૃભાવ તેને હૈયે ઉભરાય છે અને કેટલાક કોડ તેને થાય છે. તે ડોહળા-દોહદ કહેવાય છે જે પૂર્ણ કરવા ઇષ્ટ ગણાય.

o o o o

(સરવર પાણીડાં ગ્યા'તી સાહેલડી...ઢાળ.)

આછા ગુલાબી સાળુડીયામાં-ગુલાબી આંખડી ઢાળી જીરે.
કનક કચોળું-જડાવ કંગવો-
તેલે સિંચોને કેશવાળી જીરે! આછા.

ઉરે ઉરે ઉર કોડ ભરેલી-વંશવધારણ વેલી જીરે!
માંહ્યર સાસરીયે કુલ સોહાગણ,
અમ્મર આશ ભરેલી જીરે! આછા.

ધીરેથી ધરજે કુમકુમ પગલી-ઉર હીરલો નવ લચકે જીરે!
જતન જીવનથી અદકાં કરજ્યો,
રૂડી અમ્મરવેલ હિંચે જીરે! આછા.

ઉજ્વળ મુખડાં ઉર ઉજમાળાં-સુખ સોણાં ઉર પ્રકટે જીરે!
આછેરી આળસ બેંનલ નયનાં-
દોહદ નવનવા ઉપજે જીરે! આછા.

આજે અનુપ ઉછરંગ સખિરી–મંગળ ઉત્સવ આંગણુ જીરે.
કેશે બાંધા મૂલાં મોતી પરોવું,
સેંથલ સિંદુર સિંચણુ જીરે. આછા.
નવલખ રાખડી નણુદલ લાવે–અંતર આશિષ પ્રેરે જીરે.
મસ્તક મણિમય મૉડ સોહાવું,
માતૃભાવ શા વ્હેરે જીરે! આછા.
શ્રીફળ ફોફળ ખોળે ભરાવું–પ્રભુ દે ફળફુલ ફાલે જીરે!
દેવે દીધેલ એતો પ્રભુનાં પરમ ધન,
સૂર સ્વપ્ને નવ પામે જીરે! આછા.
પિતરૂ તારણુ અમુલખ લ્હાણું–દૈવિ દાન સુત દાતા જીરે!
મહિયર મેલોને લ્હેલી વધામણી,
મલપંતી આવે માતા જીરે– આછા.
દીકરીનાં સુખડાં જોઇ જોઇ રાચે–દંપતી તરૂ ફળ દેવી જીરે!
કોડભર્યાં સ્વજનો ઉજમાળાં,
અનન્ય અવસર ધન્ય જીરે! આછા.
રસસુંદરીના સુરસ વસંતે–ફ્રૅારે મ્હેંકલ મ્હોરો જીરે.
સિમંતીની રસકુંજ હિલોળે,
મણિમય સુતરસ ફ્રૅાર્યો જીરે આછા.

સિમંતીની પૂર્ણ કાળજી–સંયમ–બ્રહ્મચર્ય અને આરોગ્ય-રક્ષણથી તંદુરસ્ત સ્થિતીમાં પુરા દશ માસે પુત્રરત્નને જન્મ આપે છે. એણે પોતાના બાળક માટે ખાટું, તીખું, કડુ, તેલ, કઠોળ તથા ભારે ખોરાક આદિ ત્યાગ કર્યાં હોય છે. તે બહુ દોડતી નહી. કમરમાંથી નીચી નમતી નહી. દિવસે નિદ્રા લેતી નહીં. બહુ હસતી નહી અને રોતી પણ નહીં. એમ સિમંતીનીને યોગ્ય દિનચર્યા વડે પોતાના ગર્ભને સાચવતાં દેવ બાલ સમા પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો છે. આજ એના હર્ષનો પાર નથી. ઓજ-મની સાર્થકતાનું કેન્દ્ર–પ્રભુનાં પરમધન ! માવડીના ખોળાનું ભૂષણ ? પિતૃવંશ વધારણ અમરવેલ ! દીકરો ! એનાં કુમકુમ પગલે કયા ઘરનાં અંધારા નથી ટળ્યાં ?

આજે એ સખિને એક રૂડી–માંગલીક વધામણીની વાત કહેવા બેઠી છે. એનો બાલુડો કેવો છે ? એની આંખડી, એનું મુખ અને મુખનાં મરકલડાં, એ સૌમાં એને કાંઇ અદ્દ્ભુત દર્શન થાય છે. બાલકની સ્વભાવિક ચપળતા, એની નાચકુદ, એનાં નિર્દોષ તોફાન ને ક્રિડા ! અણીયાળી આંખના અડપલા થનગનાટ ! બા-બાના કાલાઘેલા બોલ–ટહુકાર. એનાં ખિલખિલાટ કરતાં હાસ્ય ! આ સૌ જોઇ એ પુત્રઘેલી માવડી ગાંડી ઘેલી બની છે અને પોતાના બાળકના રૂવે રૂવે તે પ્રભુને જુવે છે. આ વાત કરતાં એનું હૈયુ હરખાઇ હરખાઇ જાય છે. કારણ પુત્ર તો પ્રભુની દીધી અણમોલ

આપણુ છે ના? એમા એનુ શુ છે? એ તો પ્રભુનોને? પિતાનો પ્રાણ અને માડીનુ જીવન! પુત્ર! વ્હાલી બ્હેનનો એ વીરો! અને બધવની બેલ! સ્વદેશની આશા! એવો આ બાલુડો પોતાની મા માટે અમિરો અમિરો બની રહે છે! અને માડી પ્રભુને પાર્થે છે! પ્રભો! મ્હારા પુત્રને સો વર્ષનુ આયુ દેજે! નસે નસે રગ રગે અગે અગે ત્હારા આશિષ-કૃપા દયા રૂપી એવા અમૃત ભરજે કે તે અજર અમર બને અને તેના જીવન પથમા આવતા તમામ વિઘ્નો ટળી જાય!

(ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ ઢાળ)

સખિ! વાત એક રૂડી રૂપાળી રે!
બાળ મ્હારો બાળુડો!

એની આખલડી અણિયાળી રે!
બાળ મ્હારો બાલુડો!

બાળુડીયાના મુખ મરકલડે, વરસે ઝરમર મોતી રે!
પ્રભુને સભારૂ મ્હારા બાળુડીયામા, પ્રભુના રૂપને જોતી રે!–બાળ

ઠુમ ઠુમ પગલી ઠમ ઠમ ઠમકે, થનગન નાચે કુદે રે!
તોફાની તરવરીયો ઘડી ઘડી, ખોળો મ્હારો ખુદે રે!–બાળ

નંદકુંવર સમ દેવદુલારો, અડપલી આખ નચાવે રે!
બા-બા ના ટહુકારે ટહુકે, ખીલ ખીલ હસીને હસાવે રે!–બાળ.

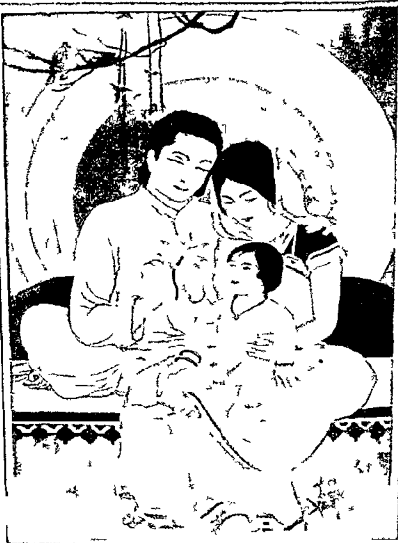
પ્રભુ બાળકની દેહલડીમાં, પ્રભુ સ્વયં બિરાજેરે!
માતૃપ્રેમનાં ઉછળે અમૃત, રગ રગ 'માડી' ગાજે રે!–બાળ.

બાલુડીયાની વાત સખિરી, કરતાં હૈયૂ હરખે રે!
પ્રભુ દીધી થાપણ અણમોલી, બા! ઓ બા! એ ઝંખે રે!–બાળ.

પ્રાણુ તાતનો–જીવન માતનું, વ્હાલી બ્હેનનો વીરો રે!
બંધુ બેલડી સ્વદેશ આશા, માવલડીનો અધિરો રે!–બાળ.

પ્રભુ શતાયુ બાલુડીયાને, અમૃત સિંચી કરજે રે!
માણુમય મોંઘા બાલુડીયાનાં, જીવન વિઘ્ન સૌ હરજે રે!–બાળ.

બાલ નયનામૃત

માતાને ખોળે દેવબાલ સમા દીકરો બોલે કે પ્રભુ ! દયા કરજે અને કોઈપણ સ્ત્રીનો ખોળો ખાલી ન રાખીશ ખોળો ખુંદનાર જરૂર દેજે [પૃ ૨૨૧ સામે

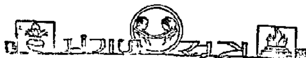
બાલ નયનામૃત

"પથ્થર એટલા દેવ કરી કરી, કેટલાયે જપ તપ કરી, થાકયાં હાર્યાને દેવે દીકરો આપ્યો" દીકરો મેળવવા વાંઝીયા મ્હેણું ટાળવા, શેર માટીની ખોટય પુરવા, કાંઇક રાજાઓએ અઘોર વનવગડે તપ તપ્યાં, દેહલડી ગાળી-અરે ! કમળ પુજાઓ કરી. આ બધું ફક્ત એક દીકરા માટે ! પિતૃવંશ વધારણ, એકોતેર પેઢી તારણ માટેજને ? એક દીકરા વગરજ બધે અંધારૂં ને ? પ્રભુ ! દયા કરજે અને કોઇ પણ સ્ત્રીનો ખોળો ખાલી ન રાખીશઃ ખોળો ખુંદનાર જરૂર દેજે.

માતાને ખોળે દેવબાલ સમો દીકરો ખેલેછે. મહિયર સાસરીયે, સખિવૃંદમાં પતી મિત્રોમા--માત જાતમાં ને ગામમાં એ બાલ-દુલારો એના ગૌરવનો વિષય છે.

કહે છે કે એક બાદશાહે પ્રધાનને આખી દુનીયામાં સુંદરમાં સુંદર બાલક લાવી હાજર કરવા ફરમાવ્યું. પ્રધાન બધે ફરી વળ્યો-એક સીદી બાઇને પુછતાં તેણે પોતાના કાળા શિશમસ બાલકને રજુ કર્યો હતો.

માતાને પોતાના બાલકમાં અપૂર્વ સૌંદર્ય જણાયછે. એની આંખમાં અમૃતના સાગરો લ્હેરાય છે. જાણે એ અમૃત ઝીલ્યાં કરે ? બાલકનાં પુષ્પકળી જેવા નેત્રોમાં માતા અપૂર્વ પ્રભુતાભર પ્રેમ અને ભક્તિના દર્શન કરે છે અને એનાં મીઠા કામણગારાં હાસ્યમાં પ્રભુ-કૃપાના રસ સાગરો નજરે પડે છે. એની આંખોમાં નવલખ નૂર અને માયા અભેદભાવનુ-પ્રભુ પ્રેમનું રસઝરણું નજરે તરવરે છે. માતાની વત્સલતા અને આરામના સ્થળ સમા એ બાલકમા ખરેજ જે જે ભર્યું છે તે તો માતપિતાજ સમજે ને ?

માડીને મન તો બાલકના નયનોમાં પ્રભુ પ્રેમામૃતની પુનીત ગંગા-રેલાતી અને એ ગંગામાં એને મન બધું વિશ્વ-તદાકાર થયેલું ભાસે છે. બાલક માતાનો જીવનાધાર છે.

યૂવાનો! બાલવયમાં તમારી બાલ ઘેલી માતાના હૈયે આવા આવા વાત્સલ્ય ભર્યા-આશા ભર્યા-ભાવો ઉછળ્યા છે, એણે પોતાના અંગો અંગ નીચવી નીચવી તમને ઉછેર્યા-આજના યૂવાન બનાવ્યા છે. તો! ખબરદાર! માતૃદ્રોહી ન બનતા. 'માતૃદેવો ભવ' આ સૂત્ર ન ભૂલશો, ત્યાં સુધી તમારો જય જયકાર છે. માતાના આશિર્વાદ પ્રભુ આશિર્વાદથી જરાયે ઉતરતા ન માનજો!

(ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ...ઢાળ)

બાલ નયને અમૃત છલકાય—
સખિ જાણે ઝીલ્યાં કરૂં!
મ્હારાં ઉરમાં આનંદ ઉભરાય!
ઓહો જાણે પીધાં કરૂં!

કુસુમકલિ સમ બાલ નયનમાં, પ્રેમ ભક્તિ ઉભરાય રે!
મીઠા મરકલડે રસસાગર, પ્રભુ કૃપાના લ્હેરાય! સખિ.
બાલ છતાં બાલુડાં નયને, ઉજ્વળ નવલું નૂર રે!
અભેદભાવતણું ઉભરાતું, પ્રભુ પ્રેમનું પૂર! સખિ.
પંકજ પાંદલડીના ખૂણે, વત્સલતા વિશ્રામ રે!
લેખ લખાયા ગૂઢ ઉકેલે, માતપિતા આરામ! સખિ.
બાલ નયન ગંગા રેલવતી, પ્રભુ પ્રેમામૃત ધાર રે!
ઝીલંતાં સુખે જગ સઘળું, 'મણિમય' જીવનાધાર. સખિ.

પ્રેમ ઘેલી

લગ્ન-પછી પહેલીજવાર પતી વિયોગ ભોગવતાં પત્ની-પતીના આગમનની વાટ જોતાં વારંવાર નીરાશા પામી ઘેલી જેવી બની જાય છે. અધિરી પણ તેટલીજ બની ઉઠે છે, ટુંક સમયમાં આવવાનું કહી ગયેલ પતી હજી ન આવ્યા. બેબાકળી બનેલી-પતીનાજ વિચારોમાં લીન વીલીન બની આખોયે દિવસ શોકાતુર રહેતી એને સૌ સખિઓ પ્રેમઘેલી કહેતી.

આજ એ પાણી ભરવા ગઇ છે, એજ માર્ગ જો આવે તો, પતીને આવવાનો માર્ગ છે, કુવામાં ઘડો નાંખી પતીનો માર્ગ જોતી એ ખડી છે.

એને બહારની દુનીયાની પરવા પણ ઓછી થઇ ગઇ છે. પહેરવા ઓઢવાની-વાળ હોળવાની યે તમા ત્યાગી છે; અંગનાં આભુષણો તો એને આગ જેવાં લાગે છે, જે સ્ત્રી હૃદયને પતી સહવાસ-દર્શનની ભુખ જાગે છે તેને હૈયેતો આઠે પહોર—

નાથ નાવ્યા નાવ્યા લવતી જતી રે!

એમજ પતી સ્મરણનીજ જપમાળા ચાલે છે.

હવે એને ખાનપાન પણ કડવા ઝેર થયા, આજે તો એનું પતીમિલન સંકેત સમાન ડાબું નેત્ર ફરકયુ છે પતીમીલન આજ તો ચશેજ એ અમર આશામાં કુવામા ઘડો નાખી પતીની વાટડી જોતી સામા માર્ગે નયન ચોટાડી ઉભી છે. વારવાર નીરાશ થઇ "નાથ નાવ્યા" એ શબ્દો બોલ્યા કરે છે. સાજ પડી ગઇ, છતા 'એ ન

આવ્યા.' નીરાશ થયેલી નજર એવામાં દુરથી આવતા કોઇ પંથી પર પડે છે. એતો સ્વામીજ એ તેઃ હવે એનો દર્પ માયો-સમાયો જતો નથી. નજીક ઉભેલી સખિઓ-પનિહારીઓની લાજ શરમ એણે પંખેરી કાઢી છે. એ પંથી ઘોડેથી ઉતરતાંજ એ સીધી સ્વામીના તરફ ધસી જઇ બોલી ઉઠી-"પ્રાણ-પ્રિયતમ!" એમ બોલતાં પતીના ગળે વળગી પડે છે, જગતને એ જરૂર ઘેલીજ લાગેને?

એણે થાકયા પાકયા પતીના પગ ધોવા કુવામાંથી પાણી કાઢયું, તેના પગ ધોઇ ચરણામૃત પીધુ. એતો પ્રેમભરી નજરની પુજા કરી. એવા સાચા પ્રેમથી ઉભરાતા હૈયા વાળી પત્ની પામવાનું સૌભાગ્ય કોઇ ભાગ્યશાળીનેજ હોયને? એને ધન્ય હો; એ તો દેવ-અને દેવીજ કહેવાયને ભલા?

o o o o

(તમે અજાણ્યા અમે જાણીએ રે...ઢાળ.)

કુવા કાંઠડે ગોરિ ઉભી હતી રે,
"પ્રેમઘેલી" એને સૌ કહેતી હતી રે.
એ તો વ્હાલમની જોતી'તી વાટ રે,
ઘેલુડી ભાનભુલી એ હતી રે.
એ તો સંસારને હસી કહાડતી રે,
મેલાં કપડાં ને વાળ હોળ્યા નથી રે;
આભુષણ નવ અંગ જણાય રે.

ઘેલુડી.

કુવા કાંઠે ગોરિ ઉભી હતી રે

[પૃષ્ઠ ૨૨૪ સામે

આવ્યા.' નીરાશ થયેલી નજર જોવામાં દુરથી આવતા કોઈ પંથી પર પડે છે. એનો સ્વામીજ એ તે: હવે એનો હર્ષ માયો-સમાયો જતો નથી. નજીક ઉભેલી સખિઓ-પનિહારીઓની લાજ શરમ એણે ખંખેરી કાઢી છે. એ પથી ઘોડેથી ઉતરતાંજ એ સીધી સ્વામીના તરફ ધસી જઇ બોલી ઉઠી-"પ્રાણ-પ્રિયતમ!" એમ બોલતાં પતીના ગળે વળગી પડે છે, જગતને એ જરૂર ઘેલીજ લાગેને?

એણે થાકયા પાકયા પતીના પગ ધોવા કુવામાંથી પાણી કાઢયું, તેના પગ ધોઇ ચરણામૃત પીધુ. એની પ્રેમભરી નજરની પુજા કરી. એવા સાચા પ્રેમથી ઉભરાતા હૈયા વાળી પત્ની પામવાનું સૌભાગ્ય કોઈ ભાગ્યશાળીનેજ હોયને! એને ધન્ય હો; એ તો દેવ-અને દેવીજ કહેવાયને ભલા?

o o o o

(તમે અજાણ્યા અમે જાણીએ રે...ઢાળ.)

કુવા કાંઠડે ગોરિ ઉભી હતી રે,
"પ્રેમઘેલી" એને સૌ કહેતી હતી રે.

એ તો વ્હાલમની જોતી'તી વાટ રે,
ઘેલુડી ભાનભુલી એ હતી રે.

એ તો સંસારને હસી કહાડતી રે,
મેલાં કપડાં ને વાળ હોળ્યા નથી રે;
આભુષણ નવ અંગ જણાય રે.

ઘેલુડી.

ખાનપાનનું ભાન ભૂલી જતી રે,
એબાકળી નજરે જોતી હતી રે;
દિવ્ય તેજ આંખડિયે છવાય રે!
—ઘેલુડી.

ખાલી દોરડું નાખી કુવે ખડી રે,
એને બેડું ભરવાની નથી પડી રે;
આમ તેમ જુવે ને મુંઝાય રે!
—ઘેલુડી.

નાથ 'નાવ્યા—નાવ્યા' લવતી જતી રે,
વારે ઘડીયે આઘીપાછી એ થતી રે,
પડી ત્હાંજ નીરાશ થઇ જાય રે!
—ઘેલુડી.

એવે પંથી ઘોડે ચઢી આવીયો રે,
ધસી વળગી ગોરિએ બોલાવીયો રે;
નવ સખિઓની શરમ જરાય રે!
—ઘેલુડી.

પતિ—પ્રેમઘેલી પાય પૂજીયે રે,
ધન્ય નાવલીયો નાર પ્રેમી હશે રે;
મણિમય દેવ—દેવી કહેવાય રે!
—ઘેલુડી.

દિલ દેવળીઆં

નવવધુ પતી સહવાસમાં હમણાંજ આવી છે. એ મુગ્ધા છે. શરમાળ છે. પતી સંસ્કારી, પત્નીપૂજક છે. હજી મન મળ્યાં નથી. અવિભક્ત–વસ્તારી કુટુંબમાં પતી–પત્નીને છુટથી મળવું એટલે મરેઠા જેલના કેદીને સ્વજનને મળવા જેટલું દોહ્યલું. પરસ્પર મળવા તરફડે. કાંઇ કાંઇ તરકીબો–યુક્તિઓ રચાય ને લપક ઝપક મળી લેવાય. તે પણ ગુન્હેગારની રીતેજ હોં ! ક્યાંક ક્યાંક તો મોટેરાં યે પોતાની યુવાની ભૂલી જઇ જાણે, એકદમ મોટેરાં–વડિલ–મર્યાદાનાં ઇજારદાર, વિવેકના વારસદાર બની જાય છે. ત્યારે આ યુવાનોના હૈયાની વેદના ! કહી ન જાય એવીજ હોયને ?

આવા કુટુંબનો યુવાન–સમય શોધી એકાંતમાં શરમાળ પત્નીને પોતાના અભિલાષ કહી દ્યે છે.

પ્રિયે ! જરા હૈયાનો પટારો ખોલો ! દિલના દ્વાર બંધ ન રાખો. તમારા હૃદયમાં પ્રેમના મહાસાગરો ભર્યાં પડયા છે એકાદ અંજલી પાશો ? તમારા દિલ સરવરનાં નિર્મળાં પ્રેમ નીરમાં કદી કદી સ્નાન કરાવશો ? તમારા દિલના ઉભર પર કર્તવ્યના સાથીઆ પુરી આવ્યાં છો, જરા બતાવશો ? તમે તો સ્વાર્પણ સેવાનાં મુર્તિમંત સ્વરૂપ છો : આત્મદાન મંત્ર ગજવો ! સંભળાવશો ? આપણે તો રામાવતારની કુરૂઢિઓમાં ડૂબ્યા છીએ, નૈતિક હિંમતથી એને ફગાવી દઇ–ઉચિત–મર્યાદાશીલ–કુલવટ શીલવટ સચવાય તેવા, સ્વાતંત્ર્યના સચરાચર–વ્યાપી પરમ પ્રકાશ ફેલાવશો ?

પ્રિયતમા! તમે તો તપ–ત્યાગ–સેવા–ને સ્વાર્પણુનાંજ બનેલાં છો ને? મને પણ તમારા એ કર્મયોગમાં ભાગીદાર કરશો?· આણુખિકે! તમારાં કર્તવ્યો–દયા–પ્રેમ–ભક્તિ–શ્રદ્ધા, સ્વાશ્રય, અને આત્મભોગ વડેજ તમે દેવીપદને લાયક છો! તમારાં હૈયે આ પુનિત તપના મહાયજ્ઞ સદાયે વણ–હોલવાયા–ચેતનની ઉષ્મા ફેલાવતા પ્રજ્વલાંજ કરે છે. એવાં હૈયે–એવા દિલ દેવળીએ–અમને થોડુંક સ્થાન આપશો! દેવી! તમે મ્હારાં છો, એ વિચારેજ હું પરમ કૃતાર્થ–રળિઆત–ગૌરવવાળો–બની ઉઠું છું. રોમે રોમમાં દેવી! તમારોજ વાસ છે! તો જરા તમારૂ અંતર મંદિર ખોલો–હું ત્યાં બેસી જવા માંગુ છું! ખોલો!

o o o o

(મોહી રહ્યો છું મંદ હાસ્યમાં...ઢાળ.)

અંતર બારણીયાં ઉઘાડજો–
સખિરી! જરા દિલનાં દેવળીઆં ઉઘાડજો.

દિલના દેવળીએ પ્રેમામૃત સાગરો–
અમનેય અંજલિ પીવાડજો!....સખિરી!

દિલને સરવરીએ નિર્મળ પ્રેમનીર–
કદી કદી સ્નાન તો કરાવજો!....સખિરી!

દિલને ઉંબરીયે કર્તવ્ય સાથીઆ–
પૂર્યાં અમ નજરેય પાડજો!....સખિરી!

દિલને આંગણિયે સ્વાર્પણ ચઢ્યા!
આત્મદાન મંત્ર સંભળાવજો!....સખિરી!

દિલનાં બારણીયાં કુરૂઢિનાં હોય તો–
તોડીને તેજ પધરાવજો!....સખિરી!

દિલને દેવળીએ તપ ત્યાગ મ્હોરતા!–
સહચાર અમને કરાવજો!....સખિરી!

દિલનાં દેવળીઆં ખોલી જરાક ત્યાં–
મણિમય અમને ઠરાવજો!....સખિરી!

રસસુંદરીનો રાસ

તેત્રીશ કોટિ દેવ દેવીઓથી ઉભરાતા ભારત-સ્વર્ગની રસસુંદરી કર્તવ્ય પ્રતીપાલન રાસની રમઝટ બોલાવી રહી છે સૌ સોહાગણો છે એમના રંગે રંગમાં-પ્રેમ રસ ઉભરાય છે એ દેવીઓ સ્નેહના અજબ રસાયણો વડે જગતમાં અપૂર્વ પ્રેમ જ્યોત પ્રકટાવે છે, પશુના માનવ, માનવના દેવ બનાવે છે

વિશ્વ ઉદ્યાનની એ કુસુમ કળીઓ કર્તવ્યના પુનિત પરિમલ પ્રસરાવે છે, અને સર્વત્ર શાંતિ-સુખ-પ્રેમ-દયાનો સંચાર કરે છે, અને થાકેલા-હારેલા-મુઝાયેલા-અકળાયેલા માનવને હૈયે નવા ચેતન, નવા ઉલ્લાસ પૂરે છે

એ પોતાના સ્વામિને વાત્સલ્ય અને પ્રેમના અમૃત પાન કરાવતા છતા એને કોઇ કળી શકતુ નથી ગૃહરાણી છતા પતીની તો એ સેવિકા ભાવે સેવા કરે છે એને સેવા અતિ પ્રિય છે

એણેજ ધર્મ-રામ-પૃથુ-શિવાજી જેવા રાજવીઓ-શૂરાઓ વિદ્વાનો, મુત્સદીઓ, અને રાષ્ટ્ર વિધાયકોને જન્મ આપ્યો છે ! અરે ! એને ખોળેજ રાષ્ટ્રોના રાષ્ટ્રો ખેલ્યા છે

સ્વર્ગના અમૃત વર્ષણ એજ ચંદ્રિકા બની, થાકયા હાર્યા ઉપર કરે છે એણેજ સ્વર્ગ-પૃથ્વિ પર આણ્યુ છે ને ?

એની જોડ જગતમા કયા જડગે ?

રમઝટ બોલાય છે રાસ દર્શનમા આ ઝાખી થાય છે

(મ્હારે આજની ઘડી તે રળિઆમણી જો...ઢાળ.)

અમે સ્વર્ગની સોહાગી રસસુંદરી રે લોલ,
રસસાગર અંતર ઉભરાય જો.
અમે સ્નેહનાં રસાયણો જગ સિંચતી રે લોલ,
દિવ્ય પ્રેમજ્યોત જગ પથરાય જો.........અમે.
વિશ્વ વાડીની કોમળ કુસુમકળિ રે લોલ,
અમે ફોરીયે કર્તવ્યના સુવાસ જો.
શાંતિ સૌભાગ્ય પ્રેમ દયા વેરતાં રે લોલ.
વિશ્વે થાક્યાં હાર્યાંના ઉલ્લાસ જો.........અમે.
સ્નાન સ્નેહઝરણુ સ્વામિને કરાવતી રે લોલ.
વ્હેળા વાત્સલ્યના ન કળાયજો.
ગૃહરાણી છતાંય દાસી દેવની રે લોલ.
સેવામંત્રનાંજ સાધન સધાય જો.........અમે.
અમે પ્રસવ્યા અવતારી શૂરા રાજવી રે લોલ,
પય પાને ઉછેર્યાં રાષ્ટ્ર અંક જો.
અમે ચંદ્રિકા અમૃત સરસાવતી રે લોલ,
મણિ-સ્વર્ગ રચ્યાં આંગણે અભંગ જો...... ...અમે.

અમર રસની પરબ

તરસ્યાને ઉન્હાળામાં પાવા માટે પાણીની પરબો તો જોઇ, જાણી અનુભવી છે : પણ આ તો **અમરરસની પરબ!**

પરમપ્રેમપરબ્રહ્મ! એને સ્વાનુભવે જીવનમાં ઉતારતાં નર નારાયણ બને-નારી નારાયણી બને-અમર બની રહે છે.

દંપતીનાં હૃદયની એકતામાં પ્રભુ પોતેય વિલસી રહે છે અને આશિરવાદનાં અમૃત વરસાવે છે. કારણ પ્રણય-પ્રેમ એ સ્વયં પ્રભુજ છે. Love is God and God is Love-એવા પ્રેમભર નવલ-દંપતી-આત્મા આત્માને પિછાનનાર-પ્રભુતામાં પગલી દેનાર જે અર્પાઇ ગયાં છે, ને રસ રાજના અવતારસમા બની રહ્યાં છે, આ બધામાં જ્વલંત-જ્યોત જગાવનાર, વિશ્વના આદિકારણ રૂપ-પરમપ્રેમપર બ્રહ્મ એ સ્વયં મહાન્ અદ્‌ભુત અમરરસ છે. એને જાણ્યે માણ્યે જીરવ્યે અમર થવાય.

ચંદની છવાઇ રજનીગા લગ્ન મંડપમાં લગ્નગીતઘેલી ગરવી ગુણિયલ ગુજરાતણ નુપુરઝંકાર સહિત જ્યારે રાસ ખેલનમા રમઝટ મચાવે છે ત્યારે પ્રેમ દેવ સ્વય જાણે અવતરી પડે છે.

પતી પત્ની હજારો માનવો વચ્ચે નયન સંકેતે મળી લ્યે છે નેત્રપલ્લવી ભાષાથી સો સંદેશા આપે લે છે. એવા પ્રેમીઓને મન તો પ્રભુ અને પરલોક પણ ઘડિભર પ્રેમરસની ધારા પ્રવાહે તણાઇ વહી જાય છે. એ પ્રેમ! અમરરસ!

રસ તરસ્યાં રસીકો ! આવો ! જગતના ચોકમાં પ્રેમના અમર-રસની પરબો મંડાણી છે. પીઓ અને કર્તવ્યપ્રતિપાલનમાં કટિબદ્ધ થાઓ ! દેશ અને દેવ ! પત્ની અને પ્રભુ તમારી રાહ જુવે છે.

• • • •

(ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ....ઢાળ.)

પીજો પીજો રસીક નરનાર, અમરરસ અણમોલો.

ઝીલો જ્યોત જ્વલંત ઝળકાર, અવર રસ વણમોલો.
પરમ પ્રેમપરબ્રહ્મ રસાયણ, અમર કરે પીનાર રે.
જીરવતાં નર હો નારાયણ, નારાયણી ગૃહનાર-અમર.
દંપતીના ઉર ઐક્ય સિતારે, ટપકે તારે તાર રે,
પ્રકટે પ્રભુ પોતે રસઝરણે, વરસાવે અમિધાર-અમર.
પ્રણય પન્હોતાં પ્રેમળ જ્યોતિ, નિતરે નવલ શ્રીકાર રે,
રેલાવે રસસાગર રગરગ, ઉર ઉર શા ઝંકાર-અમર.
પ્રભૂતામાં પગલી દેનારા, આત્મા ઓળખનાર રે,
સ્વાર્પણ ઘેલાં નવલ દંપતી, રમરાજલ અવતાર-અમર.
ચાંદલ ચઢીયલ રજની ગજવે, મંડપ લગ્ન મલ્હાર રે,
લગ્નગીતઘેલી ગુજરાતણ, નુપૂર તણે ઝંકાર-અમર.
નયન દુતથી મળે પરસ્પર, હાજર સ્વજન હજાર રે,
નેત્રપલ્લવી ભાષા રસનો, પામે રસીયાં પાર-અમર.
પ્રભુ અને પરલોક વહે જ્યાં, પ્રેમતણે રસધાર રે,
મણિમય રસ પરબો મંડાણી, પીયો પચાવણહાર-અમર.

ગામડાનું દાંપત્ય જીવન

એ તો ખેડુત છે : એની પ્રેમઘેલી પત્ની એનો સહચાર સારોયે દિવસ ગોતે છે. પણ મહેનત મજુરી એજ એમનાં જીવનને ? પત્નીને તો નવનવા કોડ જાગે : વારે વારે પતીના મોઢાં જોવાં જીવ તલ્પે : ને જ્યારે એ કોડ ન પુરાય ત્યારે, એ છંછેડાઇ પડે છે ને એનો " ઓર્ડીનંસ " સ્પષ્ટ સંભળાવી દે છે :—

ત્હારે ને મ્હારે નહિં બને નણુદલ વીરા :

પણ કાં શાને ? શા વાંકે ? વાંક સાંભળવો છે-તો લે સાંભળ :—

નથી લાવતો તું પાપડી ને પૉંક ?
સજોડીલાં ખાવા ગમે નણુદલવીરા.

વળી-આ પ્હાડ જેવા લાંબા દીવસ-ત્હારાં મોંઢાં અર્ધી રાતે ભાળીયે, વસમી વેળા કેમ વિતાવવી ? વળી ભલા-જમરૂખ જાંબુ શેલડી ને સીતાફળ સિંમમાં લચકી રહ્યાં છે. તોય તું તો તારૂં ખેતર ને ત્હારા બળદ ને ખેડ : ભલા પાણી પીવાને બ્હાનેય એક આટો ઘેર આવે તો " લપઝપ મેળો તો થાય ? " વળી કુણી કુણી કાકડી જ્યારે બીજીઓને ખાતાં જોઉં ત્યારે ભલા મને શું શું નહિ થઇ જતું હોય ? તે કાંઇ સમજે છે ? તું કાકડી લાવે-હું ખોળામા ઘાલી ખાઉં : વાહ એ તો જીવ્યાં ગણાય : વળી આજે જો : મેં કેટલા બધા ભાવથી મેથીની ભાજીનાં ખાટાં તીખા ઢેબગં બનાવી રાખ્યાંતાં. તું કયારે આવે ને ભેળાં ખાયે ! પણ તું તો નજ આવ્યો ને ? હવે કહે તારે ને મારે શે બને ?

ઓખો દીવસ ખેડ, ખાતર, પાણીમાં રચ્યો પચ્યો ખેડુત, ચોપડીઓમાં ડૂબ્યો રહેનાર વિદ્વાન-તત્વજ્ઞાની-ને પ્રોફેસર-સવારથી રાત સુધી મીલનાજ વિચારે ડૂબ્યો મીલ માલીક, પૈસાને બચ્ચીઓ ભરનાર વ્હેપારી, અને વ્યાજખાઉ મુડીવાળો, ભણવા વિદેશની કોલેજોનાં પગથીઆં ઘસનો કોલેજીયન અને વિલાયતના વેઝામાં પ્રજાનાં ધન વણસાડતા રાજવીઓની પત્નીઓની-એકલવાઇ દશામાં ઝુરતી આશાભરી પત્નીઓનું હૈયું ખોલતી આ ગ્રામ્ય પત્નીની મુંઝવણ અને 'ત્હારે ને મ્હારે નહિ બને' એ શાસન શબ્દ શું ઓછા અર્થ ભર્યા છે? એ અભિલાષભરી-ભાવનાભરી-પ્રેમભરી પત્નીઓના વેદીઆ સ્વાર્થી પતીઓ! તમારા સંસારસાગરનાં ઉંડાણમાં વળેલી પત્ની પ્રેમ નીરાશાની શેવાળ, તમારા જીવન-પગલાં લપસાવી દે તે પહેલાં એ શેવાળ તમારા પત્ની સહચાર અને સંતૃપ્તિ રૂપી ઉપાયથી સાફ કરજ્યો અગર કઠોર હૈયાના કંચણીઓ! પરણુતાજ ના: કારણ પત્નીને તો પૈસાની નહિં પણ તમારા પ્રેમભર્યાં હૈયાં અને આત્માનીજ જુગ જુગ જુની ભૂખ અને તરસ હોય છે:

o o o o

ત્હારે ને મ્હારે નહિં બને, નણુદલવીરા,
નથી લાવતો તું પાપડી ને પોંક;
સજોડીલે ખાવાં ગમે નણુદલવીરા.

લાંબા દિવસ પાહાડ જેવડા નણુદલવીરા,
મોંઢાં ભાળીએ અર્ધી રાત્ય;
કેમ કરી વેળા વિતે નણુદલવીરા?

જમરૂખ જાંબુ શેલડી નણુદલવીરા,
સીતાફળ શીમ લચકાય;
લાવે તો ભેળાં ખાયે નણુદલવીરા.

આંટોય બેર નવ આવતો નણુદલવીરા,
ઘડી લપઝપ મેળો થાય;
તરસ્યો પાણી મરે નણુદલવીરા.

કાચી કુણી કુણી કાકડી, નણુદલવીરા,
ખોળે ઘાલી ખાવાની મને હોંશ;
કોઇ દિ લાવતો હો નણુદલવીરા?

બળબળતે આજ બપોરીએ, નણુદલવીરા,
ખાટાં ભાજીનાં ઢેબરાં ને છાશ;
વાટડી જોતી, નાવ્યો, નણુદલવીરા.

બધી મરૂ તારે વારણે, નણુદલવીરા,
તું વીણુ ઘડી નવ સોવાય;
મણીમય કાળજે પુરૂ નણુદલવીરા.

ગ્રામ્ય દંપતીનો પ્રણય કલહ

આ ગીત 'લવીંગ કેરી લાકડીયે' પરથી રચ્યું. એ ગીત આદ્યંત જોતાં કાલ્પનીક અને વર્તનમાં ન ઉતરી શકે એવું લાગ્યું. મ્હેં એવું ચિત્ર દોરવા પ્રયત્ન કર્યો કે જે ગઈ કાલે બન્યું હોય-વા આવતી કાલે બની શકે :

નાના ગામડામાં રૂપસિંહ અને રંભા નામે દંપતી પરસ્પર સાનુંજ પ્રેમપૂર્ણ જીવન જીવે છે. કોઇ બાબતે મતભેદના પરિણામે રૂપસિંહ રંભાને સાગના દંડે મારી લે છે અને રંભા-રૂપાને પૂજનારી, ક્ષણિક ક્રોધાવેશમાં તેને સાંબેલે મારી તેનો જવાબ વાળે છે. પછી તો શબ્દોની આપ લે થતાં કલહ વધે છે. રૂપો જાત પર જવાના ડરથી પ્રેમાળ રંભા કુવે પડવા જણાવે છે. અને કહે છે કે,

મહિયર સાસર મુકી નેવે; કુવા કાંઠડે જઇશ જો.

જ્યારે રૂપસિંહ—

કુવા કાંઠડે જાતો રંભા, હું વૈરાગી થઇશ જો.

સાંબેલાનો માર અને મહેણાનો વજ્ર પ્રહાર અનુભવવા છતાં દંભ વિનાનો પતિપ્રેમ રગ રગમાં ઉછાળા મારે છે અને વૈરાગી બને તો પોતાનું સર્વસ્વ ચાલી જતું ભાળી રંભા—

તમે થશો જો વૈરાગી, હું કુવામાં કુદકો દઇશ જો :

એ કુવે પડવા તત્પર થઈ જાય છે અને પછી તો રંભા કુવે પડતાં પોતાનું એકલપણું, રંભાને ખોવાપણુંજ જાણે અનુભવતો ન હોય તેમ રૂપસિંહ કાલાવાલા કરતો રંભાને ગનાવતો હૈયું ખોલી દે છે, તેનો પ્રેમ બેવડા જોશથી પોકારે છે કે:—

તમે કુવે કુદકો દેશો તો, રડી રડી મરી જઈશ જો,
રંભા રંભા રંભા રટતો, રંભામય બની રહીશ જો.

એના હૈયામાં રંભા કુવે પડતાં થતી મહાવ્યથા શબ્દોમાં બોલી નાંખે છે ને પોતે રંભામય છે–રંભા વિના જીવી શકતો નથી એ જાહેર કરતાં "આજના–વ્હાલા–વ્હાલી ને પ્રેમ ખાતર મરી જવા તૈયાર થનારાઓને" જાણે જવાબ દઈ દે છે :—

છેવટે હૈયામાં સમાધાનની ટાઢક થતાં રૂપાને રંભા છેલ્લો પણ મીઠો સચોટ ઉપાલંભ દેતાં :—

મોટા માણહ જેવો એલા રખે રૂપલા થઈશ જો
રીસાળવી તોયે હું તારી કદી ન એકલ ખઈશ જો

એ છેલ્લાં વેણ સુણાવી દે છે અને પ્રભુની બાંધી બેલડી–એ જાણે સૂચવતી હોય તેમ–

પ્રભુ ઘડયાં રંભા રૂપલ બે, જુદે ઝરણુ નવ જઈશ જો :

એ જુદે ઝરણુ જવાની નથી. જવાયજ નહિં–જઈ શકેજ નહિં એ સ્પષ્ટ કરે છે અને ત્યારે—

'જતાં તાં સાંજે જ્યાં-વર વહુ અમે બે લઢી પડયાં' એ કડીયો યાદ આવે છે. કૃત્રિમતા-દંભ-વિનાનાં સાદાં ભોળાં ગ્રામ્ય દંપતીનું આ અનુકરણીય માનસ જોતાં જરૂર એમ થાય છે કે—

મણિમય સાચાં વહુવર ઘર ઘર—
પ્રભુ તું કયારે દઇશ જો?

નવા ને જુના જમાનાનાં સંસ્કારી અને બીન સંસ્કારી સૌ દંપતી, આ રૂપા-રંભા દંપતીના ક્ષણીક ક્રોધ થતાંયે, પાછો સંધાઇ જતાં પ્રેમપ્રવાહ કયું વલણ લે છે તે જોઇ જરા જરામાં "તું ત્હારે માર્ગે તને બીજે પરણવાની છુટ છે. તું મ્હારે યોગ્ય નથી-એ ભોટનો સહચાર શે સાધી શકાય?" આ શબ્દો ને વિચારો અમલમાં મુકતાં જરા થોભે: ને અજાણ્યે પણ પરમ સત્ય જેવા-"મોટા માણહ જેવા એલા રખે રૂપલા થઇશ જો" એ સુધરેલા દંપતી પ્રત્યેનો પ્રહાર પડકાર સાંભળી સીધા થાય. અને 'સાચાં વહુ વર' બને તો આ લખવું લેખક જરૂર સાર્થક માને.

o o o o

(લવીંગ કેરી લાકડીયે રામે સીતાને માર્યાં જો...ઢાળ.)

સોગ કેરા દંડુલીયે, રૂપે રંભાને માર્યાં જો,
સીસમ કેરા સાંબલીયે, રંભાએ વેર વાળ્યાં જો.

રૂપ તમારા દંડુલીયે, હું ઉંચીનીચી થઇશ જો,
ઉંચીનીચી તું થઇશ તો, હું દંડુલીયે કર લઇશ જો.

રૂપ તમારે દંડુલીયે, હું બરડે બેવડ થઇશ જો,
બરડો બેવડ એકલાતથી, સીધો હું કરી દઇશ જો.

રૂપ તમારી લાતે લાતે, હાડ્ય હાડ્ય હું થઇશ જો,
હાડ્ય જશો જો હૈયાહોળી, જાત ઉપર હું જઇશ જો.

રૂપ જશો જો જાત ઉપર તો, હું નવ બેસી રહીશ જો,
મહિયર સાસર મુકી નેવે, કુવા કાંઠડે જઇશ જો.

કુવા કાંઠડે જાતો રંભા, હું વૈરાગી થઇશ જો,
તમે થશો જો વૈરાગી, હું કુવામાં કુદકો દઇશ જો.

તમે કુવે કુદકો દેશો તો, રડી રડી મરી જઇશ જો,
રંભા રંભા રંભા રટતો, રંભામય બની રહીશ જો.

મોટા માણહ જેવો એલા, રખે રૂપલા થઇશ જો,
રીસાળવી તોયે હું તારી, કદી ન એકલ ખઇશ જો.

પ્રભુ ઘડ્યાં રંભા રૂપલ બે, જુદે ઝરણ નવ જઇશ જો,
મણિમય સાચાં વહુવર ઘરઘર, પ્રભુ તું ક્યારે દઇશ જો?

કદમ ડાળે હિંચકો

આને હિંચવાનો ભારે શોખ! ઘરની મેડીનો હિંચકો ન ગોઠ્યો. આજે તો એણે ગૃહ ઉદ્યાનમાં કદમને ડાળે હિંચકો બાંધ્યો છે. કેવો હિંચકો ભલા! એ હિંચકે મોરલા, મેના પોપટની કોરણી કરી છે. ચાંદો સુરજ એને હિંચકે શાંતિ ને હુંફ આપી રહ્યા છે, હિંચકાની કિનારીએ આભલા તારા ટાંકી દીધા છે, વળી ઘુઘરીએ મઢ્યો છે. હિંચે ને ઘુઘરીનાં રણકારમાંથી આત્મ-સંગીત જાગે છે.

હૈયાનો સાચો હિંચકો–એ હિંચકે એનો પિયુ મણિમય માળ સમો હિંચી રહ્યો છે. આઠે પહોર–પતિ હૈયે હિંચવાનો એને ભારે શોખ: પ્રભુ પૂર્ણ કરજો એનો એ શોખ.

o o o o

(માછીડા હોડી હંકાર....ઢાળ.)

બાંધ્યો બાંધ્યો કદમને ડાળ,
હિંચકલો હિંચવાને!
હોંશ હિંચકવાની હૈયે અપાર,
ઝુલડીયે ઝુલવાને! બાંધ્યો.

મ્હારા તે હિંચકે કોર્યા મોરલીયા,
મેના ને પોપટ રસાળ!
હિંચકલો હિંચવાને! બાંધ્યો.

મ્હારે તે હિંચકે ચાંદો ને સૂરજ!
બાંધી તારલીયાની પાળ!
ઝુલડીયે ઝુલવાને! બાંધ્યો.

મ્હારા તે હિંચકે બાંધી ઘૂઘરીયો!
ઝુલે ઝુલે ને વાગે તાલ!
હિંચકલો હિંચવાને! બાંધ્યો.

ખીલયો બગિચો, ખિલ્યાં અંતરીયાં,
લચેલચે પુલડાંના ફાલ!
ઝુલડીયે ઝુલવાને! બાંધ્યો.

ઝુલું ઝુલું ને સખિ કંઠે ઝુલાવતી,
હૈયાની મણિમય માળ!
હિંચકલો હિંચવાને! બાંધ્યો.

બેડલે પાણીડાં

નળના જમાનામાં બેડલે પાણી ભરવાના વિચાર જરૂર બધાંને નજ ગમે. પણ ભારતવર્ષનું હૈયું તો ગામડાંજ છે ના! હજી તો થોડાજ વર્ષ પર એ જમાનો હતો કે જ્યારે નળ સંચા ન હતા. પ્રભાતને પ્હોર સરખી સરખી સહિયરો માથા પર સુંદર કારીગરીવાળી ઉઢોણીઓ પર સોનલ બેડલાં મુકી-ધમધમ ધરતી ધ્રજાવતી પાણી ભરતી-ત્યારે સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી કેવી હતી! ચુંટી ખણતાં લોહી ટપકી પડે! સુંદર માંસલ તંદુરસ્તી ભર્યો-કંચનવર્ણો દેહ રોગનું નામ નહિં, માંદગીનાં દર્શન નહિં. ત્યારે આટલાં દવાખાના ને દાક્તરો જન્મ્યાયે ન હતા ને તેમની જરૂર પણ નહોતી.

હમે વખતે હજી પણ તાંબા, પીતળ, ચાંદીનું, પાણી ભરવાનું બેડું દીકરીને દાયજામાં અપાય છે. એ તે સમયનું પાણી ભરવાનું સૂચન છે.

ત્યારે પાણી ભરવું એ ગારવ મનાતું. ઉઢોણીઓનું વૈવિધ્ય આર હતું. દીકરીને દાયજામાં આપવા માટે બીજી વસ્તુઓ સાથે ઉઢોણીઓ ખાસ ધૈરજ માવતરો-દીકરીઓ તૈયાર કરતી. એ ગૃહઉદ્યોગ હતો. સંચાએ એ સૌનો નાશ નોતર્યો.

સાસરીએ આવેલી નવલવધુને તો પાણી ભરવાના કોડ છે. પ્રભાતમા એ સખિઓ સાથે માથે સોનલ બેડું રૂપલા ઉઢોણી પર મુકી પાણી ભરવા ચાલી જાય છે. સૂર્યના પ્રકાશમાં એ બેડાનો ચમકાર પતી સામે મીટ માંડતી પતીઘેલી પત્નીની આંખડી જેવો ઝમમગે છે.

હવે એણે હીરલ-રેશમી દોરડે ચપટીવારમાં બેડું ભરી લીધું ને ચાલી. સામેથી નાની નણુદલ ધસમસતી ઘડો ઉતારવા દોડી આવી

આભીના માથેથી ઉતારી દયે છે. ચિતાનાં દીધાં બેડું-હીરનું દોરડું-રૂપલ ઈંઢોણી સૌએ પાણી ભરતાં સાર્થક થયું માને છે.

એ તો કહે છે કે, પાણી ભરવાથી—

વાન વળે તન સુધરે, ભર્યે પાણીડાં.
નૂર નવલખ અંગ ઉભરાય, બેડલે પાણીડાં.

વળી-એ પાણી એનો પરણ્યો પીવાનો છે અને એને પીતાં-પત્નીએ આણેલ હોવાથી-અમૃતના સ્વાદ આવશે. આ ભાવનાથી ફુલી-મલકાઈ ઉઠતી એ કહે છે—

મ્હારાં ભર્યાં પીયુ પ્રેમથી, પીયે પાણીડાં,
મણિમય અમૃત સમ સ્વાદ, બેડલે પાણીડાં.

ભારતની દેવીઓ! તમારી નાજુકાઈ-ફેશન-દંભ ઘડીભર ખીટીએ મુકી, કોઈ નાનાં ગામમાં એકવાર કુવે પાણી ભરવા જાઓ! તમને ત્યારેજ ખબર પડશે કે કુવા પર તો સ્ત્રી સમાજ એક કોન્ફરંસ બને છે, પાણી ખેંચતાં અનેરી મોજ આવે છે, અને પાણી ભરનારીઓના શરીરની લાલી કેવી છે? મસ્તી કેવી છે? તે સમજાશે.

પ્રભો! આ નળ-સંચા-ને ડૉકટરો-દવાઓને! હવે વિસર્જન કરી પુર્વનો કુવે પાણી ભરવાનો સમય સત્વર પ્રકટાવ!

o o o o

(મા પાવા તે ગઢથી ઉતર્યાં...ઢાળ.)

ભરૂં પ્રેમે પ્રભાતને પ્હોર! બેડલે પાણીડાં,
આવે આનંદ અંતરીયે ઑર! ભરતાં પાણીડાં;

સરખી સાહેલડી સાથ! જાવા પાણીડાં,
રીઝે નીરખી નયનમણિ નાથ! બેડલે પાણીડાં.

રૂપલા ઉઢાણી શિર ધરી, જાઉં પાણીડાં,
દીધી મહિયરીયેથી તાત, બેડલે પાણીડાં;

સોનલ બેડલું ઝગમગે, ભરૂં પાણીડાં,
આભ સુરજ દેવને પ્રકાશ, બેડલે પાણીડાં.

હીરલ દોરડે ખેંચીયાં, કુવે પાણીડાં,
ભરી બેડું ચાલી-સખિ સાથ, ભરીયાં પાણીડાં;

આંગણુ નણદલ ધસમસે! શિર પાણીડાં,
ઉતારે ઘડુલો ભરી ફાળ! બેડલે પાણીડાં.

વાન વળે તન સુધરે! અર્પે પાણીડાં,
નૂર નવલખ અંગ ઉભરાય! બેડલે પાણીડાં;

મ્હારાં ભર્યાં પીયુ પ્રેમથી, પીયે પાણીડાં,
મણિમય અમૃત સમ સ્વાદ! બેડલે પાણીડાં.

દળવાં વ્હાણલીયે

ત્યારે Flour mills અને આટા પીસવાની ગીરણીઓ ન હતી. પ્રભાતને પ્હોર-પાછલી રાત્રે કુશળ ગૃહરાણી સચેત થઇ ઉઠતી. અને પ્રભાતીઆં લલકારતી, પ્રભુ ભજન કરતી પોતાની સખિ જેવી ઘંટીએ દળવા બેસી જતી હતી. હાથનો દળેલો લોટ ? એની રોટલી, રોટલા, પુરી, ભાખરી, સુવાળી-ઢેબરાં ? એ ખાવાની મઝા ને મીઠાશ આજના સંચાના દળેલા લોટમાં ક્યાથી આવે ! દળનારીના હૃદયમાંથી-નેત્રમાંથી ખાનાર પ્રત્યે વરસતું અમૃત એ લોટ મારફતેજ પેટમાં જતું ને ખાનારને જે તૃપ્તિ થતી-પુષ્ટિ મળતી, જે સ્વાદ મળતો, તેનાં તો આ ગીરણીના લોટના જમાનામાં સ્વપ્નાંજ ને ?

દળવામાં આનંદ ને કર્તવ્ય માનનાર ગૃહિણી પોતાની સખિને દળવાના ફાયદા સમજાવે છે. હે સખિ ! પ્રભાતને પ્હોર દળવાની લ્હાણ ? અરે ! મ્હારા નાથે આણેલી ઘેરી મારી ઘંટી ? એનો-દૃઢ સંયમી જેવો ખીલડો ? એના શા વખાણ કરૂં ? સવારમાં ઉઠી-સુપડું ભરી અન્ન લઇ-પ્રભાતીયાં ગાતાં ગાતાં જે દળવાની મઝા તે ઓરજ છે હો !

ઘંટીના બે પડીયાં તે સ્ત્રી પુરૂષ જેવા છે. એ બેની વચ્ચે જે કાંઇ આવે તે પીસાઇ જઇ દુર જઇ પડે.

વળી એ દળવાથી કસરત પણ કેવી મળે કે શરીર પ્રફુલ્લ, નીરોગી, સુંદર, ઘાટીલું લોહીયાળ બને ને બીચારો વૈદ તો ત્યાં ફરકી પણ ન શકે, કારણ માંદગી વિના વૈદ શો ?

સખી ! પીયરમાં કે સાસરે દળવું તો ખરૂં જ. તું શું જાણે ? દળવાથી શું રૂઝે ! શું ફાયદો થાય ? તે તો દળવાની મઝાહ માણે તેજ જાણે ને ! અલી ! હીસ્ટીરીયાથી પીડાતી મોટા ઘરની ઘાટીરસોયા વાળી શેઠ ણીઓ જોય છે ? રોજ હીસ્ટીરીયા ને ડૉકટરના બાટલા ! ફીફો ફ્ર્ચ્ય અને રોજની ખડ ખાદલી ! ને થોડા વખત પછી ક્ષય થાય ને પછી સેનીટૅરિયમે શોધાય–દળનારીને માટે એ કાઇજ નહિ હો ! એતો કર્તવ્ય જમાનવામા–ખાવા પીવામા–ઘરકામ કરવામા પાણી ભરવામા બધામા હસતી હસતી સદાયે તૈયાર. જેને કામ ન કરવુ–ને પડયા રહેવુ, મોટરે ફરવુ–નોકરોથી કામ લેવું તેને આરોગ્ય શાના ? જુવો દળનારીના વાન ! રૂપ રૂપનો અંબાર. લાલઘુમ શરીર આંખે ઝીણી સોય પરોવી લે ! (ચશ્મા નૃ જોઇએ) માથેનો કાળો ભ્રમર ચોટલો કમર સુધીનો અને એવી નિરોગી દળનારીના બાળકો પણ ગભરૂ અને અલમસ્ત હોયજને ? વધારે શું ! પણ પ્રભાતે દળવાની વાત કહેતા પુસ્તકો ભરાય, જાતે દળી જોજે ને એ રસોઇનો અમૃત જેવો સ્વાદ ચાખી મને કહેજે કે વ્હાણામા દળવાની શી મઝાહ છે.

બ્હેનો ! ગયો જમાનો પાછો લાવો અને જાતે દળી તમારા કુટુંબીજનોને અમૃત જેવી રસોઇ જમાડો અને તમે પણ નિરોગી બનો.

o o o o

(મન મંદિર આવો રે, કહુ એક વાતલડી . ઢાળ.)

સખિ! વ્હાણું અનેરી રે, કે દળવાં વ્હાણુલીયે,

મ્હારી ઘટી તો વેરી રે, એ ગુલવીતી નાવલીયે –સખિ.

એનો ખિલડો લાખેણો રે, ફરે નવ એ જરીયે,
દ્દઢ સંયમી જેવો રે, એના બળે નીત દળીએ.—સખિ.

ઉઠી પરભાત પ્હોરે રે, સુપલકે અન્ન ભરીયે,
પરભાતીયાં ગાતાં રે, દળતાં મઝા કરીયે.—સખિ.

પતિ–પત્નિ શાં પડીયાં રે, બળે કરી ફેરવીયે,
ઓરાય ઓરણીયે રે, પીસાઈને લોટ બને.—સખિ.

કહો કસરત કેવી રે, બધે અંગ સ્ફુર્તિ ભરે,
જેણે ઘંટી બાઇ સેવી રે, ન વૈદડો ત્યાં સંચરે.—સખિ.

સખિ! સાસરી મહિયર રે, મળે દળવાં–દળીએ,
એને માણે તે જાણે રે, દળ્યે શું શું મેળવીયે?—સખિ.

મૃગી ક્ષય નવ સ્વપ્ને રે, બદન બહુ બળ ભરીયે,
દળનારીને નીરખો રે, ઝુલે રૂપ સરવરીયે.—સખિ.

બહેનો દળવાં પ્રભાતે રે, એની વાત શી કરીયે?
મણિમય દળો જાતે રે, રસોઇ અમૃતસમ તે!—સખિ.

ખાંડણ ખાંડણીયે

એક જમાનો એવો આવશે કે જ્યારે ખાંડણીયો ને સાંબેલુ કોઇ કોઇ ઓળખી ન શકશે, ઘંટીની કોઇને ગરજ ન રહે તો યુવતીઓને તેની પિછાન કરાવવા ઘરડાને ઘંટી, ખાંડણીઓ, સાંબેલુ એની વ્યાખ્યાઓ આપવી પડશે ને 'Dam this ઘંટી and સાંબેલુ' એ જવાબ વૃધ્ધો યુવતીઓ પાસેથી સાંભળશે.

દળવાના સંચા, ખાંડવાના સંચા, વણવાના સંચા, પાણી ભરવાના સંચા (નળ) સીવવાના સંચા, રાંધવાના સંચા, આમ સંચાએ હમારા દેશનો ગૃહઉદ્યોગ, આરોગ્ય વર્ધક વ્યાયામ વાળા ઘરકામ સૌ વણસાડી મુકયા !

એક વખત એ હતો કે જ્યારે માતા પિતા દીકરીને બાલ્યવયમાંજ રાંધવું, પાણી ભરવું, દળવું, ખાંડવું, કાંતવું–ચીતરવું–રંગોળી પુરવી, સંગીત વ્યાયામ આદિ શિક્ષણ આપતા–આજે બાર વર્ષની બાળા આંખે ચશ્મા પગે બુટ મોજાં મઝેનું ફ્રોક ને માથે ટોપી પહેરી, રામો સ્લેટ દફતર લઇ ચાલે તેના રક્ષણ નીચે શાળામાં જાય અને અભ્યાસને અંતે માબાપનેય પગાઇ લાગે તેવી સ્વછંદી બની, માથે પડે તેવી બની આવે છે. ખીચડી ઓરતાં કે ચહા બનાવતા પણ ન આવડે એ પતીનું શું ધોળકુ ધોળે ભલા ?

ખાંડવાના ફાયદા હજી તો સૌ સમજે છે. કાળે જુલારી.

o o o o

(ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ...ઢાળ.)

ખાંડું ખાંડું ને વળી મન જાય, ખાંડણુ ખાંડણીયે,
થાકું થાકું ખાંડયાના ભાવ થાય, કહોને કયમ કરીયે ?–ખાંડણુ.

શિશમલ સાંબલીયાં ઉછાળી, ખાંડણીયાં ખંડાય રે,
ચપટી વારમાં ખાંડી નાંખું, અધમણના શા ભાર ?–ખાંડણ.

પ્રભાત પ્હોર કે ખરા બપોરે, આળસ ઉડી જાય રે !
દળવું ખાંડવું ઘર ધંધામાં, જેમ જીવન ઉભરાય.–ખાંડણ.

ચુંટી ખણો તો ટપકે ટીપાં, લોહી ભર્યાં તનમાંહ્ય રે !
લઠ્ઠ લાલ આ શરીર મ્હારૂં, ઘર ધંધે સચવાય.–ખાંડણ.

સંચા દળવા, નળ જળ ભરવા, ભાડુત ખાંડી જાય રે,
ઘાટણ ઘાટી રસોઇઆ ત્યાં, કસરત કેમ પમાય ?–ખાંડણ.

પછી પધારે દમ ક્ષય ચરણી, હીસ્ટીરીયા ને તાવ રે !
માયકાંગલાં શું સમજે એ, ખાંડણીયાના લ્હાવ !–ખાંડણ.

માત તાત કરીયાવર દેજો, દીકરી લગ્ને સદાય રે !
ઘંટી ખાંડણીયો સાંબેલું-બેડલું જળ ખેંચાય !–ખાંડણ.

ધમધમ ધબકે ગાજે શેરી, એ ખાંડણનાં લ્હાણ રે !
મણિમય ગુર્જર ગોરિ પામે–પ્રફુલ્લ તન મન પ્રાણ !–ખાંડણ.

અમ્મર ઢાલ તલવાર

ગુર્જરેશ્વર સિદ્ધરાજ જયસિંહનો એ જમાનો : ક્ષત્રિવટ અને રાજપુતીને બિરદાવતા ચારણ દેવનો એ સમય : જ્યારે લક્ષ્મિ અને સત્તાને બદલે વટ અને વિરતા, ટેક અને તલ્વાર, કીર્તિ અને મૃત્યુથીજ માનવ મહત્તા અંકાતા : ગુર્જરાષ્ટ્ર વસુ (પૈસો) નહિં પણ વીરતા પુજતું અને પુજ્તું : રાજાઓ રાષ્ટ્ર-અને રૈયતના સેવકો ગણાતા : જ્યારે નૈતિક પ્રમાણીકપણું ન્યાય તોલે અને પ્રજા વડેજ રાજા રાજ્ય કરે : આ પ્રસંગ લક્ષ્યમાં રાખી આ ગીતનું ગૌરવ તોલવા હૈયાનાં ત્રાજવે બુધ્ધિનાં કાટલા નાખવાં :

એ ક્ષત્રાણી છે : એને સસરો-જેઠ-પતિ એટલાં સાસરામાં સ્વજનો છે. સાસરાના બે દીકરાને વારસો વ્હેંચી લેવા સમય આવ્યો છે. વ્હેંચાણ થઇ ગઇ. એક સખિ પુછે છે : સખિરી : ત્હારા પતિને વારસામાં શું મળ્યું ? એનો જવાબ આ ગીત આપે છે, અને ગુર્જરરાષ્ટ્રની ગોરિના હૈયાના ઉંડાણમાં રહેલી વીરવટ-કુલવટ-ટેક અને સાચા ધનની સારી પિછાન જગતને થાય છે.

સખિ ! ભાગ વ્હેંચાઇ ગયા. મ્હારા વીર પતીને જગત્માં અજોડ એવી કીમતી ઢાલ અને તલ્વાર મળ્યાં. બુરછી ને કટારી મળ્યાં : જે વડે સસરાજીયે હજારો દુશ્મનોને પડકારી સંહાર્યાં હતા. પંખાળો ઘોડયો મળ્યો જે સસરાજીનો સમરાંગણનો સદાનો વફાદાર સાથી હતો. વીરવટની રક્ષા અને મરવા-મારવાનો મોંઘામૂલો વારસો મ્હારા પીયુને

મળ્યો છે. મર્દાઇ અને મૉવડી (આખા સમુહની નેતાગીરી) નો વારસો પતી દેવને ગળ્યો છે. અલી! કીંમતી કીંમતી ચીજો તો મ્હારા પીયુ પામ્યા છે.

"ત્યારે ત્હમારાં મ્હેલ મ્હોલાતો–લક્ષ્મી–દરદાગીના–ગામ ગરાસ કૈંજ તમને નહિં!" પ્રશ્ન થાય છે.

"અલી જોતો ખરી એ તો વખત આવ્યે વાત. એ તો સૌ જેઠજીને મળ્યું: થોડાજ વખતમાં સૌ સમજાશે કારણ કે:—

એનો પતી તો—

પીયુજી મ્હાલે ડુંગર ધાર સખિ,
સાહ્યબો ઘુમે રણમાં શિકારે સખિ.

જ્યારે,
મ્હારા જેઠજી મ્હાલે રણુવાસ:

ત્યારે,
વ્હાલમ પડકારે અરિ ડારે સખિ

અને,
રમઝટ બોલાવે પીયુ તલવારે સખિ.

થોડાજ વખતમાં ધમધોર યુધ્ધ મચે છે ત્યારે તો—

મ્હારા જેઠજી મ્હાલે છે ઘર માંહ્ય,
પીયુડો ખેલે છે દાવ રણવાટ સખિ.

અને ત્યારે એજ રાજપુત ગઢવીનો ગઢ દુશ્મન ઘેરી વળે છે ત્યારે!

ઘરડેરા તાત અરિ ગાજીયો–ગઢ ઘેર્યો સખિ!

ત્યારે
જેઠ શોધે સુલેહના દાવ

અને એનો પીયેડો!
સાવજ શુર દુશ્મન પડકારે સખિ:

આમ થતાં એનો જેઠ ખીચારો ધનમાલ લઇ વૃદ્ધ પીતા તથા ન્હાનાં ભાઇ, ભોજાઇ, તથા વટ અને ગઢ છોડી માળવે ભાગી જાય છે ત્યારે—

જેઠજી ભાગ્યા છે માળવે ધન માલ લઈ,
પીયુ રોળે અરિ રણુમાંહ્ય.
અમ્મર યશ પીયુ ચારણુ ગાય સખિ.

ચારણુના મોઢે ભરસભામાં–ડાયરાના શુરવીરો સમક્ષ પોતાના પતીના યશ સાંભળતાં આ વીર પત્નીની હાયદાય છાતડી ફુલી ઉઠે છે, પોતાના જીવનને સાર્થક માનતી એ વીર પતીનો કાયમ વાસ પોતાની આંખ માથે માગી લે છે. એવા પતીની પત્ની હોવામાં એ થનગની ઉઠે છે. અને માટેજ એનાં 'મનડાં મોહ્યાં ઢાલ તલ્વારે સખિ' એ શબ્દો સાર્થક કરતાં વિશ્વ તમામ વીરના પગ પાસે ખેંચાઇ આવે છે. એના સાધન અમ્મર ઢાલ તલ્વાર અમ્મર રહો ગુજરાતને એવા વીર દંપતી અને ઢાલ તલ્વાર હૈયે ને હાથે ખપ્યાં છે ને ખપશે.

આ ગતિમાં જેઠને ભીરૂ વર્ણવ્યો છે. પણ તેથી કાંઇ બધાજ જેઠ ભીરૂ હોય ને નાનો ભાઇ વીરજ હોય એમ લેખકનો અભિપ્રાય નથી. વીરતા એ જેને વરે તે વીર હોય–વ્યક્તિગત કોઇ ન કલ્પી લે.

o o o o

(રંગ રસીયા રંગરસ બન્યો મન મોહનજી...ઢાળ.)

ઢાલ તલ્વારનો વારસો મ્હારા પીયુને સખિ!
મ્હારા જેઠને ગામ ગરાસ,
મનડાં મોહ્યાં ઢાલ તલ્વારે સખિ.—ઢાલ.

બરછી કટારીનો વારસો મ્હારા પીયુને સખિ,
મ્હારા જેઠને મ્હેલ–મ્હોલાત.
પીયુજી મ્હાલે ડુંગર ધારે સખિ.—ઢાલ.

પંખાળા ઘોડલાનો વારસો મ્હારા પીયુને સખિ,
મ્હારા જેઠને ગરથ ભંડાર;
સાહ્યબો ઘૂમે રણમાં શિકારે સખિ.—ઢાલ.

વીરવટ રક્ષાનો વારસો મ્હારા પીયુને સખિ,
મ્હારા જેઠજી મ્હાલે રણવાસ;
વ્હાલમ પડકારે અરિ ડારે સખિ.—ઢાલ.

મરવા ને મારવાનો વારસો મ્હારા પીયુને સખિ,
મ્હારા જેઠજીને તાતજીની છાંય;
રમઝટ બોલાવે પીયુ તલવારે સખિ.—ઢાલ.

મર્દાઇ ને મૉવડીનો વારસો મ્હારા પીયુને સખિ,
મ્હારા જેઠજી મ્હાલે છે ઘરમાંય;
પીયુડો ખેલે છે દાવ રણવાટ સખિ.—ઢાલ.

ઘરદેરા તાત-અરિ ગાજીયો, ગઢ ઘેર્યો સખિ,
જેઠ શોધે સુલેહના દાવ;
સાવજ શૂર દુશ્મન પડકારે સખિ.—ઢાલ.

જેઠજી ભાગ્યા છે માળવે ધન માલ લઈ,
પીયુ રોળે અરિ રણમાંય.
અમ્મર યશ પીયુ ચારણ ગાય સખિ.—ઢાલ.

હાથ હાથ છાતડી પુલતી વીર પત્નિ સખિ,
આંખ માથે હો પીયુજીના વાસ;
ભભિમય અમ્મર ઢાલ તલવાર સખિ.—ઢાલ.

કમ્મર કટારી

એક જમાનો હતો, જ્યારે પ્રત્યેક ક્ષત્રાણી વાળમાં અંબોડલે યા તો કમ્મરે કટારી રાખતી, એ કટારીજ એની સખિ સહચરી બની રહેતી. આજે પ્રત્યેક શીખ નરનારી બાળક કીરપાણ રાખે છે તેમજ :

યૌવનને આંગણે થનગનતી ઉજ્જવળ ભાવિના ભીતરમાં અનેરા અભિલાષની સફળતા જોઇ રાચતી એ રાજપુતાણી ! એણે કમ્મરે કટાર કસી બાંધી છે. એના સેંથામાં સિંદુર સિંચ્યાં છે, આંખડી તો જાણે તલવારની ધાર : ભાલમાં લાલચોળ ચાંદલો એનાં અખંડ સૌભાગ્યને સૂચવે છે. ડાબા હાથમાં મંગલ લગ્ન તરતનાંજ થયેલાં સૂચવતું મીંઢોળ શોભે છે. અને પરણ્યો પતી હજી બહાર ઉભો છે. એના હાથનાં મીંઢોળ પેણ હજી છુટ્યાં નથી : બહેનના હાથ પગની મેંદી હજી લીલીજ છે બંન્ને વીરવટનાં અનન્ય ઉપાસક છે, બંન્નેના ઉરમાં એકજ અભિલાષ ઉછળી રહ્યા છે; લગ્નવૃતનાં પ્રતિપાલન : કૌમારવૃતની ઉજવણી : સંસારસાગરમાં જીવન નાવડું ઝુકાવવું.

એટલામાં અચાનક રણભેરી વાગ્યો—નગારા પર ડંડીયા ઠોકાયા, સંગ્રામ સૂચક 'માર માર' શબ્દોથી વાતાવરણ ગાજી ઉઠ્યું. સાચા વીર મર્દને પાનો ચઢાવવા એટલુંજ બસ થઇ પડતું .

પત્ની સમજી—પતી વીર છે—સમરાંગણનો રસીયો છે, તે રોકયો રોકાય ? અરે પુછવા ઉભો રહેવા જેટલોયે એ કયાં ધીરજ ધરે ? આડા હાથ દીધા—પીયુ વિજયમાળા લાવું ? પણ તે તો ઉડી ગયો રણખેલ ખેલવા.

એ ગયો ને શત્રુનો કચ્ચર ઘાણ કાઢ્યો-પણ-પણ પોતેય યુધ્ધભુમિનું ઓશિકું કરી વીરની રીતે મૃત્યુ પામી સ્વર્ગની અપ્સરા વરવા ચાલ્યો, એને ન સાંભરી નવપરિણીત નવલવધુ કે સંસાર: એને તો ખપે સ્વર્ગ ને અપ્સરા:

બ્હેનને શુરૂ ચઢે છે. પતીવ્રતા પતીઘેલી પ્રમદાને પતી વિહોણા સંસારમાં માત્ર એકજ સંબંધી: તે મૃત્યુ: પતી પાછળ સહગમન: ચીતા-પ્રાણત્યાગ:

કમ્મરે કટારી ઝુલે છે. એને વીચાર શા? તરતજ મુખમાંથી જીભ નીકળે તેમ મ્યાનમાંથી કટારી નીકળી પડી એણે હસતાં હસતાં કટારી હૃદયમાં ખોસી દીધી-કાળજે પુર્યા પતીને સ્મરતી-હસતી હસતી સ્વર્ગ સંચારેલા પતીને અમર ધામે જઇ મળે છે.

શુરી સતીને-સાચી આર્ય પત્નીને-સાચી પ્રેમી પ્રમદાને ત્યારે પુનર્લગ્નનો નહિ પણ સ્વર્ગ ગમનનોજ રસ્તો માલુમ હતો. ધન્ય એ સતી અને સાચી કટારી.

o o o o

(ભેટે ઝુલે છે તલવાર...ઢાળ.)

કુમ્મર કસી છે કટાર,

બેનડીયાં તો કમ્મર કસે રે.

બેનીને સેંથલ સિંદુર લાલચોળ.—(૨)

આંખલડી ધાર તલવાર.-હાંકાં રે બ્હેની! આંખલડી....

કમ્મર કસી છે કટાર.-બેનડીયાં તો.

એનીને ભાલડે અખંડ ચાંદલો.—(૨)
જ્યોતિ સૌભાગ્ય ઝળકાર.–હાંહાં રે બ્હેની! જ્યોતિ....
એનીને હાથે બાંધ્યા મીંઢાળીઆં,
પરણ્યો ઉભો હજી બહાર.–હાંહાં રે બ્હેની! પરણ્યો....
એનીના હાથ પગ મેંદી ભરેલા,
મેંદી શા પ્રેમના સંભાર.–હાંહાં રે બ્હેની! મેંદી શા....
વાગ્યો ત્યાં ઘુંબીયો ને થડકયાં નગારલાં.
સંભળાય શબ્દ માર....માર.–હાંહાં રે બ્હેની! સંભળાય....
એનીનો પીયુડો આવ્યો ઝલાય ના,
ચાલ્યો ખેલન રણવાટ.–હાંહાં રે બ્હેની! ચાલ્યો....
એનીને સાઘણે શત્રુ મંહારીયા,
પોઢયો પરમ પદ ઘાટ.–હાંહાં રે બ્હેની! પોઢયો....
કમ્મર કટારી હૈયે હુલાવતી,
ચાલી એની પીયુ સાથ.–હાંહાં રે બ્હેની! ચાલી....
શુરી સતીની ધન્ય કમ્મર કટારી,
મણિમય સિંહણ સાક્ષાત્,–હાંહાં રે બ્હેની! મણિમય ...

કમ્મર કસી છે કટાર–

એનડીઆં તો કમ્મર કસે રે.

"સૌંદર્ય માટેનો ફતેહમંદ નુસખો."

કામીનીઆ સ્નો

(રજીસ્ટર્ડ)

સૌંદર્ય બક્ષનારા આતરીક દ્રવ્યો ની સંપૂર્ણ તપાસ લીધા પછી તે બનાવવામાં આવ્યું છે.

ચહેરાની સૌંદર્યતા માટે બીજા ક્રીમ અથવા સ્નો વાપરતાં પહેલાં "કામીનીઆ સ્નો" વાપરી જોવા ખાસ ભલામણ કરવામા આવે છે.

"કામીનીઆ સ્નો" વાપરનારા તરફથી મળેલ આ એકજ અભિપ્રાય વાંચો.—

ડૉ એચ કે નાણાવટી-અમદાવાદથી લખે છે કે મેં આપનું "કામીનીઆ સ્નો" વાપરી જોયું છે અને જણાવતા ખુશી થાય છે કે તે ચામડીને માટે ફતેહમંદ બનાવટ છે અને ચામડીને ઠંડક આપી મુલાયમ બનાવે છે

તમો પણ આજેજ એક પોટ વાપરી ખાત્રી કરો. કીંમત કામીનીઆ સ્નો પોટના ૦-૧૨-૦ ત્રણ પોટના રૂ ૨-૦-૦ વી પી ખર્ચ ૦-૪-૦ આના.

"કામીનીઆ" ઝાંડના જુદી જુદી સુગંધીના દીલખુશ સાબુઓ.

"કામીનીઆ" વાઇટરોઝ સોપ, "કામીનીઆ" સન્ડલ સોપ,

(ગુલાબની ખુશબોનો સાબુ) (મલીયાગીરી સુખડની મધુર સુગંધનો સાબુ)

"દીલબાર સોપ"

(જાસમીન અને ચમેલીના ફુલોની ખુશબોનો સાબુ.)

આ સાબુઓ બીજા બજારૂ સાબુ કરતા બનાવટમાં ઉત્તમ તેમજ સુગંધીમાં મધુર છે, ત્રણ ગોટીના એક બાક્સની કીંમત ૦-૧૪-૦ ફક્ત છે વી પી ખર્ચના રૂ ૦-૪-૦. નહાવાના સાબુ ખરીદતી વખતે "કામીનીઆ બ્રાન્ડનાજ" સાબુ ખરીદવાનું યાદ રાખજો. ઉપરની કોઇપણ ચીજનો નમુનો મંગાવવાથી ફ્રી મોકલી આપશું દરેક દુકાનેથી મળશે.

ધી એંગ્લો ઇન્ડીઅન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કાં૦,
૨૮૫ જુમામસીદ, પોસ્ટ બોક્સ ૨૦૮૨ મુંબઇ ૨

ઇન્ડીયન આર્ટ પ્રેસ, ૨૩૪, કાલબાદેવી, મુંબઈ ૨